

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**1922-1960 YILLARI ARASINDA, İZMİR'DEKİ MİMARLIK VE KENTSEL
PLANLAMA BAĞLAMINDA RIZA AŞKAN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Arslan Alp AŞKAN**

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Mimarlık Tarihi

HAZİRAN 2011

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**1922-1960 YILLARI ARASINDA, İZMİR'DEKİ MİMARLIK VE KENTSEL
PLANLAMA BAĞLAMINDA RIZA AŞKAN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Arslan Alp AŞKAN
502071110**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 06 Mayıs 2011
Tezin Savunulduğu Tarih : 10 Haziran 2011**

**Tez Danışmanı : Prof. Dr. Afife BATUR (İTÜ)
Jüri Üyesi: Doç. Dr. N. Turgut SANER (İTÜ)
Jüri Üyesi : Yar. Doç. Dr. Meltem GÜREL (Bilkent
Üniversitesi)**

HAZİRAN 2011

TEŞEKKÜR

Tezimle ilgili araştırmalarda bana yönlendirmeleriyle katkıda bulunan, çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Afife Batur’a içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca, Rıza Aşkan ve İzmir üzerine araştırmalar yapmış olan Meltem Gürel’e, özellikle Rıza Aşkan hakkında yapmış olduğu araştırmalar ile bu konuyu ilk defa gündeme getirdiği için teşekkür ederim.

1949 yılında İstanbul Teknik Üniversitesinden mezun olmuş olan dedem, Yüksek Mühendis Halil Zeki Aşkan’ın ağabeyi Yüksek Mimar Rıza Aşkan’ı gerisinde bıraktığı eserler ile bana bu araştırmayı yapabilmeyi sağladığı için rahmet, minnet ve saygıyla anmak isterim.

Rıza Aşkan’ın yanında uzun yıllar çalışmış olan mimar Erdiñ olpan, tezin hazırlanma aşamasında, Aşkan’ın bilinmeyen eserlerinin ortaya çıkarılmasını sağlayarak bana yol göstermiş ve geçmiş dönem ile ilgili değerli bilgileri benimle paylaşmıştır. Mesleęe başladığım ilk günden beri desteğini esirgemeyen Erdiñ olpan’a özellikle teşekkür ederim.

Sayın Doğan Tekeli, Aşkan ile birlikte çalışmış olduğu dönemi ve anılarını benimle paylaşarak, 1950’li yıllarda İzmir hakkında önemli bilgiler vermiş, bu dönemin aydınlatılmasında büyük katkı sağlamıştır. Kendisine saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Yapmış olduğum söyleşilerde İzmir üzerine önemli çalışmalar yapmış olan Prof. Dr. Rauf Beyru, F. Cana Bilsel, İzmir’in önemli mimarlarından Orhan Akbaş ve Erdoğan Tözge, Rıza Aşkan’ın dostu gazeteci yazar Sancar Maruflu, Ada Gazinosu’nun günümüzdeki şletmecisi Cem Türkmenoğlu, İzmir’in önemli isimlerinden, Atıf Lokali’ni uzun yıllar şletmiş olan Atıf Gönölşen, İzmir Enternasyonel Fuarı’nın proje koordinasyon sorumlusu Sabiha Tezcan, vermiş oldukları bilgiler ile konunun şkillenmesinde büyük katkılar sağlamışlardır. Herbirini saygı ile selamlar, teşekkür ederim.

Rıza Aşkan’ın kızı Gülen Derman ve eşi Eray Derman, aile arşivini, anılarını, çok değerli bilgileri benimle paylaştıkları için kendilerine özellikle teşekkür etmek isterim.

Son olarak bu süreçte yanımda olan annem, babam, ağabeyim ve ablama her zaman desteklerini esirgemeyip sabırla yanımda oldukları için kendilerine teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

İzmir şehri 19.yüzyıldan itibaren gerek bir liman şehri olarak ticari kimliği ile gerek kozmopolit nüfus yapısı ile Avrupa'daki yeniliklerin takip edildiği, modern yaşamın her alanda gözlemlenebildiği bir şehir konumunda olmuştur.

Kurtuluş savaşı yılları ve 1922 Büyük İzmir yangınından sonra İzmir'in yeniden yapılanması için önemli çalışmalar yapılmıştır. Tek partili dönemin belediye başkanı olan Dr. Behçet Uz'un tüm olanaksızlıklara rağmen İzmir Belediyesi'nde yapmış olduğu çalışmalar büyük önem taşımaktadır. İzmir'in kentsel planlama sürecinde, İzmir Enternasyonal Fuarı modern yaşamın en iyi şekilde gözlemlendiği alan olarak ön plana çıkmaktadır. Fuar, aynı zamanda genç Türkiye Cumhuriyeti'ni Uluslararası alanda ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan temsil eden önemli bir proje niteliğindedir. Fuarın kurulması ile birlikte, İzmir halkı Avrupa ülkelerindeki gelişmelerden haberdar olmuş ve farklı kültürler ile tanışma fırsatı bulmuştur. Bu etkileşimle birlikte, farklı kültürleri içinde barındıran İzmir nüfusu, sosyal ve kültürel açıdan daha da zenginleşerek bir Avrupa şehri görünümüne bürünmüştür.

Şehrin bu modern görünüme kavuşmasında mimarının önemi büyüktür. Bu tez kapsamında, 1922-1960 yılları arasında Türkiye'deki mimari gelişmeler ve bu gelişmelerin İzmir'deki yansımaları, sosyo-ekonomik ve kültürel yapı çerçevesinde değerlendirmeye alınmıştır.

1940-1957 yılları arasında İzmir Belediyesi'nde görev almış olan Rıza Aşkan, yapmış olduğu yapılar ile fiziksel görünümünün yanında sosyal ve kültürel olarak da İzmir'in modern yüzünün oluşmasında ve kentin planlamasındaki katkılarından dolayı, belli başlı önemli yapıları, mimari üslubu ve İzmir'in kentsel planlamasına yapmış olduğu katkılardan dolayı değerlendirmeye alınmıştır.

Bu doğrultuda, geçmişe tanık olmuş mimar, gazeteci, tarih bilimciler ile görüşmeler yapılmış, farklı kaynaklardan ilgili döneme ait plan ve projeler bulunmuş, resmi kurumların arşivlerinden yararlanılmış ve bu veriler bir araya getirilerek değerlendirilmiştir.

Haziran 2011

Arslan Alp Aşkan
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xxvii
SUMMARY	xxix
1. GİRİŞ	1
1.1 Problemin Tanımı	1
1.2 Araştırmanın Amacı ve Genel Yaklaşımı	6
1.3 Araştırmanın Kapsamı.....	7
1.4 Araştırmanın Yöntemi.....	9
2. 1922-1960 DÖNEMİNDE İZMİR'DE SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPI	11
2.1 1919-1922 Dönemi İzmir İşgali ve Büyük İzmir Yangını	14
2.2 1923-1960 Dönemi İzmir'de Sosyo-ekonomik ve Kültürel Yapı.....	17
3. 1922-1960 DÖNEMİNDE MİMARLIK ANLAYIŞI	25
3.1 Osmanlı Revivalizmi; 1910-1927	26
3.2 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Anlayışı, Modern Mimari; 1927-1939.....	44
3.3 Modernist Dönem Sonrası Mimarlık Anlayış, 1940-1950.....	70
3.4 Uluslararası Söylem; 1950-1960.....	85
4.Y.MİMAR RIZA AŞKAN.....	87
4.1 Mimar Rıza Aşkan, Biyografi	87
5. 1922-1960 DÖNEMİNDE ŞEHİRCİLİK ANLAYIŞI, İZMİR'DE UYGULANAN İMAR PLANLARI VE RIZA AŞKAN'IN BU SÜREÇTEKİ ROLÜ	103
5.1 Danger-Prost Planı; 1924	119
5.2 Hermann Jansen Planı; 1932-1933.....	133
5.2.1 Hermann Jansen ve Ankara Gençlik Parkı; 1932-1933	143
5.3 Dr. Behçet Uz ve İzmir Enternasyonal Fuarı Kuruluş Süreci, İzmir Belediyesi Uygulamaları ve İmar Çalışmaları; 1931-1938.....	154
5.3.1 Kooperatifçilik ve ucuz evler; 1930-1961	176
5.4 Le Corbusier'nin imar planı önerisi; 1939-1948 ve İzmir Belediyesi Fen İşleri Müdürü Y.Mimar Rıza Aşkan	191
5.5 İzmir, Uluslararası Şehircilik Yarışması; 1951	200
5.5.1 Konak sitesi mevzii kentsel tasarım yarışması; 1955	212
5.5.2 Eşrefpaşa meydanı oluşum süreci ve Rıza Aşkan;1954-1957	225
6. İZMİR ENTERNASYONEL FUARI, KÜLTÜRPARK	243
6.1 1923-1936 Yılları Arasında İzmir Enternasyonal Fuarı'nın Kuruluş Süreci ..	243
6.2 1936-1940 İzmir Enternasyonal Fuarı ve Mimari Gelişmeler	249
7. 1936-1961 YILLARI ARASINDA RIZA AŞKAN'IN YAPILARI VE MİMARİ KİMLİĞİ	265

7.1 Vakıflar Pavyonu, İzmir Enternasyonal Fuarı,1938.....	265
7.2 CHP Halkevi, Jimnastik salonu ve Gazinosu, Konak, 1944	267
7.3 Pakistan Pavyonu, İzmir Enternasyonal Fuarı,1947.....	270
7.4 Çekoslovak Pavyonu, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1949	272
7.5 Beneluks sergi salonu, İzmir Enternasyonal Fuarı	274
7.6 İzmir Şehir Oteli, İzmir, 1950	275
7.7 Altın Ördek Kır Kahvesi, Halkapınar, İzmir, 1950	283
7.8 Rıza Aşkan Evi ve Mimarlar sitesi, İzmir, Klizman, 1953	284
7.9 Celal Atik Kapalı spor ve Sergi Salonu, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1953....	289
7.10 Fuar Evlendirme Dairesi, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1954.....	290
7.11 Şark Kahvesi, İzmir, 1954	291
7.12 İzmir Belediyesi İş Hanı, İzmir, 1954	295
7.13 Eşrefpaşa evlendirme dairesi, İzmir, 1954	297
7.14 Eşrefpaşa Otobüs Durağı, İzmir, 1954	300
7.15 İnciraltı Plajı, İzmir, 1955	301
7.16 İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, İzmir, 1955.....	306
7.17 Eşrefpaşa çocuk kreşi, İzmir, 1956.....	310
7.18 Ankara esnafları yapı kooperatifi çarşı ve iş hanı proje yarışması,1956.....	310
7.19 Modern Çarşı, Ankara, 1957	312
7.20 Ada Gazinosu, İzmir Enternasyonal Fuarı,1958	314
7.21 Mogambo Gazinosu, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1958.....	320
7.22 Kübana Gazinosu, İzmir Enternasyonal Fuarı,1959.....	322
7.23 Yapı ve Kredi Bankası, İzmir	324
7.24 Atıf Şehir Lokali, 1960.....	325
7.25 Özel Türk Koleji Öğretmen ve Memurları Yapı Kooperatifi, 1961	328
8. SONUÇ.....	333
KAYNAKLAR.....	339

KISALTMALAR

DOCOMOMO	:Documentation and conservation of buildings, sites and neighborhoods of the modern movement.
GSA	: Güzel Sanatlar Akademisi
İEF	: İzmir Enternasyonal Fuarı
İZFAŞ	: İzmir Fuarcılık Hizmetleri Kültür ve Sanat İşleri Ticaret A.Ş.
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMOB	: Türkiye Mimarlar Mühendisler Odası Birliği

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Yangın alanı konut sayısı. Kaynak: Karadağ, A. 1998	19
Çizelge 5.1 : 1925-1928 yılları arasında inşaat faaliyetleri. Kaynak: Karadağ, A. 1998	126

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Yangın bölgesi. Kaynak: Ballice, G. 2008.....	17
Şekil 2.2 : 1940'lı yıllarda İzmir Kent alanı ve kent içi arazi kullanımı. Kaynak: Karadağ, A. 1998	18
Şekil 3.1 : Erken Cumhuriyet Dönemi Yapıları , Kaynak: Kemeraltı koruma amaçlı revizyon imar değişikliği plan notları, 2002.	29
Şekil 3.2 : Erken Cumhuriyet Dönemi Yapıları, Pencereleri, Kaynak: Kemeraltı koruma amaçlı revizyon imar değişikliği plan notları, 2002	30
Şekil 3.3 : Dördüncü Vakıf Han, Kemalettin Bey, Eminönü, İstanbul 1911 (Url-1)31	
Şekil 3.4 : Gazi Terbiye Enstitüsü, Kemalettin Bey, Ankara, 1930 (Url-1).....	32
Şekil 3.5 : Ankara Palas (Devlet Konukevi), Mimar Vedat Tek ve Mimar Kemaleddin, Ankara, 1927 (Url-1)	32
Şekil 3.6 : Ankara Palas, Mimar Vedat Tek ve Mimar Kemaleddin, zemin kat planı,1927 (Url-2)	33
Şekil 3.7 : İkinci TBMM Binası, Vedat Tek, Ulus, Ankara, 1924 (Url-2).....	33
Şekil 3.8 : Büyük Postane Binası, 1906-1909, Sirkeci, İstanbul (Url-3).....	34
Şekil 3.9 : Osmanlı Bankası (Günümüz İş Bankası), Guilio Mongeri, Ankara, 1926 (Url-1).	34
Şekil 3.10 : Ziraat Bankası, Guilio Mongeri, Ankara, 1926-1929 (Url-2)	35
Şekil 3.11 : Gazi Bulvarı girişi, İzmir. Kaynak: Kartpostal	36
Şekil 3.12 : Türk Ocağı, Necmettin Emre, İzmir, 1925 Kaynak: Ege Mimarlık Dergisi, 2009/4.....	37
Şekil 3.13 : Milli Kütüphane, Tahsin Sermet, İzmir, 1933. Kaynak: Ege Mimarlık Dergisi, 2009/4.....	38
Şekil 3.14 : Osmanlı Bankası 1926 ve Roma Bankası, 1930-1932. Fevzi Paşa Bulvarı. Kaynak: Kartpostal.....	38
Şekil 3.15 : Akseki Han, Ahmet ve Cemal kalfa, İzmir. Kaynak: Ege Mimarlık Dergisi 2009/4.....	39
Şekil 3.16 : Silahçioğlu Han 1926. Kaynak: Ege Mimarlık Dergisi 2009/4.	40
Şekil 3.17 : İtfaiye Binası 1932. Kaynak: Alp Aşkan arşivi.....	40
Şekil 3.18 : Hariciye Vekaleti, Arif Hikmet Koyunoğlu, Ankara, 1927 (Url-2).....	41
Şekil 3.19 : Sıhhiye Vekaleti, Theodor Jost , Ankara, 1927 (Url-4).	42
Şekil 3.20 : Sayıştay Binası ve Ankara Palas, 1928-1930. Kaynak: Kartpostal.....	43
Şekil 3.21 : Vakıf Apartmanları, Kemalettin Bey, Ankara, 1928 (Url-2)	44
Şekil 3.22 : Oditoryum Binası, Dankmar Adler ve Luis H. Sullivan (1887-1890) (Url-5).	44
Şekil 3.23 : Villa Savoye, Le Corbusier, Poissy, France (Url-5).	47
Şekil 3.24 : Musuki Muallim Mektebi, Ernst Egli, 1927-1929 (Url-2).....	48
Şekil 3.25 : Devlet Müzik Konservatuvarı, Erst Egli, Ankara, 1927-1928. Kaynak: Bozdoğan, S. 2002.	49
Şekil 3.26 : İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Erst Egli, Ankara, 1930. Kaynak: Bozdoğan, S. 2002 (Url-6).	49

Şekil 3.27 : Sayıştay Binası, Ernst Egli, Ankara, 1928-1930 (Url-7).....	50
Şekil 3.28 : Genelkurmay Başkanlığı, Holzmeister, Ankara, 1928-1930 (Url-8)	50
Şekil 3.29 : Ankara Merkez Bankası, Holzmeister, Ankara, 1931-1933 (Url-8).	51
Şekil 3.30 : Ulus Emlak Bankası, Holzmeister, Ankara, 1933-1934 (Url-8)	51
Şekil 3.31 : İsviçre Pavyonu, Le Corbusier, 1930-1932. Kaynak: Sözen, M, Tapan, M. 1973, 50 yılın Türk Mimarisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul	52
Şekil 3.32 : Edgar Kaufmann Evi, F. L. Wright, Pennsylvania, 1936. Kaynak: Sözen, M, Tapan, M. 1973, 50 yılın Türk Mimarisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.....	52
Şekil 3.33 : Eski Sergievi 1933-1934, Şevki Balmumcu, Ankara Opera Binası, Paul Bonatz, 1948 (Url-9)	53
Şekil 3.34 : Florya Deniz Köşkü 1934, Seyfi Arkan, Florya, İstanbul (Url-9).....	54
Şekil 3.35 : Ankara Gar Gazinosu, Şekip Akalın, Ankara,1935-1937 (Url-9).....	55
Şekil 3.36 : Erkek Lisesi, Bruno Taut, Trabzon, 1937-1938, Kaynak: Bozdoğan, S. 2002.....	56
Şekil 3.37 : DTC Binası, Bruno Taut, Ankara , 1937-1938, Kaynak: Bozdoğan, S. 2002.....	56
Şekil 3.38 : İnhisarlar Umum Müdürlüğü / Başbakanlık, S.H. Eldem,1937-1938 (Url-10).....	57
Şekil 3.39 : TBMM, Holzmeister, Ankara, 1938 (Url-8)	58
Şekil 3.40 : TBMM, Holzmeister, Ankara, 1938 (Url-8)	58
Şekil 3.41 : Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Holzmeister, Ankara, 1930-1932. Kaynak: Bozdoğan, S. 2002.....	59
Şekil 3.42 : Bursa Halkevi Mimari Proje Yarışması 1. Ödül, Münevver Belen, 1938	60
Şekil 3.43 : Bursa Halkevi Mimari Proje Yarışması 1. Ödül, Abidin Mortaş, 1938 (Url-11).....	60
Şekil 3.44 : Kadıköy Halkevi Mimari Proje Yarışması 1. Ödül, Rüknettin Güney, 1938 (Url-11).....	61
Şekil 3.45 : Mahmut Hüseyin Bey ve Mustafa Reşit Bey, Bornova Ziraat Mektebi, Ege Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, İzmir, 1931. Kaynak: Kartpostal, Cem Türkmenoğlu arşivi	61
Şekil 3.46 : Gazi İlkokulu-Kat Planları, Necmettin Emre, İzmir, 1934 (Url-12)	62
Şekil 3.47 : Gazi İlkokulu, Necmettin Emre, İzmir, 1934, Kaynak: Mimar:4, No.7, 1934	62
Şekil 3.48 : Behçet UZ Çocuk Hastanesi, Zeki Sayar, İzmir, 1935-1936 Kaynak: Kartpostal, Cem Türkmenoğlu arşivi	63
Şekil 3.49 : Tayyare Sineması, Ernst Egli, İzmir, 1933 (Url-13)	63
Şekil 3.50 : 1936-1939 yılları arasında Belediye'nin hazırladığı kadastral plana göre Dr. Mustafa Enver Caddesi ve çevresi. Kaynak; İzmir Tapu ve Kadastro Müdürlüğü.....	65
Şekil 3.51 : Hasan Nuri Bey Apartmanı, Necmettin Emre, İzmir, 1933 (Url-12).....	65
Şekil 3.52 : Prof. Rahmi Bey Evi, Necmettin Emre, İzmir, 1934 (Url-12)	66
Şekil 3.53 : Dr. Mustafa Enver Caddesi üzerinde erken modern “küçük” evler	66
Şekil 3.54 : Modern Kira Evi, Mimar Kemal Tetik, İzmir, 1937 Öncesi	67
Şekil 3.55 : Günel Yalısı, Sedat Hakkı Eldem, Yeniköy, 1936-1939 (Url-14)	71
Şekil 3.56 : Günel Yalısı, Cephe, S.H. Eldem, 1936-1939. Kaynak: Tanju, B., Tanyeli, U. 2009	72

Şekil 3.57 : Günel Yalısı, Cephe, S.H. Eldem, 1936-1939. Kaynak: Tanju, B., Tanyeli, U. 2009.....	72
Şekil 3.58 : Günel Yalısı, zemin kat planı, S.H. Eldem. 1936-1939 (Url-14).....	73
Şekil 3.59 : Günel Yalısı, 1.kat planı, S.H. Eldem (Url-14).....	73
Şekil 3.60 : Ayaşlı Yalısı, S.H. Eldem 1938 (Url-14).....	74
Şekil 3.61 : Eldem Ağaoğlu Köşkü, S.H. Eldem, Maçka, İstanbul, 1938. Kaynak: Batur, A. 2007.....	75
Şekil 3.62 : Ahmed Ağaoğlu Evi, S.H. Eldem, Maçka, İstanbul, 1938 (Url-15).....	75
Şekil 3.63 : Ahmed Ağaoğlu Evi, Zemin kat planı, S.H. Eldem, 1938 (Url-15).....	75
Şekil 3.64 : Ahmed Ağaoğlu Evi, 1.kat Planı, S.H. Eldem, 1938 (Url-15).....	76
Şekil 3.65 : New York sergisi Türk Pavyonu ve çeşmesi, Sedat Hakkı Eldem, 1939. Kaynak: Tanju, B., Tanyeli, U. 2009.....	76
Şekil 3.66 : New York sergisi, Sedat Hakkı Eldem, Türk Pavyonu planı, 1939. Kaynak: Tanju, B., Tanyeli, U. 2009.....	77
Şekil 3.67 : New York Sergisi, Türk pavyonu, Sedat Hakkı Eldem, çalışma ekibinde Rıza Aşkan, 1939.....	78
Şekil 3.68 : Kahve Projesi, Sedat Hakkı Eldem, Beyazıt, 1939-1941. Kaynak: Arkitekt 1941/1-2.....	79
Şekil 3.69 : Kahve Projesi, Sedat Hakkı Eldem, Beyazıt, 1941-1942. Kaynak: Arkitekt 1941/1-2.....	79
Şekil 3.70 : Anıtkabir, Emin Onat ve Orhan Arda, Ankara, 1941-1942 (Url-16)....	80
Şekil 3.71 : Safyurtlu Konutu, Sedat Hakkı Eldem, 1942-1945, Yeniköy, İstanbul. Kaynak: Tanju, B., Tanyeli, U. 2009, Sedat Hakkı Eldem II, Retrospektif, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Ofset Yapımevi, İstanbul.....	81
Şekil 3.72 : Taşlık Kahve, Sedat Hakkı Eldem, İstanbul, Maçka, 1947-1948 (Url-17).	82
Şekil 3.73 : Amcazade Köprülü Hüseyin Paşa Yalısı (Url-18).....	82
Şekil 3.74 : Şark Kahvesi, Rıza Aşkan, İzmir, 1955. Kaynak: Arkitekt 1955, Sayı:1	83
Şekil 3.75 : Cumhuriyet Caddesi'nde Apartman, Sedat Hakkı Eldem, Elmadağ, İstanbul, 1950-1951. Kaynak: Tanju, B., Tanyeli, U. 2009.....	84
Şekil 3.76 : Adliye Sarayı, Sedat Hakkı Eldem ve Emin Onat, Sultanahmet, İstanbul, 1948 (Url-19).....	84
Şekil 3.77 : Hilton Oteli, Sedat Hakkı Eldem, 1951-1955, İstanbul (Url-20).....	85
Şekil 4.1 : Rıza Aşkan ve G.S.A. öğrencileri rıhtımda, 1938. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi.....	88
Şekil 4.2 : Sedat Hakkı Eldem ve öğrenciler, boğazda tekne gezisinde, 1939. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi.....	89
Şekil 4.3 : Çakırağa Konağı rölevesi, Vaziyet planı. Kaynak: Röleve 2, Birgi Çakırağa Konağı, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi basımevi, İstanbul, 1977.....	89
Şekil 4.4 : Çakırağa Konağı rölevesi, Bahçe cephesi. Kaynak: Röleve 2, Birgi Çakırağa Konağı, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi basımevi, İstanbul, 1977.....	90
Şekil 4.5 : Çakırağa Konağı rölevesi, Sokak cephesi. Kaynak: Röleve 2, Birgi Çakırağa Konağı, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi basımevi, İstanbul, 1977.....	90

Şekil 4.6 :	Çakırağa Konağı rölevesi, Üst kat planı. Kaynak: Röleve 2, Birgi Çakırağa Konağı, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi basımevi, İstanbul, 1977	91
Şekil 4.7 :	Rıza Aşkan ve Sedat Hakkı Eldem, 1939. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi..	94
Şekil 4.8 :	Rıza Aşkan G.S.A., diploma projesi-Umumi Vaziyet Planı, 1940. Kaynak: Arkitekt, 1940	95
Şekil 4.9 :	Rıza Aşkan, G.S.A.. diploma projesi-Rresmi dairelerin bulunduğu meydan, 1940. Kaynak: Arkitekt, 1940	95
Şekil 4.10 :	Rıza Aşkan, G.S.A. mezuniyeti, 1940. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi.....	96
Şekil 4.11 :	Form Mimarlık bürosu, tasdik belgesi, 1961. Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi	98
Şekil 5.1 :	Adana Planı, yeni belediye, Jansen 1936. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008, Sedat Hakkı Eldem-Mehmet Emin Onat, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul	105
Şekil 5.2 :	Adana, Atatürk parkı, 1936. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008	105
Şekil 5.3 :	Adana planı, Jansen, 1936. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008.....	106
Şekil 5.4 :	Adana planı, Jansen, 1936. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008.....	106
Şekil 5.5 :	İzmit, Sahil profilleri, Jansen, 1935. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008	106
Şekil 5.6 :	İzmit planı, Jansen, 1935. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008.....	107
Şekil 5.7 :	Tarsus, Resmigeçit yeri, Jansen, 1937. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008	107
Şekil 5.8 :	Tarsus, Pazar ve resmigeçit yeri, Jansen, 1937. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008	108
Şekil 5.9 :	Mersin Atatürk Parkı, Hükümet Meydanı, Jansen, 1938. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008	108
Şekil 5.10 :	Mersin Planı, Jansen, 1938. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008.....	109
Şekil 5.11 :	Gaziantep umumi şehir planı, Jansen, 1938. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008.....	109
Şekil 5.12 :	Gaziantep, Yeni Vilayet ve resmi geçit yeri, Jansen, 1938. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008	110
Şekil 5.13 :	Ankara Planı, Jansen, 1938. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008	110
Şekil 5.14 :	Ankara Saman Pazarı Meydanı, Jansen, 1934. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008	110
Şekil 5.15 :	Ankara Planı, Jansen, 1938. Kaynak: Yüz Yılda iki Mimar, 2008	111
Şekil 5.16 :	Henri Prost saha çalışmasında, Türk yetkililerle bir planı inceliyor. Kaynak: İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin modern kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951), 2010. Suna ve İnan Kırac Vakfı İstanbul araştırmaları Enstitüsü	112
Şekil 5.17 :	Henri Prost'un Avrupa Ciheti Nazım Planı – Eski İstanbul, 1937. Siyah Beyaz Fotoğraf Baskısı. Kaynak: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951), 2010	113
Şekil 5.18 :	Bebek'te kıyı ve park düzenlemesi, Henri Prost, 1940. Kaynak: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951), 2010	113
Şekil 5.19 :	Taksim Meydanı Planı, Henri Prost, 2 Aralık 1943. Kaynak: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951), 2010	113
Şekil 5.20 :	Sultanahmet'te Cumhuriyet meydanı düzenleme önerisi, Henri Prost, 1940. Kaynak: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951), 2010	114
Şekil 5.21 :	Anadolu Ciheti Nazım Plan etüdünden fotoğraf Kaynak: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951), 2010.....	114

Şekil 5.22 : Theo Leveau imzalı, Henri Prost onaylı prohe, Fenerbahçe’de park ve yat kulübü düzenlemesi, 1940. Kaynak: Henri Prost’un İstanbul Planlaması (1936-1951), 2010	115
Şekil 5.23 : Yalova’da kaplıca yerleşim planı, H. Prost, 1935. Kaynak: Henri Prost’un İstanbul Planlaması (1936-1951), 2010	116
Şekil 5.24 : Le Corbusier İzmir ziyaretinde, Rıza Aşkan ve İzmirli mimarlar ile birlikte. Kaynak: Tümer, G. 1998, “Cumhuriyet Döneminde Yabancı Mimarlar Sorunu”, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir.....	118
Şekil 5.25 : Casablanca IV. Zouaves bulvarının havadan görünümü, Henri Prost, Ekim 1914 Kaynak: İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin modern kentine: Henri Prost’un İstanbul Planlaması (1936-1951), 2010. Suna ve İnan Kıracı Vakfı İstanbul araştırmaları Enstitüsü.....	120
Şekil 5.26 : İzmir Belediyesi tarafından Yangın sonrası hazırlatılan plan; Yangın öncesi İzmir, 1922. Kaynak: Atay, Ç. 1998, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İzmir Planları, Ajans Türk Basm ve Basım A.Ş., Ankara	121
Şekil 5.27 : İzmir Belediyesi tarafından Yangın sonrası hazırlatılan plan; Yangın öncesi İzmir, 1922. Kaynak: Atay, Ç. 1998, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İzmir Planları, Ajans Türk Basm ve Basım A.Ş., Ankara	124
Şekil 5.28 : Danger-prost planından, İzmir Belediyesi Fen Heyeti tarafından tadil edilerek hazırlanmış uygulama planı, 1928 öncesi	125
Şekil 4.29 : Anvers (Antwerp) Yarışması, Bölgesel düzenleme planı, Henri Prost, 1910. Kaynak: İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin modern kentine: Henri Prost’un İstanbul Planlaması (1936-1951), 2010. Suna ve İnan Kıracı Vakfı İstanbul araştırmaları Enstitüsü.....	127
Şekil 5.30 : Danger-Prost Planı. Kaynak: Karadağ, A. 1998, Metropol Kent olarak İzmir’in gelişim süreci, çevresel etkileri ve sorunları, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, İzmir	130
Şekil 5.31 : İzmir, Yangın Yeri İnşaa Planı, Eski Proje , Hermann Jansen, 1932-33. (Url-21)	133
Şekil 5.32 : İzmir: Körfezden Umumi Görünüş, Hermann Jansen, 1933 (Url-21) .	138
Şekil 5.33 : İzmir, Yangın Yeri İnşaa Planı, eskiz çalışması, Hermann Jansen, 1932 (Url-21).....	140
Şekil 5.34 : İzmir, Yangın Yeri İnşaa Planı, Hermann Jansen, 1932 (Url-21).....	140
Şekil 5.35 : İzmir, Gazi Meydanı, Eski Proje, Hermann Jansen, 1932 (Url-21)	141
Şekil 5.36 : İzmir, Gazi Meydanı, Hermann Jansen, 1932 (Url-21).....	141
Şekil 5.37 : Gazi Meydanı, perspektif, Hermann Jansen, 1932 (Url-21)	142
Şekil 5.38 : Gazi Meydanı, körfezden görünüş, Jansen, 1932 (Url-21)	142
Şekil 5.39 : Gazi Meydanı, perspektif, Hermann Jansen, 1932 (Url-21)	143
Şekil 5.40 : Ankara Gençlik Parkı eskiz, Hermann Jansen, 1932 (Url-21).....	144
Şekil 5.41 : Ankara Gençlik Parkı eskiz, Hermann Jansen, 1932 (Url-21).....	145
Şekil 5.42 : Ankara Gençlik Parkı eskiz, Hermann Jansen, 1933 (Url-21).....	145
Şekil 5.43 : Ankara Gençlik Parkı, Hermann Jansen, 1934 (Url-21)	146
Şekil 5.44 : Ankara Gençlik Parkı, Oranjieri, Hermann Jansen, 1935 (Url-21).....	147
Şekil 5.45 : Ankara Gençlik Parkı, Oranjieri, Hermann Jansen, 1935 (Url-21).....	147
Şekil 5.46 : Ankara Gençlik Parkı, Sergi, 1933 (Url-21)	148
Şekil 5.47 : Ankara Gençlik Parkı, Genel perspektif, Hermann Jansen,1935 (Url-21)	148
Şekil 5.48 : Ankara Gençlik Parkı, Theo Leveau planı, 1936. Kaynak: Ates, T. 1985	149
Şekil 4.49 : Ankara Gençlik Parkı, 1960’lar, Kaynak: Kartpostal	150

Şekil 4.50 : İzmir Enternasyonel Fuarı Maketi, 1936 Kaynak: İZFAŞ Arşivi	152
Şekil 5.51 : İzmir Enternasyonel Fuarı, Kaskatlı Havuz. Kaynak: İZFAŞ Arşivi...	152
Şekil 5.52 : Gençlik Parkı, kadın heykeli (Url-13)	153
Şekil 5.53 : Cumhuriyet Meydanı. Kaynak: İZFAŞ arşivi	155
Şekil 5.54 : İzmir Hal Santrali Proje Müsabakası, Birincilik Ödülü'nü alan proje, Zeki Sayar,1937. Kaynak: Arkitekt 1937	159
Şekil 5.55 : Moskova Master planı rekonstrüksiyonu, V. Semenov, S. Chernyshev, A. Stramentov, 1935 (Url-22)	164
Şekil 5.56 : Moskova, kültür ve dinlenme parkı. Maksim Gorki. Planlama projesi, 1934-1936	165
Şekil 5.57 : Moskova, Master Plan-Gorki Parkı, 2011 (Url-24)	166
Şekil 5.58 : Fuar alanından Cumhuriyet Meydanına bakış. Kaynak: İZFAŞ arşivi	167
Şekil 5.59 : Fuar Alanı temizleme çalışmaları. Kaynak: İZFAŞ arşivi	167
Şekil 5.60 : Atlar Anıtı, Rıza Aşkan, İzmir, 1936. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	168
Şekil 5.61 : 1940'lı yıllarda İzmir Kent alanı ve Kent içi arazi kullanımı. Kaynak: Karadağ, A. 1998	175
Şekil 5.62 : Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi Planı, H. Jansen, 1935 (Url-21)	177
Şekil 5.63 : Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi, perspektif, H. Jansen, 1936 (Url- 21)	178
Şekil 5.64 : Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi, perspektif, H. Jansen, 1936 (Url- 21)	178
Şekil 5.65 : Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi perspektif, Hermann Jansen, 1936 (Url-21)	179
Şekil 5.66 : Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi perspektif, Cephe Eskizi, Hermann Jansen, 1936 (Url-21)	179
Şekil 5.67 : Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi, perspektif, Hermann Jansen, 1936 (Url-21)	179
Şekil 5.68 : İzmir Belediyesi tarafından Şehitler caddesinde yaptırılan Amele Mahallesi, 1932-1933. Kaynak: Serçe, Yılmaz ve yetkin, 2003	180
Şekil 5.69 : Modern Apartmanlar, 1930'lu yıllar, Dr. Mustafa Enver Caddesi üzeri, Fuar çevresi. Kaynak: Serçe, Yılmaz ve yetkin, 2003	181
Şekil 5.70 : 'Sihhi evlere' örnek olarak belediye tarafından imar bölgesinde yaptırılan iki katlı ve tek katlı örnek konutlar. Kaynak: Serçe, Yılmaz ve yetkin, 2003	182
Şekil 5.71 : Ziraat Mektebi Kooperatifi-Vaziyet, Jansen, Ankara, 1937 (Url-21) ..	183
Şekil 5.72 : Ziraat Mektebi Kooperatifi, Jansen, Ankara, 1937 (Url-21)	183
Şekil 5.73 : Ziraat Mektebi Kooperatifi-Vaziyet, Jansen, Ankara, 1937 (Url-21) ..	184
Şekil 5.74 : Ziraat Mektebi Kooperatifi-Vaziyet, Jansen, Ankara, 1937 (Url-21) ..	186
Şekil 5.75 : Seyfi Arkan'ın, Zonguldak Kozlu'da, maden işçileri için yapmış olduğu lojmanlar, 1936. Kaynak: Bozdoğan, S. 2002	187
Şekil 5.76 : İzmir Memurlar kooperatifi Evleri, Planlar ve Kesit, Harbi Hotan. Kaynak: Arkitekt 1952	189
Şekil 5.77 : İzmir Memurlar kooperatifi Evleri, Harbi Hotan. Kaynak: Arkitekt 1952	190
Şekil 5.78 : İzmir Memurlar kooperatifi Evleri, Harbi Hotan. Kaynak: Arkitekt 1952	191
Şekil 5.79 : Le Corbusier ve Rıza Aşkan, İzmir Belediyesi'nde çalışırken, 1948.	198
Şekil 5.80 : İzmir Planı, Le Corbusier, 1948	199

Şekil 5.81 :	İzmir Şehri İmar Raporu, Yönetim kurulu. Kaynak: İzmir Şehri İmar Raporu; D.E.Ü merkez kütüphane, İzmir	201
Şekil 5.82 :	İzmir Şehri imar raporu eki, İzmir şehri, belediye ve meskun sahalar hududu, 1951, Ölçek: 1:5000. Kaynak: İzmir Şehri İmar Raporu; D.E.Ü merkez kütüphane, İzmir	202
Şekil 5.83 :	İzmir şehri imar planı, Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canbolat, 1951. Kaynak: Arkitekt 1951	209
Şekil 5.84 :	İzmir İmar Planı Yarışma Sergisi, Kemal Ahmet Aru, proje hakkında açıklama yapılırken, 1952 (Url-9)	209
Şekil 5.85 :	İzmir Şehri imar planı, Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canbolat, 1951. Kaynak: Arkitekt 1951	210
Şekil 5.86 :	Şark Kahvesi inşaatı, (soldan sağa) Harbi Hotan, Dudok, Kemal Ahmet Aru ve Rıza Aşkan, 1954. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi	211
Şekil 5.87 :	Saat Kulesi, İzmir (Url-23)	213
Şekil 5.88 :	1900'lerin başında Konak Meydanı (Url-23)	214
Şekil 5.89 :	Konak Meydanı ve Sarı Kışla, 1940'lar (Url-13)	215
Şekil 5.90 :	Konak Meydanı ve Sarı Kışla, 1900'lerin başı (Url-13)	215
Şekil 5.91 :	Bahribaba Parkı'ndan Kemeraltı'na bakış, 1940'lar. Kaynak: Kartpostal	216
Şekil 5.92 :	Konak Meydanı önerisi, Le Corbusier, 1948. Kaynak: Le Corbusier En Turquie, Le plan directeur d'Izmir 1939-1949, Strasbourg, 2009	216
Şekil 5.93 :	İzmir şehri imar planı, Konak Meydanı, Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canbolat, 1951. Kaynak: Arkitekt, 1952	217
Şekil 5.94 :	Sarı Kışla'nın yıkılmasından sonra Konak Meydanı, 1955. Kaynak: Malkoç, E. 2008	218
Şekil 5.95 :	Hollandalı Şehirci Mr.Dudok, (soldan sağa) İmar Müdürü Rıza Aşkan, Mimar Alp Türksöy ve Mimar Harbi Hotan. Kaynak: Beyaz Kitap, 1954	219
Şekil 5.96 :	Yeni Kışla binası, Hatay, 1955. Kaynak: Beyaz Kitap, 1954	219
Şekil 5.97 :	Ordu evi, Hatay, 1954. Kaynak: Beyaz Kitap, 1954	220
Şekil 5.98 :	Ordu evi, Vali Ramibey Parkı, 1954. Kaynak: Beyaz Kitap, 1954	220
Şekil 5.99 :	Richard Neutra ve Rıza Aşkan Konak için hazırlanan plan üzerinde görüşürlerken. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi	221
Şekil 5.100 :	Konak Sitesi Mevzii Kentsel Tasarım Yarışması, 1.Ödül, Doğan Tekeli, Sami Sisa, Tekin Aydın, 1955. Kaynak: Arkitekt, 1956	221
Şekil 5.101 :	Konak Sitesi Mevzii Kentsel Tasarım Yarışması, 1.Ödül, Doğan Tekeli, Sami Sisa, Tekin Aydın, 1955. Kaynak: Arkitekt, 1956	222
Şekil 5.102 :	Rıza Aşkan ve Sedat Hakkı Eldem, İzmir Belediyesi'nde oluşturulan komisyonda. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi	223
Şekil 5.103 :	Eşrefpaşa bölgesindeki yerleşim, 18.yüzyıla ait gravür. Kaynak: Yüksel, N. 2006	226
Şekil 5.104 :	Bahribaba Parkı, 1930'lar (Url-13)	226
Şekil 5.105 :	Danger-Prost Planı; 1925. Kaynak: Atay, Ç. 1998, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları, Ajans Türk Bain ve Basım A.Ş., Ankara	227
Şekil 5.106 :	Le Corbusier Planı; 1948. Kaynak: Le Corbusier En Turquie, Le plan directeur d'Izmir 1939-1949, Strasbourg, 2009	228
Şekil 5.107 :	Varyantın inşaatı, 1954. Kaynak: Beyaz Kitap, 1954	229
Şekil 5.108 :	Varyant bağlantı yolu, 1954. Kaynak: Beyaz Kitap, 1954	230

Şekil 5.109 :	Şark Kahvesi'nin Konak Meydanı'ndan görünümü, 2010. Kaynak: Alp Aşkan arşivi, 2010.....	230
Şekil 5.110 :	Halk tipi apartman maketi, 1954 ve binanın günümüzdeki durumu; Zübeyde Hanım Kız Yurdu, Kaynak: Beyaz Kitap, 1954 & Alp Aşkan arşivi, 2010.....	231
Şekil 5.111 :	Halk tipi apartman maketi, Güzelyalı, 1954. Kaynak: Beyaz Kitap, 1954	231
Şekil 5.112 :	1/1000 ölçekli İzmir imar planı, 1953-1954 (Url-25)	232
Şekil 5.113 :	Eşrefpaşa semt hali, 1953 (Url-13).....	233
Şekil 5.114 :	Eşrefpaşa semt hali, 1953 (Url-13).....	233
Şekil 5.115 :	Eşrefpaşa semt hali, günümüzde Selahattin Akçiçek Kültür Merkezi, 2010 Kaynak: Alp Aşkan arşivi, 2010	234
Şekil 5.116 :	Eşrefpaşa Saat kulesi, 1957. Kaynak: Taşkiran, H.K. 2010.....	235
Şekil 5.117 :	Eşrefpaşa'da park düzenlemesi, 1950'lerin sonu (Url-13).....	236
Şekil 5.118 :	Eşrefpaşa meydan düzenlemesi, 1960'lar (Url-13)	237
Şekil 5.119 :	Eşrefpaşa meydanı, 2011 (Url-24)	238
Şekil 5.120 :	Eşrefpaşa meydanı kentsel düzenleme çalışmaları, 1954-1957 yılları (Url-24) & Alp Aşkan arşivi	239
Şekil 5.121 :	Eşrefpaşa'da yol genişletme çalışmaları, 1970'ler (Url-13).....	240
Şekil 6.1 :	Gazi Heykeli ve 9 Eylül Sergisi ana girişi, 1932. Kaynak: İZFAŞ arşivi	245
Şekil 6.2 :	İsmet İnönü ve Behçet Uz, Fuar alanını gösteren maketi incelerken. Kaynak: İZFAŞ arşivi	246
Şekil 6.3 :	Panayır Gazinosu, 1933. Kaynak: İZFAŞ arşivi	247
Şekil 6.4 :	İzmir Panayırı'ndaki gazino, antre ve çeşitli pavyonlar. Kaynak: Arkitekt, 1935	248
Şekil 6.5 :	İzmir Enternasyonal Fuarı, 1936. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	249
Şekil 6.6 :	Behçet Uz'un Moskova Kültür parkı ile ilgili yaptığı incelemelere dair basın açıklaması	250
Şekil 6.7 :	Fuar (Şehir) Gazinosu, 1936. Kaynak: İZFAŞ arşivi	251
Şekil 6.8 :	İzmir Enternasyonal Fuarı, 1936. Kaynak: İZFAŞ arşivi.....	252
Şekil 6.9 :	İnhisarlar pavyonu, Emin Necib Uzman, 1936. Kaynak: İZFAŞ arşivi	252
Şekil 6.10 :	Rus, Sümerbank, İş Bankası ve Turyağ Pavyonları, 1936. Kaynak: İZFAŞ arşivi.....	253
Şekil 6.11 :	İzmir Enternasyonal Fuarı, Lozan kapısı. Kaynak: İZFAŞ arşivi	253
Şekil 6.12 :	Cumhuriyet (Kahramanlar) kapısı, 2010. Kaynak: İZFAŞ arşivi	254
Şekil 6.13 :	İzmir Enternasyonal Fuarı, 9 Eylül Kapısı. Kaynak: İZFAŞ arşivi ...	255
Şekil 6.14 :	İzmir Enternasyonal Fuarı, 9 Eylül Kapısı. Kaynak: 1938 Arkitekt ..	255
Şekil 6.15 :	Paraşüt Kulesi inşaatı. Kaynak: İZFAŞ arşivi	256
Şekil 6.16 :	Paraşüt Kulesi, Bedri Tümay ve Algrandi (Url-26)	257
Şekil 6.17 :	Paraşüt Kulesi, Gorki Parkı (Url-27).....	257
Şekil 6.18 :	Sihhat Müzesi, Çimento Pavyonu, Mimar Halit Femir. Kaynak: Arkitekt 1937	258
Şekil 6.19 :	Türk-İngiliz ticareti pavyonu, Manisa pavyonu, Arış üzüm kurumu pavyonu, Orman çiftliği ve Filistin pavyonları. Kaynak: Arkitekt 1937	258
Şekil 6.20 :	Polonya pavyonu, İtalya pavyonu, İş bankası pavyonu ve Romanya Pavyonu. Kaynak: 1938 Arkitekt.....	259
Şekil 6.21 :	Kültür Pavyonu, Bruno Taut. Kaynak: 1938 Arkitekt	259

Şekil 6.22 : İzmir Resim Heykel Müzesi, 2009 (Url-13)	260
Şekil 6.23 : Fransa Pavyonu, Mimar M. Gautier. Kaynak: 1938 Arkitekt.....	261
Şekil 6.24 : Pak Bahadır, hayvanat bahçesi. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	262
Şekil 6.25 : Sergi Sarayı, Y. Mimar Ferruh Orel ve Y. Mühendis Cahit Çeçen. Arkitekt, 1939	262
Şekil 7.1 : Vakıflar Pavyonu, 1938. Kaynak: İZFAŞ arşivi	265
Şekil 7.2 : Vakıflar Pavyonu, 1938. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	266
Şekil 7.3 : Vakıflar Pavyonu çeşmesi, 1938. Taşkiran, H.K. 2010, İzmir’de Zaman- 6, İzmir Fuar saat kulesi çalınmış zaman, Tepekule Kitaplığı yayınları266	266
Şekil 7.4 : İzmir Enternasyonal Fuarı, Vaziyet planı, Arkitekt 1939	267
Şekil 7.5 : CHP Halkevi, Jimnastik salonu ve Gazinosu planı, Rıza Aşkan ve Cahit Çeçen, 1944. Kaynak:Arkitekt, 1944	268
Şekil 7.6 : CHP Halkevi, Jimnastik salonu ve Gazinosu, cephe ve kesitler, Rıza Aşkan ve Cahit Çeçen, 1944. Kaynak:Arkitekt, 1944	269
Şekil 7.7 : CHP Halkevi, Jimnastik salonu ve Gazinosu maketi, Rıza Aşkan ve Cahit Çeçen, 1944. Kaynak:Arkitekt, 1944	269
Şekil 7.8 : Pakistan Pavyonu. Kaynak:Arkitekt, 1947	270
Şekil 7.9 : Pakistan Pavyonu. Kaynak:Arkitekt, 1947	271
Şekil 7.10 : Pakistan Pavyonu, perspektif. Kaynak:Arkitekt, 1947	271
Şekil 7.11 : Pakistan Pavyonu. Kaynak: Mimar 1947	272
Şekil 7.12 : Çekoslovakya Pavyonu. Kaynak:Arkitekt, 1949	272
Şekil 7.13 : Çekoslovakya Pavyonu. Kaynak:Arkitekt, 1949	273
Şekil 7.14 : Çekoslovakya Pavyonu. Kaynak:Arkitekt, 1949	273
Şekil 7.15 : Çekoslovakya Pavyonu. Kaynak:Arkitekt, 1949	274
Şekil 7.16 : Beneluks Sergi Salonu. Kaynak: İZFAŞ arşivi	274
Şekil 7.17 : Beneluks Sergi Salonu (Url-13)	275
Şekil 7.18 : 19. yüzyıla ait harita, Şehir otelinin yapıldığı 29 nolu adayı göstermektedir. Kaynak: L’illustration	276
Şekil 7.19 : 19. yüzyıla ait harita, Şehir otelinin yapıldığı 29 nolu ada.....	276
Şekil 7.20 : Sporting Club, 19. yüzyıl, İzmir (Url-13)	277
Şekil 7.21 : İzmir Şehir Gazinosu, 1938. Kaynak.Kartpostal, Alp Aşkan arşivi.....	277
Şekil 7.22 : Şehir Oteli İnşaatı, Rıza Aşkan (Şapkalı) ve Belediye çalışma ekibi, 1945-1946. Kaynak.Rıza Aşkan arşivi.....	279
Şekil 7.23 : İzmir Şehir Oteli, Y. Mimar Doç. Kemali Söylemezoğlu ve Y. Mimar Rıza Aşkan, 1950. Kaynak.Mimarlık, 1950.....	280
Şekil 7.24 : Le Corbusier’nin Rıza Aşkan için imzalaş olduğu fotoğrafta, Alp Türksoy, Le Corbusier ve Rıza Aşkan, Şehir Oteli inşaatında, 1948. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi.....	281
Şekil 7.25 : İzmir Şehir Oteli, NATO’ya tahsis edildikten sonra,1950’li yıllar. Kaynak.Kartpostal. Alp Aşkan arşivi.....	282
Şekil 7.26 : Rıza Aşkan ve dönemin Başbakan’ı Adnan Menderes, proje üzerinde görüşürlerken, 1954. Kaynak. Rıza Aşkan arşivi.....	283
Şekil 7.27 : Altın Ördek Kır Kahvesi-Cephe, Rıza Aşkan, İzmir, 1950. Kaynak: Mimarlık, 1950.....	283
Şekil 7.28 : Altın Ördek Kır Kahvesi plan, Rıza Aşkan, İzmir, 1950. Kaynak: Mimarlık, 1950.....	284
Şekil 7.29 : Rıza Aşkan Evi, İzmir, Klizman, 1953. Kaynak: Alp Aşkan arşivi.....	284
Şekil 7.30 : Rıza Aşkan Evi, Rıza Aşkan’ın eskizi, 1953. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi	285
Şekil 7.31 : Rıza Aşkan Evi, İzmir, Klizman, 1953. Kaynak: Alp Aşkan arşivi.....	285

Şekil 7.32 : Rıza Aşkan Evi, Yemek odası bölümü. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	286
Şekil 7.33 : Rıza Aşkan Evi, İzmir, Klizman, 1953. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	286
Şekil 7.34 : Rıza Aşkan Evi, arka cephede banyo penceresi detayı, 1953. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	287
Şekil 7.35 : Rıza Aşkan Evi ve Mimarlar sitesi, vaziyet planı, 1953. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi	287
Şekil 7.36 : Mimarlar sitesi, Genel görünüm, Rıza Aşkan, 1953. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	288
Şekil 7.37 : Mimarlar sitesi, farklı ev tipleri, Rıza Aşkan, 1953. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	288
Şekil 7.38 : İzmir Kültürpark Spor ve Sergi Sarayı, 1953. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	289
Şekil 7.39 : İzmir Kültürpark Spor ve Sergi Sarayı planı, 1953. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	289
Şekil 7.40 : Fuar Evlendirme Dairesi, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1954. Kaynak: Beyaz kitap, 1954	290
Şekil 7.41 : Fuar Evlendirme Dairesi, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1954. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	290
Şekil 7.42 : Fuar Evlendirme Dairesi, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1954. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	291
Şekil 7.43 : Şark Kahvesi plan, Rıza Aşkan, İzmir, 1954. Kaynak: Arkitekt 1955, Sayı:1	292
Şekil 7.44 : Şark Kahvesi, bodrum kat planı ve kesit, Rıza Aşkan, İzmir, 1955. Kaynak: Arkitekt 1955, Sayı:1	292
Şekil 7.45 : Şark Kahvesi, saçak altı detayı, 2010. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	293
Şekil 7.46 : Şark Kahvesi inşaatı, 1954. (Soldan sağa) İbrahim Çetindağ (Müteahhit), mimar Harbi Hotan ve Kemal Kulapa (Makina ve Tesisat mühendisi). Kaynak: Rıza Aşkan arşivi	293
Şekil 7.47 : Şark Kahvesi inşaatı, 1954 (Soldan sağa) Harbi Hotan, Prof. Dudok, Rıza Aşkan ve Gündüz Özdeş. 1954. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi	294
Şekil 7.48 : Şark Kahvesi, 2010. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	294
Şekil 7.49 : İzmir Belediyesi iş hanı, Rıza Aşkan, 1954. Kaynak: Arkitekt 1955, Sayı:1	295
Şekil 7.50 : İzmir Belediyesi iş hanı- Kat planı ve cephe, Rıza Aşkan, 1954. Kaynak: Arkitekt 1955, Sayı:1	295
Şekil 7.51 : Brezilya Eğitim ve Sağlık Bakanlığı binası, Le Corbusier, Rio de Janeiro, 1942. Kaynak: Kortan, E. 1971. “ Türkiye’de Mimarlık Haraketleri ve eleştirisi 1950-1960” ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara....	296
Şekil 7.52 : Eşrefpaşa evlendirme dairesi maketi, 1954. Kaynak: Beyaz kitap, 1954 ..	297
Şekil 7.53 : Eşrefpaşa evlendirme dairesi , Rıza Aşkan, 1954. Kaynak. Alp Aşkan arşivi	298
Şekil 7.54 : Eşrefpaşa evlendirme dairesi, 2010. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	299
Şekil 7.55 : Eşrefpaşa evlendirme dairesi planı. Kaynak: Ege Mimarlık 2008/1	299
Şekil 7.56 : Eşrefpaşa otobüs duvarı. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi	300
Şekil 7.57 : Eşrefpaşa caddesi üzerinde otobüs duvarı. Kaynak: Cem Türkmenoğlu arşivi	300
Şekil 7.58 : Ankarapalas önündek, otobüs duvarı. Kaynak: Beyaz Kitap, 1954	301
Şekil 7.59 : İnciraltı Plajı, Rıza Aşkan, 1955. Kaynak: Arkitekt 1955	301
Şekil 7.60 : İnciraltı Plajı, Rıza Aşkan, 1955. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi	302

Şekil 7.61 : İnciraltı Plajı, Vaziyet Planı, Rıza Aşkan, 1955. Kaynak: Arkitekt, 1955.	303
Şekil 7.62 : İnciraltı Plajı, Rıza Aşkan, 1955. Kaynak: Beyaz Kitap, 1954	304
Şekil 7.63 : Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı (Url-9).	305
Şekil 7.64 : İnciraltı Plajı, Rıza Aşkan, 1955. Kaynak: Rıza Aşkan arşivi	305
Şekil 7.65 : İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, 1955. Kaynak: Arkitekt, 1955.	306
Şekil 7.66 : İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, 1955. Kaynak: Arkitekt, 1955.	307
Şekil 7.67 : İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, 1955. Kaynak: Arkitekt, 1955.	307
Şekil 7.68 : İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, 1955. Kaynak: Arkitekt, 1955.	308
Şekil 7.69 : İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, 1955. Kaynak: Arkitekt, 1955.	309
Şekil 7.70 : İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, 1955. Kaynak: Arkitekt, 1955.	309
Şekil 7.71 : Eşrefpaşa çocuk kreşi, Rıza Aşkan, 1956. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	310
Şekil 7.72 : Ankara esnafları kooperatifi, 1956. Kaynak: Arkitekt, 1956.	311
Şekil 7.73 : Ankara esnafları kooperatifi- Zemin Kat planı, 1956. Kaynak: Arkitekt, 1956.	311
Şekil 7.74 : Modern Çarşı-Maket, Rıza Aşkan, Ankara 1957. Kaynak: Arkitekt, 1957.	312
Şekil 7.75 : Modern Çarşı-Perspektif, Rıza Aşkan, Ankara 1957. Kaynak: Arkitekt, 1957.	313
Şekil 7.76 : Modern Çarşı-Perspektif, Rıza Aşkan, Ankara 1957. Kaynak: Arkitekt, 1957.	313
Şekil 7.77 : Modern Çarşı-Vaziyet Planı, Rıza Aşkan, Ankara 1957. Kaynak: Arkitekt, 1957.	314
Şekil 7.78 : Yapay göl ve Ada Gazinosu. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	315
Şekil 7.79 : Yapay göl ve Ada Gazinosu, 1937. Kaynak: İZFAŞ arşivi	315
Şekil 7.80 : Ada Gazinosu, 1937. Kaynak: İZFAŞ arşivi.	316
Şekil 7.81 : Casa do Baile, Oscar Nimeyer, 1942	317
Şekil 7.82 : Ada Gazinosu, Rıza Aşkan, 1959. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	317
Şekil 7.83 : Ada Gazinosu, pergola detayı. Kaynak: Alp Aşkan arşivi.	318
Şekil 7.84 : Ada Gazinosu, pergola detayı. Kaynak: Cem Türkmenoğlu arşivi.	318
Şekil 7.85 : Ada Gazinosu, 1959. Kaynak: Cem Türkmenoğlu arşivi	319
Şekil 7.86 : Ada Gazinosu planı, 1959. Gürel, M. Ö. 2011. Architectural mimicry, spaces of modernity: the Island Casino, Izmir, Turkey. The Journal Of Architecture, volume 16, number 2	319
Şekil 7.87 : Mogambo Gazinosu, 1958. Kaynak: Alp Aşkan arşivi.	320
Şekil 7.88 : Mogambo Gazinosu, 1958. Kaynak: Alp Aşkan arşivi.	320
Şekil 7.89 : Mogambo Gazinosu, Amerikan bar, 1958. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	321
Şekil 7.90 : Ada Gazinosu, Amerikan bar, 1958. Kaynak: Cem Türkmenoğlu arşivi.	321
Şekil 7.91 : Mogambo Gazinosu, 1958. Kaynak: Alp Aşkan arşivi.	322
Şekil 7.92 : Kübana Gazinosu ana girişi, 1959. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	322
Şekil 7.93 : Kübana Gazinosu girişi, 1959. Kaynak: Alp Aşkan arşivi.	323
Şekil 7.94 : Kübana Gazinosu, dans pisti, 1959. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	323
Şekil 7.95 : Yapı ve Kredi Bankası, Rıza Aşkan, İzmir, Karşıyaka, 1950'ler. Kaynak: Kartpostal, Alp Aşkan arşivi	324
Şekil 7.96 : Yapı ve Kredi Bankası, Rıza Aşkan, İzmir, Karşıyaka, 1950'ler. Kaynak: Kartpostal, A.Aşkan arşivi	324
Şekil 7.97 : Yapı ve Kredi Bankası, Rıza Aşkan, İzmir, Karşıyaka, 1950'ler. Kaynak: Kartpostal, A.Aşkan arşivi	325

Şekil 7.98 : İzmir Belediye Gazinosu, Atıf Lokali, Rıza Aşkan, 1960. Kaynak; Gürel. M, Mimarlık 2010.....	325
Şekil 7.99 : İzmir Belediye Gazinosu, Atıf Lokali-Giriş cephesi, Rıza Aşkan, 1960 Kaynak; Gürel. M, Mimarlık 2010	326
Şekil 7.100 : İzmir Belediye Gazinosu, Atıf Lokali-Giriş cephesi, Rıza Aşkan, 1960 Kaynak; Gürel.M, Mimarlık 2010	327
Şekil 7.101 : Atıf ve Timur Gönülşen, Atık Lokali önünde, 1970 Kaynak; İzmir Life, 2009.....	327
Şekil 7.102 : İzmir Belediye Gazinosu, Atıf Lokali-Giriş cephesi, Rıza Aşkan, 1960 Kaynak; Gürel. M, Mimarlık 2010	328
Şekil 7.103 : Özel Türk Koleji Öğretmen ve Memurları yapı kooperatifi, havuzlu iç bahçe, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz, 1961. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	329
Şekil 7.104 : Özel Türk Koleji Öğretmen ve Memurları yapı kooperatifi, havuzlu iç bahçe, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz, 1961. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	329
Şekil 7.105 : Özel Türk Koleji Öğretmen ve Memurları yapı kooperatifi, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz, Cephe detayı, 1961. Kaynak: Alp Aşkan arşivi.....	330
Şekil 7.106 : Özel Türk Koleji Öğretmen ve Memurları yapı kooperatifi, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz, Vaziyet planı, 1961. Kaynak: Alp Aşkan arşivi	331

1922-1960 YILLARI ARASINDA, İZMİR'DEKİ MİMARLIK VE KENTSEL PLANLAMA BAĞLAMINDA RIZA AŞKAN

ÖZET

Kurtuluş savaşının etkileri devam ettiği yıllarda Yunan ordusu İzmir'den henüz denize dökülmüş ve 1922 yılında gerçekleşen İzmir yangını, İzmir'de fiziki bir tahribatın yanı sıra sosyal, ekonomik ve kültürel bir çöküntü oluşturmuştur. Yangın sonrası oluşan bu süreçte kentin her anlamda yeniden yapılandırılması zorunlu bir hale gelmiştir. Tamamen yıkılmış olan yangın bölgesinin imarı ve planlı bir şekilde yapılandırılması, fiziksel görüntü ve mimari açıdan önemli olduğu gibi sosyal, ekonomik ve kültürel altyapının oluşturulmasında da önemli bir etken olduğundan değerlendirmeye alınmıştır.

Cumhuriyet döneminde ve 1950'li yılların sonuna kadar geçen dönemde Türkiye ve İzmir'deki sosyal, kültürel ve ekonomik yapı, mimari gelişmeler hakkında değerlendirme yapıldıktan sonra Y. Mimar Rıza Aşkan'ın biyografisi hakkında bilgi verilmiştir.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecine denk gelen bu dönemde, İzmir'in yeniden imarı için kısıtlı imkanlar olmasına rağmen birçok yabancı şehir plancısı ile görüşmeler yapılmıştır. 1924 yılında Henri Prost'un danışmanlığında Fransız Danger kardeşler ile başlayan planlama süreci, 1930'lu yıllarda, İzmir Belediye Başkanı Behçet Uz'un üstün çabaları sonucu gelişerek sonuç vermeye başlamıştır. Danger kardeşlerin planı ekonomik olmadığı gerekçesi ile eşitirilere uğrar ve Başknet Ankara'nın plancısı Hermann Jansen'in görüşleri alınır. Jansen'in önerileri dikkate alınsa da uygulanabilir bulunmaz ve İzmir Belediyesi, İzmir Enternasyonal Fuarı'nda başladığı temizleme çalışmalarına hızla devam ederek bu yapılanmayı yangın bölgesi başta olmak üzere tüm İzmir'e yaymayı başarır.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte her alanda yaşanan reformlar kamusal alanlarda da planlı park kavramını ortaya çıkarmıştır. Hermann Jansen Ankara'nın kentsel planlamasından sorumlu olduğu dönemde, 1932-1936 yılları arasında Ankara Gençlik parkını tasarlamıştır. İzmir Enternasyonal Fuarı'nın kuruluşuna denk gelen bu yıllar aynı zamanda Herman Jansen'in Yangın alanı ile ilgili çalışmalarını sunduğu yıllardır. Bu da Jansen'in fuarın planlamasında katkısı olup olmadığını akla getirmektedir. Ankara Gençlik parkı ve İzmir Enternasyonal Fuarı detaylı olarak incelendiğinde, bir çok yönden benzerlikler dikkat çekse de Jansen'in etkisinin olduğunu gösteren herhangi somut bir bulguya rastlanmamıştır.

Kentin planlaması için 1939 yılında Le Corbusier ile başlayan görüşmeler, plancının 1948 yılında İzmir'e gelmesi ile sonuçlanır. 1940 yılından itibaren İzmir Belediyesi'nde görevli Rıza Aşkan Le Corbusier'nin ziyareti ile birlikte, İzmir'in planlanmasında etkin bir rol almıştır. Her ne kadar Le Corbusier'nin önerileri uygulanamaz bulunsada bu çizimler 1951 yılında İzmir'in planlanması için açılan Uluslararası yarışmada, yarışmacılara fikir vermesi amacı ile dağıtılmıştır.

Aşkan'ın bu süreçteki en önemli rolü uygulanamaz denen ve eleştirilen Le Corbusier planında şehrin genişlemesi öngörülerek varyant bağlantı yolunun yapılması ile birlikte Eşrefpaşa ve Hatay yönüne doğru yapılaşmanın temellerini atması olmuştur.

1955 yılında Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Gündüz Özdeş tarafından kazanılan Konak sitesi mevzi kentsel tasarım yarışmasında Juri üyesi olan Aşkan, İmar müdürü olduğu bu yıllarda Richard Neutra, Prof. Dūdok gibi yabancı mimar ve şehircilerin yanı sıra Sedat Hakkı Eldem'in de görüşlerini de alarak Konak Meydanı'nın şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1954-1957 yılları arasında Eşrefpaşa bölgesindeki meydan düzenlemesi, yapılaşma ve kentsel planlama, bu dönemdeki sosyo-ekonomik yapının kurulması açısından büyük önem taşımaktadır ve Aşkan, İzmir İmar Müdürü olarak bu süreçte önemli bir rol oynamıştır.

İzmir Enternasyonal Fuarı 1930 yılından itibaren, Behçet Uz'un belediye başkanı olması ile birlikte temizlenerek planlı bir şekilde yeniden yapılır. Bu süreçte örnek alınan Moskova'daki Gorki parkı hakkında detaylı bilgi verilmektedir.

Fuar fiziksel olarak planlanmasının yanında aynı zamanda genç Türkiye Cumhuriyeti'ni Uluslararası alanda ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan temsil eden, modern bir hareketin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Fuar'ın kurulduğu 1936 yılından 1960'lı yıllara kadar geçen süreçte Rıza Aşkan'ın bu alandaki katkıları büyüktür ve son bölümde Rıza Aşkan'ın yapılarının bir kısmı kronolojik olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar sözcükler: Mimarlık, İzmir Enternasyonal Fuarı, modern mimari, İzmir-Eşrefpaşa, Rıza Aşkan.

RIZA AŞKAN IN THE CONTEXT OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING IN IZMİR BETWEEN THE YEARS 1922-1960

SUMMARY

As the effects of the independence war continuing, the Greek Army was beaten and the major fire occurred in 1922 has ruined not only the physical appearance of İzmir but the social, economical and cultural structure as well. In the process after the major fire ruined the city, the restructuring became a must for İzmir from all directions. Urban planning and development of the ruined fire area is evaluated not only because it is important in architectural basis but it is also highly important while developing the social, economic and cultural infrastructure.

After making an evaluation of the social, economical, cultural and architectural structure of İzmir between the first years Turkish Republic was founded until the end of 1950's, information is given about the biography of Rıza Aşkan. Even the lack of sources in the foundation period of young Turkish Republic, İzmir Municipality contacted a series of foreign urban planners.

The urban planning process had started with Danger brothers with the consultancy of Henri Post in 1924 and developed with the great effort of Behçet Uz, chief magistrate of İzmir municipality in 1930's. The plan of Danger brothers was criticized due to high cost and the German Hermann Jansen, who was the planner of the capital city Ankara, was asked to be responsible of urban planning of İzmir. Herman Jansen's design was not a plan to be applied directly. However, Jansen's proposals were taken under consideration to reduce the costs and İzmir Municipality continued to develop the fire zone and branched out to whole İzmir in a short period of time.

By the time Turkish Republic was founded, the reforms that occurred in multiple areas composed the idea of planned parks in public areas. Hermann Jansen planned Ankara Gençlik Park between the years 1932-1936 in the period he was responsible of urban planning of Ankara. The planning of Ankara Gençlik park, Jansen's proposal for İzmir and İzmir International fair was planned in the same period which brings the probability of Jansen's possible contribution in the design of İzmir International Fair. Ankara Gençlik Park and İzmir International Fair has a lot of common design parameters when evaluated in detail. However there is no concrete evidence showing Hermann Jansen's affect.

The negotiations started with the urban planner Le Corbusier in 1939 to plan the city and lasted in 1948 as he arrived in İzmir. Rıza Aşkan, who was an employee as an architect in İzmir Municipality since 1940, played an effective role in the urban planning process of İzmir. Although Le Corbusier's proposal was not found reasonable, his drawings dispatched to the competitors in the International competition which was announced in 1951 for the urban planning of İzmir.

Aşkan's most effective role in this process was to put the Le Corbusier's idea into action. The idea was to connect Konak with Hatay region through Eşrefpaşa with a connection road varyant which would help the city to expand in that direction.

Rıza Aşkan continued his effectiveness as a jury member in the competition which was opened to design Konak that was won by Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Gündüz

Özdeş in 1951. Aşkan who was in charge of development in İzmir Municipality invited foreign architects and urban planners such as Richard Neutra, Prof. Dudok as well as Sedat Hakkı Eldem to take their decisions in the planning process of Konak region.

The planning of Eşrefpaşa region between the years 1954-1957 is important in terms of urban planning, development of the social and economical structure and Aşkan has played a great role in this planning stage as the head of development in İzmir Municipality.

İzmir International Fair is cleaned of the wreckage and developed after Behçet Uz became the head of İzmir Municipality in 1930. Information is given about the Gorky Park in Moscow which came out to be a model for the İzmir International Fair. İzmir International Fair came out as a result of a modernity movement which represents the Turkish Republic in International area in economical, cultural and social basis. Rıza Aşkan contributed the planning and development of İzmir International Fair between 1936 until 1960's therefore in the final stage, buildings that is designed by Aşkan and his awarded projects are evaluated chronologically.

Keywords: Architecture, İzmir International Fair, modern architecture, İzmir-Eşrefpaşa, Rıza Aşkan.

1. GİRİŞ

1.1 Problemin Tanımı

İzmir şehri tarih boyunca, gerek stratejik ve önemli coğrafi konumu gerekse bulunduğu verimli toprakların, sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan iyi işlenmesinden dolayı, Anadolu'nun önemli bir yerleşim merkezi olmuş ve varlığını günümüze kadar korumuş bir yerleşim merkezidir.

İzmir'in kentsel gelişimini önemli derecede etkileyen nüfustaki farklılaşan etnik yapı, kentin tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Daha çok ekonomik nedenlerden, ticarete oynadıkları etkin rolden dolayı şehre göç eden farklı dinlere mensup gayrimüslimler, zaman içinde belirli bölgelere yerleşmişlerdir. Bu gruplaşma İzmir'deki fiziksel ve sosyal yapının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Cumhuriyet dönemi ele alındığında, I.Dünya Savaşı ve Büyük İzmir Yangını, kentin sosyal ve fiziksel yapısının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

I.Dünya savaşından sonra yenilen Osmanlı Devleti, 1920 yılında Sevr Antlaşmasını imzalamak durumunda kalmıştır. Bu antlaşma İzmir şehri için büyük bir önem taşımaktadır. İtilaf Devletleriyle Sevr antlaşmasının imzalanması ile birlikte 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu olay tüm Türkiye'de güçlü bir ulusal tepkiye yol açmıştır. 4 Eylül'de toplanan Sivas Kongresi'nden sonra İstanbul'daki Osmanlı hükümeti, ülke üzerindeki idari ve askeri denetimini kaybetmiştir. 15 Mayıs 1919'da başlayan Yunan işgali 3.5 yıl sürmüştür. İzmir şehrinin işgali Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihinde önemli bir yer tutmaktadır; Şehrin işgali Milli kurtuluş savaşının başlangıcını, şehrin kurtuluşu ise savaşın bittiğini işaret etmesi bakımından sembolik bir değer taşımaktadır.

9 Eylül 1922'de Türk Ordusu İzmir'de büyük sevinçle karşılanmış ve Yunanlıların İzmir'deki hükmü son bulmuştur. Yunanlıların İzmir'den ayrılması ile birlikte 13 Eylül 1922 günü İzmir tarihinde çok önemli bir yer tutan ve İzmir'in ileriki yıllardaki gelişimini birçok açıdan etkileyecek olan Büyük İzmir Yangını meydana gelmiştir. Bugün Kültürparkın kurulu olduğu, Frenk mahallesini de içine alan semtin

sakinlerinin hepsi Levanten, Rum ve Ermenidir. Şehrin merkezi olan basmane bölgesinde başlayan yangın kısa sürede birinci ve ikinci kordon arasındaki mahalleleri etkisi altına almıştır. Kimin tarafından çıkarıldığı günümüzde hala tartışma konusu olan ve dört gün boyunca süren Büyük İzmir Yangını zorlukla kontrol altına alınmış, 2.600.000 metrekaarelik alanı ve 20.000den fazla evi ve işyerini yerle bir etmiştir. Yangın, İzmir şehrinde tarihi zor bir tahribat yaratmıştır. Savaştan henüz yeni çıkmış bir şehir, yangınında etkisiyle tamamen yerle bir olmuş, kentin kozmopolit yapısında farkedilir bir değişim oluşmaya başlamıştır. Bütün bu olumsuz gelişmeler kentte yeni bir ekonomik, sosyal, kültürel ve mekansal içerikli bir yapılanma oluşmasını gerektirmekteydi. Savaşın ve yangının neden olduğu tahribat, İmparatorluğun yerini bırakacağı Ulus devlet ideolojisi için gerekli olan alt yapıyı oluşturmuştur.

Savaş sonrası Türkiye'nin ekonomik bakış açısını belirleyen, İzmir'in kent planlamasına ve gelişimine yön verecek olan İzmir İktisat Kongresi'dir. İzmir İktisat Kongresi, Cumhuriyet'e damgasını vuran ekonomik bir proje olup, ekonomik bağlamda milli ekonominin manifestosu niteliğindedir. Dış ticarete gayrimüslimler aradan çekilsin, dış dünya ile doğrudan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ticaret yapması için milli ekonomi düşüncesinin vurgulanmasıdır. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması, bağımsız Türkiye'yi dünyaya tanıtırken, Yunanistan ile Türkiye arasındaki mübadele de karar altına almıştır. Cumhuriyetin ilk döneminde İzmir'in en büyük sorunu, yangının etkisi ile nüfus değişiminin neden olduğu ekonomik sarsıntı olarak kabul edilebilir. İzmir ve çevresi önemli ölçüde dış göç vermiş, Rum ve yabancı nüfus bölgeyi terk etmişti. Bunun karşılığında Müslüman halk İzmir'e göç etmekteydi. Fakat gidenler büyük ölçüde kentli bir kesimdi ve tarım dışı sektörlerde ağırlığı vardı. Ticaret ve benzeri sektörlerde çalışıyorlardı. Bu yüzden İzmir, önemli bir emek açığıyla karşı karşıya kalmıştır. İzmir Ticaret ve Sanayi Odası'nın Cumhuriyetin ilk yıllarındaki faaliyetlerine bakıldığında, temel sorunun, bu emek açığını gidermek ve 1914 öncesindeki dönemi yakalayabilmek, eski etkinliği ve verimliliğini kazanabilmek olduğu görülmektedir.

Ticareti tekrar canlandırabilmek için yabancı sermaye İzmir'e çağırılma ihtiyacı doğmuştu. Bunun için yabancı devletler, şirketler İzmir'e çağrılmakta ve İzmir'in zenginliğini sağlayan yerel ürünler tanıtılmak istenmekteydi. Yöre ürünlerinin sergilenip, tanıtılması yönündeki ilk çaba, İzmir İktisat Kongresi sırasında

gerçekleştirilmiş ve İzmir Fuarı'nın ilk adımı sayılan "Numune Meşheri" 17 Mart 1923'de açılmıştır. Serginin açılışını Gazi Mustafa Kemal yapmıştır. Atatürk, siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferler ile taçlandırılmadıkça kazanılan başarıların yaşayamayacağına ve sürekli olmayacağına inanıyordu. Atatürk'ün isteğiyle, 26 Ağustos 1924'te kurulan İş Bankası, bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin sahip olduğu en önemli değerlerden biridir. Forbes dergisinin 2010 yılında Dünya genelinde yaptığı araştırmaya göre Türkiye İş Bankası, 2000 şirket arasında 288. Sırayı alırken, Türkiye Cumhuriyeti'nin sahip olduğu en değerli ikinci şirkettir.

Bu dönemde İzmir Belediyesi yanan kentin yeniden planlaması için çalışmalara başlamış, Fransız plancı Henri Prost ile görüşmektedir. Yeşil alanları, düzenli sokakları, bahçe içinde iki katlı evleri, geniş ve ortası ağaçlıklı bulvarları hedefleyen, Avrupa kentleri tarzında bir imar planını hazırlanmıştır. İdeal olarak hazırlanmış bu plan İzmir Belediyesi tarafından revize edilmiştir ancak iki katlı bahçeli konutlar dışında, 1929 dünya ekonomik bunalımı nedeniyle uygulanamamıştır (Ege Mimarlık, Ekim 2009).

İktisat Kongresi'nde Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm ekonomi politikaları tartışıldı. Yeni rejimin izleyeceği tüm politikaların yolu çizilirken, İzmir Fuarı'nın ilk temel taşları da yerleştirilmekteydi. Kongre sırasında tüccar gurubunun isteği doğrultusunda "Ticaret ve Sanayi Odalarının katılımı ile ülkenin önemli ticaret merkezlerinde, dahili mahsulat ve mamulatin sergilenmesine umumi ve daimi sergiler açılması" kararlaştırıldı ancak bu karar 9 Eylül 1927 yılında dönemin valisi Kazım Dirik Paşa'nın öncülüğünde kurulan birinci Dokuz Eylül Panayırı ile gerçekleştirilmiştir (Feyzioğlu, E. 2006). Bugün Swiss Otelin (Büyük Efes Oteli) bulunduğu alanda kurulan panayır, 1928 yılında ikinci kez kurulmuştur.

1929 yılında Dünya, büyük bir ekonomik buhranla sarsılmıştır ve Türk parasının değerinin düşmesiyle birlikte tarım ürünlerinin fiyatı düşmüştür. Bu dönemde, batı dünyası kendi içine kapanırken, Sovyetler birliği, planlı bir sanayileşme politikası izlemeye başlamıştır. 1931 yılında Behçet Uz, Belediye başkanı olarak göreve geldiğinde ekonomik sıkıntılar nedeniyle, belediye tarafından Alman şehirci Jansen'in revize ettiği plan Gazi bulvarının açılması haricinde uygulanamamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde sanayileşmeye öncelik vermiştir. 29 Mayıs 1933 tarihinde Vali Kazım Dirik Paşa, Belediye Reisi Behçet Bey, Ticaret Odası reisi Dr.Behçet Bey ve bankacılar toplanarak bir panayır düzenlenmesine ve bu amaçla bir komite kurulmasına karar vermişlerdir. Komite ilk iş olarak; Atatürk Heykeli'nin arkasındaki 32 bin metrekarelik yangın alanının temizlenmesine karar vermiştir (Feyzioğlu, E. 2006). İzmir Fuarı, 1930'lu yıllarda Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomide, dış politikada ve sosyal yaşamda gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

1932 yılında Herman Jansen tarafından revize edilen imar planı, Dr.Behçet Uz'un etkin belediye yönetimi ve girişimcileri harekete geçirmekteki başarısı sayesinde uygulanmıştır. İzmir Fuarı için yer aranırken, İzmir'in imarı da göz önünde bulundurulmuş ve yangın yeri 1936'da "Kültürpark" olarak imar edilmiş ve İzmir Fuarı, bu kent parkında düzenlenmeye başlanmıştır.

Yangın yerlerinin imarı çalışmaları sırasında yapılacak kamusal binaların mimarisine özen gösterilip, erken Cumhuriyet dönemi mimarisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından 1930'lu yıllara kadar geçen süreç I.Ulusal Mimarlık hareketinin etkilerini görebiliriz. Günümüzde Fevzi Paşa ve Gazi Bulvarları civarında görebildiğimiz, Vakıflar Bankası, Osmanlı Bankası, Kardiçalı Han, Kavaflar Çarşısı, Borsa Binası ile İzmir Milli Kütüphane ve Operası bu mimari akımın ayakta kalmış ender örnekleri ve prestij yapılarıdır. Sahip oldukları geleneksel mimarlık öğeleri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun sembollerini canlandırıcı ve hatırlatıcı niteliklere sahip olan bu mimari üslup bir süre sonra Atatürk devrimlerinin eski düzeni yıkmayı amaçlayan ilkeleri ile çelişmiştir. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin İzmir'e verdiği önem ve Batıya açılan bir kentin ulusun ekonomik yapısı içindeki konumunu, I.Ulusal Dönemin mimari ürün zenginliği ile de ilişkilendirmek mümkündür. İzmir'in 1930'lu yıllarda da devam eden bu konumu, tek partili dönemde de, Fuar gibi bir oluşumla yine batı ile bütünleşmeyi sağlayarak devam ederken, 1940'lara gelindiğinde bir gerileme gösterir. En önemlisi, mimari, kimlik inşa etme ve ulus kurma amacıyla ilk kez burada büyük ölçekte seferber edilmiştir. Ya da Milli mimari Rönesansı'nın (I.Ulusal Mimarlığın), Osmanlı-İslam mimarisinin Cumhuriyet döneminde nihai olarak ortaya kalkmadan önceki son nefesi – bu kadar dramatik bir biçimde dönüştürülmüş, Batılılaşmış ve stilize edilmiş bir formda da olsa imparatorluğun mimari mirasına yapılan son bir gönderme- olduğu söylenebilir (Bozdoğan, S. 2002). Osmanlı Revivizlizmi, 1930'lu yıllardan itibaren

yerini, eskinin tamamen yok edilip yerine yepyeni bir anlayışla mimarlık yapılması gerektiğini savunan yeni bir ideolojiye bırakır.

1930 ile 1940 arasındaki dönemde ise Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin kendisi ile özdeşleştirdiği ve 1920'lerden itibaren Anadolu'da egemen olan modern hareketin, rasyonel-fonksiyoncu bir mimarlık düşüncesinin etkilerini görebiliriz. Örneğin 1932 de yapılan Mesut Özok'un tasarımı olan İtfaiye Binası, daha yalın ve rasyonel bir mimari biçimlenme ile, mimari söylemin değişimini yansıtmaktadır. 1940'lara gelindiğinde yatırımların Başkent Ankara'ya kayması, bir yandan da yaklaşan II. Dünya Savaşı öncesi yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle, İzmir bu dönem mimarı ürünler açısından pek de şanslı değildir. Bu döneme ait gerçekleşmiş ürünler de, 1970'li yılların rant hesapları içinde yıkılıp yok olmuştur (Ege Mimarlık, Ekim 2009).

1939 yılına gelindiğinde, İzmir'in gelecekteki gelişimini yönlendirecek yeni bir plan elde etmek üzere, Modern mimarlık hareketinin öncü mimarı Le Corbusier ile antlaşmaya varılmıştır. II.Dünya Savaşının etkilerinden dolayı Le Corbusier ancak 1948 yılında İzmir'e gelebilmiş ve 1949 yılı başında nazım plan şemasını ve plan açıklama raporunu Belediye'ye teslim etmiştir. Bu dönemde İzmir Belediyesinde Fen işleri müdürü (İmar Müdürü) olarak görevli olan Rıza Aşkan, Le Corbusier'e İzmir'in tanıtımı ile görevlendirilmiş, projeler üzerinde birlikte çalışmışlardır. Ancak uygulanmak üzere hazırlanıp hazırlanmadığı tartışmalı olan bu plan İzmir'de kabul görmeyerek uygulamaya koyulmamıştır. Rauf Beyru, Corbusier'in hazırladığı planların, plancının ileriye dönük İzmir kenti ile ilgili fikirlerini yansıttığını, uygulama planının İzmir'i bir hafta on gün kadar ziyaret etmiş birisi tarafından zaten yapılamayacağını, Behçet Uz'un da uygulamayı yaparken bu çizimlerin birer taslak olduğunun farkında olduğunu vurguluyor (Rauf Beyru ile söyleşi ,2011).

Le Corbusier'nin planının uygulanabilir bulunmaması üzerine 1951 yılında Türkiye'de ilk uluslararası şehircilik proje yarışması açılmıştır. Bu yarışmaya Dünya'nın birçok ülkesinden proje katılmıştır ve yarışmayı Ahmet Aru, Gündüz Özdeş ve Emin Canpolat'ın 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Önerisi kazanmıştır. Bu plan İzmir'in kent planlama tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Rauf Beyru bu yarışmada ikincilik ödülünü almıştır.

Sedad Hakkı Eldem'in tasarladığı New York, Dünya Sergisi'ndeki Türk Pavyonu(1938-1939) Milli mimari söyleminin başlangıcı sayılmıştır. Rıza Aşkan, devlet Güzel Sanatlar Akademisinde, öğrenciliğinin son yıllarına denk gelen bu dönemde, Türk Pavyonunun tasarımında Sedat Hakkı Eldem'in tasarım ekibinde rol almıştır. 1940 ile 1950 yılları arasında yeniden yükselen milliyetçilik söylemlerine paralel olarak Milli Mimari söylem İzmir'de de etkisini göstermiştir. Harbi Hotan'ın yaptığı memur kooperatifleri (1949), Rıza Aşkan ve Doğan Tekeli'nin yaptığı, Sedat Hakkı Eldem'in, İstanbul Taşlık Kahvesini anımsatan Şato Restoran (1954), Alsancak ikinci kordon'da T.C. Merkez Bankası Misafirhanesi bu dönemin önemli yapıları arasında sayılabilir. Milli mimari söylem 1950'li yılların sonuna kadar devam eder (Ege Mimarlık, Ekim 2009).

1955 yılında İzmir'in şehir merkezi olan Konak meydanı ve çevresinin planlanması için, İzmir Belediyesi şehircilik danışmanı Kemal Ahmet Aru'nun talebi ile bir yarışma düzenlenir. Bu yarışmayı Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Tekin Aydın'ın projesi kazanır. Projenin uygulama aşaması, bu dönemde İzmir İmar Müdürü olan Yüksek Mimar Rıza Aşkan tarafından denetlenip, onaylanmaktadır (Doğan Tekeli ile söyleşi, 2010). 1954 yılında İzmir Belediyesi tarafından Konak ile Hatay bağlantısının sağlandığı Varyant yolunun temelleri atılır ve Le Corbusier'nin de imar planı önerisinde de öngörülen Hatay bölgesinin konut alanı olarak planlanması, Eşrefpaşa bölgesindeki planlama çalışmaları değerlendirilecektir.

1922 Büyük İzmir Yangını sonrasında, yangın bölgesinin, bugünkü İzmir Enternasyonal Fuarı olarak düzenlenmesi ve sonrasındaki kentsel planlama sürecinde, kentteki mimari, ekonomik ve sosyo-kültürel yapının oluşmasında; 1940-1957 yılları arasında Fen İşleri müdürlüğü, belediye mimarlığı, İmar Müdürlüğü görevlerini üstlenen, Y.Mimar Rıza Aşkan'ın bu süreçteki rolü araştırma konusu olarak seçilmiştir.

1.2 Araştırmanın Amaçları ve Genel Yaklaşımı

Bu çalışma kapsamında, İzmir kentinin 1922-1960 yılları arasındaki kentsel gelişim sürecinde geçirdiği evrelerin, sosyal, ekonomik ve kültürel oluşumlar çerçevesinde, İzmir Enternasyonal Fuarının öneminin vurgulanarak irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada, 1922-1960 yılları arasında İzmir’deki mimari anlayışın ve kentsel dokunun hangi şartlarda ve nasıl geliştiğine bakılmaktadır. Bu dönemde kentsel doku ve mimarideki gelişmeler, sosyal, politik, kültürel ve ekonomik oluşumların etkisi dikkate alınarak değerlendirilmektedir. İzmir Enternasyonal Fuarı, Cumhuriyet’in kurulmaya başladığı yıllardan başlayarak önemini korumuş ve günümüze kadar geçen bu süreçte, gerek bir kentsel tasarım enstrümanı olarak, gerek modernizmin ilk örneklerini gördüğümüz yapıları ile değerlendirmeye alınması gereken, İzmir’in sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını çok net bir şekilde yansıtan bir alandır.

Araştırmada, 1922 Büyük İzmir Yangını ve Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki sosyal, kültürel, ekonomik gelişmelerin, Cumhuriyet sonrası oluşumların, ileriki yıllarda oluşacak olan kentsel dokuyu ve mimari oluşumu nasıl etkilediğine dair bir değerlendirme yapılmıştır. 1948 yılında Le Corbusier’nin İzmir Belediyesi tarafından İzmir’in Kentsel planlaması için İzmir’e davet edilmesi ve bu süreçte Y.Mimar Rıza Aşkan ile olan çalışması, modern mimarinin etkilerinin hissedilmeye başlandığı 1950’li yıllarda kentsel planlama açısından da büyük önem taşımaktadır ve ağırlıklı olarak ele alınmaktadır.

Amaç, uluslararası mimarinin etkilerinin görülmeye başladığı dönemde, İzmir İmar Müdürü Y.Mimar Rıza Aşkan’ın, kentsel ve mimari gelişimindeki etkin rolü ve kentsel gelişimin İzmir için önemli bir parçası olan İzmir Enternasyonal Fuarındaki yapılarını değerlendirmektir.

Rıza Aşkan birçok önemli yapısına İmar Müdürü olduğu dönemde imza atmıştır. İzmir İmar Müdürü olarak İzmir Belediyesi adına yaptığı yapılarda kendisi mütevazı kişiliğinin de bir göstergesi olarak geri planda kalmayı tercih etmiştir. Araştırmanın bu bağlamda, İzmir için önemi farkedilememiş, yeteri kadar araştırılmamış olan bir mimarı ve yapılarını değerlendirerek, mimarlık tarihinde gerektiği önemi kazandırmak hedeflenen diğer amaçlardan biridir.

1.3 Araştırmanın Kapsamı

Araştırma iki kısımda değerlendirilebilir. 1, 2 ve 3. bölümlerin yer aldığı birinci kısımda İzmir’in sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı göz önünde bulundurularak kentsel planlama ve mimari gelişmelerin değerlendirmesi yapılmaktadır. 4, 5, 6 ve 7. bölümlerin yer aldığı ikinci kısımda ise Yüksek Mimar Rıza Aşkan hakkında bilgi

verildikten sonra mimarın İzmir'in kentsel planlamasına yapmış olduğu katkılar ve belli başlı önemli yapıları ile birlikte İzmir Enternasyonel Fuarı ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Birinci bölümde, problemin tanımı, araştırmanın amaçları, genel yaklaşımı, kapsamı ve kullanılan yöntem anlatılmaktadır.

İkinci bölümde 1922 Büyük İzmir Yangını ve II.Dünya savaşı ile başlayan dönemden 1960'e kadar geçen süreçte İzmir'in sosyo-ekonomik, kültürel yapısı ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde, Cumhuriyet sonrası dönemde Türkiye genelinde ve Büyük İzmir Yangını ve II.Dünya Savaşı sonrası yıkılmış olan bir kentin 1960'a kadar geçen dönemdeki mimari özellikleri; sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel değışkenlerin irdelenmesi sonucunda değerlendirilmektedir.

Dördüncü bölümde, Rıza Aşkan'ın biyografisi ve yapıları hakkında bilgi verilmiştir.

Beşinci bölümde, Büyük İzmir Yangını sonrası, kent planlamasına duyulan ihtiyaç ve mekansal dönüşümü zorunlu kılan kentleşme sorunu ele alınmıştır. 1924 yılında hazırlanan Danger-Prost planı, Jansen'in bu planı revizyonu ve sonrasında Behçet Uz önderliğinde belediyenin imar çalışmaları değerlendirilmiştir. 1948 yılında Le Corbusier'nin İzmir ziyareti, hazırladığı İmar planı önerisi ve İzmir hakkındaki düşüncelerinin daha sonraki dönemde İzmir'in imar planındaki etkileri üzerinde durulmuştur. 1951 yılında Kemal Ahmet Aru'nun kazandığı Uluslararası Şehircilik Yarışması ve sonrasında Doğan Tekeli'nin Konak sitesi için açılan yarışmayı kazanması, İmar Müdürü Rıza Aşkan ile birlikte çalışmaları değerlendirilmiştir. Rıza Aşkan'ın, Doğan Tekeli'nin kazanmış olduğu projeyi İzmir İmar Müdürü olarak uygulaması ve Konak meydanındaki yapıları ele alınmıştır. İzmir'in kentsel gelişimine yön verecek olan varyantın yapılması (1954) ve Eşrefpaşa bölgesinin yapılaşmaya açılmasında, Rıza Aşkan'ın rolü değerlendirilecektir.

Altıncı bölümde, İzmir Enternasyonel Fuarının oluşum süreci, İzmir'in kentsel planlamasındaki yeri ve önemi vurgulanırken İzmir Belediyesi ve Behçet Uz'un bu süreçteki rolü değerlendirilmektedir. İzmir Enternasyonel Fuarı'nın, İzmir'de sosyal, kültürel, ekonomik ve mimari gelişmelerin en iyi şekilde gözlemlenebileceği kentsel alan olması, bu bölgenin araştırma konusu olarak seçilmesinde etkisi büyüktür.

Yedinci bölümde, Rıza Aşkan'ın belli başlı önemli yapıları kronolojik olarak değerlendirmeye alınmıştır.

1.4 Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın başlangıcında, farklı alanlarda (coğrafya, ekonomi, tarih, sosyoloji, şehir ve bölge planlama, mimarlık, vb.) İzmir üzerine yapılan çalışmaların, tezlerin, araştırmaların gruplandırılması yapılarak kullanılan yöntemler ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmektedir. Bu amaçla taranan literatür kapsamında tezler, il yıllıkları, araştırma kitapları, eski fotoğraf ve haritalar, eski gazeteler, kartpostallar ve anılar bulunmaktadır.

Aile arşivinden, İzmir Belediyesi arşivinden, İzmir Enternasyonal Fuarı arşivinden, Ahmet Priştina Kent arşivinden, yayınlanmış olan mimarlık dergilerinden(Arkitekt, Mimarlık vb.), yararlanılmıştır. Rıza Aşkan ile birlikte çalışmış olan mimarlardan Doğan Tekeli ile röportaj yapılmış ve dönem ile ilgili önemli bilgiler edinilmiştir. Aşkan'ın çırağı olarak yanında çalışmaya başlayan ve daha sonra yardımcısı olan Mimar Erdinç Çolpan, dönemin koşulları çerçevesinde, Aşkan'ın mimari uslubu ve dönem ile ilgili önemli bilgiler aktarmaktadır.

2. 1922-1960 DÖNEMİNDE İZMİR'DE SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPI

19.yüzyılda geleneksel yapıdaki ilk kırılma, 1838 ticaret sözleşmeleri ve 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanı ile başlatılan tanzimat reformları ile olmuştur (Barbaros, R.F. 1999).

Tanzimat reformları, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal ve hukuksal kurumlarından başlayarak tüm kurumlarında meydana getirilen düzenlemelerle toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıların dönüşümünde önemli bir rol oynar (Bilsel, C. 2000).

1893'te İmparatorluğun toplam nüfusu tahminen 11.500.000 iken, 1913'te Anadolu'nun nüfusu 16,5 milyona yükselmiştir. 19. yüzyılda Anadolu'da nüfusun artmasıyla birlikte, ülkenin dış pazarlara açılması ve ulaştırma teknolojisinin gelişmesi sonucunda kentleşme oranı da yükselmiştir. 19. yüzyılda gelisen dışa bağımlı ticaret biçimi yüzünden eski liman kentleri hızla büyümüş ve yeni liman kentleri doğmuştur. Anadolu'nun kıyı kesimlerinde nüfus hareketleri yoğunluk kazanmıştır. 19.yüzyıl sonunda, Anadolu'nun ikinci büyük kenti, 16.yüzyıldaki Bursa yerine, İzmir'dir (Tekeli, İ. 1985).

19.yüzyılda şehrin nüfusu yaklaşık 100.000 olarak verilmektedir. Bu yüzyılda etnik grupların nüfus içindeki payları büyümüş, hatta zaman zaman nüfus çoğunluğunu oluşturdıkları görülmüştür. Türklerin nüfusun %50'sini oluşturmaları yüzyılın ikinci yarısından sonra olmuştur (Darkot, B. 1950).

Başlangıçta Türkler çoğunlukta iken, 19. yüzyıl sonunda Rumların sayısı Türklerin önüne geçmiştir. Bu durumun nedenlerinden biri, devamlı savaşlar olması nedeniyle Türklerin genç nüfusunun savaşlara gönderilmesidir. İkinci neden, Türkler tarımla uğraştıklarından ve gelir düzeyleri düşük kaldığından, askerden dönenler bir süre dayandıktan sonra arsalarını Rum ya da Levantenlere satmak zorunda kalmışlardır. 19.yüzyıl ortalarından sonra yabancılar, çok büyük çiftlikler alarak tarımda söz sahibi olmuşlardır (Beyru, R. 2005).

İzmir’de 19.yüzyılın başlarında, etnik grupların belirli yerleşme alanlarının olduğu bilinmektedir. Genellikle merkezin güney ve güneydoğusunda, Türkler; bugünkü İkiçeşmelik bölgesinde ve Kestelli Caddesi’nin doğusunda uzanan bölgede Museviler; günümüzde Fuar alanını ve Kahramanlar semtinin bir bölümüyle Basmahane yakınındaki mahallelerde Ermeniler yer almaktadır. Rumlar ise Frenkler ve yabancılarla birlikte, merkezin kuzeyinden Alsancak’a kadar uzanan düzlük araziye yerleşmişlerdi (Beyru, R. 1973).

Ermeniler, 19.yüzyıla kadar İzmir’in gelişmesinde güneydoğu ucu teşkil etmişlerdi. Basmahane Garı Ermeni Mahallesi’nin başlangıcını oluşturuyordu. Ermeni Mahallesi, Musevi Mahallesi’nin doğusundan başlayarak güneyde Basmahane, kuzeyde ise hastahanelerin yoğunlaştığı alana kadar uzanıyordu. Doğusunda ise Rum Mahalleleri vardı (Atay, Ç. 1979).

Özellikle 19. yüzyılda en parlak çağlarını yaşayan Levantenler, Cumhuriyet dönemine kadar varlıklarını yoğun biçimde korumuşlardır. Cumhuriyet sonrası dönemin gelişmeleriyle bağlantılı olarak Levantenlerin durumu ayrı bir gelişme gösterir (Yorulmaz, 1994–1995). İzmir’in Batı dünyasınca tanınmasının en önemli nedeni buradaki Levantenlerin varlığıdır. Bunlar demiryolu, rıhtım, vapur işletmeleri gibi bayındırlık hizmetlerine de önayak olmuşlardır (Beyru, R. 2005).

Osmanlı’nın, yabancı ya da azınlık tüccarlar aracılığıyla Avrupa kapitalizmi ile bütünleşme eğilimini taşıyan yapılar kopuk ve parçalanmış haldeydi. İzmir, “çevreleşme” öyküsünün yaşandığı başlıca bölgelerden birisidir ve Osmanlı topraklarında ilk kez –tarihsel arka planın katkısıyla- dış ticaret merkezi olma fonksiyonunu üstlenmiştir (Barbaros, R. F. 1999).

Cumhuriyet’in ilk yılları Kurtuluş Savaşı’nın izlerini silmek, çökmüş ekonomik ve sosyal koşulları iyileştirmek yönünde her alanda girişimlerle geçmiştir. 1924 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti uluslararası ortamda tanınmıştır. Antlaşma ile gümrük vergileri 1929 yılına kadar 1916 yılındaki seviyesinde kalması şart koşulmuş; döviz kurları ve dış ticaret üzerinde herhangi bir denetim kalmamıştır. Yerli sanayi kazancı ise Avrupa’dan ithal edilen tüketim malları için kullanılmıştır (Batur, A. 2007).

Ülkede endüstrinin kurulması için devletçe banka ve çeşitli kuruluşlar oluşturulmuş, özel girişim yoluyla endüstrileşmeyi sağlamak ve sermaye birikimini arttırmak için ise 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Yasası çıkarılmıştır (Aslanoğlu, İ. 2001).

Ekonominin iyileştirilmesi yönünde, bu dönemde izlenen ekonomi politikasının amacını İnci Aslanoğlu, *“Özel girişimlere ulusal ekonomi içinde önemli bir yer verilmesi, ancak özel sektörün gerçekleştiremediği yatırımların devlet eliyle yapılmasının sağlanması”* olarak belirtmiştir.

1927 yılına gelindiğinde Saltanatın kaldırılması ile başlayan imparatorluk döneminin feodal kurumlarının tasfiyesi ve yerine Cumhuriyet’in aydınlanmacı ideolojisine uygun yeni kurumların ikame edilmesi yolunda önemli adımlar atılmıştı. Artık toplumsal gelişme hedefleri daha açık ve belirgindi. Bu hedeflerin slogan olarak özetlendiği biçimi ile “Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek” her kesimde benimsetilmeye çalışılıyordu (Batur, A. 1993).

Ancak 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Bunalımı ile bu liberal ekonomi politikaları terk edilmiştir. Türk ekonomisinde ihracatta tarımsal ürün fiyatlarında düşüş, ithal mallarında yükselme ve fiyat artışları biçiminde kendini hissettirmiş, devlet dış ticaretin düzelmesi ve fiyat denetimi gibi bazı koruyucu önlemler almak zorunda kalmıştır (Aslanoğlu, İ. 2001).

Yerel örgütlenmelerle kitleler Kemalist ideoloji çerçevesinde eğitilmeye başlanırken bir yandan da Mustafa Kemal’in şahsi girişimleri ile kurumsallaşma çalışmaları başlatıldı. Okur yazarlık için eğitim seferberliği, 1932’de Halkevlerinin kurulması ve hızla yaygınlaştırılması, 1931’de Türk Tarih Kurumunun kurulması, 1932’de Türk Dil Kurumunun kurulması bu sürecin doğurduğu gelişmelerdir.

Bu on yıllık süreçte, bina yapım süreçleri, dönemin sorunlarına çözüm bulan tasarımlar da Büyük Buhran’ın sonuçlarından büyük ölçüde etkilenmiştir. Büyük Buhran, bir dış etmen olarak Türkiye’nin devletçiliğe yönelmesine ve özel girişime olan güvenin sarsılmasına yol açmıştır. 1930’lu yıllardan sonra ekonomi denetim altına alınabilmiş ve demiryolları, limanlar, kamu hizmeti veren kuruluşlar ve telefon şirketleri gibi ağlar ulusallaştırılmıştır.

Gümrük vergileri arttırılmış ve 1930 yılında Merkez Bankası kurulmuştur. 1933 yılında ise Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı yürürlüğe girmiş ve devletçi politikalar tam anlamıyla uygulanmaya başlanmıştır.

Mimarlığı doğrudan etkileyen ise devletçi ekonomi modeli olmuştur; çünkü kamu sektörü, konut yapımı dışında neredeyse bütün inşa faaliyetlerinden sorumlu tutulmuştur.

Savaşın yıktığı Anadolu kentlerinin yeniden inşa edilmesini ön gören yapılaşma programları, 1930'lardan sonra hızlandırılmıştır. Tüm belediyeler program ve uygulama bakımından standartlaştırılmıştır. Programlarda kentlerin yaşam biçimlerinin ve sağlık koşullarının iyileştirilip, medenileştirilmesi ve belediye gelirlerinin artırılması hedeflenmiştir. Kentlerin yapılandırılmasında ise standartlaştırılmış, simgesel kent unsurları ve biçimler kullanılmıştır (Batur, A. 2007). Bu dönemde bütçede bayındırlık alanına %15'e varan oldukça yüksek oranlarda ödenek ayrılmış, yapım programında ise tümüyle zorunlu ve fonksiyonel yatırımlara öncelik verilmiştir. Afife Batur dönemin yapım programının öğelerini, altyapı tesislerinin millileştirilmesine, ulaşım ağının geliştirilmesine vb. mühendislik yatırımlarına eşlik eden hizmet yapılarının yapımı, savaş geçirmiş Anadolu kentlerinin onarımı ve küçük ölçekli hizmet ve prestij yapılarının yapımı ile Ankara'nın başkent olarak bayındırılma ve kuruluş girişimleri ve Misak-ı Milli sınırları dışında kalmış yörelerden gelen göçmenlerin iskanı olarak belirtmiştir (Batur A. 1998).

Ülkenin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik koşulların sonucu olarak yapımı ivedi, zorunlu olan ve çoğu da Ankara'da inşa edilen yapıların dışında, ülke genelinde savaş sonrasındaki ilk beş yıl içinde önemli bir yapım etkinliği ya da yatırımı gerçekleştirilmemiştir.

İmparatorluk'tan devralınan yapı sanayi de yapısal malzeme ihtiyacını karşılayamayacak durumda olup, yapı alanı bütünüyle ithal malzemeye bağımlı hale gelmiştir. Savaş sonrası imparatorluk döneminde yapı alanında etkin olan azınlık kadrolarının bir kısmının ülkeyi terk etmesi ile teknik kadroda doğan mimar ve mühendis açığının yanı sıra büyük ölçüde teknisyen, kalifiye işçi ve usta açığı da doğmuştur.

2.1 1919-1922 Dönemi İzmir işgali ve Büyük İzmir Yangını

İzmir'deki sosyo-ekonomik yapı, kültürel gelişmeler ve mekansal değişim süreçleri 1919 yılından Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar geçen süreç ve Cumhuriyet'in

kuruluşundan 1960 yılına kadar geçen süreç olarak iki kısımda değerlendirilmiştir. Kurtuluş Savaşı olarak adlandırılan I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilaf Devletleri'nce işgali sonucunda Misak-ı Millî sınırları içinde ülke bütünlüğünü korumak için girişilen çok cepheli siyasi ve askeri mücadele 1919-1922 yılları arasında gerçekleşmiştir. İzmir, 1919 yılında Yunan, ABD, İngiliz ve Fransız donanmalarının şehre girmesiyle bir günde işgal edildi. İzmir'in işgali ile İzmir'deki bir kısım asker istifa ederek Milli Mücadele'ye katıldı. Aynı zamanda İzmir'de kalan Türkler de işgalin getirdiği huzursuzluğa ve itilaf devletlerinin baskısına dayanamadı ve Anadolu'ya göç etti. Kalmakta ısrar eden Türk ailelerse Yunan askerinin tavırlarına ve yaptıkları eziyetlere daha fazla dayanamayıp Anadolu'daki milli mücadeleye destek vermek amaçlı olarak göç ettiler.

Bu yıllarda ülke genelinde olduğu gibi, savaşın getirdiği yıkımdan dolayı İzmir'de de belli bir ekonmiden söz etmek mümkün değildir. İzmir, 20. yüzyılın ilk yıllarında, Batı'nın Sanayi Devrimi nedeniyle gereksinim duyduğu hammaddelerin ulaşım yolu üzerinde yer alan elverişli bir limana sahip olduğu için, bir ticaret kenti olarak ortaya çıkmıştır. Yakın tarihte, İzmir'in kimliğinin oluşumuna damgasını vuran en önemli etken ticarettir. İzmir bir ticaret kentiydi ancak bu alan bütünüyle, levantenlerin, yani İzmir'e, ticaret yapmak için gelip yerleşmiş olan Avrupalılar'ın elindeydi. Türkler'in, Müslümanlar'ın, bu konularla hemen hemen hiçbir ilişkisi yoktu. İzmir, 18.yy, 19.yy ve 20.yy başlarında, Osmanlı İmparatorluğu'na katkıda bulunan değil, onun sömürülmesine yataklık eden bir ticaret kentiydi. Ticaret, Cumhuriyet'ten sonra da, İzmir'deki önemini sürdürmüştür. İzmir Limanı, hâlâ daha önemli bir limandır. Atilla İlhan "İzmir ticaret şehridir. Yıllardır ben İzmir'e gelir giderim. Beni ilk şaşırtan şey, sabahları insanların birbirlerine 'günaydın' dan önce, 'hayırlı işler' demesidir. İzmir bir liman şehri ve her şey bunun üzerine kurulmuş. Herkes iş peşinde ve para kazanmak istiyor." İzmir'de, ticaretle uğraşan levanten aileler hâlâ daha vardır; ama onlar artık azınlıkta kalmışlardır. Dolayısıyla, İzmir, "yabancı tüccarların cenneti" olma özelliğini, kimliğinin, bir zamanlar çok baskın olan bu yönünü yitirmiştir. Bu yitirişten yakınmak ise, Türkiye'nin bir ulus devlet olmasından yakınmak demektir (Tümer,G., Url-37)

Kentin imarı için gerekli plan ve uygulamaların yanı sıra İzmir halkının günlük yaşantısını devam ettirebilmesi için çeşitli gereklilikler söz konusuydu. Çünkü 1922 yangını beraberinde sadece binaları yakarak kületmekle kalmamış, aynı zamanda

kent hayatının geçtiği önemli bir alanda meydana gelen bu yangın o yıllara kadar süregelen ve kent yaşantısını ayakta tutan birtakım aktivitelerin de bitmesine de neden olmuştur.

Bunun yanında kentin alt yapı, kanalizasyon, elektrik, su gibi vazgeçilmez hizmet ayaklarını da kullanılamaz hale getirmişti. Ayrıca yangında hizmet binalarının da çoğunun yandığı bilinmektedir. İzmir’de bu yıllarda sağlıklı bir mezbaha bile bulunmamasının yanında mahallelerde su sokak çeşmelerinden sağlanırken, evlerde hatta sokak aydınlatmalarında dahi elektrik kullanılmamaktadır. İzmir sokaklarının durumu da yangınla birlikte tanınmaz hale gelmiştir.

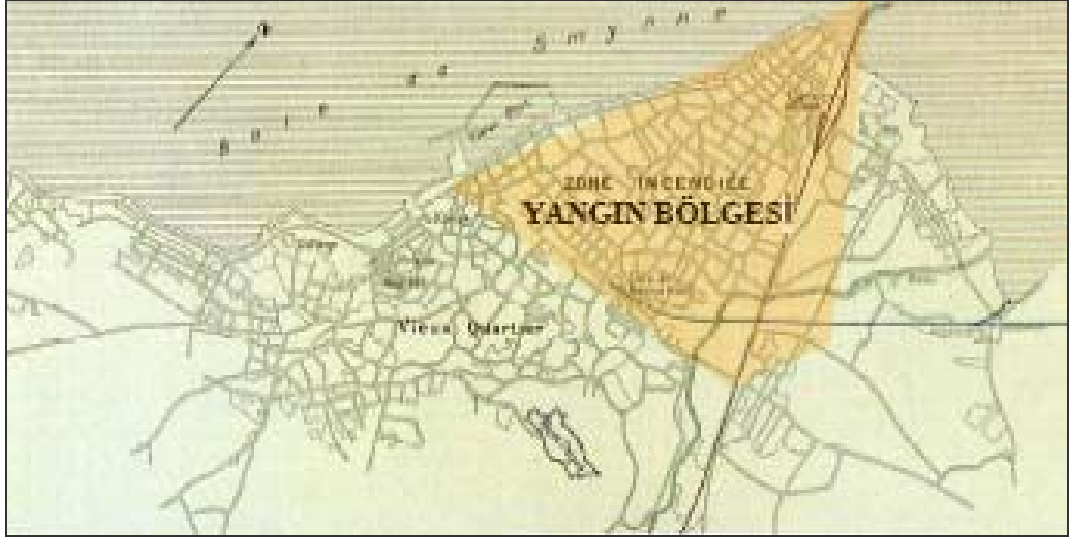
Tabii bunda son dönemde bozulan Osmanlı ekonomisinin yetersizliğinden kaynaklanan yatırım eksikliklerinin de etkisi bulunmaktaydı. Aşağıdaki ibareden de anlaşılacağı üzere yol yapımına önem verilmesi gerekliliği günden güne artmaktaydı.

“Göztepe tramvay caddesinin ve Kemer yönüne giden ana caddesinin makadam döşeli yollarına taş döşenmesi gerekliydi.” (Atay, Ç. 1995).

Kurtuluş Savaşı’nın hemen bitiminde, İzmir kentinin ekonomik yönden içinde bulunduğu durum üç önemli etkenin zorlamasıyla biçimlenmiştir. Birincisi, savaşın bitiminde İzmir’in karşılaştığı büyük yangından gördüğü zarar ve ortaya çıkan büyük yıkıntıdır. İkincisi, ekonomide oldukça etkin iki ayrı kitleyi oluşturan Rumların ve Ermeni nüfusun İzmir’i terk etmeleri sonucunda başta ticaret sektörü olmak üzere, tarım, küçük imalat ve hizmet sektöründe beliren ekonomik boşluk; üçüncüsü de Anadolu’dan İzmir’e ve çevresine doğru yoğun biçimde göçlerdir.

Bu üç ana etkeni tamamlayan, üretimi arttırmaya dönük niteliği bulunan dördüncü bir etken ise, mübadele yoluyla Türkiye’ye getirilen Yunanistanlı Müslüman göçmenlerden 32.000 kişiye yakın bir grubun İzmir’e yerleştirilmesidir (Arı, 1993).

İzmir yangınının ülkenin planlama tarihçesi yönünden önemi, ülkede ilk olarak bir kentin tümünün planlanması olgusuna örnek olusturmasıdır. Tamamen yanmış alanlar üzerinde, René ve Raymond Danger kardeşlere yaptırılan kent planı, çağın modernist/pozitivist yaklaşıma sahip ilk örneği olarak bugünün İzmir’ini biçimlendirmiştir. Plan, bir yönden İzmir’in modernleşme çabaları açısından konumunu, bir yandan da dönemin bürokratik düzeydeki bireylerinin mimarlığa bakışını da gözler önüne sermektedir (Eyüce, 1999).

Şekil 2.1: Yangın bölgesi.

1922 yılında İzmir, Mart 1933 tarihli 4696 no.lu L'Illustration'da yayınlanan İzmir yangın alanlarını gösteren harita, iki demiryolu hattının kıyı ile buluştuğu alanın ortaya çıkardığı üçgen bölge neredeyse tamamıyla yanmıştır (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003).

Milli Kurtuluş Savaşı sonundaki büyük yangın ve Rum nüfusunun şehri terk etmesinden sonra, merkezi iş mntıkasının hemen hemen tamamı yanmış ve şehrin nüfusu neredeyse yarı yarıya azalmıştı. İzmir'in 1908'deki nüfusu 1908 Salnamesine göre 225.000, 1927 nüfus sayımına göre de 135.000'dir (Kıray, 1998).

Beyru (1994) ise yaklaşık 250–300 hektarlık bir kent parçasını yok eden yangın ve onu izleyen göç ve mübadele sonucunda 250.000'i aşan nüfuslu İzmir kentinin nüfusunun 70.000'lere düştüğünü belirtmektedir.

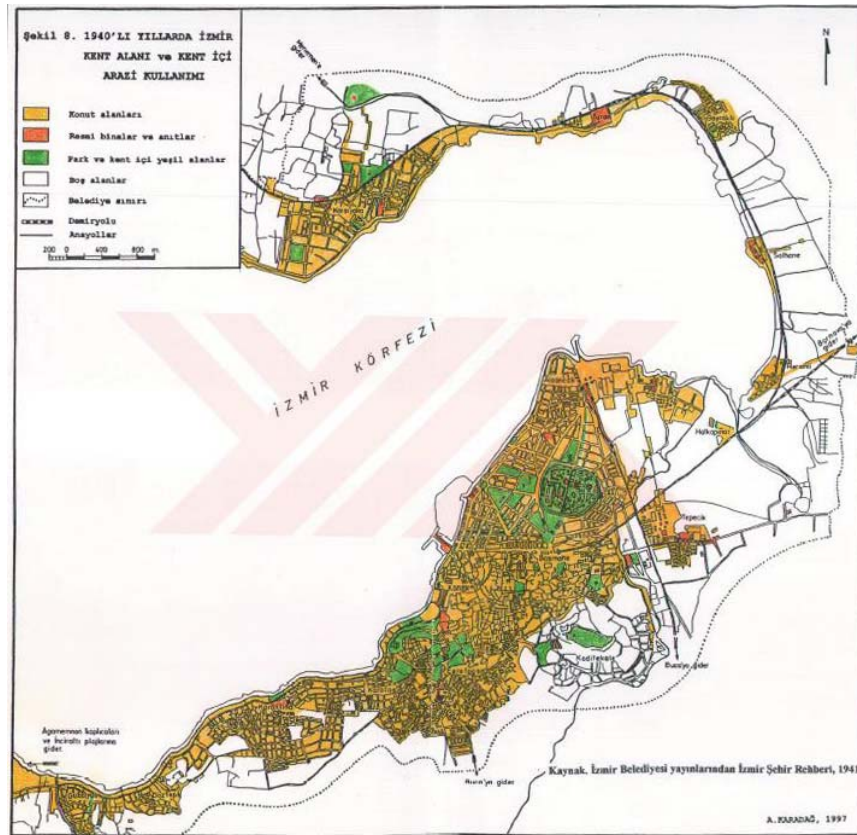
Yangın sonrasında ayakta kalabilen yapılar arasında üç okul –bugünkü Namık Kemal ve Atatürk Liseleri ile bugün var olmayan İtalyan Kız Lisesi-, bugünkü Anba Oteli yanında yer alan iki dar sokak ve üzerinde kalan, bir kısmı şimdi de var olan birkaç yapı ve 1.Kordon'daki Fransız Konsoloslugu sayılabilir (Beyru, R. 1995).

Yangının oluşturduğu tahribat sonucu, mimaride çağdaş ulusal kimliğin sergilenebileceği şartlar oluşmuştur.

2.2. 1923-1960 Dönemi İzmir'de Sosyo-ekonomik ve Kültürel Yapı

1924 Danger-Prost planınının değerlendirdiğimizde; İzmir limanı ve Karataş arası (Bugünkü Konak) eski küçük Liman (iç liman) ve çevresindeki ticarethaneler,

merkezi iş yerleri, hastaneler, okullar ve cami, kilise, havra gibi ibadethanelerin çokluğu nedeniyle merkez durumundadır.

Şekil 2.2: 1940'lı yıllarda İzmir Kent alanı ve kent içi arazi kullanımı.

Sözelimi, küçük limanın doldurduğu alandaki çarşı, tüm kentin gereksinimine yanıt verecek niteliktedir. Ayrıca söz konusu alan çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu konut yerleşimine de sahne olmuştur. Konutlar daha geri planda olup, birbirini dik keser durumdaki dar sokakları ile karışık bir yerleşim tipi göstermektedir. Bugünkü Basmane garı ve Kemeraltı'nın güneyi, Kadifekale etekleri de dahil olmak üzere yoğun olarak konutlar ile kaplanmıştır. Güzelyalı'ya kadar devam eden bu alan, konut yerleşimi anlamında kentin en yoğun yeridir. Karantina semtinden itibaren konut alanları kıyı boyunca dar bir hat şeklinde uzanmaktadır. Bununla birlikte, levanten ailelerin yazlık konutlarının yoğun olarak bulunduğu Buca, Bornova özellikle Cumhuriyet sonrasında Selanik'ten gelen mübadiller nedeniyle önemli ölçüde nüfuslanmıştır. Ayrıca XIX. Yüzyıl sonlarında sadece kıyı boyunca yerleşimin gözlemlendiği Karşıyaka da nüfusun artışı ile çevreye doğru yayılmış ve kuzeyde İzmir-Kasaba demiryoluna yaklaşmıştır. Bu hızlı yayılımda Selanik'ten gelen mübadelenin payı büyüktür. Nitekim, Cumhuriyet döneminde Selanikten

gelenlerin önemli bir kısmının İzmir'e yerleştirilmesi planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. İzmir ve çevresine yerleştirilmesi uygun görülen mübadillerin yanısıra, farklı nedenler ile göç eden nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Sözgelimi İzmir kent nüfusu 1935'te 170.959 iken, 1950'de 290.000'e yükselmiştir. Göçle gelenler Karantina, İkinci Kordon, Karataş, Alsancak, Basmane, Göztepe ve Karşıyaka'ya yerleştirilmiştir (Baran, 1995).

Ancak göçle gelen nüfusun, kent için planlamanın çok üstünde olması, kentte ilk kez iskan sorununa yol açmıştır. Söz konusu iskan probleminin çözümü için çeşitli semtlerde göçmen konutları inşaa edilmiştir. Tahsis karar defterine göre 1928-1930 yılları arasında inşaa edilen konutların semtlere göre dağılımı şöyledir;

Yerleşim birimi	Konut sayısı
Karşıyaka	87
Alsancak	27
Karataş	25
Tepecik	40
Karantina	23
İzmir (Toplam)	202

Çizelge 2.1: Yangın alanı konut sayısı.

Bir başka sorun da gelen mübadillerin mesleklerine uygun iş yaratılması konusu çıkmıştır. Bununla birlikte göçmenlerin bir kısmı kent merkezine yerleştirilirken, bir kısmı da Torbalı , Seydiköy (Gaziemir), Karaburun, Bergama, Ödemiş,Çeşme ve Urla gibi ilçelere gönderilmiştir. Bununla birlikte kentin Cumhuriyet öncesi döneme ait bilgilerinin yetersiz olduğu bilinmektedir.

Ancak bilinen şudur ki, XVIII. Yüzyıldan 1920 yılına kadar olan dönemde kentin nüfus artışının en önemli nedeni dış ticaret faaliyetleri ve buna bağlı göçlerdir. Nitekim kentte özellikle 1930'lardan sonra ticaretin gelişmesine paralel olarak , ticaret alanlarının çevresinde yeni yerleşim alanları meydana gelmiştir.Kurtuluş savaşı sonrasında, savaşın yol açtığı sıkıntıların yanısıra, ticaret alanında yabancı sermayeye verilen ayrıcalıkların kaldırılmasıyla İzmir'den ayrılanların artması, kent nüfusunu önemli ölçüde azaltmıştır (Karadağ, 1998).

1920’li yılların sonu Cumhuriyet’in ilk kuruluş yıllarındaki kaotik ortamın yavaş yavaş durulmaya başladığı, Cumhuriyet kadrolarının ideolojik yönelimlerinin gerek partik gerekse de teorik düzeyde belirginleştiği bir dönemdir. 1927’lere gelindiğinde Saltanatın kaldırılması ile başlayan imparatorluk döneminin feodal kurumlarının tasfiyesi ve yerine Cumhuriyet’in Aydınlanmacı ideolojisine uygun yeni kurumların ikame edilmesi yolunda önemli adımlar atılmıştı. Artık toplumsal gelişme hedefleri daha açık ve belirgindi. Bu hedeflerin slogan olarak özetlendiği biçimi ile “Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek” her kesimde benimsetilmeye çalışılıyordu (Batur, A. 1993).

Savaşın ve ilk yılların dağınıklığından yeni yeni kurtulan Cumhuriyet, bu seferde tüm dünyayı etkileyen bir ekonomik bunalımın sıkıntılarını yaşamaya başladı. **“1929 Büyük Bunalımı”** hem ekonomik hem de siyasal alanda yeni düzenlemelerini zorunlu kılmaktaydı. Böylesi bir ekonomik bunalım döneminde Cumhuriyetin, kendi kendine yeten ve olanaklı olduğu ölçüde dışa bağımlı olmayan bir ekonomi kurmaktan başka seçeneği yoktu ve dışa bağımlı olmayan bir ekonomi yüksek gümrük bedelleri ve yerli sanayiinin korunması ve ile mümkündü. Bu model, ihtiyaçların sonucu olarak 1930’lardan sonra 1950’lere dek Türkiye’nin temel ekonomik politikası oldu. Devletçi ekonomi ve sanayi yatırımları, 1927 sonrası dönemdeki yapılaşma ve bayındırlık etkinliklerini belirleyen iki temel olgudan biridir. Diğer olgu ise Cumhuriyet’in kuruluş ve devrim aşamalarının getirdiği ulusçuluk ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma tezidir.

Cumhuriyet mimarlığının oluşum dönemi olarak nitelendirebileceğimiz 1930- 1940 yılları arasında Türkiye’de yeni mimarinin formları ve işlevleri belirlenmiştir. Bu yılların karakterinin oluşumunda Kemalist ideolojinin reformları ve yeni Türk devletinin yapısının oluşturulması belirleyici olmuştur. Atatürk devrimleri toplum yaşamına yenilikçilik, ulusçuluk, işlevselcilik, yararcılık, nesnellik ve bilime, teknolojiye ve ilerlemeye inanış gibi kavramları ve değerleri getirmiştir (Batur, A. 2007).

Atatürk devrimleri çerçevesinde, toplumun her alanda değiştirilmesi, çağdaşlaştırılması ve her alanda Batıya açılımın gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu değişimin ise sadece yüzeysel değil, düşünce alanında da gerçekleştirilebilmesi amaçlanmıştır. İstenen Batının bilinçli olarak öğrenilmesi, Türkiye koşullarına uygun, çağdaş, yeni bilim ve sanat ürünlerinin üretilmesi olmuştur (Alsaç, Ü. 1976).

Çağdaşlaşma yolunda, Cumhuriyet'in hedefi Batı'nın bilinçli olarak öğrenilmesi, kültür ve teknolojisinden yararlanılması olmuştur. Şehircilik ve mimarlıkta Batının örnek alınması yolunda, batıdan eğitim yolu ile öğrenme düşüncesi ve Türk mimar sayısının tüm mimarlık ihtiyacını karşılamaya yeterli olmaması; yabancı uzmanların ülkeye davet edilmesini kaçınılmaz kılmıştır. 1927 yılında Teşvik-i Sanayi kanunun çıkarılması ile yabancı şehircilik uzmanları ile çokça yabancı mimar da bu dönemde Türkiye'de çalışma imkanı bulmuştur (Batur, A. 2007).

Büyük Buhran'ın ardından Türkiye Almanya'nın ekonomik ve politik nüfuzuna girmiş ve bu dönemde Almanya ile artan ilişkiler ülkeye davet edilen yabancı mimarlarda Almanların etkinliğini arttırmıştır.

Bu mimarlar ülkede modern mimarlığın yayılmasında da etkin bir rol oynamışlardır. 1928 yılında Ankara Nazım Planı Yarışmasını Hermann Jansen kazanmış, başkentteki birçok büyük ölçekli yapıları tasarlama görevi de Clemens Holzmeister ve Ernest Egli'ye verilmiştir. Mimarlık eğitiminde de klasik sistemden modernizme radikal bir geçiş olmuş ve Akademi'deki bu değişimin bir eğitmeni olarak temellerini atan ve ülkede de modern yapıları ile “Yeni Mimarının” önemli temsilcilerinden biri olan Egli olmuştur (Batur, A. 2007).

Yabancı mimarların ülkeye davet edilmesinin yanında, mesleki yayınların başlaması da modern mimarlığın tanınmasını ve yayılmasını sağlamıştır. 1931'de “Yeni Mimari”nin çıkmasıyla, Zeki Sayar, Abidin Mortaş, Sedad Hakkı Eldem, Şevki Balmumcu ve Aptullah Ziya yönetiminde, ilk mimari meslek dergisi “Mimar” yayımlanmaya başlamıştır. 1935'te ise Arapça kökenli kelimelerin Türk dilinden çıkarmaya yönelik girişimler dahilinde adı “Arkitekt” olarak değiştirilmiştir. Dergi 1941 yılına kadar mimari alanındaki tek uzmanlık yayını olmuş ve Türkiye'de modernist mimarlık mesleğinin oluşumuna tanıklık eden birincil belge olmuştur (Bozdoğan, S.2002).

Dergide, Türk mimarların projelerinin ve yazılarının yanı sıra, dünyanın çeşitli yerlerinden yabancı mimarlara ait modern bina örnekleri ve tanıtım yazıları ile modern mimari hakkında teorik yazıların da çevirileri yer almıştır. “Yeni Mimari”nin tasarım unsurları da dergilerde işlevsel ve yapısal olarak açıklanmıştır. Dönemin rasyonel ve fonksiyonel yeni mimari anlayışında konut mimarisi önemli bir yer

tutmuştur. Dergilerdeki yazılara da, konut mimarisine getirilen modern biçimsel ve yapısal çözümler sıkça konu olmuştur.

Dönemin çağdaş mimarlık düşüncelerinin temel alındığı önemli bir isim de Le Corbusier olmuştur. Konut mimarisi ve şehircilik alanındaki düşünceleri “Arkitekt” dergisindeki çeşitli yazılarda da yer bulmuştur. “Bauhaus” akımının etkilerini görmek adına, dergilerde diğer yabancı mimarların yazılarının da yer aldığı görülmektedir. Ancak yabancı mimarların bu dönemdeki etkin rolü Türk mimarların tepkisini de çekmiştir. Türk mimarlar, yabancı mimarlar karşısında eşit koşullara sahip olmaları gerektiği, kendilerinin onlardan geri olmadıklarını ve yabancı mimarlara öncelik tanınmaması gerektiğini dergilerde de sıkça dile getirmişlerdir.

Türk mimarların Batıyı bilinçli olarak öğrenmeye başladıkları bu dönemde, Batıda “Bauhaus” düşünceleri hakim olmuştur. “Bauhaus” genellikle Birinci Dünya Savaşı öncesi biçimci-seçmeci mimarlık düşüncesine karşı koyan düşünceleri savunmuş, mimarlıkta yalınlığı, ekonomikliği, rasyonelliği, fonksiyona uygunluğu önermiştir. Yapı sanatını bütün sanatların birleştiricisi olarak görüp, öteki güzel sanatları, küçük el sanatlarını yapı eyleminde birleştirmeye çağırmıştır. Malzemenin amacına uygun, yerinde kullanılması gerektiği düşüncesini yaymış, bunun için de malzemenin ve onu işleme koşullarının tanınması gerektiğini, bunun da okullarda mimarlık eğitimi sırasında el ile işleyerek öğrenilebileceğini belirtmiştir. Ancak asıl hedef endüstriyel üretime uygun bir biçimlendirme eğitiminin verilmesi olmuştur (Alsaç, Ü. 1976).

Avrupa’da 1920’lerde başlayan modern mimarlık hareketlerinin resmi tarihinin yazılmasında, Stuttgart’taki 1927 Weissenhof konut sergisi ve 1928’de yıllık toplantılar ve yayınlar ile modern mimariyi savunan uluslar arası bir örgüt olarak “CIAM”ın kurulması özellikle etkili olmuştur. 1930’larda üretilen birçok yayın da modern hareketin ortak bilimsel ve biçimsel kaygılar etrafında, yerellikten bağımsız, uluslar arası bir üslup olarak yayılmasını sağlamıştır. Avrupa’daki sanayi toplumunun, makine üretimini ve ev inşasında duyduğu yeni ihtiyaçlarını konu alan modern mimari, Türkiye’de bu alt yapıyı ve tartışma ortamını bulamamış olmasına rağmen Türk mimarlar için yol gösterici olmuştur. Atatürk devrimlerinin Batıdan örnek alarak gerçekleştirdiği yenilikler, mimarlıkta da yeniyi arayan Türk mimarlara temel oluşturmuştur.

1930'lu yıllardan sonra bu düşünceler yayılmaya ve benimsenmeye başlanmıştır. Dönemin toplum ihtiyaçlarını karşılamada da yeni mimari gerekli imkanları sunmuştur. Yeni konstrüksiyon yöntemleri ve yeni malzemeler ile daha çabuk ve ekonomik çözümler gerçekleştirilebilmiştir. Mimarlık düşüncesinde rasyonel ve fonksiyonel eğilimler hakim olmaya başlamıştır. Bu düşünceler sadece üretimde değil, yapıların değerlendirilmesinde de kullanılmıştır. Yeni mimarinin; yalınlık, ekonomiklik ve amaca uygunluk gibi kriterleri binaların değerlendirilmesinde ve eleştirilmesinde esas alınmıştır (Bozdoğan, S.2002).

1930'lu yıllarda “Yeni Mimari” söyleminin ana teması işlevsellik ve rasyonalite olmuştur. Modern formun mantıksal çözümlerini vurgulamak adına, “Osmanlı Canlandırmacılığı”nı “Yeni Mimari”nin rasyonel gerçekleri ile reddetmek, yeni ile eski arasındaki karşıtlığı dile getirmekte özellikle işe yaramıştır. Taklit 19. yüzyıl mimarisi ölmüş ve yeni bir sanat doğmuştur.

Aptullah Ziya'nın 1932 tarihli “*Mimar*” dergisindeki “*Yeni Sanat*” başlıklı yazısında da taklit mimarinin terk edilmesi gerektiği şu şekilde ifade edilmiştir; “*Hakiki sanat eseri eskilerin taklidile, istillere itaat ile olamaz. Hakiki sanatkar asrın ihtiyaçlarını, içtimai zevklerini gören ve ibda eden sanatkardır. Eskileri taklit eden sanatkar, şarkın minyatür üzerinde bir nakkaş gibi iğne ucu ile çalışan ve sanat kıymeti, sarfettiği senelerle ölçülen tezhipçisile aynı ayardadır.*” (Ziya, A. 1932).

“**Yeni Mimari**” paralelinde şehircilik de, genel hayat şartlarını değiştiren tekniğin etkisi altında 20. yüzyıldaki şeklini almıştır. Eski Avrupa şehirleri de yeni yüzyılda çehrelerini değiştirmek zorunda kalmışlardır. Endüstrinin ilerlemesi, hızlı ulaştırma araçlarının çoğalması, şehirlerin korunma araçlarının değişmesi, yaşama ve sağlık bilgilerindeki yenilikler, değişimi zorunlu kılmıştır.

Eski şekiller terk edilmiş, tüm bu gelişmeler inşaat ve şehir yapıcılığı üzerinde yenilikler ve değişimler meydana getirmiştir. Benzin, elektrik, buhar, petrol gücü ile işleyen ulaşım araçlarının çoğalması; eskiden farklı olarak dört çeşit yol şeklini ortaya koymuştur; demir, su, toprak ve hava yolları. Tüm bu araç yollarının dışında, yaya yollarının dizayn edilmesi de bu dönemde büyük önem kazanmıştır. Şehirlerin daha sağlıklı yaşanır bir yer olmaları için ışık ve hava ihtiyaçları da yeni bir takım sonuçlar doğurmuştur.

Behçet Ünsal, 1937 tarihli “*Arkitekt*” dergisindeki “*Zamanımız Mimarlığının Morfolojik Analizi*” başlıklı yazısında makineleşmenin meydana getirdiği sosyal ve ekonomik değişimlerin, Avrupa’da ve Amerika’da arazi meselesi üzerinde düşündürücü olmasını ele almıştır.

Bu konunun sonucu olarak ortaya çıkan iki bina tipini; Amerika’nın gökdelenlerini ve pilotiler üzerine inşaatı değerlendirmiştir. Ancak gökdelenlerin şehirciliğin önemli unsurlarından olan sağlıklı yaşam koşullarına ters düşmesini, New York’un koridor yolları ile gölgeli ve ışıksız katları olan bir şehir haline gelmiş olmasını eleştirmiştir. Le Corbusier’nin ön gördüğü pilotiler üzerinde inşa edilmiş binalardan oluşan şehirlerin ise sadece kitaplarda ve projelerde kalmış olduğunu belirtmiştir. Bu tespit de Batı’nın bilinçli olarak algılanması yolunda, modern mimarlığa karşı gerçekçi ve uygulamaya dönük yaklaşımların benimsendiğini göstermektedir.

Makineleşmenin insanları şehir merkezlerine çekmesi, büyük şehirlerde nüfusun kapasitenin üstüne çıkmasına yol açmıştır. Bu da yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Günün koşullarında sıkışık, ışıksız ve havasız şehirlerin tersine; serbest alanların, açıklıkların, yeşil alanların bulunduğu şehirlere ihtiyaç duyulmuştur. Artan ulaşım araçları için ayrı yolların temin edilmesi ve bunlardan bağımsız olarak yaya yollarının gerekli koşullar göz önünde bulundurularak tasarlanması şart olmuştur.

Şehrin çeşitli ihtiyaçlara göre mntıkalara ayrılması da şehirciliğin esaslarından biri olarak ele alınmıştır. Buna örnek olarak da Ankara’daki mntıkalaşma örnek verilmiştir; “*Ankara şehri; yeşillik mntıkalar, endüstri mntıkası, spor mntıkası, amele mntıkası, ikametgah mntıkası, üniversite mntıkası, sayfiye mntıkası, resmi daireler mntıkası ve bitişik apartmanlar mntıkası olmak üzere sekiz mntıkaya teksim edilmiş bulunmaktadır. yeşillik mntıkalarda inşaat yasaktır. Endüstri mntıkasında ikametgah yapılamaz. Evler için caddeden beş metre, komşulardan üç metre mesafe talep edilmektedir. İrtifaları 8-9 metreyi tecavüz edemezler. Atatürk bulvarı üzerindeki bitişik apartmanlar dört kattan fazla olamaz ve caddeden beş metre geride olacaktır. Bu sistemi ilk defa Almanlar tatbik etmişlerdir. Almanya’nın Frankfurt ve Mannheim şehirleri bu usulün en güzel tatbik sahaları olmuştur. Bugünkü urbanistler açıklık ve ağaçlık mntıkalara çok ehemmiyet vermekte, bunları şehrin teneffüs cihazı olarak telakki etmektedirler.*” (Ünsal, B. 1937).

3. 1922-1960 DÖNEMİNDE MİMARLIK ANLAYIŞI

Cumhuriyet'in erken evresinde, Selçuklu-Osmanlı mimarisinin yapı öğeleri ve biçimlerinin yorumlandığı, 1930'lara kadar egemen olan Osmanlı Revivalizminin örnekleri görebiliriz. Bu üslubun başlıca üç uygulamacısı Kemaleettin Bey, Guilio Mongeri, Vedat Bey'dir.

Birinci Milli Üslubun çöküşü 1927 yılında başladı ve 1931'e gelindiğinde tamamlandı. CHP'nin açık seçik bir biçimde batıya dönük ve laik bir kültür politikası savunması ve milli kimlik meselelerinde her türlü muhalefeti ve tartışmayı bastırması ile birlikte, Cumhuriyet mimarları için Osmanlı mimarisine yapılacak göndermeler hızla afaroz edildi. Osmanlı canlandırmacı üslubu ile yapılan inşaatlar neredeyse tamamen sona erdi ve "Yeni Mimari" – Avrupa modernizminin bezemesiz, kübik kompozisyonları – şevkle karşılandı. Temel fikir, klasik Osmanlı mimarisinden alınan dekoratif unsurları (Özellikle yarımküre şeklindeki Osmanlı kubbeleri , destekleyici dirsekleri olan geniş çatı konsolları, sivri kemerler ve tezyini çini dekorasyonu) birleştirmektir. 19 yy. Avrupa ve Amerika'daki klasik ve Gotik canlanmaları gibi, bu tarz da İmparatorluk başkentindeki bankalar, devlet daireleri, sinemalar ve diğer kamu binaları için geniş ölçüde kullanılıyordu (Bozdoğan, S. 2002).

1927'de Ankara'da Türk Yüksek Mimarlar Cemiyeti, İstanbul'da da Güzel Sanatlar Birliği kurulmuş, 1928 yılında da Mimarlık ve Mühendislik Hizmetleri Kanunu yürürlüğe girmiştir (Sey, 1998a).

Yapı gereksinmesinin hızla artması, buna karşılık mimar sayısının yeterli olmaması nedeniyle 1927'den sonra yeniden bir yabancı mimarlar egemenliği dönemine girilmiştir. Clemens Holzmeister, Ernst Egli, Theodor Jost, Hermann Jansen, Martin Wagner, Martin Elsaesser, Bruno Taut, R. Oerley gibi mimarlar eğitici, danışman, planıcı, uygulayıcı olarak üstlendikleri görevlerle genç Cumhuriyet'in mimarlığını kişisel eğilimleri doğrultusunda etkilemişlerdir. Söz konusu mimarların yapıtlarında genellikle görülen özellik ve karakteristikleri Sedad Hakkı Eldem şöyle açıklar; *"Viyana grubu, şimdiki retrospektif anlayışımıza göre, o dönemde mimarinin*

öncüleri sayılmazdı. Fakat Türkiye'nin bulunduğu mimari döneme göre, şüphesiz ki, büyük mesafe ile önde idi.” (Eldem, S.H. 1974).

Yabancı mimarlar arasında 1927 yılında ülkemize çağırılan Ernst Egli , mimar Vedat Tek'in GSA'den ayrılması üzerine 1930 yılında Akademi'ye Mimarlık bölüm başkanı olarak atanır; 6 yıl bu görevde kalır ve Türk mimarlığının “Birinci Ulusal Mimarlık” dönemi sona ererek “Ulusal Modern Mimarlık” dönemi başlar. Ernst Egli yalnızca çağdaş, modern mimarlığın eğitimini vermekle kalmamış, onun somut ve başarılı örneklerini de gerçekleştirerek mimarlığımıza sunmuştur.

Simetrik planlar, süslemeden arınmış yalın hatlar taşıyan simetrik cepheler, ritmik pencere düzenlemesi, düz ya da gizli eğik çatılar, anıtsal ölçekli merdivenler, girişte sütunlu bir düzenleme ya da cephede kimi zaman birkaç kat yüksekliğinde sütunlar bu dönemin karakteristikleri arasındadır. Toplamda, devletçilik anlayışı ile devlet otoritesini yansıtan bir anıtsallık söz konusudur.

Çeşitli amaçlar ile Türkiye'ye gelen yabancı mimar ve hocaların etkisi ile, öte yandan Türk toplumunun yapısında batı anlamındaki değişikliklerin ışığı altında, yeni bir görüş kazanmıştır. Avusturya ve Alman ekolününden gelen bu mimarlar, eğitim kurumlarımızın ana eğitim yöntemlerini saptamışlar, hem de uygulamalarıyla Türk mimarisindeki Neo-Klasik davranışları yıkarak, daha çağdaş, daha köklü mimari atılımların ülkemizde gelişmesini sağlamaya çalışmışlardır.

3.1 Osmanlı Revivalizmi; 1910-1927

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'da kazanmış olduğu topraklar ile, Osmanlı Devleti Avrupa kültürü ile tanışıyor ve Avrupadaki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışıyordu. Yenilgi ile sonuçlanan savaşlar sonucunda, Avrupa Devletlerinin teknik olarak üstünlüğü kabul edilmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu süreçte çağdaş devlet olabilmesi için ‘Batılılaşma’ eğilimleri 18. yüzyıldan itibaren başlamıştır. II.Selim'in ‘Nizam-ı Cedid’ yani yeni Nizam’ı (1789-1807) kurması batılılaşmanın somut bir örneğidir. II.Mahmut döneminde Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi ile Osmanlı reformu olarak adlandırılan batılılaşma sürecinde; yasal, yönetsel, ekonomik ve toplumsal alanlardaki reformların yanı sıra kent fiziksel mekanına ilişkin düzenlemeler de önemli yer tutmaktadır. Batıdaki modernleşme sürecinin takibi sonucunda, matbaa'nın, yeni okulların ve yeni yayınların oluşmasıyla **Jön**

Türkler hareketi başlamıştır. Jön Türklerin ideolojisi, Fransa'daki burjuvazi kesiminin bakış açısına benzetilebilir. Fransa'da burjuvazi gücünü artırdıktan sonra yönetime sesini duyurmayak için siyasi bir çekişmenin içine girdiği gibi Jön Türkler de Avrupa'daki yeniliklerden etkilenip aydın kesiminin desteğiyle yönetimdeki kişilere karşı benzer bir mücadeleye girmiştir. Bu mücadele kanlı bir iç savaştan çok edebi yazılarla önde gelen, etkin kesimi aydınlatıp biçimlendirme şeklinde olmuştur. Avrupa'da egemen olan, laiklik, milliyetçilik, akılcılık, özgürlükçülük gibi akımlardan etkilenen Jön Türkler, II. Meşrutiyetin (1908) ilanı ile birlikte, İttihat ve Terakki partisini oluşturmuşlardır. Bu oluşum ile birlikte ulusal devlet olma görüşleri hakim olmuştur. Jön Türk hareketi 1908 senesinde de merkezi feodaliteyi temsil eden sultanın sarsıldığı bir devrim biçimine dönüşmüştür. I.Dünya savaşı sonrasında Balkanlarda kaybedilen Osmanlı topraklarında farklı Ulus devletlerinin ortaya çıkması ile birlikte 'Milliyetçilik' görüşleri toplumsal yaşamın her alanında egemen olmuştur. Bu süreçte İttihat ve Terakki Cemiyeti de Çağdaş ulusal bir devlet olma yolunda toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak için çalışmış, batı kültürünü benimseyen fakat batı sömürmesine karşı duran ulusçuluğun politik alanda aranması ile milli iktisat, milli sanayi, milli müdafaa olarak bir çok alanda adlandırıldığı gibi mimaride de ortak bir dilin oluşmasına neden olmuştur.

Mimaride oluşan bu ortak dil, "Mimarlık tarihçileri tarafından sonraları 'Birinci Milli Üslup' adı verilen ama o dönemde 'Milli Mimari Rönesansı' olarak adlandırılan bu eklektik **Osmanlı Revivalizmi** daha çok eski dinsel yapılardan alınan geniş saçaklar, kubbe, sivri kemer, sütun, çıkma, mukarnaslı başlık, çini kaplamalar gibi yapı öğelerini mimarlığa uygulamaya çalışmıştır. Akım daha çok, kamu yapılarında görülmüş, konutları pek etkilememiştir.

Avrupa'da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkili olmaya başlayan milliyetçilik hareketleri de ortaya konan milliyetçi ideoloji ve politikayı desteklemiştir. Milliyetçilik akımı etkisinde gelişen mimarlıkta da, çeşitli ülkelerde kendi milli mimarlıklarını oluşturma çabasında yeni üslup anlayışları ortaya çıkmıştır. Eski mimarlık biçimlerini yeni mimarlık fonksiyonlarının çözümünde kullanan bu neo-klasisizm akımı, Avrupa dışından alınmış çeşitli üslupları da bir arada kullanarak eklektik bir mimarlık düşüncesinin belirmesine yol açmıştır. Aynı zamanda bu dönem, Avrupa'da ilk defa fonksiyoncu düşüncelerin ortaya çıktığı, yapılarda yeni

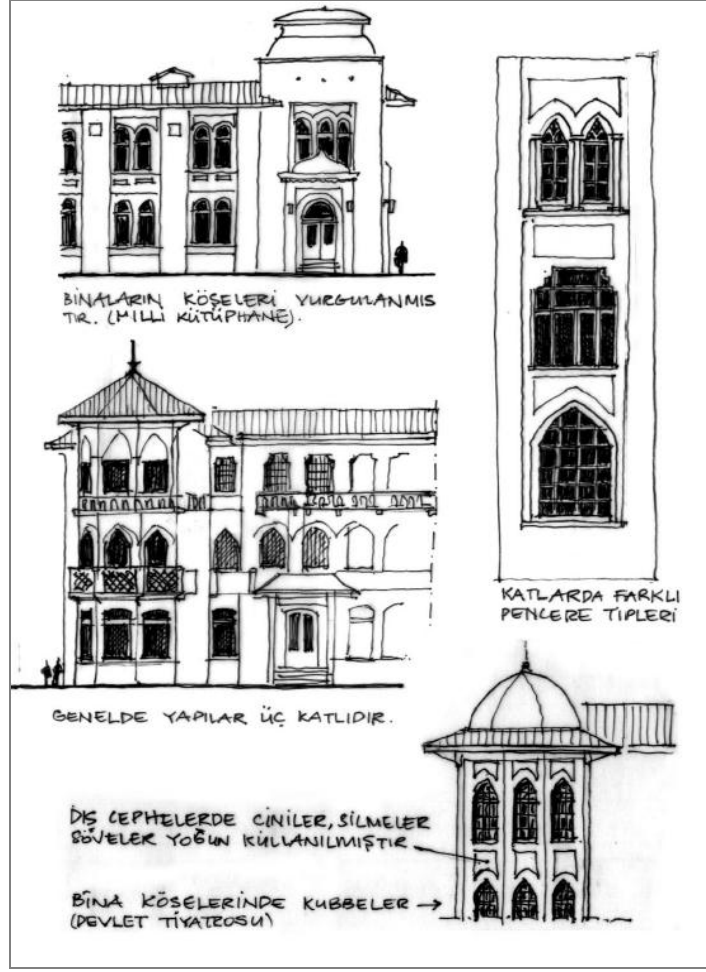
malzeme ve yeni yapım teknikleri kullanılarak, çağdaş mimarlığın hazırlandığı bir dönem olmuştur (Alsaç, Ü. 1973).

1908 Burjuva Devrimi'ni meydana getiren ekonomik ve politik ortamda yetişmiş ve çağdaş eğitim kurumlarında öğrenim görmüş olan, başta Mimar Vedat ve Kemalettin beylerin temsilcisi olduğu bir kuşağın yapısal etkinliğinin sürdüğü bir dönem olmuştur. Çağlarının Batı mimarlık kültürü ile yetişmiş olan bu mimarlar, günün toplumsal koşulları ile paralellik gösteren milliyetçi mimarlık düşüncelerini benimsemişler ve Türk geleneksel mimarlığına dayanan, Milli Mimarlık üslubunu uyguladıkları yapılar inşa etmişlerdir. Milli Mimari üslubunun tasarım ve biçim özelliklerini gösteren bu yapıların çoğu büyük yapılar olup, çoğunda dönemin çağdaş yapım teknikleri ve malzemeleri kullanılmıştır.

Genellikle simetrik ve aksiyal plan ve kitle düzenlemeleri olan bu yapıların, kullanılan plan şemaları, kitle ve mekanlardaki ölçü, oranlar ve kompozisyon kuralları bakımından Avrupa neo klasizmine paralel bir üslup sergiledikleri; strüktürel veya strüktürel olmayan mimari öğelerde, dekorasyon, tasarım ve motiflerinde ve cephe düzenlemelerinde de, Selçuklu, Osmanlı ve İslam mimarlığından alınmış biçimlere sahip oldukları görülmektedir (75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, 1998).

Sözkonusu dönemin yapılarını alanda hemen seçebilmek mümkündür. Çoğu iki veya daha çok katlıdır. Betonarme yapı sistemi kullanılmıştır ve kat yükseklikleri fazladır. Her kattaki cephe boşlukları cephede modüle edilmiş olmalarına karşın farklı biçimlerde düzenlenmiştir. Böylece örneğin aynı ebatları yakalamalarına rağmen, bir kattaki pencereler dikdörtgen biçiminde, birinci kattakiler çiftli ve üçüncü kattakiler basık kemerli olabilmektedir.

Yaygın kullanılmış olan bu tasarım tavrı cepheyi bozmamakta, aksine ona görsel bir çekicilik ve tat kazandırmaktadır. Cumhuriyet dönemi yapıları çatıları ile vurgu kazanırlar. Bunlarda basit bir oturtma çatı yerine çeşitlilik yaratma yoluna gidilmiştir. Köşelerde kullanılan ve farklı geometri kazanan çıkmalar çatıda saçaklı kubbe ile bitirilmiştir. Genellikle saçak ebatları büyük tutulmuştur (Kemeraltı koruma amaçlı revizyon imar değişikliği plan notları, 2002).

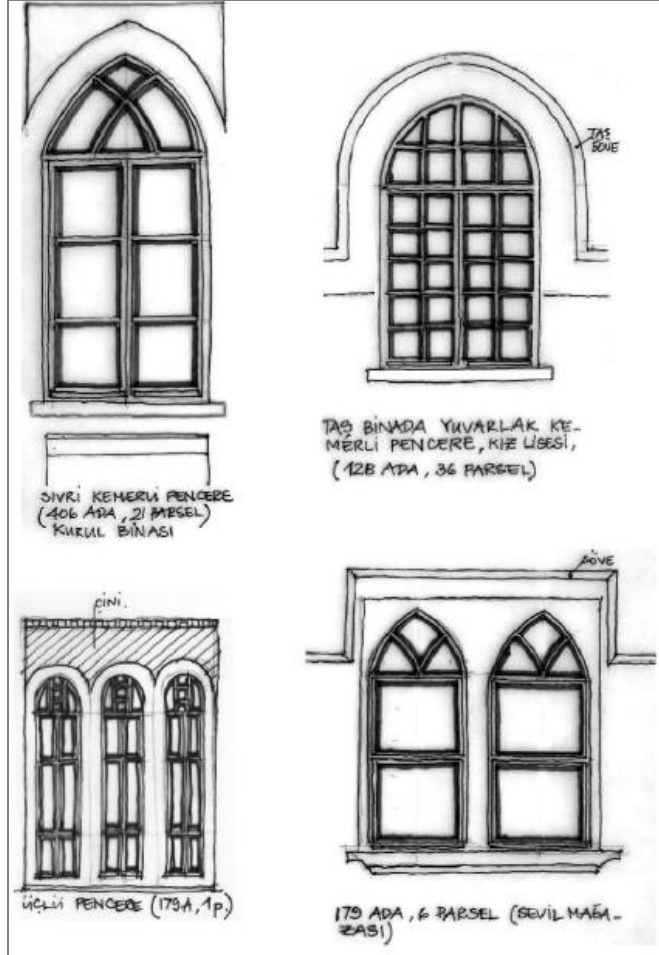
Şekil 3.1: Erken Cumhuriyet dönemi yapıları.

Dönemin yapılarında yerleşme ve planın gerekli işlevlere göre çözümü, cephelerden sonra gelmektedir. Cepheler arasındaki ilişkiler, cephelerde kullanılan tüm öğelerin en ince ayrıntısına kadar planlandığı açıkça ortadadır. Behçet Ünsal'ın şu sözleri ilginçtir, "... Planda Türklüğün ne olduğu belirlenmemiştir. Mongeri 'planları değil de evvela fasadları görelim' derdi. Zira mimari fasad sanatçılığı olarak yorumluyordu... Vaziyet planı ise pek aranmazdı. Vedat Bey, 'Siz iyi bir proje yapmaya bakın, iyi bir proje nereye olsa uyar' demiştir (Sözen, M. 1984).

Cumhuriyet dönemi yapılarında yerine ve bina tipine göre cephe süslemeleri yoğundur. Bina girişlerinde başlıklı mermer kolonlar kullanılmış, bunlar bazen pencerelerin yanlarında da yer almıştır. Çeşitli türlerde balkonlar yaratılmış bunlar geleneksel motiflerle dekore edilmiştir.

Cumhuriyet dönemi yapılarında pencere boyutları, betonarme sistemin sağladığı imkanla, daha geniş ve büyük tutulmuştur. Ancak bunun kullanılmak istenmediği

yerlerde ikili, üçlü pencere gruplarına gidilmiştir. (Milli Kütüphane gibi). Pencere sövelerinin ince yonu taş ve daha çok mermerden yapılmış olması dikkat çekicidir. Katlar arasındaki pencerelerin sağır kısımlarıyla, çatı saçağı altındaki doluluklarda çini kullanılması da yaygındır (Kemeraltı koruma amaçlı revizyon imar değişikliği plan notları, 2002).

Şekil 3.2: Erken Cumhuriyet dönemi yapıları, pencereleri.

Her ne kadar Vedat Bey’in mimari anlayışı “Romantik”, Kemalettin Bey’inki ise “Evkaf Stili” olarak eleştirilmişlerse de onların çalışmalarının Türk Mimarisinin oluşumuna katkısı kabul edilmektedir (Aslanoğlu, İ. 2001).

Kemalettin Bey’in Gazi Terbiye enstitüsü, Dördüncü Vakıf Hanı, Hürriyet-, Ebediye tepesindeki türbesi, Bostancı, Bakırköy, Bebek camileri, Laleli Tayyare Apartmanları, Eyüp Reşat Türbesi, Devlet Demiryolları Merkez binası dönemin karakteristik özelliklerini yansıtan önemli yapılar olarak örneklendirilebilir.

Akımın öncüleri Mimar Kemalettin ve Vedat Bey ülke mimarlığını yabancı etkilerden arındırmak amacıyla yola çıkıp, yerel mimarideki özelliklere yönelmişlerdir. Klasik Osmanlı mimarlığına dönüş çabaları olarak da yorumlanabilecek bu çabalar Osmanlı'nın son dönemini ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Türk mimarlığını büyük ölçüde etkilemiştir. Osmanlı canlandırmacılığına dayalı bir akımla izlenen yol, genç Cumhuriyetin yenilikçi ve atılımcı karakteriyle çelişmekteydi. Her alanda devrimler yapan Genç Cumhuriyet'in mimarları, Selçuklu-Osmanlı öğelerinden yararlanarak yeni bir mimarlık yaratmaya çalışmışlardır.

Şekil 3.3: Dördüncü Vakıf Han, Kemalettin Bey, Eminönü, İstanbul 1911.

1873 yılında uluslararası Viyana sergisi için hazırlanan “Usul-ü Mimari-i Osmani” adlı kitapta, Montani Efendi ve arkadaşlarının çalışmalarından oluşan 189 levhada Osmanlı mimarlığının ilginç örnekleri sergilenmektedir. Bu yayının da gösterdiği gibi Osmanlı mimarlığı çok önceleri araştırma konusu olmuş, bir esin kaynağı olarak ele alınmıştır.

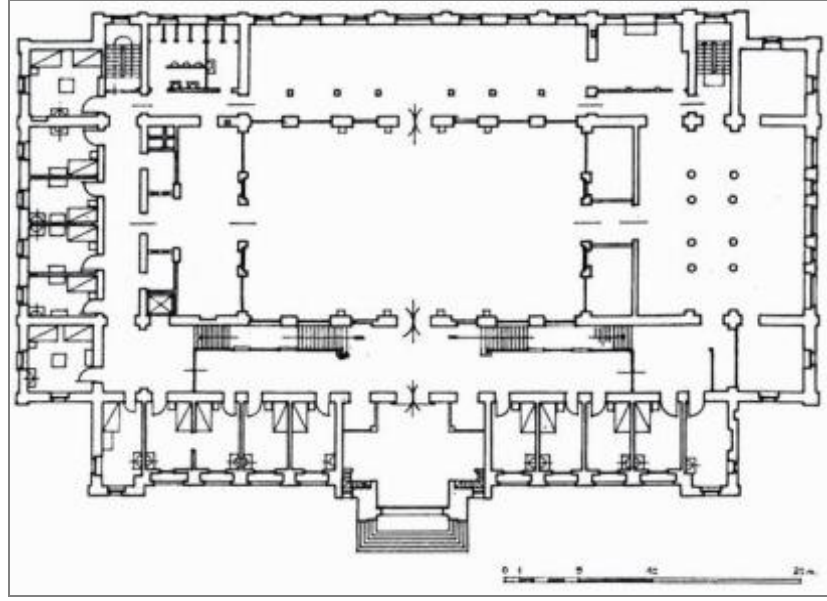

Şekil 3.4: Gazi Terbiye Enstitüsü, Kemalettin Bey, Ankara, 1930.

Ankara Palas 1924-1928 yılları arasında yapılan Sıhhiye Vekaleti'ne ait bir bina olarak Vedat Tek tarafından tasarlanmış ve inşaatına başlanmıştır. Kemalettin Bey'in yeni tasarımı doğrultusunda Vakıflar İdaresi'ne devredilerek tamamlanmıştır.

Şekil 3.5: Ankara Palas (Devlet Konukevi), Mimar Vedat Tek ve Mimar Kemaleddin, Ankara, 1927.

Şekil 3.6: Ankara Palas, Mimar Vedat Tek ve Mimar Kemaleddin,zemin kat planı, 1927.

Vedat Tek tarafından yapılmış olan ikinci TBMM binası, Büyük postane binası, Ankara Palas, Sultanahmet'te Tapu ve Kadastro binası dönemin önemli yapılarındandır.

Şekil 3.7: İkinci TBMM Binası, Vedat Tek, 1924, Ulus, Ankara.

Büyük Postane Binasının inşaatı 1903'te Mimar Vedat Tek tarafından başlatılmış ve 1909'da Mimar Muzaffer bey tarafından tamamlanmıştır. İlk posta ve telgraf hizmetleri bu binada verilmiştir.

Şekil 3.8: Büyük Postane Binası, Vedat Tek, 1906-1909, Sirkeci, İstanbul.

Mimar Kemalettin ve Vedat Bey'e anlayış bakımından çok yaklaşan başka iki mimar İtalyan asıllı Giulio Mongeri ve Arif Hikmet Koyunoğlu'dur.

Mongeri'nin Ankara'da Ziraat Bankası, Osmanlı Bankası, İş Bankası, İnhisarlar Başmüdürlüğü, Galata'da Karaköy Palas ve Saint Antoine Kilisesi, Arif Hikmet Bey'in Etnoğrafya Müzesi, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Eski Türk Ocağı Binası bu dönemin en önemli mimari yapıları arasındadır.

Şekil 3.9: Osmanlı Bankası (günümüz İş Bankası), Guilio Mongeri, Ankara, 1926.

Şekil 3.10: Ziraat Bankası, Guilio Mongeri, Ankara, 1926-1929.

Zeki Sayar, Ziraat Bankası ile ilgili şöyle diyor; 1930’larda biz mezun olduğumuz sıralarda, Ankara’da Ziraat Bankası yapıldı. Mongeri yaptı, bizim hocamız yaptı. Osmanlı mimariisinde yaptı. Atatürk tasvip etmedi, beğenmedi yani. Özel bir binadır aslında, Osmanlı mimarisinde... Ama istemedi Atatürk, modern mimari istiyordu.” (Tümer, G. 1998).

Atatürk modern olmadığı, Osmanlı mimarisi’ni yansıttığı gerekçesiyle Arif Hikmet Bey’in Etnoğrafya müzesinin kubbesini de beğenmemiştir. Anıt Kabir yapılarına kadar naaşı burada bekletilmiştir. Atatürk 1922 yılında, henüz batı ülkeleri ile savaş halindeyken; “ *Efendiler. (...) Umuru nafiada, ecnebi sermayesinden ve icabına göre ecnebi mütehassıslardan azami derecede istifade etmek memleketimizin menfaat ve mamuriyetini ve milletimizin saadet v refahını az zamanda temin noktai nazarından zaruridir.* ” (Tümer, G. 1998).

Atatürk, beni Türk hekimlerine emanet edin demiştir ancak, İstanbul’un imarı için Henri Prost’a kendisi özel bir mektup yazarak ülkemize davet etmiştir. Ankara’nın imar planını Alman şehirci Herman Jansen tarafından yapılmış, heykellerinin batılı heykeltıraşlar tarafından yapılmasında bir sakınca görmemiş, bu durumu desteklemiştir.

“Birinci Ulusal Mimarlık” olarak da adlandırılan bu üslubun, biçimsel ve düşünsel boyutunu Alsaç; “*Birinci Ulusal Mimarlık düşüncesinin, Türkiye’ye gelen yabancı mimarlara, onların batıdan taşıdıkları yabancı mimarlık diline, geleneksel- ulusal*

mimarlık dili, biçimleri ile karşı koymak, mimarlığın kaynağının Türk kültüründe aranması gerektiğini savunmak gibi özellikler taşıdığını görürüz. Bu dönem mimarlarının duygusal olmaları, toplum istekleri de katılınca, onların mimarlığa biçimsel bir açıdan yaklaşımlarına yol açmış, yeni gelişmeye başlayan yapı malzemelerinin, konstrüksiyon yöntemlerinin getirebileceği yeni mekansal ve fonksiyonel çözüm olanaklarını geniş ölçüde kullanabilmelerini engellemiştir.” şeklinde değerlendirmiştir (Alsaç, Ü.1976).

İstanbul ve Ankara dışında İzmir’de de dönemin etkilerini açıkça görmek mümkündür. İzmir’de belirli bir zaman aralığında yapılmış, dönemin karakteristik özelliklerini yansıtan birçok yapı bulunmaktadır. İzmir’de bu dönemin öncü mimarları, Tahsin Sermet, Necmettin Emre ve Nuri Nafiz sayılabilir. 1914-1918 yılları arasında İzmir Valisi olarak görev alan Rahmi Bey (Arslan), kent içindeki mezarlıkları kaldırtıp, Bahribaba parkına dönüşecek olan alanı oluşturmuş, Basmane ile Gümrük arasına bulvar yapımına başlamıştır. Osmanlı revivalizminin önemli örnekleri olan binaları Gazi bulvarı üzerinde inşa edilmiştir.

Vali olarak göreve atanan Rahmi Bey İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin önemli isimlerinden biridir ve İzmir’in I.Ulusal Mimarlık ile tanışması, milliyetçilik tartışmalarının en yoğun olduğu bu döneme denk gelmektedir.

Şekil 3.11: Gazi Bulvarı girişi, İzmir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, sınırlı sayıdaki mimarın hemen hemen hepsi ulusal mimarlık akımına bağlı kalmıştır. Bunun öncelikli nedeni mimarların yetiştikleri kurumlardaki mimari düzendir. Dönemin bu alanda en önemli eğitim kurumları olan Sanay-i Nefise mektebi ile, mühendis Mektebinde yerli ve yabancı öğretim üyeleri,

eğitimin ağırlığını bu tür bir mimarlığa verdiklerinden bu dönemde, bu eğilimde bir kuşağın yetişmesine olanak sağlamıştır (Sözen, 1984).

İzmir’de Cumhuriyet’in ilk yıllarında Osmanlı revivalizminin bilinen ilk örneği, Sanayi Nefise Mektebinden mezun olan Necmettin Emre’nin 1925 yılında yapmış olduğu Türk Ocağı binasıdır. Geniş saçakları, pencere panoları, sivri kemerli, üçlü pencere sistemi ve üzerinde çini süslemeleri, üzeri kubbeli köşe kulesi ile dönem mimarlığın özelliklerini yansıtmaktadır.

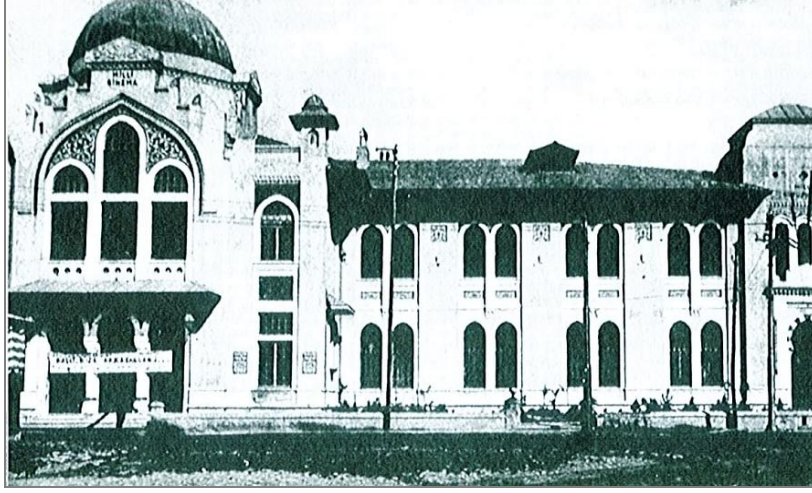
Şekil 3.12: Türk Ocağı, Necmettin Emre, İzmir, 1925.

I.Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu dağılmaktaydı. Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek’i topraklarına katmış; Bulgaristan bağımsızlığını ilân etmiş ve Girit 1908’de Yunanistan’a katılmıştı. Böyle bir dönemde Türk Milliyetçilik düşüncesini geliştirmek amacı ile kurulan, Mustafa Kemal Atatürk’ün desteğini alarak tüm yurttaki sayıları hızla artan Türk Ocakları, Anadolu’nun her köşesinde Milliyetçilik hareketinin önemli bir parçasını oluşturmuşlardır. 1932 yılında CHP’nin bir yan organı olan Halkevlerinin kurulmasıyla Türk Ocakları kapatılmıştır.

Vali Rahmi Bey (1914-1918), bugünkü Kız Lisesini (İttihat ve Terakki mektebi) yaptırıp, yetimhane (İl Sağlık müdürlüğü), Milli Kütüphane ve Milli Sinema inşaatlarını başlatmış ve Konak meydanındaki Camiyi yeniden yapım düzeyinde yenilemiştir (Tanyeli, U. 1992).

Milli Kütüphane 23 Haziran 1912’de II.Beyler sokağındaki Salepçizade Konağı’nda kurulur. Rahmi Bey’in çabaları ile 1913’te temeli atılan Milli Kütüphane’nin

bugünkü binasına kavuşması ise, Kurtuluş Savaşından dolayı Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Tahsin Sermet'in tasarımı olan Milli Kütüphane 1933 ve Milli Sinema 1926 yılında tamamlanmıştır.

Şekil 3.13: Milli Kütüphane, Tahsin Sermet, İzmir, 1933.

1925 yılında İzmir belediyesi'nce onaylanan Danger-Prost planı doğrultusunda eski mülkiyetler hamur edilerek yeni bir mülkiyet deseni oluşturulmuş, parseller Belediye tarafından açık arttırma ile satışa sunulmuştur. İzmir'de satışa sunulan yeni parseller büyük çoğunlukla finans kuruluşları tarafından satın alınmıştır. Osmanlı Bankası (1926), Roma Bankası (1930-1932), Esnaf ve Ahali Bankası (1926), Borsa Sarayı (1926-1928), vb. banka ve finans kuruluşları yanında Büyük Kardiçalı Han (1928) Silahçı Ali Salim İşhanı (1928) vb. ticaret hanları, bu sürecin sonunda Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilmişlerdir (Ege Mimarlık, 2009/4).

Şekil 3.14: Osmanlı Bankası, 1926 ve Çatalkaya Han-Vakıflar Bankası, 1930-1932, Fevzi Paşa Bulvarı.

1926'da Mimar G.Mongeri tarafından yapılan İzmir Osmanlı Bankası (bkz. 3.14 solda), camlı tavanlı holü, cephe süslemeleri ve üstü kapalı bir teras olarak projelendirilmiş olan en üst katı ile, yine Mongeri'ye ait olan ve Ankara'da bulunan Osmanlı Bankası'nın bir benzeridir. Çatalkaya Han olarak inşaa edilen yapı (bkz. 3.14 sağda), 1938'de Vakıflar İdaresi'nin eline geçmiştir. İzmir'de dönemi'nin Art Deco çizgileri taşıyan önemli yapılarından biridir. 1930-1932 yılları arasında mimar-mühendis Kemal Bey tarafından yapılmıştır.

1922 Yangınından sonra Danger-Prost planına uygun olarak yapılaşan bölgenin eski kent dokusu ile birleştiği yerde ve eski adı ile peştemalcılar çarşısı üzerinde çok sayıda dönemin mimarlık özelliklerini taşıyan yapı inşaa edilmiştir. Ahmet ve Cemal kalfa tarafından yapılmış olan Peker Han, Akseki İşhanı ve Necmettin Emre'nin Milli Emlak ve Eytam Bankası olarak kullanıldığı tahmin edilen işhanı, cephelerdeki süslemeleri, kemerli pencereleri ile dönemin mimari özelliklerini yansıtmaktadır.

Şekil 3.15: Akseki Han, Ahmet ve Cemal kalfa, İzmir.

Mimar Kemalettin Caddesi ile kesişen Necatibey Caddesi'nin, Fevzipaşa köşesinde yer alan Silahçioğlu Han 1926 yılında Mimar Cemal Şardağ ve Cemal Kalfa tarafından yapılmıştır. Betonarme karkas olarak inşaa edilen bina, cephe süslemeleri, galerili iç mekanı, köşe kubbesi, mukarnaslı sütun başlıkları, kemerli pencereleri, çini kaplamaları ve iç mekanda kullanılan geometrik bezemeli korkulukları ile dönemin mimari özelliklerini yansıtan önemli bir yapıdır.

Şekil 3.16: Mimar Cemal Şardağ ve Cemal Kalfa Silahçioğlu Han, İzmir, 1926.

Dönemin toplumsal ve ekonomik koşulları da göz önüne alındığında, Cumhuriyet'in ilk yıllarında mimaride, kuramda ve pratikte var olan Milli Mimarlık üslubu ile gereksinimlerin karşılanması durumunda kalınmıştır. Bu nedenle de ilk yıllarda etkin olan bu mimari üslubu bir geçiş dönemi olarak görüp, tanımlamak mümkündür. İzmir'de 1932 yılında Mesut Özkök tarafından yapılmış olan İtfaiye Binası, yalın ve rasyonel bir mimari biçimleme ile, I.Ulusal mimarlık söyleminin sonunun geldiğinin habercisi, İzmir'de “Yeni Mimari” nin ilk örneklerindendir.

Şekil 3.17: İtfaiye Binası, Mesut Özkök, İzmir, 1932.

Bu dönemde yapılan yapıların önemli bir bölümünde yeni yapı teknikleri ve yapı malzemeleri kullanılmış ancak bu durum mimari anlayışın ana fikri ile ters düşeceğinden dışarıya yansıtılmak istenmemiştir. Osmanlı revivalizmini olarak da adlandırılan bu mimari anlayış, geriye dönük mimari biçimleri yansıtmaya çalışıyordu. 1930'lu yıllara gelindiğinde genç Türkiye Cumhuriyeti her alanda olduğu gibi mimaride de yeni arayışlar içine girmeye başlamasıyla, Birinci Ulusal Mimarlık akımına bağlı mimarlara ve eserlerine, eleştirilerin arttığı görülmüştür. Bunda yavaş yavaş dışa açılma eğilimlerinin de etkisi vardır.

Milli mimari rönesans 1927 yılında etkisini kaybetmeye başladı ve 1931 yılında etkisini tamamen kaybetti. CHP'nin, batıya dönük, laik Cumhuriyet yapısını her alanda savunması sonucu, milli kimlik sorunu ortadan kalktı ve Osmanlı mimarisine yapılan göndermeler, yerini modern mimariye bıraktı. Osmanlı revivalizmi ışığında yapılan tasarımlar yerini “Yeni Mimari”, Avrupa ve Dünya’da hakim olan bezemesiz, fonksiyonel ve rasyonel mimariye bıraktı.

1927 yılında Ankara’da yapılmış olan iki Bakanlık binası yeni mimari ve milli üslubun aynı dönemde yapılmış örnekleridir. Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından yapılmış olan Hariciye Vekaleti, kemerli pencereleri geniş saçakları ve bezemeli cephesi ile Theodor Jost tarafından yapılmış olan Sıhhiye Vekaletinden mimari üslup açısından açıkça farklılaşmaktadır.

Şekil 3.18: Hariciye Vekaleti, Arif Hikmet Koyunoğlu, Ankara, 1927.

Şekil 3.19: Sıhhiye Vekaleti, Theodor Jost , Ankara, 1927.

Erken cumhuriyet dönemi mimari anlayışının sadeleştirilmiş bir biçimde, yeni mimari anlayışını yansıtacak şekilde Theodor Jost tarafından tasarlanmış olan Sıhhiye Vekaleti, Alman modernizminin Ankara’da yapılan ilk örneğidir.

Birinci Ulusal Mimarlık düşüncesinin popülaritesini kaybetmeye başladığı ve yeni bir mimarlık arayışı içindeki bu yılları Sedat Hakkı Eldem şu şekilde anlatmıştır: *“Daha 1926 yılında (Ankara’da ilk çalıştığım yıl) Osmanlı tarzına karşı saldırılar başladı. “Ankara Palas” oteli ile Vedat Bey gözden düştü. Mongeri “Kuleli Osmanlı” tarzındaki “Gazi Köşkü” projesini geçiremedi. Bunlar Viyana’da toplanıyordu. 1930’a kadar olan yıllar içinde Holtzmeister’ler, Oerley’ler, Egli’ler atandı, yeni bir mimari arandı. Bu mimarinin modern, batılı olması gerekiyordu. Osmanlı Rönesans ve restorasyonları geçmişe terk edildi.”* (Eldem, S.H. 1973).

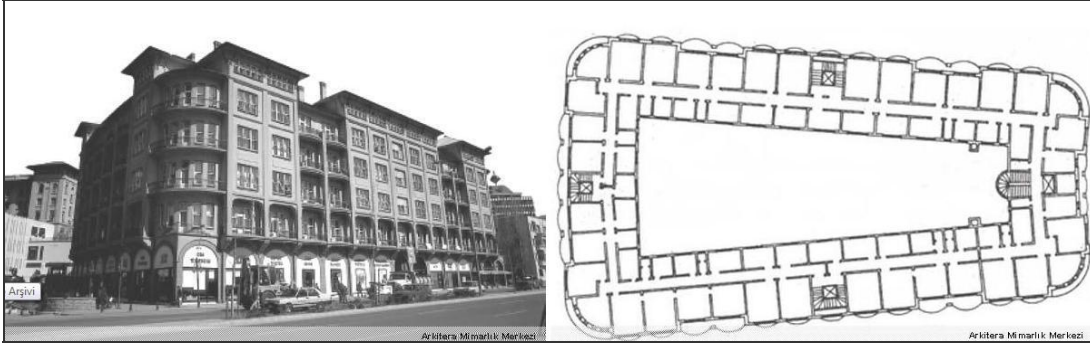
Ankara istasyon caddesinde çekilmiş bir fotoğraf 1930’ların başladığı dönemde mimarideki dönüşümü açıkça ortaya koymaktadır. Vedat Tek ve Mimar Kemalettin’in 1927 yılında tamamladıkları Ankara Palas yolun sol tarafında kubbesi ve bezemeli cephesi ile milli üslubun tüm özelliklerini yansıtırken, yolun karşı tarafında 1928-1930 yılları arasında İsviçreli mimar Ernst Egli tarafından tasarlanan Divan-ı Muhasebat (Sayıştay binası) modern formları ile yeni mimarinin habercisidir.

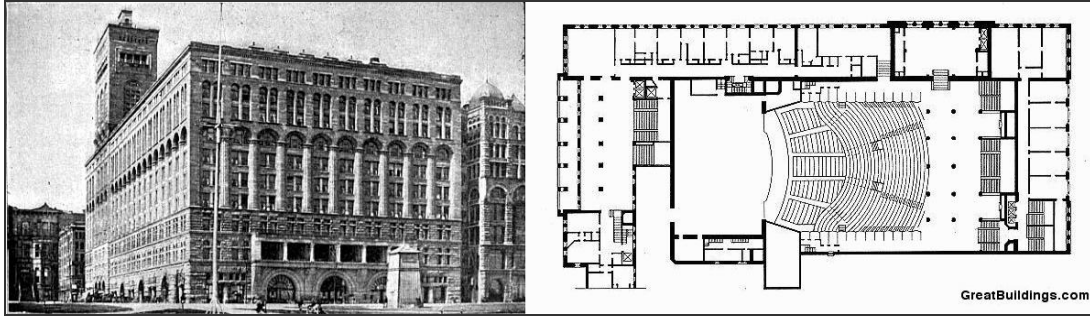
Şekil 3.20: Sayıştay Binası ve Ankara Palas, Ernst Egli, Ankara, 1928-1930.

1931 yılında, Mimar dergisinde “Türk mimarisi ve Beynelminel Mimarlık Vasıfları” başlıklı makalesinde Burhan Arif durumu şu cümleler ile eleştiriyor; “... *Zevk itibarilede şüphesiz Ankara’nın imarında vücut bulmuş olan sivri kemerli, kubbeli, istalaktitli binalarda geçen devirlerin tekrar kabil olmayacağı gibi bazı yapı sahiplerinin bir Türk Üslubu sermestisi içinde Ankara, İstanbul, İzmir, Balıkesir, Bandırma gibi inkişaf etmekte olan şehirlerin mimari bünyelerini birer posta kalıbına benzetmeleri ümran hayatımızda pek pahalıya mal olan acı tecrübeler imkanını bırakmıyacaktır.*” (Sözen, M. 1984).

Kemalettin Bey’in tasarlamış olduğu ve ölümünden hemen sonra 1928 yılında tamamlanan Vakıf apartmanları, erken modernizmin Dankmar Adler ve Luis H. Sullivan tarafından Chicago’da 1890 yılında tamamlanan Oditoryum binası ile benzerlik göstermektedir. Illinois’da yapılan bina Oditoryum ile birlikte, otel ve ofis fonksiyonlarının birlikte kullanıldığı bir planlamaya sahiptir. Her iki tasarımda da oditoryum planının merkezine oturtulmuştur. Üst katlarda konutların yer aldığı Vakıf Apartmanları dönemin en yeni teknolojik imkanlarını (Merkezi ısıtma ve elektrik sistemi, asansörler, modern sıhhi teçhizat) bünyesinde barındırırken tarih ve kültürden tamamen kopmayan modern kentsel tip bir binadır.

Şekil 3.21: Vakıf Apartmanları, Kemalettin Bey, Ankara, 1928.

Şekil 3.22: Oditoryum Binası, Dankmar Adler ve Luis H. Sullivan, Chicago, 1887-1890.

Kemalettin Bey Vakıf Apartmanlarında, süslemeden uzak, Osmanlı motifleri kullanmadan, zemin kotundaki dükkanların cephesinde kullandığı kemerler ile Osmanlı mimarisine bir gönderme yapmaktadır. Sahip oldukları geleneksel mimarlık öğeleri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun sembollerini canlandırıcı ve hatırlatıcı niteliklere sahip olan bu mimari üslup bir süre sonra Atatürk devrimlerinin eski düzeni yıkmayı amaçlayan ilkeleri ile çelişmiştir. Mimar Kemalettin Bey'in 1927 yılında ölmesi ile de en güçlü savunucusunu kaybeden milli mimarlık düşüncesi yerini 1930'lerden sonra etkili olmaya başlayan rasyonel- fonksiyoncu bir mimarlık düşüncesine bırakmıştır (Alsaç, Ü. 1976).

3.2 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Anlayışı, Modern Mimari; 1927-1939

Ulusal Mimarlık dönemi sonralarında, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda köklü değişimler başlamıştır. Bu değişimler paralelinde, mimarlık alanında da benzer bir ortam oluşmuştur.

Bu dönemde, batının öğrenilmesi yolunda, Türk mimarları da ilk olarak Batıya bilinçli olarak bakmaya başlamış ve böyle bir ortamda mimarlık yapılmaya

başlanmıştır. Yeni mimarlık anlayışı da Atatürk devrimleri paralelinde, 1900'lerde başlayan ve cumhuriyetin ilk yıllarında da devam eden ulusal mimarlık düşüncesinin aksine; anıtsallık, sembolizm dışında başka sorunları da mimarlığın ilgi alanına dahil etmeyi hedefleyerek, çağdaş mimarlık düşüncesi seviyesini yakalamayı amaçlamıştır (Alsaç, Ü. 1976).

Avrupa'da 1920'lerde başlayan modern mimarlık hareketlerinin resmi tarihinin yazılmasında, Stuttgart'taki 1927 Weissenhof konut sergisi ve 1928'de yıllık toplantılar ve yayınlar ile modern mimariyi savunan uluslar arası bir örgüt olarak "CIAM"ın kurulması özellikle etkili olmuştur. 1930'larda üretilen birçok yayın da modern hareketin ortak bilimsel ve biçimsel kaygılar etrafında, yerellikten bağımsız, uluslar arası bir üslup olarak yayılmasını sağlamıştır (Bozdoğan, S. 2002).

Yeni ve eski mimarlıkta görülen değişiklikler iki devrin farklarını ortaya koymuştur. Mimarlıkta da, diğer sanatlarda olduğu gibi değişen şeyler prensipler değil; kullanılan araçlar ve elde edilen sonuçlar olmuştur. "Yeni Mimari", eski mimarının unsurlarından hiç birini kullanmamıştır. Böylece mimarlık "Sanayi Nefise"nin çizdiği sınırların dışına çıkmış kendisine yeni bir yer edinmiştir. "Modern" diye adlandırılan dönemin mimarisi süslemeden ve motiflerden uzak; basit, güzel geometrik şekiller ile güzel ve uyumlu bir üslup sergilemiştir. Mimar Behçet ve Bedrettin'in "Mimar" dergisindeki "Mimarlıkta İnkılap" yazısında da belirtildiği gibi "Yeni mimarlık bir süs, bir ayrılış için değil; ihmal edileni elde etmek için, ihtiyaç için, zaruret için doğdu. Onun yaşayamayacağını mevzubahis bile olamaz. Belki; bu hayat başka bir maceraya girinceye kadar bu gözler ve insan kafası başka bir güzellik mefhumu hissedinceye kadar... O zaman ise, yeni bir teknik vasıta keşfedilmiş olacaktır ki bu da, bugünkü mimarlık sanatı abidesini bir basamak daha yükseltmek içindir." (Behçet ve Bedrettin, 1933).

Fonksiyonelliğin ön planda tutulduğu "Yeni Mimari" söylemi ile fonksiyonel ve rasyonel tasarım ilkeleri doğrultusunda, modern koşulların sağlandığı yapıların inşası önerilmiştir. Yeni mimari bağlamında, mimarın da sağlam, yeni hayatın ihtiyaçlarını karşılayabilecek, konforlu tasarımların yanında ekonomik koşulları da düşünmesi gerekmiştir. Bunun sonucunda etkili ve güzel yapılar yapmak yolunda sürdürülebilirlik ve ekonomik koşullar da sağlanabilmiştir. Her ne kadar dönem mimarisinin yönelimi çok kesin ve belirgin ise de dönemin Modernizmi çerçevesi tam anlamı ile çizilmiş, üslup ve kavram terminolojisi oturmuş ve detaylandırılmış

bir akım değildir. Ancak mimarinin şekil için yapılmadığı, aksine mimari için mantıklı bir şekil doğduğu düşüncesi ön planda olmuştur. Bu şekil, sağlam ve ekonomik olmasının yanında etkili ve güzel bina olarak hayatın ihtiyaçlarına cevap verebilen bir şekil olmuştur. Mimarlıktaki bu değişimlerin mantıklı bir hareketin sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Taklit olarak adlandırılan 19. yüzyıl mimarisi ölmüş ve yeni bir sanat doğmuştur. Aptullah Ziya'nın 1932 tarihli "Mimar" dergisindeki "Yeni Sanat" başlıklı yazısında da taklit mimarinin terk edilmesi gerektiği şu şekilde ifade edilmiştir; "*Hakiki sanat eseri eskilerin taklidile, istillere itaat ile olamaz. Hakiki sanatkar asrın ihtiyaçlarını, içtimai zevklerini gören ve ibda eden sanatkardır. Eskileri taklit eden sanatkar, şarkın minyatür üzerinde bir nakkaş gibi iğne ucu ile çalışan ve sanat kıymeti, sarfettiği senelerle ölçülen tezhipçis ile aynı ayardadır.*" (Ziya, A. 1932).

Türkiye'deki mimarlık, kısıtlı ekonomik koşullarda, gerekli sanayileşme alt yapısını bulamamış olsa da, pratikte ve uygulamadaki teknolojik gelişmeler, hızla ülkenin dört bir yanına nakledilmesinin yüksek maliyeti, yeni mimari yapıların yapımının dışında yayılmasının da önündeki en önemli engel olmuştur. Yeni mimarinin pratik uygulaması büyük ölçüde sınırlı olmuştur.

Modern teknik ve malzemeler inşaat usulleri üzerine de birçok yenilikler getirmiştir. Modern yaşamın getirdiği yeni hayat tarzına uyum sağlayabilmek için bina unsurlarının şekillerinde de birçok değişiklikler olmuş ve yeni formlar meydana gelmiştir. Betonarme ile ortaya konan inşaat sistemi, direkler üzerine inşa edilen evler, bu evleri örten teraslar ve yeni inşaat sisteminin uygulamaya elverdiği pencereler, yeni formları meydana getiren unsurlar olmuşlardır. Ayrıca elektrik kullanımı da ev hayatına kolaylık getirmiş ve ev hizmetlerinin görülmesinde kolaylık sağlamıştır. Makineleşme ev hayatının esasları üzerinde de etkili olmuş, ev hayatını kolaylaştırmıştır, basitleştirmiş ve güzelleştirmiştir.

Le Corbusier'nin "Yeni Mimari"nin yapısal unsurlarının belirlenmesinde ve benimsenmesinde büyük ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Binalarda çatı örtüsü olarak ön görülen teras kullanımı ile cephelerde önemli bir şekilde etkili olmuştur. Kullanıma açılan çatı, üzeri bahçe olarak kullanılması düşünülmüştür. Zeminden yükseltilerek üzerinde inşa edilmesi düşünülen binaların zeminden ayrılması, toprağın rutubetinden kurtarılarak, güneşe doğru yükseltilmesi öngörülmüştür.

Şekil 3.23: Villa Savoye, Le Corbusier, Poissy, France, 1929.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra yabancı mimarların ülkemizde olan etkisi farkedilir şekilde artmıştır. Yabancı mimar ve şehircilerin, ülkemize davet edilmesinin ve gelmelerinin en büyük nedenlerinden biri, bu alanlarda ülkemizde büyük boşlukların bulunmasıydı. Zeki Sayar kendisi ile yapılan bir söyleşide , Mimarlar Birliği'nin kurulduğu günlerde , İstanbul'da 60-70, Ankara'da 30-40, İzmir'de ise sadece 3 mimarın bulunduğunu belirtmiştir (Tümer, G. 1998).

1927 yılından sonra yabancı mimarlar ve şehirciler etkilerini hissettirmeye başlamış, birçok açıdan yeni gelişmelerin oluşmasına neden olmuşlardır. Yerli mimarların bir kısmı batıdan ve yabancı mimarlardan esinlenen rasyonel-fonksiyoncu akıma bağlı kalırken bir kısmı da biçimsel, anıtsallığı temel alan yaklaşıma uygun çalışmışlardır.

1930 ve sonrası dönemde Güzel Sanatlar Akademisinde yabancı uzman olarak, Guilio Mongeri, Ernst Egli, Hans Poelzig, Martin Elsaesser, Bruno Taut, A. Vorhölzer, Gustav Oelsner, Wilhelm Schütte, İstanbul Teknik Üniversitesinde, Clemens Holzmeister, Debes, Gustav Oelsner, Paul Bonatz, Friedrich Hess, Tiedje, Rolf Gutbrod, Gerhard Graubner, Dilz Brandi, Bruno Zevi, Jürgen Joedicke, Wilhelm Landzettel, Hans Koepf, kısa veya uzun süre görev yapmışlardır.

Yabancı mimarların ülkeye davet edilmesinin yanında, mesleki yayınların başlaması da modern mimarlığın tanınmasını ve yayılmasını sağlamıştır. 1931'de "Yeni Mimari"nin çıkmasıyla, Zeki Sayar, Abidin Mortaş, Sedat Hakkı Eldem, Şevki Balmumcu ve Aptullah Ziya yönetiminde, ilk mimari meslek dergisi "Mimar" yayımlanmaya başlamıştır. 1935'te ise Arapça kökenli kelimelerin Türk dilinden çıkarmaya yönelik girişimler dahilinde adı "Arkitekt" olarak değiştirilmiştir. Dergi

1941 yılına kadar mimari alanındaki tek uzmanlık yayını olmuş ve Türkiye’de modernist mimarlık mesleğinin oluşumuna tanıklık eden birincil belge olmuştur (Bozdoğan, S. 2002).

Yabancı mimarların bu dönemdeki etkin rolü Türk mimarların tepkisini de çekmiştir. Türk mimarlar, yabancı mimarlar karşısında eşit koşullara sahip olmaları gerektiği, kendilerinin onlardan geri olmadıklarını ve yabancı mimarlara öncelik tanınmaması gerektiğini dergilerde de sıkça dile getirmişlerdir.

Türk mimarların batıyı bilinçli olarak öğrenmeye başladıkları bu dönemde, batıda “Bauhaus” düşünceleri hakim olmuştur. “Bauhaus” genellikle Birinci Dünya Savaşı öncesi biçimci-seçmeci mimarlık düşüncesine karşı koyan düşünceleri savunmuş, mimarlıkta yalınlığı, ekonomikliği, rasyonelliği, fonksiyona uygunluğu önermiştir. Yapı sanatını bütün sanatların birleştiricisi olarak görüp, öteki güzel sanatları, küçük el sanatlarını yapı eyleminde birleştirmeye çağırmıştır. Malzemenin amacına uygun, yerinde kullanılması gerektiği düşüncesini yaymış, bunun için de malzemenin ve onu işleme koşullarının tanınması gerektiğini, bunun da okullarda mimarlık eğitimi sırasında el ile işleyerek öğrenilebileceğini belirtmiştir. Ancak asıl hedef endüstriyel üretime uygun bir biçimlendirme eğitiminin verilmesi olmuştur (Alsaç, Ü. 1976).

Egli ve Holzmeister dönemin önemli yapılarını Ankara’da yaparak modern olan yeni mimarinin öncü mimarları olmuşlardır. Egli’nin Ankara’daki modern okul binası, genç Türkiye Cumhuriyeti’nin Ankara’daki rasyonel-modernist akımın erken örneklerinden birisidir.

Şekil 3.24: Musiki Muallim Mektebi, Ernst Egli, 1927-1929.

Egli, bu dönemde, plan ve tasarımlarını geliştirdiği okul binalarıyla Ankara’nın mimari dokusuna yeni bir çizgi katarken, diğer Türk ve Yabancı mimarlardan daha çok yapı inşa etmiştir.

Şekil 3.25: Devlet Müzik Konservatuvarı, Erst Egli, Ankara, 1927-1928.

Şekil 3.26: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Erst Egli, Ankara, 1930.

Yeni Türk mimarisinin temellerini dayandırdığı işlevselcilik, rasyonellik ve bilimselliğin vurgulanmasının dışında, estetik kaygılar da hissedilmektedir. Bu bağlamda mimarın da sadece bir inşaat uzmanı değil, aynı zamanda bir sanatçı da olduğu vurgulanmak istenmiştir. Sami Macaroğlu, 1933 yılında “*Mimar*” dergisinde “*Mimaride His ve Mantık*” yazısında yeni mimarının histen yoksun olarak ifade edilmesini eleştirmiştir. “Yeni Mimari”de, mimari elemanların organizasyonunda ve birbiri ile olan uyumunda da güzellik arandığı ve bu arayışın araştırma ve icat gerektirdiği belirtilmiştir. İcadın ise zengin bir düşünce ve his temeline oturması ön görülmüştür. Var olan örneklerin, düşünce temelini zenginleştirebileceği ancak kopya edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır; “*Bir taraftan vücade gelmiş eserlerle muhayyelemizi zenginleştirirken onları asla kopya etmeyerek yaratmaya mecburuz. Çünkü yeni mimari kopya edilemez. Heyeti umumiyenin ahengi binayı aynen nakletmekle bile muhafaza edilemez. Modern eser muhiti ile mana alır. Muhite yabancı kalması onun kıymetini düşürecektir.*” (Macaroğlu, S. 1933).

Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) binası yapım tarihinde Osmanlı revivalizminin özellikleriyle inşa edilir. Fakat inşaatı tamamlanan bina, yapımını isteyen Atatürk ve

hükümet üyeleri tarafından, diğer yapıların genel bir tekrarı olarak görülür ve beğenilmez. Cephelerinin tamamen sökülmesine ve çok sade bir formda, modern bir anlayışla yeniden yaptırılmasına karar verilir. Tamamen değiştirilen cephe düzeni ile Sayıştay Binası Cumhuriyet Mimarisinin dönem değişimi için bir mihenk taşı olmuştur. Ernst Egli yapının cephe düzenini tümünden değiştirecek ve modern çizgilere kavuşturmuştur (Giray, K. 2010).

Şekil 3.27: Sayıştay Binası, Ernst Egli, Ankara, 1928-1930.

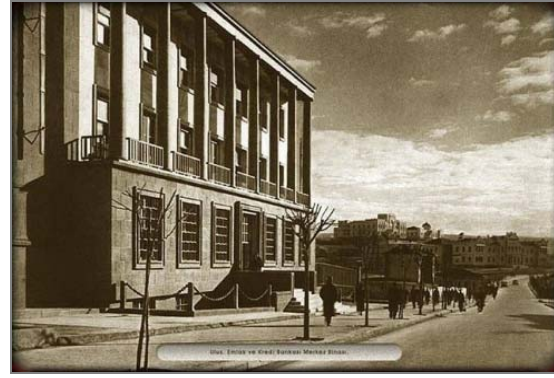
Holzmeister 1928 yılında Almanya'nın Avusturya'yı işgali üzerine Viyana'dan ayrılarak İstanbul'a yerleşti. Avusturyalı Mimar Clemens Holzmeister, Ankara'yı Başkent görünümüne kavuşturan bir mimardır. Holzmeister, tasarladığı kamu yapıları ile toplu bir hükümet merkezi oluşturmuştur.

Şekil 3.28: Genelkurmay Başkanlığı, Holzmeister, Ankara, 1928-1930.

Şekil 3.29: Ankara Merkez Bankası, Holzmeister, Ankara, 1931-1933.

Şekil 3.30: Ulus Emlak Bankası, Holzmeister, Ankara, 1933-1934.

Dünya geneline bakıldığında, mimarlıkta ortak bir tutum dil, uluslararası bir dil oluşturma çabaları, modern mimarinin kurucuları tarafından 1920’lerde başlamış, ülkemizde ancak 1930’lu yıllardan itibaren etkili olmuştur. 1920-1930 yılları arasında Le Corbusier, Mies Van Der Rohe, Walter Gropius ve J.J.P Oud gibi rasyanolist mimarların geliştirdikleri çabaların sonucu New York’taki Modern Sanatlar müzesindeki sergide, müze müdürü Alfred Barr, Uluslararası üslubun varlığını ortaya atmıştır (Kortan, E. 1971).

Enis Kortan, 1920’lerde Dünya’da etkili olmaya başlayan uluslararası üslubun etkilerini 1930’lardan itibaren ülkemizde görmeye başladığımızı belirtmektedir. Ancak, 1930’larda ülkemizde etkili olan Almanya ve orta Avrupa ve Almanya kökenli mimarların oluşturduğu ortak dil, daha çok kamu yapılarında rastladığımız ciddi, resmi ve ağır bir dile sahip Yeni Mimaridir. Uluslararası üslupta ise çelik ya da betonarme kullanımının etkisiyle, geniş cam yüzeyler elde edilmiş, hafif bir estetiğe sahip rasyonel ancak yalın bir dil ile modernizm tanımlanmaktadır.

Bu bakımdan yeni mimari ve uluslararası üslup birbirinden ayrı değerlendirilmelidir.

Şekil 3.31: İsviçre Pavyonu, Le Corbusier, 1930-1932.

Şekil 3.32: Edgar Kaufmann Evi, F. L. Wright, Pennsylvania, 1936.

20.yüzyılın başında mimarlığın yeni bir görünüme kavuşmasında etkili olan Frank Lloyd Wright, "Organik Mimarlık" adı verilen, doğal biçimlerden yola çıkarak iç ve dış mekanın bütünleşmesini temel alan bir mimarlığın ilkelerini ortaya koymuştur.

Yeniden tanımlanan mimarlık mesleğinin, mimara yüklediği tasarım ve inşaa misyonunun dışında; yeni ve modern bir yaşam biçimini de benimsetmesi, özellikle konut mimarisinin ana temasını oluşturmuştur. Modern mimarının amacı, herkes için konforlu, ucuz, rahat ve sakin bir çevrede, tüm ihtiyaçları sağlayabilecek ve tatmin edebilecek bir mesken mimarisi tasarlayabilmek olarak tanımlanmıştır. Ayrıca

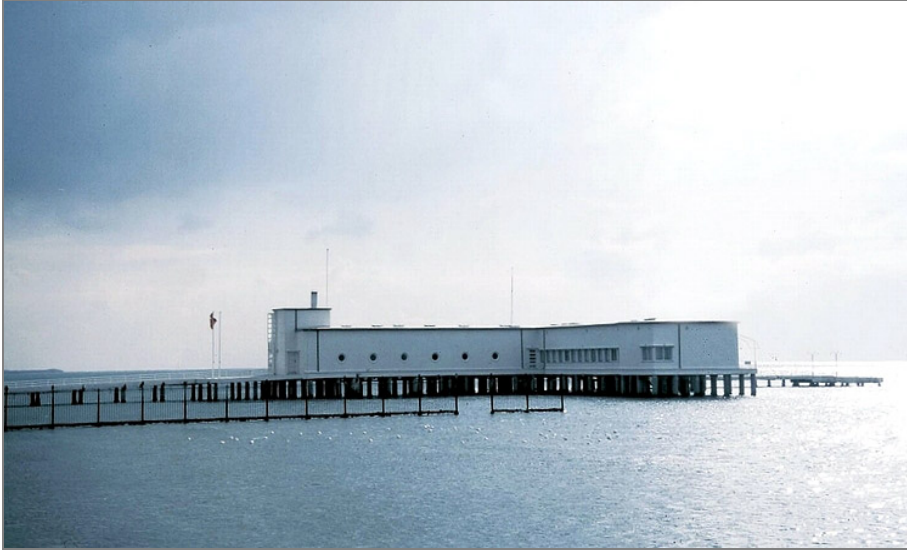
yapının çevresi ile uyumlu olması da önemli bir unsur olmuştur. Mesken mimarisinin ele alınışı 1939 yılındaki “Arkitekt” dergisinin “Kübik Yapı ve Konfor” başlıklı yazısının da konusu olmuştur; *“Devrimizin modern mimarlığı sanat tarihine mesken mimarlığı diye geçecektir. Mimarın eseri bir lüks, bir süs değildir. Ruh ve sıhhat üzerinde, hayat üzerinde, kültür ve terbiye üzerinde mimarlık eserlerinin ne tesirler yaptığını böyle hakiki mimarlık eseri olan yuvalarda yaşayanlardan sorunuz.”* (Ünsal, B. 1939).

Modern bir yaşam biçimi sağlamak adına; evin dışıyla olduğu kadar, iç dizaynıyla da ilgilenen mimar için mobilya tasarımı da önemli bir konu olmuştur. 1931 yılındaki “Mimar” dergisinin “Mobilya” başlıklı yazısında, mimarın yeni ihtiyaçlara uygun, modern ve konforlu mobilyalar tasarlamaları gerektiği belirtilmiştir; *“Memlekette yapılan inşaatın ekserisinde olduğu gibi hala basma kalıp, üzerinde fikir yorulmamış, bizi tatmin edemeyen mobilyaları kullanıyoruz. İhtiyaçlarımız mütemediyen değişip yenileştiği ve başka memleketlerde günün şekilleri ve günün konforu arandığı bir devirde biz yine işçinin ve tüccarın bize münasip gördüğü eşyalarla iktifa ediyoruz. Mobilya vereceğimiz paranın zevkimize ve ihtiyacımıza uygun, aynı zamanda da sade ve iktisadi olması için şekillerini mimar tespit etmelidir.”*

Şekil 3.33: Eski Sergievi 1933-1934, Şevki Balmumcu, Ankara
Opera Binası, Paul Bonatz, 1948.

1933 - 1934 yılları arasında mimar Şevki Balmumcu tarafından ilk olarak bir sergi sarayı olarak inşa edilen yapı, daha sonra opera binasına dönüştürülmüştür. Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük kamu binalarının, projelerinin yabancı mimarlar tarafından tasarlandığı bir dönemde, uluslararası bir proje yarışmasında bir Türk mimarın birinci olması büyük heyecan uyandırmıştır. Fakat yapının, 1948 yılında Paul Bonatz tarafından, asıl işlevinden oldukça farklı olarak bir opera binasına dönüştürülmesi, aynı yoğunlukta tepkiye yol açmıştır (Aslanoğlu, İ. 2001).

Şekil 3.34: Florya Deniz Köşkü, Seyfi Arkan, Florya, İstanbul, 1934.

Seyfi Arkan, 1930'lu yıllarda Cumhurbaşkanı Atatürk ile yakınlık kurmuş, 'Atatürk'ün mimarı' olarak tanınmıştır. Florya Deniz Köşkü, Genel Sekreterlik, Yaverlik ve Başbakanlık Köşkleri gibi yapıların mimarıdır.

Seyfi Arkan, Atatürk'ün, Florya köşkünün ve arkasındaki yaverler bölümünün projelerini yapmıştı. O sıralar Kemal Ahmet Aru'nun amcasının oğlu Selim Aru, Atatürk'ün özel kalem müdürlüğünde çalıştığı için, kendisi yapılan çalışmalardan haberdardı. Kemal Ahmet Aru, Selim Aru'dan duyduğu bir hikayeyi aktarıyor;

“Bir yaz gecesi, Atatürk, Deniz Köşkü'nde, su üzerindeki büyük salonda oturuyormuş. Denizden hafif bir serinlik gelmesine rağmen, salonda bunaltıcı bir sıcak varmış. Atatürk; *“Nedir bu sıcak, gidin bir inceleyin”* demiş. O sıralarda Atatürk'ün yakın arkadaşı, Cevat Abbas; *“Paşam, bu hararet yukarıdan geliyor, kanıma göre, tavan kenarını dört yönde çeviren yüzlerce lambanın yarattığı ısı*

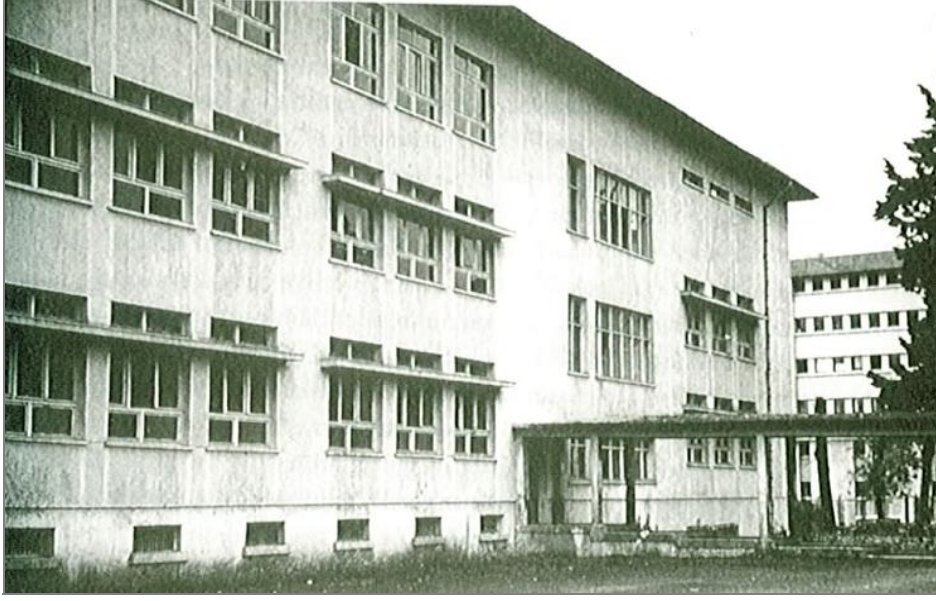
olacak” demiş. Atatürk birden fevkalade kızmış ve: “*Bu nasıl mimar, tevekkeli değil, onun için bana birçok şeyler söylemişlerdi, kaldırın bütün lambaları*” demiş (Aru. A.K. 2001).

Şekil 3.35: Ankara Gar Gazinosu, Şekip Akalın, Ankara, 1935-1937.

1937 yılında yapımı tamamlanan Ankara Garı Gazinosu köşesindeki saat kulesi, 1954-1955 yıllarında yapılan İzmir’deki Bayramyeri meydanında, İzmir Belediyesi tarafından yapılacak olan saat kulesi ile benzerliği ile dikkat çekmektedir.

Bruno Taut’un 1938 yılında “*Arkitekt*” dergisindeki “*Mimari Nedir?*” başlıklı yazısında ise “Yeni Mimari”nin temellerinin dayandığı üç unsur olarak; **teknik, konstrüksiyon ve fonksiyon** gösterilmiş ancak mimari bir eser meydana getirmek için sadece bu üç esasa dayanmanın yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Bu üç unsur gerçek bir mimari eser yaratmak için aracı unsurlar olarak tanımlanmışlardır. Üç unsur etkisini sadece mimaride göstermeyip; hayatın çeşitli alanlarında da etkili olmuşlardır. Bu yüzden üç unsurun tek başına mimari eser yaratmak için yeterli özellikleri olmadığı ifade edilmiştir. Mimari bir eser yaratmak için ise her şeyden önce proporsiyon olması gerektiği belirtilmiştir. “*Mimari mimar yapan ilk şey proporsiyondur ve teknik, konstrüksiyon, fonksiyon ise ancak proporsiyon sayesinde mimarinin birer sanat vasıtası haline geliyorlar gibidir.*” Proporsiyonun sadece sanat eserlerinde değil, insanların güzel bulduğu doğada ve insanlar arasındaki ilişkilerde de olduğu belirtilmiştir. Proporsiyon sayesinde bütünü ve onu teşkil eden birimlerin kavranabileceği ifade edilmiştir (Taut, B. 1938).

Şekil 3.36: Erkek Lisesi, Bruno Taut, Trabzon, 1937-1938.

Nedim Tör, Bruno Taut hakkında şunları yazmaktadır: *“Bu memleket, yabancı mimarlardan umduğunu alamadı. Fakat siz de daha bir tek kalıcı eser yaratmadınız. Bu gidişle ne olacak halimiz? Yabancı mimar Türkiye'nin kendisine verdiği bu emsalsiz yaratma imkânını kavrayamadı. Yalnız: rahmetli Taut, onu sezdi. Fakat onun da ömrü vefa etmedi.”* (Tör, N. 1944).

Şekil 3.37: DTC Binası, Bruno Taut, Ankara , 1937-1938.

Bruno Taut 1936'da Türkiye'ye, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Mimari bölümünün ilk başkanlığı için gelir. 1937-1938 yıllarında G.S.A 'de hocalık yapan Taut, öğrencilerle birlikte, belki Cumhuriyet döneminde ilk defa topluma yönelik projeler geliştirmiştir. Tekel idaresi memurları için toplu konut yerleşmesi ele alınış biçimi yönünden modern tasarım yöntemlerine uygun bir çalışmadır. Mimari bir bütün olarak kabul edilmiş, konut standartlarına yönelik çalışmalar yapılması ile bu dönemin en ilginç mimari gelişmelerinden biridir (Sözen, M, Tapan, M. 1973).

Bu dönemde, Düzel Sanatlar Akademisinde Milli Mimari seminerleri vermeye başlayan Sedat Hakkı Eldem, Yalova Termal Oteli, Ankara İnhisarlar Umum Müdürlüğü/Başbakanlık, 1937-1938, İstanbul Fındıklı'da Elektrik şirketi / SATİE, 1934 gibi yapılara imza atmıştır.

Şekil 3.38: İnhisarlar Umum Müdürlüğü/Başbakanlık, S.H. Eldem, 1937-1938.

Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını yansıtan, simgesel bir yapı olması istenen Türkiye Büyük Millet Meclisi binalar topluluğu için açılan yarışmayı Clemens Holzmeister kazanmıştır. Arazinin en yüksek noktasında büyük toplantı salonu bulunan ve mermer merdivenlerle ulaşılan yüksek ayaklarla taşınan görkemli bir girişle taçlanan ve birbirlerine paralel iki sıra halinde yanlara doğru uzanan binalar köprülerle birleşmektedir. Cumhuriyet'in en önemli simgelerine Büyük Millet Meclisi ve Vekalet binalarına imza atan Holzmeister 1931-1932 arasında Cumhurbaşkanlığı Konutu'nu da inşa etmiştir (Giray, K. 2010).

Şekil 3.39: TBMM, Holzmeister, Ankara, 1938.

Şekil 3.40: TBMM, Holzmeister, Ankara, 1938.

Holzmeister'in gerçekleştirdiği en önemli eseri 1963'te tamamlanan Türkiye Büyük Millet Meclisi binasıdır.

Şekil 3.41: Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Holzmeister, Ankara, 1930-1932.

Dönemin konut mimarisi dahilinde ele alınan önemli konulardan biri de model köylerin tasarlanması, köylerin kolonileştirilmesi ve köylülere modern yaşam koşullarının standardize edilerek sunulması olmuştur. Zeki Sayar 1936 yılındaki “*Arkitekt*” dergisinde yayımlanan “*İç Kolonizasyon*” yazısında bu konuyu mimarın önemli bir görevi olarak ele almıştır. Kurtuluş Savaşı’nın sonunda Türkiye sınırları dışındaki Türkler yurdun çeşitli yerlerine göç etmişlerdir. Göç oranındaki bu hızlı artış sonucu kurulacak yeni köyler için belirlenen tip planlar ile en ekonomik ve en kullanışlı şekillerin tasarlanması hedeflenmiştir. Her köy için aynı tip projenin geliştirilmesinin doğru olmadığı; ancak malzemede tip esasını göz önünde bulundurarak tasarımlar yapılabileceği belirtilmiştir. Her köyün yerleşim planının ve ev planlarının uygun koşullarda tasarlanmasının da mimarın işi olduğu belirtilmiştir. “*Trakya’da yapacağımız köylerin ve evlerin planlarının tanziminde arayacağımız nokta bu planların rasyonel olmasını temindir. İklim, yaşayış, adet, iktisadiyat, ziraat gibi esas amillerle, yapıyı vücuda getirecek malzemenin cinslerini ele alarak bunları, mimari görüşle ve fenne istinat ettirerek terkip etmek ve en rasyonel şekilde köy evlerini vücuda getirmek bizim için bir gaye olmalıdır.*” (Sayar, Z. 1936).

Zeki Sayar, “Devlet inşaatına hiçbir surette yakışmayan iptidai bir malzeme” olan kerpiçi ortadan kaldırmanın “medeni bir zaruret” olduğunu söylüyor ve “köy binaları, sıhhi altyapı, sulama kanalları, ahırlar ve bahçe duvarlarında beton ve çimento kullanmayı savunuyordu. Aynı zamanda, inşaat malzemelerinin seçiminde

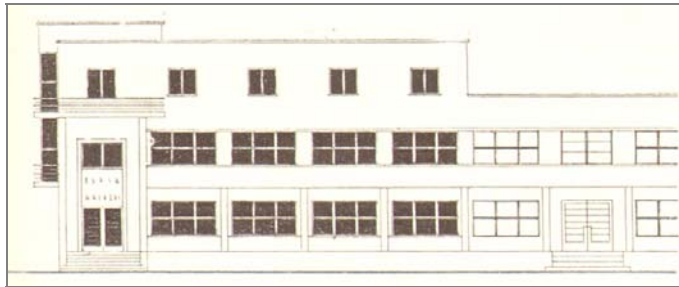
ve bina öğelerinin tasarımında standardizasyon ve seri üretim ekonomilerini kullanmak gerektiğini ileri sürüyordu (Bozdoğan, S. 2002).

Ulus ideolojisinin oluştuğu dönemin yine bu ideoloji doğrultusunda doğrudan doğruya CHP tarafından inşa edilen halkevlerinde, o sırada dünya genelinde etkili olan modern mimarlığın belirgin etkilerini görmek mümkündür.

Halkevleri teşkilatı 1932 yılında CHP'nin milliyetçi bir bilinç oluşturmaya yönelik hareketleri çerçevesinde, 1931'de Türk Tarih Kurumu, 1932 yılında Türk Dil Kurumu'nun kurulmasından sonra Cumhuriyet'in ideolojik simgeleri olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu'nun her köşesine "medeniyet" götürmek, kemalist inkılabın ilkelerini yaymak amacıyla yapılan Halkevleri, önceden belirlenmiş dokuz faaliyet alanının en azından üçünde örgütlenmeyi amaçlamaktaydı. Dil-tarih-edebiyat, güzel sanatlar, gösteri sanatları, sporlar, sosyal çalışmalar, meslek eğitimi, kütüphane-neşriyat, müzeler-sergiler ve köy çalışmaları. Bu dönemde ülkenin ufak kasabalarında birçok Türk genci, tiyatro, klasik müzik, sanat sergileri ve kitaplar ile halkevlerinde karşılaşmışlardır.

Şekil 3.42: Bursa Halkevi mimari proje yarışması 1. Ödül, Münevver Belen, 1938.

Şekil 3.43: Bursa Halkevi mimari proje yarışması 1. Ödül, Abidin Mortaş, 1938.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atılması, ulusun yönlendirilmesi ve Erken Cumhuriyet Dönemi modern Türk mimarlığının gelişimi açılarından Halkevleri büyük önem taşımaktadır.

Şekil 3.44: Kadıköy Halkevi mimari proje yarışması 1. ödül, Rüknettin Güney, 1938.

Dönemin genel karakteri, tek ulus, tek devlet, tek ideoloji, tek sosyal değer, tekkent, tek parti anlayışıyla olmuştur. Türkiye’de çağdas kentler kurulurken, ‘tek meydan’ olan Cumhuriyet Meydanı etrafında kurulmuştur. Halkevleri de bu meydanların önemli karakterlerinden biri olmuştur.

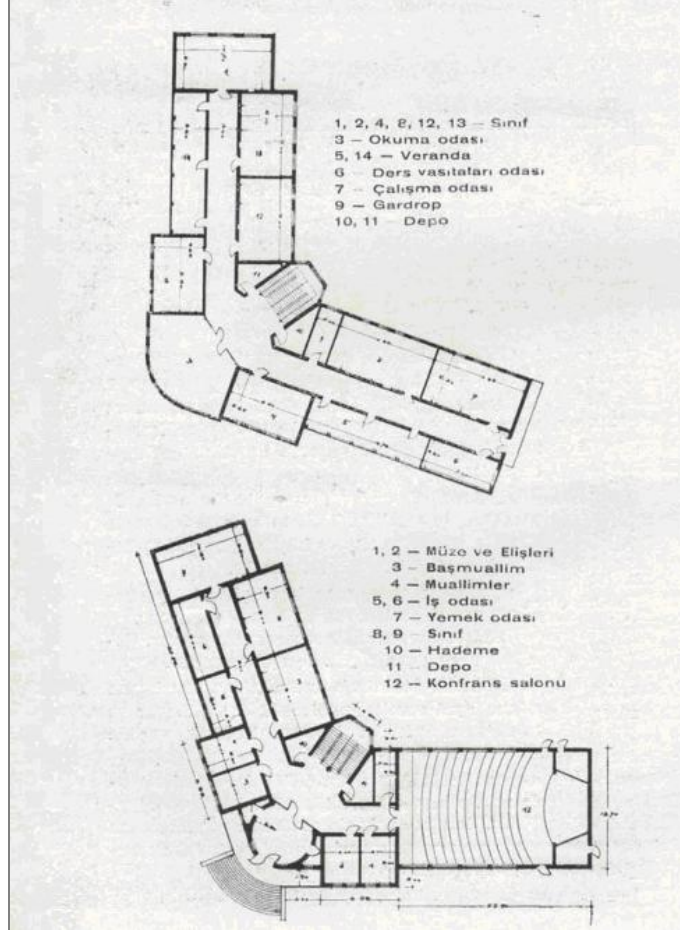
Ankara’da daha çok kamu yapılarında örneklerine rastladığımız “Yeni Mimari” İzmir’de de kamusal yapılarda olduğu kadar konut uygulamalarında da belirgin bir şekilde etkili olmuştur. 1.Bes Yıllık Kalkınma Planı (1933–37) çerçevesinde, ‘Modern Türkiye’ için modernist yaklaşımlar ve konut çevreleri tasarlamak yaygın bir tutum haline gelmiştir.

1933 yılında tamamlanan Bornova Ziraat Mektebi, Zeki Sayar’ın Dr. Behçet Uz Hastanesi (1931), Necmettin Emre’nin Gazi İlkokulu (1933), yeni mimari anlayışın İzmir’deki önemli örneklerindendir.

Şekil 3.45: Mahmut Hüseyin Bey ve Mustafa Reşit Bey, Bornova Ziraat Mektebi, Ege Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, İzmir, 1931.

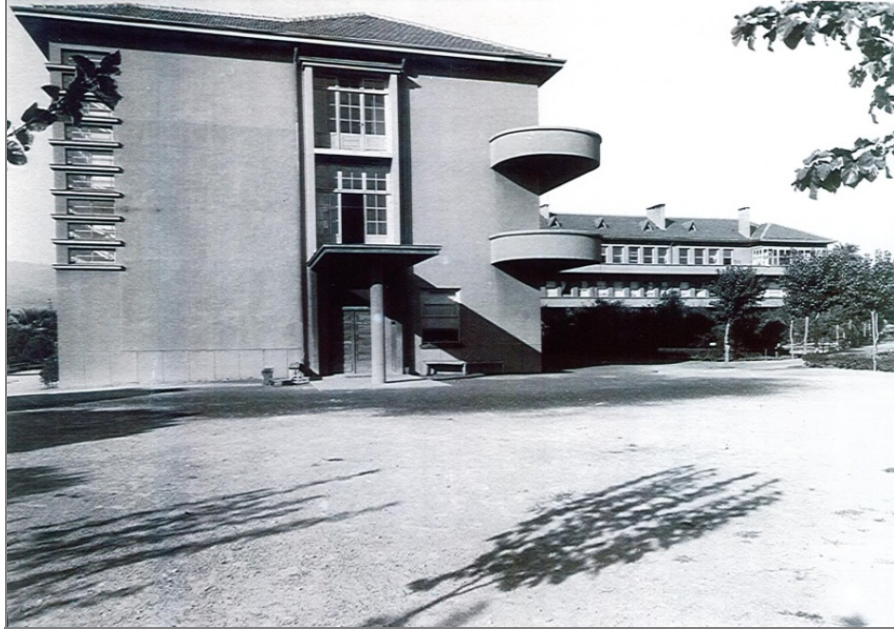
Gazi İlkokulu, Türkiye'deki Gazi ismi ile adlandırılan modernist okul binalarının ilk örneklerinden biridir. Basit prizmatik kütlesi, geniş merdivenleri, ana kütleden dışarı çıkartılmış giriş kısmı ile Plevne Bulvarında modernist mimarinin özelliklerini yansıtmaktadır.

Şekil 3.46: Gazi İlkokulu-kat planları, Necmettin Emre, İzmir, 1934.

Şekil 3.47: Gazi İlkokulu, Necmettin Emre, İzmir, 1934.

Şekil 3.48: Behçet Uz Çocuk Hastanesi, Zeki Sayar, İzmir, 1931-1933.

Mimar dergisinin editörü Zeki Sayar İstanbul'da önemli yapılara imza atmıştır. İzmir'deki Behçet Uz Çocuk Hastanesi köşe pencereleri, eğrisel balkonları ve yalın cephesi ile yeni mimarinin özelliklerini yansıtmaktadır.

Hastanenin inşaatına Savaş öncesinde başlatıldığı halde, çeşitli yokluklar nedeniyle, ancak 1946 yılında hizmete açılabilmiştir. Binanın kaba inşaatı, nispeten kısa bir zamanda bitirilmiş, ama tesisat işlerinin tamamlanması ve gerekli cihazların getirilebilmesi, ithalat zorlukları nedeniyle mümkün olamamıştır (Beyru, R. 1992).

Şekil 3.49: Tayyare Sineması, Ernst Egli, İzmir, 1933.

1908 yılında hizmete giren ve o dönemde adı "Pallas" olan sinema, 1922 yangınından fazla zarar görmeden kurtulur ve çalışmasını 1926 yılına kadar "Palas" adıyla sürdürür. 600 koltuklu sinemanın işletmesi bu yıl Tayyare Cemiyeti'ne geçtiğinden "Tayyare Sineması"

adını alır. bir depremde hasar gören sinema, 1933 yılında hemen hemen bir yıl süren önemli bir onarım geçirir; mimar Ernst Egli'nin projesiyle binanın ön yüzü dahil olmak üzere adeta yeniden inşa edilir (Ürük , Y. 2008).

1925–1935 yılları arasında “kübik” mimarinin etkisinde konut ve kamu yapılarının tasarım ve uygulamalarını yapmış olan mimarların başında, Şevki Balmumcu, Seyfi Arkan, Sedat Hakkı Eldem, Behçet Ünsal, Bekir İhsan Ünsal ve Bedri Uçar gelmektedir. Devlet yapıları genelde yabancı mimarlar tarafından yapılırken, ticari ve konut yapılarında genç Türk mimarlarının Modern Mimarlık Akımı denemeleri yer alıyordu. Cumhuriyet sonrası dönemde konutun gelismesi ile ilgili olarak dönemi yasayan, 1954-57 yılları arasında İzmir Belediyesinde görev almış olan Güngör Kaftancı aşağıdaki görüşler aktarmaktadır:

“1936 yılında Yapı-Yollar Kanunu çıkarıldı. Tüm Türkiye için Tip Yapı Yönetmeliği: kat yükseklikleri max.3m + 0.80m subasman olarak belirlendi. Yerel kosullar, doğa kosulları hiç dikkate alınmadı. Gecekondulaşmayı teşvik eden bir neden de budur....Bu dönemde koruma bilinci olmamasına rağmen 1950'li yıllara kadar binalar yıkılmazdı. Koruma bilinci yoktu ama koruma sorunu da yoktu....1940'lı yıllarda İstanbul, Ankara'da apartmanları tek kisi yapardı. İleriye dönük yatırım olarak, gelir elde etmek ve çocuklarına bırakmak gibi farklı amaçları olan mal sahipleri vardı” (Ballice, G. 2006).

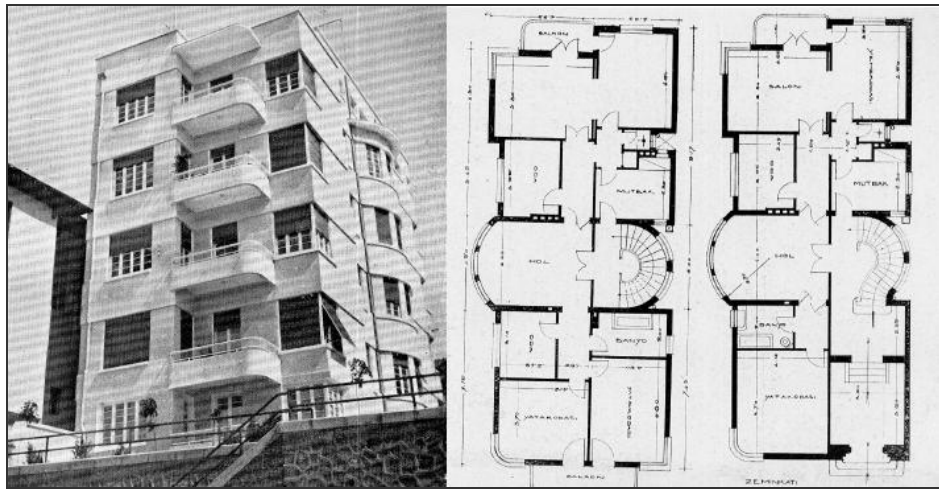
Dönemin rasyonel ve fonksiyonel yeni mimari anlayışında konut mimarisi önemli bir yer tutmuştur. Arkitekt dergisindeki yazılara, konut mimarisine getirilen modern biçimsel ve yapısal çözümler sıkça konu olmuştur.

İzmir'de yapılan Erken Cumhuriyet dönemine ait konut örnekleri mimarlık dergilerinde, Ankara ve İstanbul'daki uygulamalar kadar yer bulamamıştır. Ticaret ile uğraşan zengin kişilerin yanı sıra, sosyal statü sahibi, Doktor, avukat, gibi mesleklerden varlıklı kişilerin tercih ettiği Alsancak bölgesinde azımsanmayacak ölçüde konut inşa edilmiştir. Dr. Mustafa Enver Caddesi ve buna bağlanan yollar üzerinde yoğun olarak görülen Modernist konutlar 1935-1939 yılları arasında inşaa edilmiştir.

Şekil 3.50: 1936-1939 yılları arasında Belediye'nin hazırladığı kadastral plana göre Dr. Mustafa Enver caddesi ve çevresi (Kaynak; İzmir Tapu ve Kadastro Müdürlüğü).

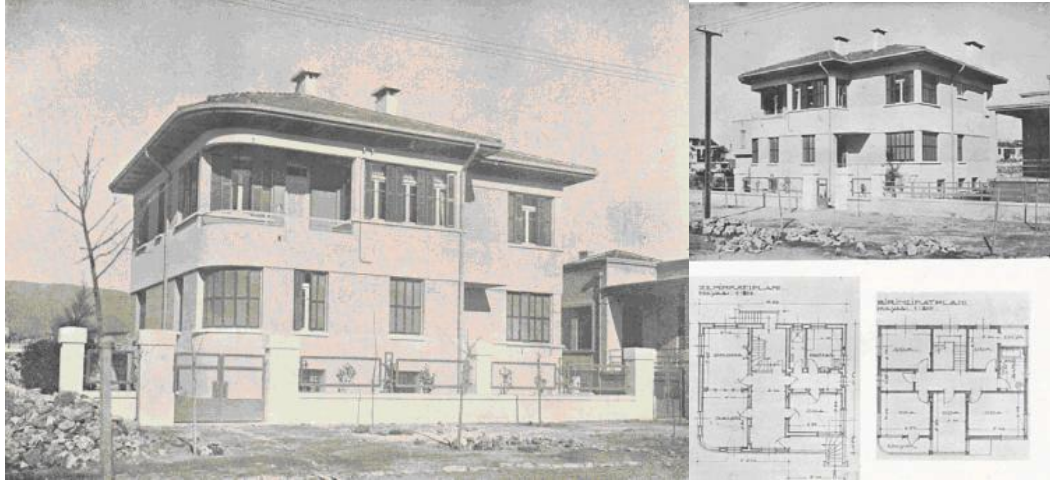
Danger-Prost Planı'na göre “bahçeli konut bölgesi” olarak tanımlanan Alsancak kesiminde, geleneksel toplum yapısından modern toplum modeline geçişi benimseyen Cumhuriyet seçkinleri ve burjuva sınıfının öncelikli olarak tercih ettiği bir yaşam çevresi olarak gelişmiştir. Burada inşa edilen konutlar ise, tasarım ilkeleri açısından 1930'larda konuşma diline giren ve mimarlıkta o tarihlerde ilerici mimarların söylemi haline gelen modern mimarlığın, düz çatılar, geniş teraslar, çıkmalar, dairesel veya çıkıntılı yalın kübik hacimler, kesintisiz denizlikler, balkon ve bezemelerden arınmışlık gibi estetik kurallar içeren “küçük evler”den oluşmaktadır (Bozdoğan, S, 1999).

Şekil 3.51: Hasan Nuri Bey Apartmanı, Necmettin Emre, İzmir, 1933.

İzmir’de betonarme tekniğiyle yapılan büyük ve modern ilk apartman, kira evlerinin ilk örneği, Karantina semtindeki Hasan Nuri Bey Apartmanı’dır.

Osmanlı Revivalizminin İzmir’deki önemli örneği olan Türk Ocağının mimarı Necmettin Emre, 1930’dan sonra özellikle konut mimarisinde modern mimarinin İzmir’deki öncüsü durumundadır.

Şekil 3.52: Prof. Rahmi Bey Evi, Necmettin Emre, İzmir, 1934.

Şekil 3.53: Dr. Mustafa Enver Caddesi üzerinde erken modern “kübik” evler.

Cumhuriyet sonrasında yapıldığı bilinen ilk çok katlı konut ise Mimar Kemal Tetik tarafından tasarlanan bir kira evidir.

Şekil 3.54: Modern kira evi, Kemal Tetik, İzmir, 1937 öncesi.

Teras veya gizli çatı, sürekli denizlik hatları, beton parapetli balkonlar, köşe pencereleri, cephede sadelik ve temel geometrik biçimlerin (küp, prizma, silindir, vb.) kullanılması ile oluşan ortogonal prizmatik kompozisyonlar, yarım silindirik kütle parçalarının kullanımı görülmektedir. İzmir’e özgü cumba geleneği cephedeki dairesel kapalı çıkıntılarla sürdürülmüş ve yine iklimsel özellikler göz önüne alınarak pencerelerde kepenk kullanılmıştır (Ballice, G. 2008).

İki ya da üç kattan oluşan apartman konutlarında, geniş saçaklı kiremit çatı çözümleri, yatay bant pencereler, teras ve balkonlarda kare ve daire kesitli köşe kolon kullanımı, döşemenin dış cepheye yatay bir bant şeklinde yansıtılması, pencerelerde kepenk kullanımı, bir cephede cumbamsı çıkma uygulaması, genellikle yaşama mekanının olduğu bölümde dairesel dönen mekan çözümü, tipik cephe özelliklerindendir (Çetin. S, 2006).

20. yüzyılda, mimarlık mesleğinin içinde bulunduğu olumsuz koşullar; “Mimar evin dışını süsleyen bir dekoratif sanatkarıdır.” düşüncesi, Avrupalı mimarları harekete geçirmiş, mimarın tarifi ve iş tanımı yeniden yapılmıştır. Mimar evin iç dizaynından da sorumlu olmuştur. Avrupalı mimarların ortaya koyduğu “Modern Mimari”, hakiki mimari olarak tanımlanmıştır. Mimarın, farklı ekonomik koşullarda, sağlam ve

ihtiyaçlara uygun; farklı yerlerde, farklı binalar için ayrı karakter bulmaya ve inşaat yapmaya mecbur olmuştur. Avrupa’da duyulan tüm bu ihtiyaçlar, Türkiye’de de duyulmuş ve 1930’lu yıllar itibariyle dile getirilmeye başlanmıştır. Türk mimarların da hakiki mimariyi ortaya koymaya çalışmaları söz konusu olmuştur. 1930’lu yıllar itibariyle piyasada önemli bir yere sahip olan yabancı mimarların yanında Türk mimarlar da varlık göstermeye başlamışlardır. Çeşitli yarışmalarda yabancı mimarlar rekabet edebilme şansını bulmaları da bu yükselişe katkı sağlamıştır. Mimariye Türk duygusunu ve görgüsünü aktarabilmek adına yabancı mimarlardan çok Türk mimarların tercih edilmesi, **Mimar Behçet ve Bedrettin**’in 1933 tarihli “*Mimar*” dergisinde yayımlanan “**Türk İnkılap Mimarisi**” başlıklı yazısında istenmiştir. Ancak bu şekilde modern bir Türk mimarlığının varlık gösterebileceği ifade edilmiştir; “*Modern ve milli bina; muhite uygun, ciddi ve makul birçok etütler arasından seçilmiş en güzel binadır. Her memleketin kendine mahsus bir karakteri olduğu muhakkaktır. Binaenaleyh kendine mahsus bir mimarisi olması tabiidir.*” “*Bizim istediğimiz mimari beklediğimiz sanat da budur. Bu toprağın mimarisidir. Bu toprağın mimarisidir. Bu toprakların öz çocuklarının, mimarlarının yapacakları eserlerdir.*”

Cumhuriyet’in temsilcileri olan ge Türk mimarlar, yabancı mimarlara nazaran, inkılap ruhunu biçimlendirmek için kendilerinin daha donanımlı olduklarını ne sürmüşlerdir. Bir projenin tasarımında düşünce ve mantık olarak Türk mimarı ve yabancı mimarı arasında bir fark olmadığını ancak; Türk mimarının aleyhine olan malzeme ve işçi sıkıntısı olduğu belirtilmiştir. Ge mimarlar piyasada kendilerine yer edinmek için yabancı mimarların yanı sıra, piyasada önemli bir yere sahip tecrübeli kalfalarla da rekabet etmek zorunda kalmışlardır. Türk mimarların piyasada hak ettiği yer verilmediği ve itibar gösterilmediği için kendini kabul ettirmesi g olmuştur, Abidin Mortaş da “*Memlekette Türk Mimarının Yarınki Vaziyeti*” başlıklı yazısında bu konuyu dile getirmiştir; “*Türk mimarı, bugün kendisine memlekette henüz layık olduğu yer ve itibar verilmediği için hayatını g kazanıyor. Muntazam ve müstakil bir atölyesi olan azdır. Çoğu mesleğini alakadar eder etmez memuriyetlerdedir. Ne atölyesi, ne memuriyeti olmayan, kafasında tatmin edilemeyen sanat arzuları ile muzdarip, müphem bir mesleki gaye peşinde dolaşanlar da az değildir.*” (Mortaş, A. 1933).

Rasyonel ve fonksiyoncu “**Yeni Mimari**”nin temsilcileri olan yeni nesil mimarlar, 1931-1940 yılları arasında “Mimar” ve “Arkitekt” dergilerinde yer alan yazılarında; Batı mimarlık düşüncelerini bilinçli olarak izlemeye başladıklarını ve örnek aldıklarını göstermişlerdir. Bu bağlamda mimarlık söylemi yeniden ele alınmış ve mimarlığın; yalın, ekonomik, rasyonel olması, fonksiyona göre biçimlenmesi, malzemenin yerinde ve doğru olarak kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca mimarlık, diğer sanatları da bünyesinde toplayan bir sanat olarak ele alınmıştır. Modern formun işlevselci ve rasyonalist açıklamalarının yanı sıra, zaman zaman estetik kaygılar da dile getirilmiş olsa da, “Yeni Mimari”yi kabul ettirebilmek ve otorite kazandırabilmek adına çok dikkate alınmamış olduğu görülmektedir.

1927 yılında ülkemize gelen Ernst Egli, 1930-1936 yılları arası Güzel Sanatlar Akademisinde görev aldığı dönemde, öncesinde Vedat Tek ve Guilio Mongeri öncülüğünde Ulusal mimarlık akımı çerçevesinde sürdürülen mimarlık eğitime, uluslararası mimarlık ilkeleri doğrultusunda geliştirmiş ve mimarlığa yeni bir bakış açısı getirmiştir. Behçet Ünsal Ernst Egli’yi şöyle anlatıyor; “ ... *Çağdaş mimarinin ne olduğunu anlayan araştırmacı genç bir hoca idi. Egli fonksiyonel mimariyi öngörüyordu; iyi bir plancı idi, stil taraflısı değildi. Ama mahalli bir mimariyi öğütüyordu; bunun için eski bir Türk mimarisinin ilmi bir şekilde araştırılmasını gerekli buluyordu; Güzel Sanatlar Akademisi’nde milli mimari seminerini kurduran O’dur.*”

1930–1940 arasında planlanan sanayi yatırımları bu tarihe kadar mimarlık alanında çok az görülen bir yapı tipolojisini, fabrikaları gündeme getirdi. Ayrıca istasyon binaları, lojmanlar, halkevleri ve çeşitli okullar Türkiye’nin mimarlık repertuarını oluşturmuyordu. 1934’te Güzel Sanatlar Akademisi’nde Sedat Hakkı Eldem Milli Mimarlık Semineri’ni başlattı. Osmanlı sivil mimarisine odaklanan bu yeni yaklaşımın amacı milli mimarlığın üzerinde temellendirileceği ilkeler dizisini belirlemektir (Sey, 1998).

Türk mimarlar, modernleşmenin başlıca getirilerine ve Cumhuriyet’in ideallerine, yeni bir yapı biçimi ile cevap verebilmek adına, meslek hayatlarına yön vermişlerdir. Cumhuriyet inkılaplarının temsilcileri misyonunu yüklenmişlerdir. Kendilerini ifade edebilmeleri adına da dergi yazıları büyük önem taşımaktadır. Yabancı mimarlarla rekabette zorlandıkları bir mesleki ortamda, yabancı mimarlarla eşit koşullarda olmayı ve uluslar arası yarışmalarda boy ölçüşebilmek istediklerini dile

getirmişlerdir. Modern mimarinin ana temalarından biri olan mesken mimarisinin Cumhuriyet'in halkçılık ilkesi ile örtüşmesi bu konuyu onlar için ayrıca önemli kılmıştır. Şehirciliğin ise mimarlıkla ilişkili olarak, özel bir uzmanlık alanı olarak benimsedikleri görülmektedir.

1930'larda Türkiye'deki modern yapılar, ne sanayi çağının bir getirisi, ne de bu formları meydana getirdiği öne sürülen yeni malzeme ve inşa tekniklerinin bir sonucu olmuştur. Avrupa'da modern mimarlığın oluşumunu sağlayan sanayi, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin temeli oluşturmadığı, ithal edilen bir modernlik olmuştur. Dönemin mimarlarının kültürel ve estetik bakış açılarını taşıyan bu yapıların önünde yerel inşaat koşullarındaki kısıtlamalar da büyük bir engel oluşturmuştur.

3.3 Modernist Dönem Sonrası Mimarlık Anlayışı, 1940-1950

1939 yılına gelindiğinde modernizm başlarda yüklendiği, temsil işlevini ve “inkılapçı” misyonunu büyük ölçüde tamamlamış, İkinci Dünya Savaşı'nın etkileriyle de ithal yapı malzemeleri gittikçe zor bulunur hale gelmiş ve konan yüksek fiyatlarla modern yapıların inşası zora girmiştir. Buna bağlı olarak ithalata bağımlı betonarme inşaatlar eleştirilmeye başlanmış, yerli malzemeler ve geleneksel inşaat teknikleri övülmeye başlanmıştır. Atatürk'ün de 1938 yılında ölmesinden sonra artan milliyetçiliğin etkisi ile “Yeni Mimari” yerini “Milli Mimari”ye bırakmıştır (S. Bozdoğan, 2002).

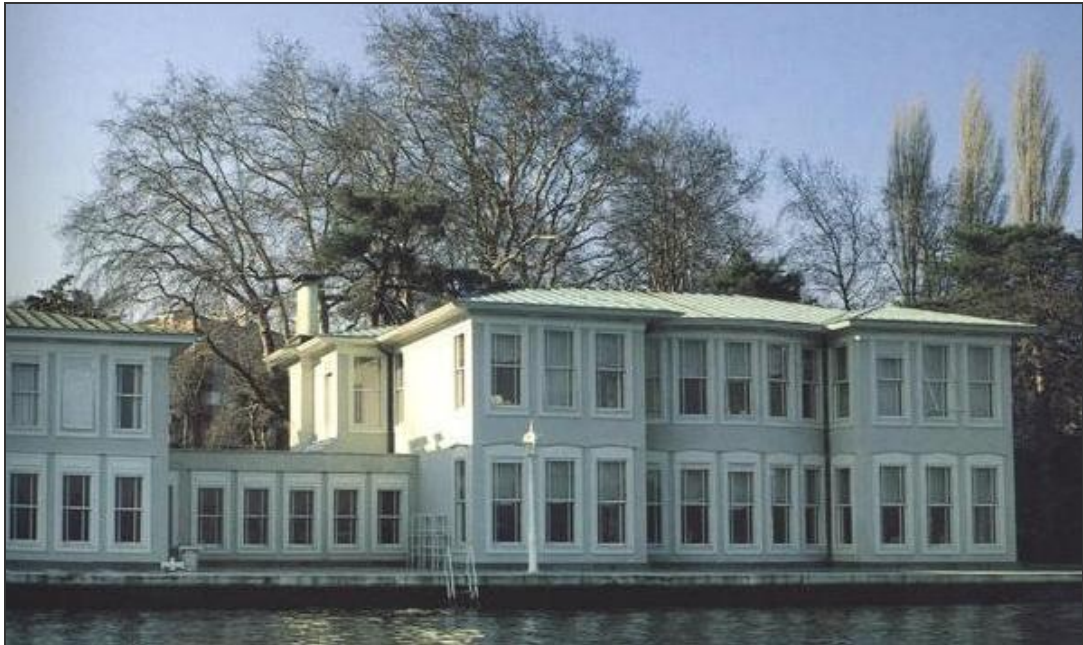
Bu geçişte ise modernizmin reddi söz konusu olmamış, modernin ille de geleneksele karşı olması gerekmediği gösterilmiştir. 1939-1940 yılları itibarıyla dergilerde yer alan yazılarda da “Milli Mimari” söylemi ve unsurları dile getirilmeye başlanmış, “Yeni Mimari”nin ateşli söylemi yavaş yavaş önemini yitirmiştir.

Batıda bir süredir milliyetçilik ve bununla birlikte yerellik kavramlarının da tartışıldığı evrensel mimarlık anlayışını reddeden, ulusal olarak da çağdaş olunabileceğini öne süren yaklaşımların ağırlık kazanmaya başladığı görülür. Bu dönemde Bruno Taut, Paul Bonatz gibi Almanya'dan yepyeni bir ulusalcılık görüşüyle gelmiş mimarların görüşü büyüktür. Egli'nin Güzel Sanatlar Akademisinde bulunduğu dönemde yapılan ulusal mimarlık sergisini yöneten Sedad Hakkı Eldem'in 1930'da Arkitekt dergisinde yayınlanan “Milli Mimari Meselesi”

ve 1940'ta yayınlanan ‘‘Yerli Mimariye Doğru’’ yazısı bu ideolojinin yayılmasında önemli adımlardır ve özellikle ‘‘geleneksel Türk sivil mimarlığı’’ üzerinde yoğunlaşan çalışmaların bu akımın düşünce temelini oluşturulmasında önemli etkileri olmuştur. Milli olarak da modern olunabileceğini öne süren bir ideolojinin mimari söylemi olan ve II.Ulusal mimarlık olarak adlandırılan bu yeni anlayış Sedad Hakkı Eldem’in ve onu izleyen mimarların, Türk evini yorumlayan bir mimari biçimlemeyi ortaya koyar.

Sedad Hakkı Eldem, 19. yüzyıl Türk evi üzerine çalışmalar yapmış ve ulusal mimarlığa yönelik bir arayış içine girmiştir. Konut projelerinde merkezde yer alan sofa, geleneksel Türk evinin bir özelliği olarak çalışmalarında yeniden canlandırmaya çalıştığı bir tema olmuştur. Doğan Tekeli, Rıza Aşkan ve Feridun Akozan’ın Güzel Sanatlar Akademisinde öğrencilik yıllarında Sedad Hakkı Eldem ile birlikte, Tahsin Günel yalısında çalıştıklarını belirtmektedir (Doğan Tekeli ile söyleşi, 2009).

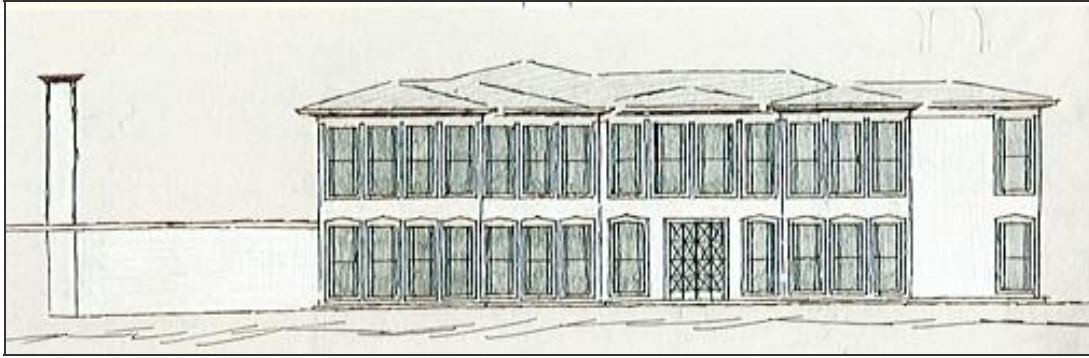
1940 yılında Güzel Sanatlar Akademisi, Sedad Hakkı Eldem kürsüsünden mezun olan Feridun Akozan ve Rıza Aşkan’ın, arkitekta yayımlanan diploma projelerinden övgü ile söz edilmektedir.

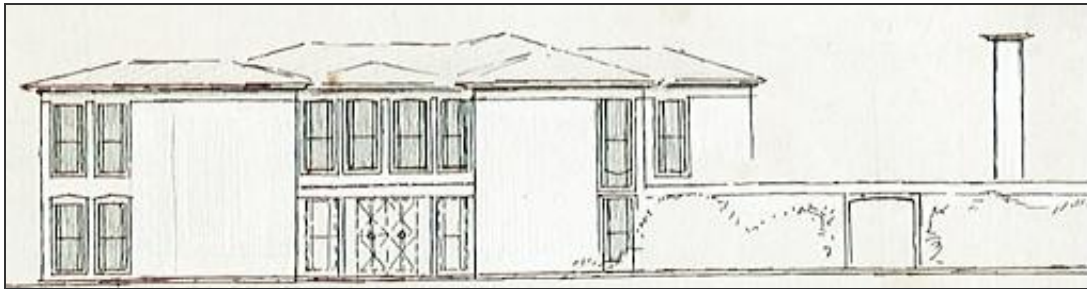
Şekil 3.55: Günel Yalısı, Sedad Hakkı Eldem, Yeniköy, 1936-1939

19. yüzyılın sonunda başlayarak Cumhuriyet’in ilk yıllarında da devam eden Osmanlı revivalizmi gibi ‘milli’ mimarının özünü geçmişte arayan, ama bu arayıştan

farklı olarak, sivil mimarlık ürünlerini yorumlayan yerli malzeme ve işçilikle yapılabilen, ‘milli’ ama ‘modern’ tasarım yaklaşımı egemen olmaya başlar. Milli olarak da modern olunabileceğini öne süren bir ideolojinin mimari söylemi olan ve II. Ulusal Mimarlık olarak adlandırılan bu yeni anlayış, Sedad Hakkı Eldem’in ve onu izleyen mimarların ‘Türk Evi’ ni yorumlayan (geniş saçaklı, çıkmalı, ritmik dikdörtgen pencere, gri sıvalı, beyaz doğramalı, simetrik düzenli) bir mimari biçimlenmeyi ortaya koyar (Ege Mimarlık 2009/4).

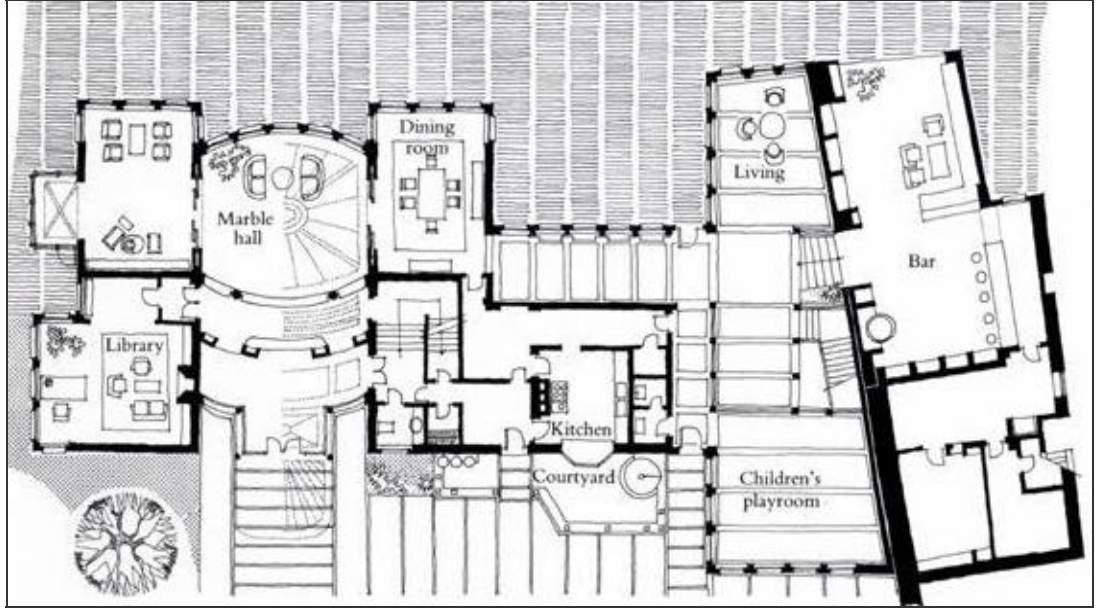
Şekil 3.56: Günel Yalısı, cephe, S.H. Eldem, 1936-1939

Şekil 3.57: Günel Yalısı, cephe, S.H. Eldem, 1936-1939

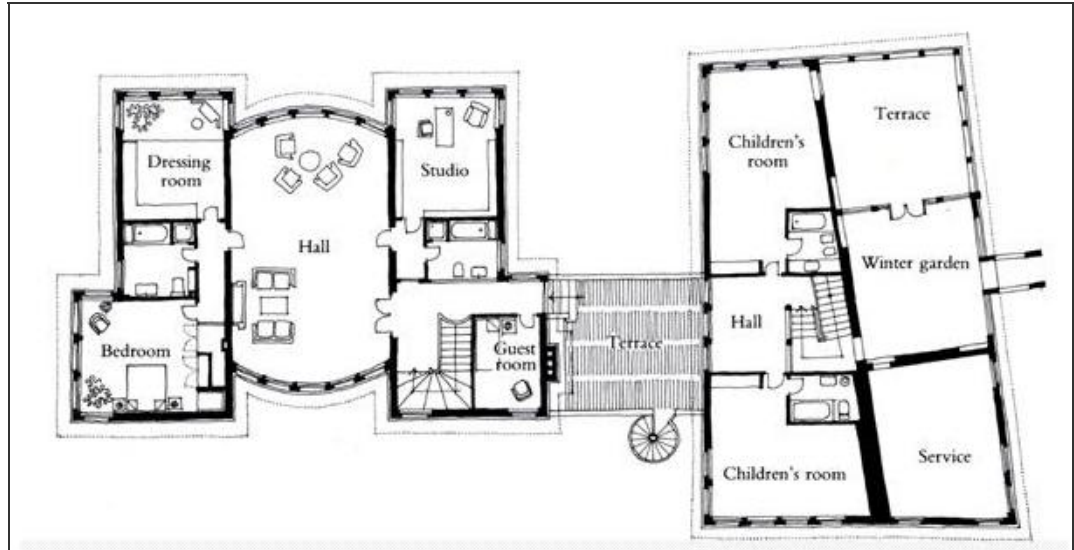
Arkitekt dergisinde yayımlanan yapıya ilişkin bir tanıtım yazan Zeki Sayar’ın metni, yapıyı “ Boğaziçinin eski yalılarının stilinden mülhem(...) geleneksel bir üslub araştırması(...) eski pür Türk üslubundan ziyade bir Türk ampirine meyletmiş(...)” olarak yorumlamaktadır.

“(...) Pencere,lerinin çokluğu, nisbetleri, saçakların ebad ve silmeleri, plan ve cephelerde kabul ettiği kavis ve münhanilerin bulunması ile biraz mübağalaya kaçan bir tesir yapmaktadır.” İfadesi Sayar’ın gönlünün “pür Türk üslubu” dediği mimarlıkta olduğunu göstermektedir.

Şekil 3.58: Günel Yalısı, zemin kat planı, S.H. Eldem.

Sayar şöyle devam eder; “Yeni evlerimizde eski pür Türk üslub aramanın müşkülâtını göz önünde bulundurmak ve bunun belki çok güç olduğunu anlamak lazımdır, üslub denemeleri, küçük ve harcı alem evlerimizden ziyade bu yalı gibi, ehemniyetli malikahanelerde kabildir, oldukça zengin bir programla yapılmak istenilen ikametgahlarda, mimarlarımızın projelerini bu teze göre yaratmalarını şayanı arzudur. Sedad Hakkı eserlerinde bu tezi tahakkuk ettirmiş ve muvaffak da olmuştur.”

Şekil 3.59: Günel Yalısı, 1.kat planı, S.H. Eldem

Sedad Hakkı'nın da, olağan konutun-geleneksel, milli ya da yerli, ne isim verilirse verilsin- normatif bir düzenin konusu olması gerektiğini giderek mimarın tezli ya da öznel mimarlığın konusu olmaması gerektiğini düşündüğü, o yıllarda yayımlanan ya da not defterlerinde yer alan metinlerinden biliniyor. Sedad Hakkı çoğunlukla yerli mimarlığı "ehemniyetli malikhanelerde" araştırmıştır.

Günel Yalısı, 1978-1980 yılları arasında Sedad Hakkı tarafından Ilıcak Yalısı olarak yeniden biçimlendirilmiştir (B. Tanju, U.Tanyeli, 2009).

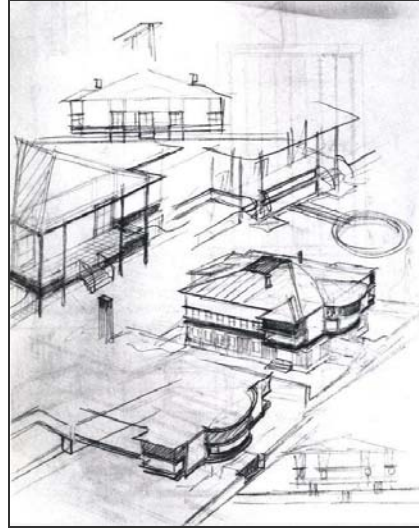
Şekil 3.60: Ayaşlı Yalısı, S.H. Eldem 1938.

Sedad Hakkı Eldem'in kendi Türk evi tipolojisindeki iki cepheli iç sofa tipinin bir örneği olarak okunabilecek yapı, iki katlıdır. Zemin katta giriş ve merdiven holü, misafir odası ve banyosu, üst sofanın çıkmasının altından rıhtıma açılan bir sofa/salon, yemek odası, mutfak ve diğer servis mekanları yer alır. Yalı, Arkitekt dergisinde kısa ama çarpıcı bir biçimde övülür: "Beylerbeyi'nde sahilde eski bir yalının arsası üzerinde bulunan bina mal sahibi tarafından verilen esaslara göre, Türk evi vücuda getirilmek suretiyle inşaa edilmiştir. (...) Bina haricen, geniş saçakları, ahşap panjurları ve kolonatlari ile bize 50,60 sene evvelki sivil mimarimize ait yalıları hatırlatmaktadır. (...) Son zamanlara kadar yapılan ve hiçbir karakteri olmayan binalar yerine; yeni evlerimize esasen eskiden pek bariz bir surette mevcut olan mimari karakterimizi vermek için yapılan bu gibi denemeler bize ümit vermektedir."

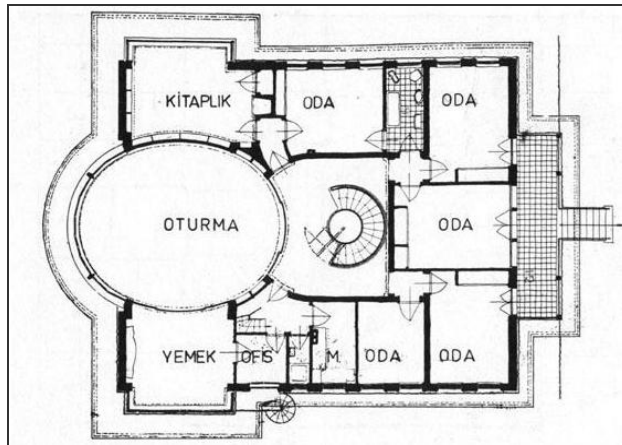

Şekil 3.61: Eldem Ağaoğlu Köşkü, S.H. Eldem, Maçka, İstanbul, 1938.

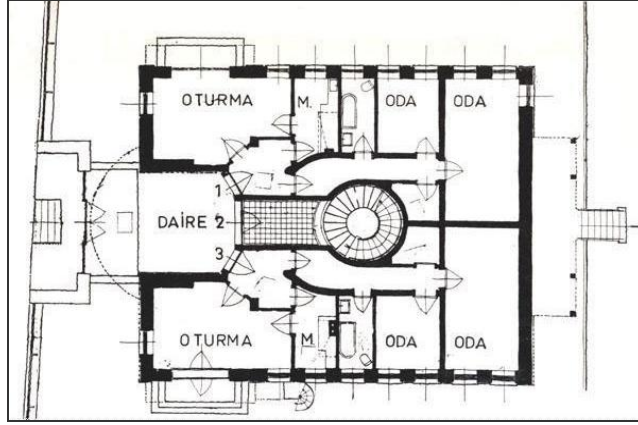
Bina, yerinde mevcut büyük bir ahşap konağın kagir zemin kat duvarları üzerine betonarme döşemeli olarak inşa edilmiştir. Bu nedenle taşıyıcı duvarların yerleri eski konağın konturlarını izler. Üst katın çıkma yapan oval salonu yapının en dikkat çekici özelliğidir.

Şekil 3.62: Ahmed Ağaoğlu Evi, S.H. Eldem, Maçka, İstanbul, 1938.

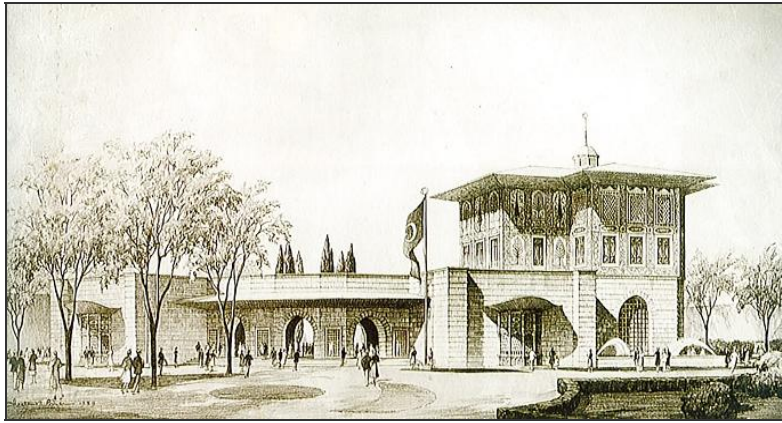

Şekil 3.63: Ahmed Ağaoğlu Evi, Zemin kat planı, S.H. Eldem, 1938.

Şekil 3.64: Ahmed Ağaoğlu Evi, 1.kat Planı, S.H. Eldem, 1938.

Milli mimarî akım, Sedad Hakkı Eldem'in kuvvetli etkisiyle ön plana gelmiştir. 1939 New-York Sergisi'ndeki Türk pavyonu milli mimarî eğilimin başlangıcını simgelemektedir.

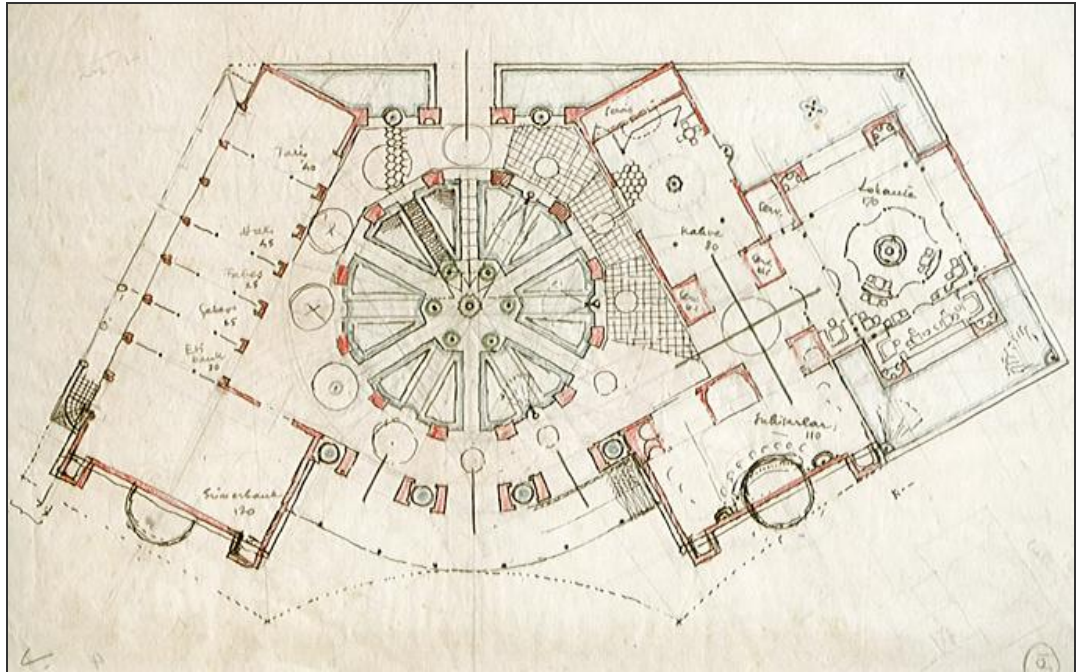
Şekil 3.65: New York sergisi Türk Pavyonu ve çeşmesi, Sedad Hakkı Eldem, 1939.

İslami ve Osmanlı göndermeleri nedeniyle bilinçli olarak terk edildiği söylenebilecek bir tür tarihselciliğin, New York'taki uluslararası sergisinde, Cumhuriyet Türkiye'sini temsil etmek üzere seçilmiş olması şaşırtıcıdır.

1939 yılında Arkitekt dergisinde yayımlanan ve gerçekleştirildiği bilinen pavyondan farklı görünüme sahip bir cephe eskizi yayımlayan Sedad Hakkı da bu durumdan şöyle şikayet eder: “[pavyon] Yuvarlak bir meydan etrafına sarılmış olan mahaller, İnhisarlar, Sümerbank Pavyonları'yla Türk Kahvesi ve lokantasından oluşuyordu. Yapı o zaman (ve hala) Amerika'da revaçta olan alçı duvar levhalarıyla kaplı bir karkatan oluşacaktı. Karkas yerine göre, ince direkler ve büyük açıklıklarla çelik ve ahşap olarak düşünülmüştü. Bu karkas yerine göre sözü edilen levhalar (alçı sıvalı

ve beyaz boyalı) ile öncelikle tavanlarda tahta ile kaplanacaktı. Yerler büyük altıgen tuğlalarla döşenecek, üst katta sabah ve akşam güneşinden korunmak üzere dik yüzeyi büyük bir saçak olacaktı. Saçak ve kahve kısmında tavanlar en parlak renklerle canlandırılacaktı. Kullanılan Kütahya çinileri (sonradan Hilton’da yapıldığı gibi) modern Türk desenli olacaktı. Planın ana hatlarından başka bu düşüncelerin hiç biri o zamanki makamlarımız tarafından kabul edilmedi ve kullanılacak elemanların gerçek (yani alçı veya çini kopye) Türk dekorunu taşımaları temin edildi. Ayrıca da iki sebil suretinde girişin iki tarafına ‘takıldı’.”

Arkitekt dergisi pavyona ilişkin şunları yazmaktadır: “Türk sitesi binası ve çeşme daha inşası esnasında şöhret bulmağa başlamış, binanın kendisine has milli karakteri her milletin pavyonundan fazla nazarı dikkati celbetmiştir. Site, umumiyetle tek katlıdır, yalnız esas cephenin sağına isabet eden kısım iki katlı düşünülmüştür. Eski sivil mimarimizin hüsnkar köşklerinin güzel bir nümunesi olan bu kısım aynı zamanda, serge binasının abidevi uzvunu, adeta bir kalesini teşkil etmektedir. Binanın harici bütün zenginliği bu köşk üzerinde toplanmıştır: Geniş altınyaldızlı saçakları, alçı pencereleri, kapakları, ve hususi surette hazırlanan ve başlı başına bir kompozisyon olan çinileri ile pavyon çok nazarı dikkati celbetmiştir.”

Şekil 3.66: New York sergisi, Sedad Hakkı Eldem, Türk Pavyonu planı, 1939.

Şekil 3.67: New York Sergisi, Türk pavyonu, Sedad Hakkı Eldem, çalışma ekibinde Rıza Aşkan, 1939.

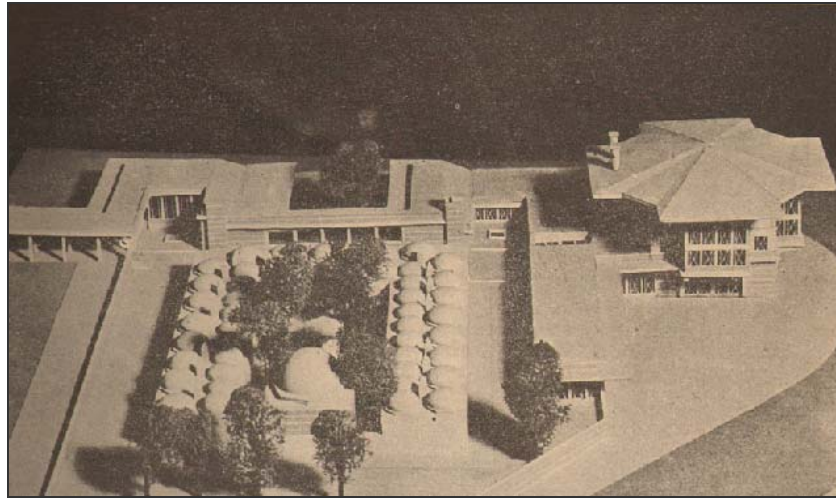
Rıza Aşkan, 1940 yılında mezun olduğu Güzel Sanatlar Akademisinde, öğrenciliğinin son yıllarında Sedad Hakkı Eldem'in önderliğinde New York'ta düzenlenen fuar için tasarlanan Türk Pavyonunun tasarım ekibinde görev almıştır.

1940'ta Arkitekt dergisinde yayınlanan ve ulusal mimarlığa ilişkin düşüncelerini içeren "Yerli Mimariye Doğru" isimli yazısında Sedad Hakkı Eldem *"tarz-ı mimarimizi hariçten ithal etmek mecburiyetinde değiliz"* diyerek yeni dönemde yapı sanatının nasıl olması gerektiğini anlatmaktadır. Milli Mimarinin, Osmanlı Revivalizminden ayrıldığı en önemli yer, birincisinin kaynağı Osmanlının klasik mimarlığı olmasına karşın, ikincisinin kaynağının Türk sivil mimarlığı olmasıdır. Yani bu dönemde mimarlıkta özgünlük -Türk'e özgü olma- sınırları içinde aranmıştır.

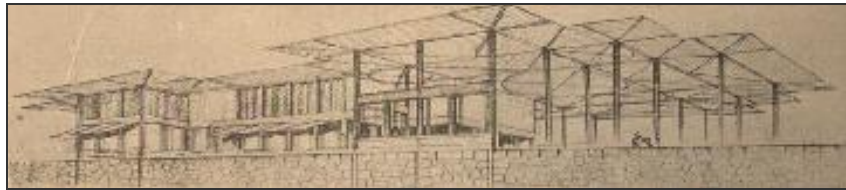
"Mimari üslubun dışarıdan ithal edilemeyeceğini, her memleketin kendine öz mimarisi olduğunu, yapı mimarisinin yerli olmasını, yapı tarzının yerli olması için bu tarzın yerli ihtiyaçlara, yerli işçi ve insanlara, yerli malzeme ve toprak şeraitine uygun olması" gibi düşünceleri savunan Sedad Hakkı Eldem'in modern kavramına yaklaşan tarafları olmasına karşılık, *"Manevi şartların vücut bulması, biraz da rejim meselesidir. Bunlar daha ziyade kuvvetli rejimler ve millet tarafından tatbik edilebilir. Bu takdirde hükümetlerin oynayabileceği rol çok büyüktür. İtalya'da yeni*

rejim kurulduğu zamandan beri her şubeye olduğu gibi mimariye de yeni idealler, formüller, doktorinler verilmiştir. Mimarlar, kendilerine verilen direktif ve çerçeve dahilinde araştırmalar yaptıktan sonra bugüne mahsus karakteristik ve yerli bir mimari üslup yaratabilmişlerdir. Almanya'ya gelince orada da yeni rejim mimariyi büsbütün yeni bir yola sevk etmiştir. O zamana kadar mevcut olan Enternasyonal üslub terkedilmiştir. Bugün Almanya'da bütün sanatlar, mimariye dahil olmak üzere, aynı ideali aynı lisan ile realize etmektedirler.” Şeklindeki sözleriyle eklektik ve ulusal mimari akımın savunuculuğunu yapmakta ve Bauhaus akımına karşı bir fikir sergilemektedir. Güzel Sanatlar Akademisi'nde Sedad Hakkı Eldem, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi'nde Paul Bonatz ve Emin Onat'ın varlığı bu dönemde yetişen genç mimarları da benzer anlayış içinde tasarım ve uygulama yapmaya yöneltmiştir. Dönemin yapıları incelendiğinde, kesme taşın kullanım biçiminde, mimarlık öğelerinin arasındaki oranda, pencere ayrıntılarında, saçaklarda, biçimci bir yaklaşımın egemen olduğu görülür.

Sedad Hakkı Eldem'in, Türk evindeki mimari arayışları sürerken, 1941 yılı Arkitekt'te yayımlanan Çamlıca tepesi ve Beyazıt için tasarladığı kahve projeleri, 1947-1948'de Maçka'da yapacağı Taşlık kahvesi'nin ön araştırmaları niteliğindedir.

Şekil 3.68: Kahve Projesi, Sedad Hakkı Eldem, Beyazıt, 1939-1941.

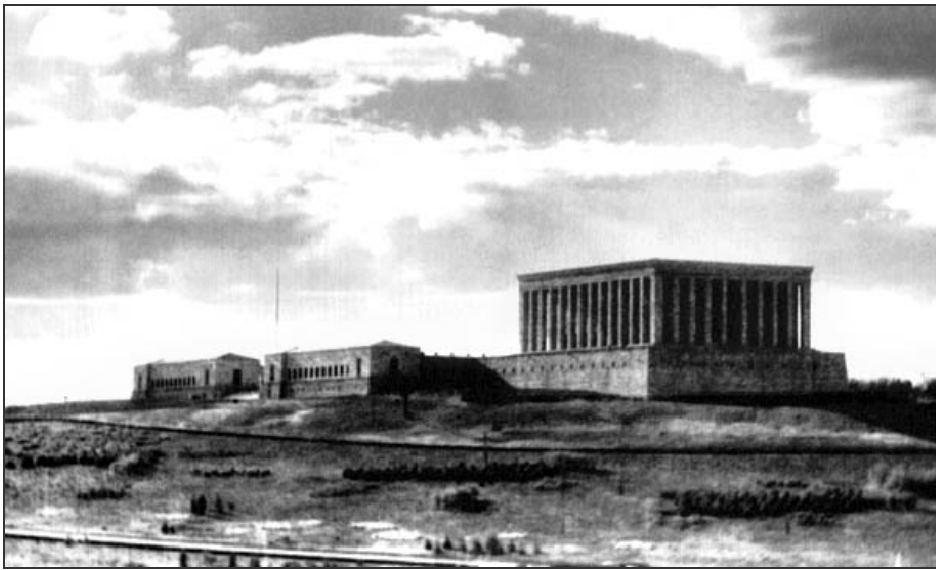

Şekil 3.69: Kahve Projesi, Sedad Hakkı Eldem, Çamlıca Tepesi, 1941-1942.

Sedad Hakkı Eldem (1939), Milli ve yerli mimari stilin karakteristik özelliklerini önem sırasına göre; Memleket insanlarına uygunluk, memleket işçilerine uygunluk ve memleket toprağına uygunluk olarak sıralandırmaktadır. Sedad Hakkı Eldem'in bu dönemki tasarımlarında bu sıralamaya önem verdiği açıkça görülmektedir.

Eldem başka bir yazısında, Milli ve yerli mimariyi; “ *Yapı tarzının yerli ve bizden olması için bu tarzın yeterli ihtiyaçlara, yerli işçi ve insanlara, yerli malzeme ve toprak şeraitine uygun olması lazımdır. (Mimari tarzı) hariçten sokulabilir bir matah değildir ve olmamalıdır. Her memleketin kendine mahsus bir mimari tarzı vardır ve böyle olacağı daha uzun zaman için iddia edilebilir. Geçen harbin sonlarında bir aralık Dünya'ya yayılan Enternasyonal mimarlık ve sanat hareketleri, çıkmaza girmiştir. Bugün milletler her zamankinden daha kuvvetli olarak mimarilerinde mimarilerinde benlilik ve millilik aramamaktadırlar. Milli sanat bugün kendiliğinden, ve tabii olarak vücut bulabilecek bir sanat değildir. Bu sanatı aramak ve dokrin haline koymak lazımdır. Ve bu tarz ancak bazı maddi ve manevi şartların vücutuyla kairdir. Manevi şartların vücut bulması demek biraz da ideoloji meselesidir. Bu takdirde hükümetlerin oynayabilecekleri rol çok büyüktür.*” (Tanju, B, Tanyeli, U. 2009).

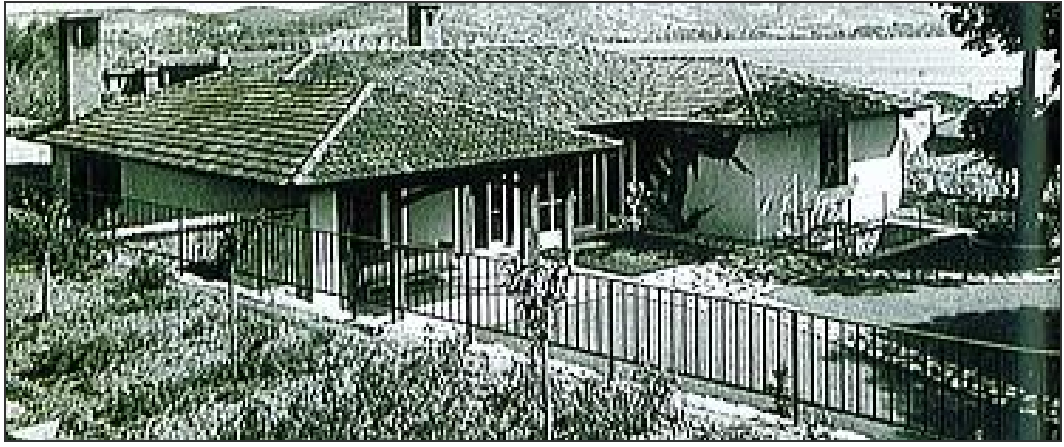
Yabancı mimarlara karşı oluşan tepkiler bu dönemde yoğunluğu aratarak sürmüş ve İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın hız kazanmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı nedeniyle ithal edilen birçok yapı malzemesi koşulların değişmesi yüzünden getirtilemez olmuş, yerli yapı malzemelerinin kullanımını zorunlu kılmıştır.

Şekil 3.70: Anıtkabir, Emin Onad ve Orhan Arda, Ankara, 1941-1942.

Anıtkabir için 1941'de açılan yarışmaya, İkinci Dünya Savaşı'nın en çetin günleri yaşanmasına rağmen Türkiye, Almanya, İtalya, Avusturya, İsviçre, Fransa ve Çekoslovakya'dan toplam 49 proje katıldı. Dönemin önemli yapılarından birisi olan Anıtkabir için açılan uluslararası yarışmayı Emin Onat ve Orhan Arda'nın projesi kazanmıştır.

Doğan Hasol Anıtkabir ile ilgili şunları söylemektedir; *“Kuşkusuz, Anıtkabir Emin Onat'ın en ünlü yapıtıdır. Ancak, mimarlık anlayışı bakımından Avrupa'nın ve Türkiye'nin talihsiz bir döneminde gerçekleşmiş olan bu yapıt Onat'ın mimarlık anlayışının tam bir yansıması ya da ortak paydası değildir.”* (Hasol, D. 1997).

Şekil 3.71: Safyurtlu Konutu, Sedat Hakkı Eldem, 1942-1945, Yeniköy, İstanbul.

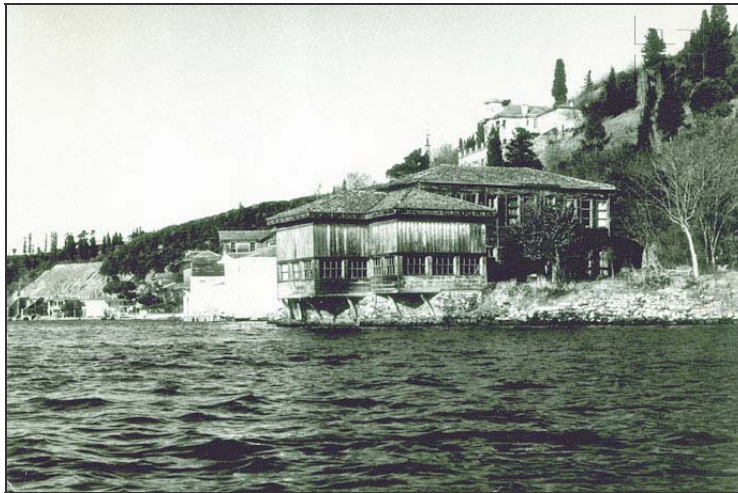
Sayfurltu konutunda, Eldem'in geleneksel teknikleri en yoğun biçimde kullandığını belirten Tanyeli, bunun bir tercih olmaktan çok, o yılların savaş ortamında çimento ve demir bulma zorluklarıyla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Tanju, B, Tanyeli, U. 2009).

Sedat Hakkı'nın Türk evi plan tipindeki arayışının son noktası olan Taşlık kahve, mimarın başyapıtıdır. Yapı, sadece plan kurgusu olarak değil, tüm biçimsel nitelikleri açısından Amcazade köprülü Hüseyin Paşa yalısının selamlık kısmını model olarak almaktadır. Sedat Hakkı Eldem de bu yapıyla yakından ilgilenmiş, 1928'de yapının tavan ve duvarlarındaki kalemlişlerinin renkli rölemlerini yapmıştır. Eldem, 50 yıllık meslek Jübilesinde Taşık kahve ile ilgili şunları söylemektedir; *“ Planı Köprülü Yalısı'nınkinin hemen hemen aynıdır. Tek fark orta sahına bir dördüncü kolun ilave edilmiş olmasıdır. Mimarın sayısız etüdlerden sonra bu şekli tercih etmiş olması bir bakıma bir fedakarlıktır. Zira kendi kişiliğini arka planda bırakarak o zaman daha*

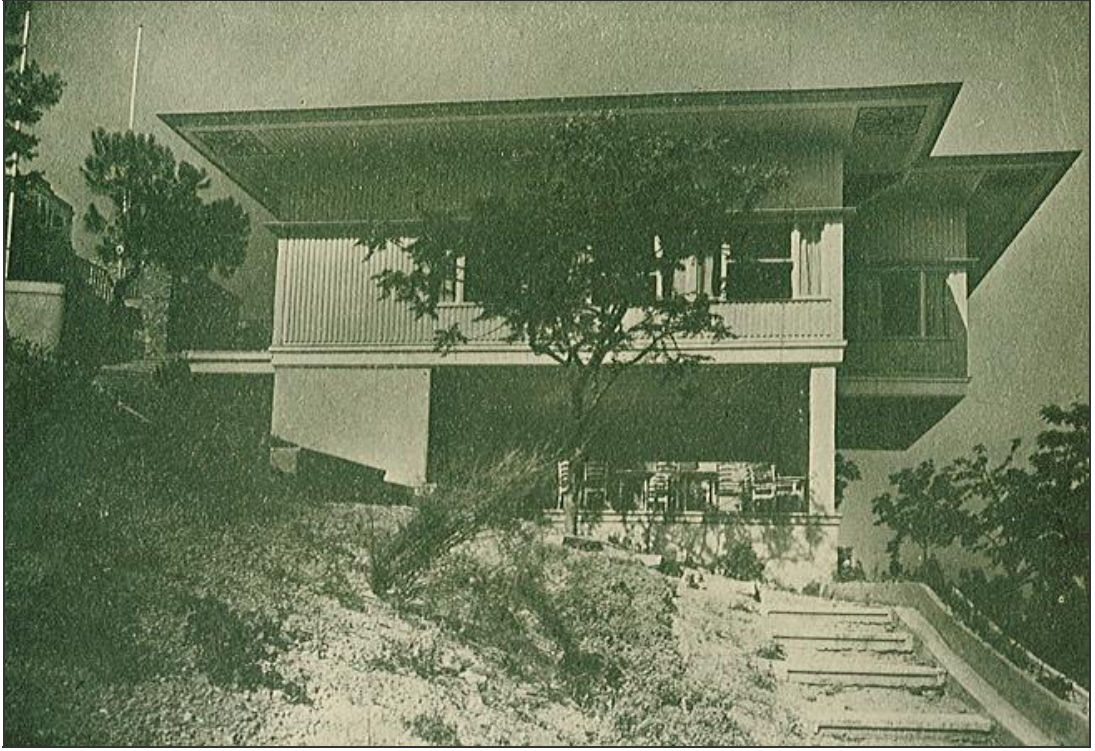
pek bilinmeyen ve takdir edilmeyen bir Türk sivil mimari eserinin modern sayılabilecek özelliklerini belirtmek istemiştir. Bu tutumu seneler sonra bazı meslektaşları tarafından eklektisizm ile suçlandırılmıştır.”

Şekil 3.72: Taşlık Kahve, Sedad Hakkı Eldem, İstanbul, Maçka, 1947-1948.

Şekil 3.73: Amcazade Köprülü Hüseyin Paşa Yalısı.

Şekil 3.74: Şark Kahvesi, Rıza Aşkan, İzmir, 1955.

İzmir Enternasyonal Fuarı çevresinde yangın alanları üzerinde gerçekleştirilen Merkez Bankası Mensupları (1947), Belediye Memurları Kooperatifi (1949) gibi kooperatifler ve günümüzde Polis Karakolu olarak kullanım gören Alsancak Belediye Dairesi tasarımları ile ‘milli /modern’ tasarım yaklaşımını sergilerler. Türkiye genelinde 1940 -1950 yılları arasında daha çok kamu yapılarında izleri görülen İkinci Ulusal Mimarlık akımı, İzmir’de devlet yapılarının çok fazla yer almamasından dolayı etkisi yok denecek kadar azdır.

İkinci Ulusal Mimarlık Akımı (Yerli Mimari Yaklaşım) yaygın bir tanıma ve kabule erişememiştir. Cumhuriyet yılları boyunca bir ulusal mimarlığın yaratılması düşüncesi sürekli var olmasına rağmen, ilk dönemde Osmanlı mimarlığı her tür yapıya giydirilen bir dış örtü olarak anlaşılmış, 1930’lu yıllardaki ikinci denemede ise Türk sivil mimarlığı gene yüzeysel birtakım benzetmelerle tarihe dönükçülükten kurtulamamıştır (Aslanoglu, 2001).

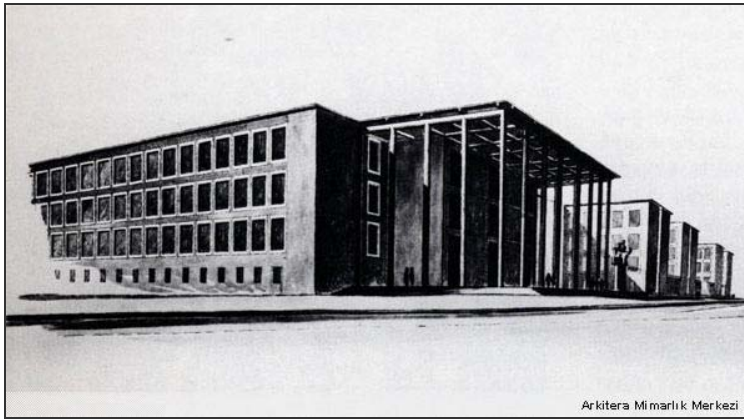
Tanyeli (2004), 1940’ların Cumhuriyet mimarlık tarihinde İkinci Ulusal diye adlandırılan dönem olarak bilinmesine rağmen, İstanbul’daki konut mimarlığında bu akımın etkilerinin çok az görüldüğünü belirtmektedir. Bu akım sadece kamu yapılarında ve özellikle de Ankara’da yaygın bir kullanım alanı bulmuştur.

İstanbul’da İkinci Ulusal akımın etkisinde sayılabilecek iki konut yapısı Sedad Hakkı Eldem’e ait olan 1950 tarihli Elmadağ’daki apartman ve 1952 yılında yapılan Yeniköy’deki Safyurtlu Evi’dir.

Şekil 3.75: Cumhuriyet Caddesi'nde Apartman, S. Hakkı Eldem, Elmadağ, İstanbul 1950-1951.

İkinci Ulusal Mimarlık'taki çözüme 1948'de İstanbul Adalet Sarayı için açılan üçüncü yarışmada S. H. Eldem ile E. Onat'ın ortaklaşa düzenledikleri rasyonel nitelikteki projenin birinci seçilmesiyle başlamıştır.

Şekil 3.76: Adliye Sarayı, Sedad Hakkı Eldem ve Emin Onat, Sultanahmet, İstanbul, 1948.

Tanyeli ‘nin Eldem-Onat yapısı için yazdığı “Yapı neredeyse tüm tarihsel çalışmalarda ulusal eğilimleri sonlandıran rasyonel, işlevsel bir modernist ürün

olarak değerlendirilse de, projeye ait perspektifler anıtsal nitelikleriyle 1940'ların ikinci ulusal mimarlık çizgisinin çok dışında değillerdir.” yorumu yerini bulmaktadır.

Simetriye önem veren, taş kaplama cepheler ve anıtsal bir anlatımla belirlenen bu akım, 1952'deki İstanbul Belediye Sarayı yarışmasının da etkisiyle, çağdaş mimarlık anlayışına ayak uyduramayarak kesin olarak son bulmuştur.

3.4 Uluslararası Söylem; 1950-1960

20. yüzyılın başında Avrupa ve Amerika'da, Walter Gropius , Le Corbusier ve Ludwig Mies van der Rohe gibi mimarların öncülüğünde Dünya'da etkili olmaya başlayan uluslararası üslup olarak adlandırılan modern mimarinin etkileri ülkemizde ancak 1950'lerin başında göstermeye başlamıştır. Mimaride 1940-50 dönemindeki ulusalcı yaklaşımlar, II.Dünya savaşının ekonomik etkileri, ülkemizde uluslararası üslubun etkisinin oluşmasını geciktirmiştir.

1952 yılında Amerikalı mimarlar, Skidmore, Owings ve Merrill (SOM) tarafından tasarlan Hilton oteli, Sedat Hakkı'nın öncülüğünü yaptığı milli mimari döneminin kapanışını, uluslararası mimarinin ülkemizdeki başlangıcını simgelemektedir. Sedat Hakkı Eldem Amerikalı firma SOM'a, otelin tasarlanmasında yerel danışmanlık yapmıştır.

Şekil 3.77: Hilton Oteli, Sedat Hakkı Eldem, 1951-1955, İstanbul.

21'e 100 metre boyutunda bir dikdörtgenler prizması biçimindeki Hilton Oteli, döneminde yapım kalitesi, yalın geometrisi, yüzeylerinin sadeliği, yapıldığı yıllardaki abartısız dekorasyonu ve işlevsel öncelikleri ile Türkiye'de "uluslararası

slupun karakteristliği" olarak algılanmış ve uluslararası otel zincirlerinin işletmecilik kurallarının da tanıtıcısı oldu. Otel, ana kütle ve işlev çözümü bağlamında dönemin Amerikan büyük kentsel konaklama yapısı formatlarına uygun olarak tasarlandı. Yapımında kullanılan teknoloji ve malzeme bileşimi açısından da o yılların Türkiye'si için olanakların sınırları dışında kalıyordu.

Sedad Hakkı Eldem, 1952 yılında tasarladığı İstanbül Hilton Oteli'nin özellikle Türk Lokantası bölümünde altıgen formları çatıdaki baca ve ışıklıklardan, plan düzenine ve iç mekan için özel tasarlanmış seramiklerde de tasarımıda bütünsellik oluşturacak şekilde kullandı. Ana giriş saçağı, Oryantal ağrışımlı "uçan halı" figürünün stilize edilmiş hali olup tamamen Eldem'in tasarımı. Ana otel bloğu, Türkiye Mimarlığı için yeni ufuklar aan bir örnek oldu (ztrk, D. 2010).

Milli mimari slup, Osmanlı ve özellikle Anadolu modellerinin güçlü bir şekilde etkisi altında kalan cephe uygulamaları yerini rasyonel ve yalın düzenlemelere bırakmıştır. Plan ve biçim çözümleri prizma üzerine kurulmuştur. Vaziyet planlarında, işlevsel, geometrik elemanlar olan dikdörtgenler ve kareler hakimdir. Cephelerde ızgara sistemi kullanılmaktadır (Tapan, M. 2007).

Batur (1983), ulusal bir proje yarışması sonucunda elde edilen İstanbül Belediye Sarayı'nın (mimarı: Nevzat Erol;1953), Uluslararası üslubun ilk "yerli" rneği olduğunu ve Türkiye'deki bürokratik mimarlık için yol açıcı bir örnek oluşturduğunu belirtirler. Tanyeli (1999) ise, Türkiye'de 1930'lardan sonra yapılmış ilk gerçek modern rnlerin, Abdurrahman Hancı ve Turgut Cansever tarafından 1952 yılında yapılmış olan Anadolu Kulübü Büyükada Oteli ve Muhlis Türkmen, Utarit İzgi, Hamdi şensoy,İhsan Treğn tarafından 1957 yılında tasarlanmış olan TC Brüksel Pavyonu yapıları olduğuna işaret eder. Gerek strüktür seçimi, planimetrisi ve kütle estetiği ile Mies Van der Rohe etkileri taşıyan Brüksel Pavyonu, gerekse Corbusier etkilerinin yoğun olarak okunduğu Anadolu Kulübü yapıları tavizsiz modernist anlayışları içinde yerelliğe ilişkin duyarlı arayışları ile de dikkat ekerler.

Sedat Hakkı Eldem'in ğrencisi olan Rıza Aşkan 1948 yılında Le Corbusier ile tanışmış, modern mimarinin ve uluslararası üslubun İzmir'deki temsilcisi olmuştur. İzmir Belediyesinde İmar Müdürü olduğu bu dönemde belediye adına çalışmalarda bulunmuş, tasarımlarını belediyenin sağlamış olduğu imkanlarla hayata geçirmeyi başarmıştır.

4. Y.MİMAR RIZA AŞKAN

4.1. Y.Mimar Rıza Aşkan, Biyografi

Rıza Aşkan'ın biyografisi, gençlik yılları ve meslek yaşantısı hakkındaki bilgilerin bir kısmı, kendisinin kaleme aldığı not kağıtlarından, büyük bir kısmıda belediye arşivleri, arkitekt, mimarlık dergilerinden ve sözlü kaynaklardan faydalınılarak oluşturulmuştur.

Rıza Aşkan 1912 yılında İzmir'de doğmuştur. Öğrenim hayatına İzmir'de başlamış, Atatürk Lisesi'nin Fen şubesinden mezun olmuştur. Kendisinin kaleme aldığı yazıda; küçük yaşlardan beri resim ve el işleri ile uğraşmayı sevdiğini, bu merakının orta okul ve lise döneminde de devam ettiğini belirtmektedir. Aşkan, orta okul döneminde yaz tatillerinde, İzmir'de dönemin tek heykeltıraşı Fuat Mensi Bey'in Hisarönü'ndeki atölyesinde çalışarak güzel sanatlara olan ilgisini sürdürmüştür. Bu dönemde tek hayali, bir heykeltıraş olmak olan Aşkan'ın çalışmaları lise hocaları tarafından çok beğenilerek, dönemin Valisi Kazım Dirik Paşa'ya sunulur ve heykeltıraşlık alanında İtalya'da eğitim alması için burs talep edilir. Vali Kazım Dirik Paşa, bu isteği kabul eder ve lise diploması ile gerekli başvuruların yapılmasını ve formaliteler ile ilgili gerekeni yapacağını söyler. Aşkan, bu haberi sevinçle babası ile paylaştığında, babası bu işleri zevk amaçlı yapabileceğini, heykeltıraşlıkta meslek olarak bir gelecek göremediğini, kendisini doktor olarak görmek istediklerini söyler. Aşkan ailesinin isteği üzerine Tıp Fakültesine kaydolar ve hazırlık sınıfını geçerek tıp tahsiline başlar. Bütün anatomi derslerini başarıyla vermesine rağmen her kadavra gördüğünde fenalaşır ve burasının kendisine göre olmadığını düşünerek birinci sınıfta Tıp Fakültesini terk eder.

Aşkan, 1935 yılında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi mimari bölüm sınavlarını kazanır. Sınav üç gün boyunca sürmüş, yazılı, sözlü ve resimli bir sınav ve mülakattan oluşmaktadır. Ailesinin kendisine maddi yardımda bulunması imkansız olduğu için, daha önce İtalya'ya gönderilmesi konusunda yardımcı olacağını belirtmiş olan Vali Kazım Dirik Paşa'ya gider ve İstanbul'da okuyabilmesi için, eski vaadini hatırlatır ve burs talep eder. Kazım Dirik Paşa, Aşkan'ın bu talebini de kabul

eder ve okuması için gereken maddi yardımı yapar. Rıza Aşkan daha sonraları, bir minnet göstergesi olarak, Güzel Sanatlar Akademisinde okumasını sağlayan Vali Kazım Dirik paşa'nın mezarını yapacaktır. Akademide okuduğu dönemde İzmir'e yaz aylarında gelen Aşkan, 1936 yılı olan İzmir Enternasyonal Fuar'ının temelinin atıldığı dönemde, Behçet Uz ile tanışmış, ve Fuar alanındaki molozların kaldırılmasında ölen atlar anısına bir anıt çeşme yapma fikrini ortaya atmıştır. Dönemin ünlü heykeltıraşı Sadi Çalık tarafından yapılacak olan anıt çeşme, Aşkan'ın ilk eseridir. Akademi yatılı olmadığı için en çok ev kiralaması ile ilgili sıkıntı çeken Aşkan, bursalı bir arkadaşı ile Cihangir'de bir ev kiralamış, mezun oluncaya kadar bu bereberlikleri devam etmiştir.

1935 yılında Akademide öğrenimine başladığında sınıfta çoğu İstanbullu olan kırk kişi bulunmaktadır. Ancak sadece dokuz kişi başarıyla mezun olabilmıştır.

Rıza Aşkan, Güzel Saantlar Akademisinde Sedat Hakkı Eldem atölyesinde öğrenim görmüş, kendisinin en başarılı öğrencilerinden biri olmuştur. Daha sonraları Sedat Hakkı Eldem, Rıza Aşkan'ın röleve dersinde, Ödemiş'te Çakırağa Konağı için yapmış olduğu çizimleri, "Röleve-2" adı altında bir kitap olarak yayımlamış ve çizimlerden övgü ile söz etmiştir.

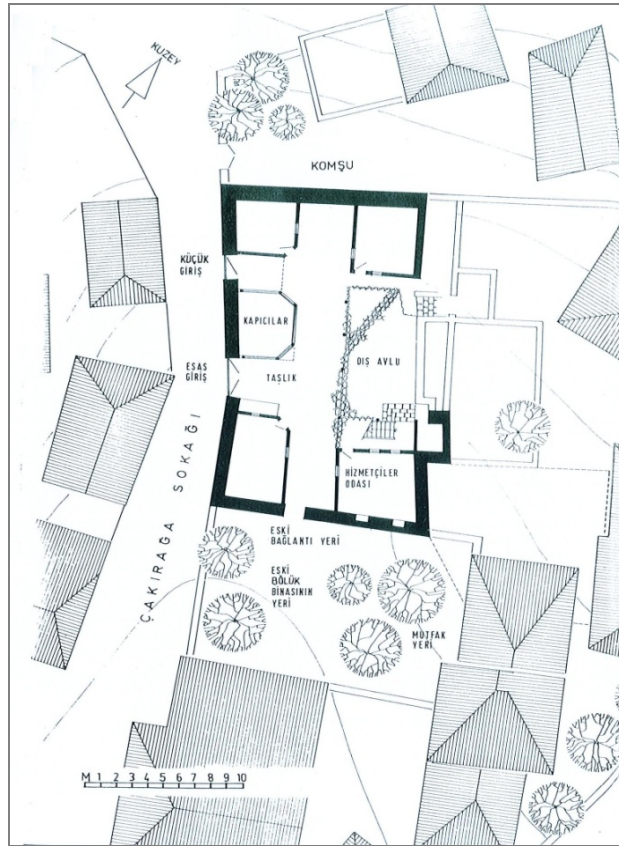

Şekil 4.1: Rıza Aşkan ve G.S.A. öğrencileri rıhtımda, 1938.

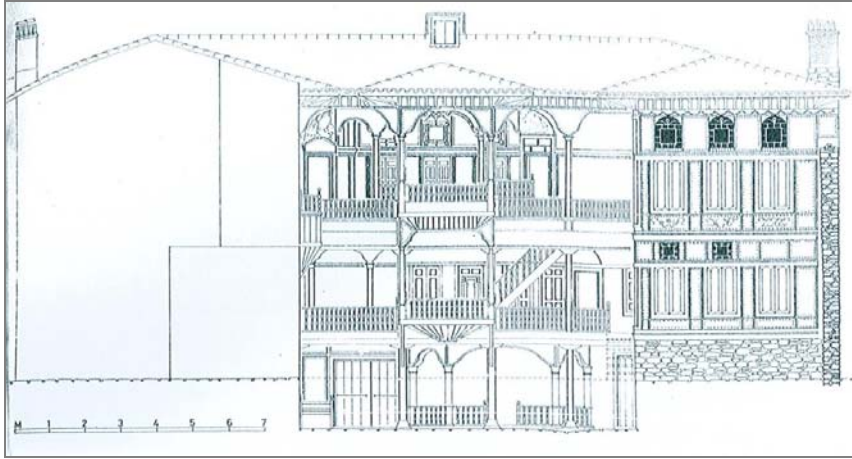
Şekil 4.2:Sedat Hakkı Eldem ve öğrenciler, boğazda tekne gezisinde, 1939.

Rıza Aşkan, Güzel Sanatlar akademisinde Sedat Hakkı Eldem'in gözde öğrencilerinden birisiydi. Bu dönemde Türk evine ve şehrine karşı duyulan ilgi ve yapılan araştırmalar sonucu Çakırağa Konağı üzerine bir araştırma yapılmasına karar verilmiştir. Sedat Hakkı Eldem Milli Mimari seminerleri kapsamında 1977 yılında yayımladığı kitaplardan Röleve 2 kitabındaki çizimler Rıza Aşkan tarafından yapılmıştır.

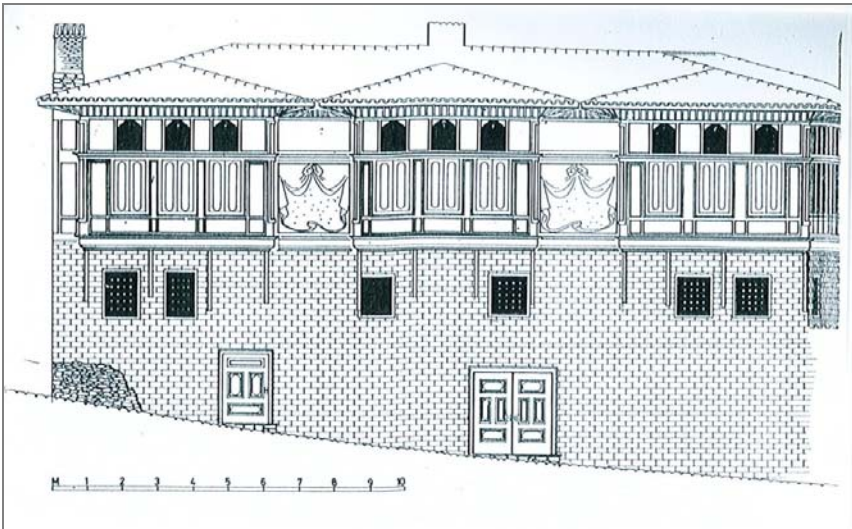

Şekil 4.3: Çakırağa Konağı rölevesi, Vaziyet planı.

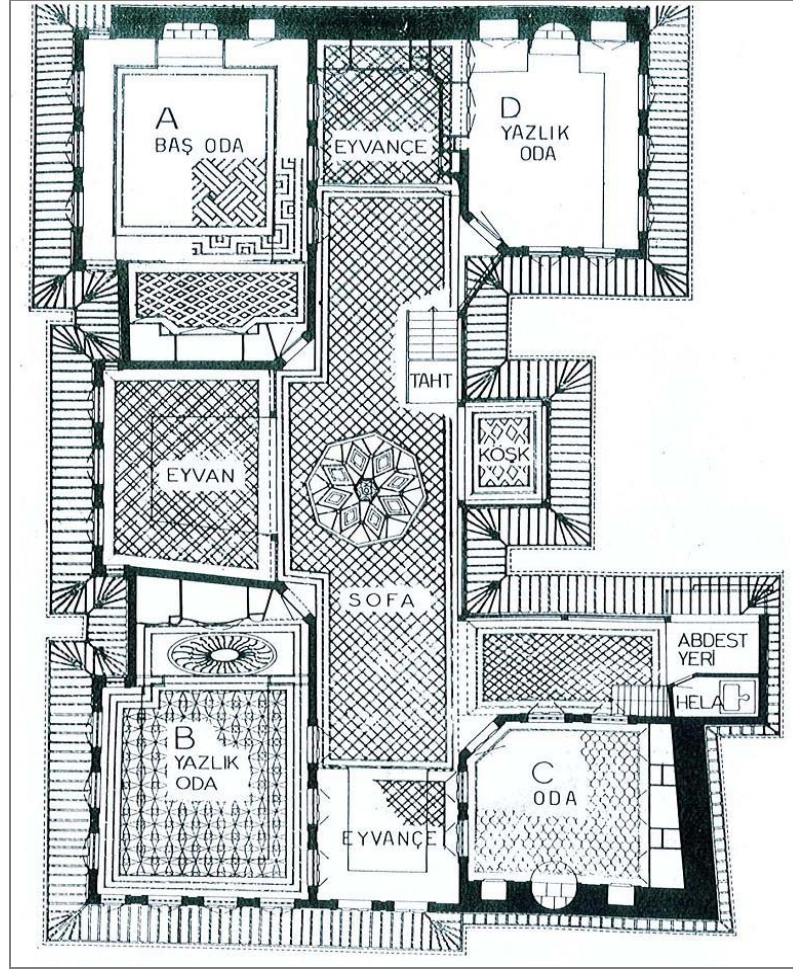
İzmir, Birgi’de bulunan Çakırağa Konağı çizimleri hakkında kitabın önsözünde Eldem şunları söylemektedir: “Rıza Aşkan’ın Çakırağa Rölevesi oya gibi çizilmiş kurşun kalem çizgi halinde kaldı. Bu çalışmalar Ege evleri olarak toplu bir şekilde yayınlanmak üzere derlendi. Nihayet uzun müddet ellemeğe cesaret edemediğimiz Rıza’nın orjinallerini hiçbir ayrıntısına zarar getirmeden Sungu Sadık çiniye çekti. Bu sayede orjinaller korunmuş oldu. Sungu Sadıktan sonra sıra ile Afife Saran, Mehmet Berker, Bilgi Akıncı, A.Selim Altınay konu üzerine çalıştılar. Bu arada tasarlanan bir Londra sergisi için 1948 senelerinde sanatkar fotoğrafçı Halit Gökberreg’e çekirmiş olduğumuz fotoğrafları da katarak, malzemeyi ayyınlamağa hazır bir hale getirdik. Bundan sonra ayyın imkanlarını temin için uzun seneler bekledik. Ve nihayet bu sayı ile muradımıza erdik.”

Şekil 4.4: Çakırağa Konağı rölevesi, Bahçe cephesi.

Şekil 4.5: Çakırağa Konağı rölevesi, Sokak cephesi.

Şekil 4.6: Çakırağa Konağı rölevesi, Üst kat planı.

Rıza Aşkan 1940 yılında 601 numaralı diplomasını alarak, Güzel Sanatlar Akademisi’nden başarı ile mezun olmuştur. Bu dönemin diploma projeleri 1940 yılı Arkitekt dergisinde şu şekilde yayımlanmıştır;

“Bu sene Akademinin Yüksek Mimarlık şubesinden dokuz genç diploma almıştır. Bu gençlere diploma projesi olarak küçük bir şehircilik mevzuu verilmiştir. Bu mevzuu ileriki satırlardan da anlaşılacağı vehiçe mimar namzetlerinin tahsil zamanında edindikleri mimarlık bilgilerini en iyi ölçecek mahiyette bir küll teşkil etmiştir. Bu sene jüri hyeti Maarif Vekilliğinin yeni ihdas ettiğini ve Vekaleti temsil eden iki azanın da iştirakile teşkil edilmiştir. Jüriye vekalet namına Profesör mimar A. Gabriel ile mimar Şevki Balmumcu ve Akademi tarafından davet edilen Ziya Kocainan aza olarak iştirak etmişlerdir.”

“Konkur Projesinin mevzuu;

Anadolu'nun cenuplarından orta büyüklükte (24.000 nüfus) bir şehrin civarında büyük sanayiimerkezleri kurulduğundan şehrin nüfusu birden bire artmış ve şehrin tevzii icap etmiştir.Bu sebepten eski şehir merkezinden fazla uzakta olmamak şartile yeni mahallelerin tesisi icab etmektedir.Şehrin yanında süratli akan bir nehir geçmektedir.Bu nehir genişçe bir vadii içindedir.Şehir tevzi programı şu kısımlardan ibarettir;

1-Kafi miktarda yeşil ve serbest sahalar ve bahçele. Tercihen eski şehir merkezicivarından şehir merkezine kadar uzanan yeşillik sahaları düşünmek ve bunları nehrin iki tarafına yapılması şayanı tavsiye olan park ve bahçelere bağlamak icab eder.

2-Takriben 6000 nüfus için yeni ikamet mahalleleri tesis etmek. Bu mahallelerin yeni ve kendilerine mahsus merkezleri olacaktır.Banka Şubesi,Halkevi, 5 sınıflı ilkokul. Bu binalar resmi meydan etrafında olacaktır. Gençlik abidesi ve onun etrafındaki meydan resmi meydana münasip bir şekilde bağlanacaktır.(Bu husus, bu iki meydanın birbirlerine yakın olmalarını icab ettirmez.)

3-Spor sahası içinde bir stad olacaktır.Bu stad: 1000'i oturmak ve saçak altında, 3000'i ayakta ve açıkta olmak üzere cem'an 4000 kişilik yeri havi olacaktır.Ayrıca 1 futbol antreman sahası, 2 voleybol, 1 basketbol sahası, 6 tenis sahası ve müştemilatı, 1 yüzme ve atlama müsabakalarına mahsus üzeri örtülü, tribünlü havuz, 1 açık hava yüzme havuzu ve müştemilatı grup içinde yer alacaktır.1 atış poligonu, spor sahasının münasipbir yerinde açıkta ve içerde oturma yerlerini hava olmak üzere bir lokanta yapılacaktır.

4-Sinema ve içtimai toplantı binaları resmi meydana yakın bir yerde bulundurulacaktır.

5-İcap eden yerlerde camiler ve mescitler düşünülecektir.

İstenilen;

A.- Proje

1- 1:2500 mikyasında vaziyet planı

2- Resmi meydan ve üzerindeki binaların plan ve cepheleri 1:200 mikyasında,

3- Spor sahası 1:500 plan,tribün, yüzme müsabakası havuzu, açıkta yüzme havuzu plan ve birer görünüş ve makta ile 1:200 m.

4- İkamet mahallelerine ait 3 imar tipi; 1:500 mikyasında, 1 blok amele (60m2 oturma sahası), 1 blok küçük memurlar(90 m2), bir blok daha yüksek memurlara (110m2)ait olmak üzere münferit veya sıra evleri, her tip azami 2 kat.

5- Bir küçük memur evi projesi plan, cephe ve makatlar ile 1:100 mikyasında. Ev dört oda, hizmetçi odası, mutfak, banyo ve müştemilattan ibarettir.

6- Resmi meydanın üzerinde bulunan bir binanın cephesine ait bir detay, bu detayhiç olmazsa bir cephe aksini ihtiva ve lazım olan makta ve planlarl tamamlanmış olacaktır.Mikyas heyeti umumiye için 1:20, daha büyük detaylar için 1:1'e kadar.

a __ 5. maddede projesi istenilen eve ait keşif dosyası. Bu keşif bilimur masarifi ihtiva etmeli ve Akademide gösterilen usulde yapılmış olmalıdır.

c __ Aynı eve ait mukavemet hesapları, binanın duvarları tuğla,zemin kat döşemesi betonarme, zemin kat tavanı betonarme, birinci kat tavanı ve çatısı ahşaptır. Çatı örtüsü kiremittir.

d __ Maket hiçbir suretle kabul edilmez. Umumi kompozisyona ait kısmi izometrik kuş bakışları yapılacaktır.Resim ebadı 50/70 cm. Ayrıca 6 adet kısmi görünüş yapılabil, fakat mecburi değildir. Resim ebadı 25/30 cm.

Proje için kullanılacak resim tekniği serbesttir.

Diploma konkuru vazifesi:

6 Şubat 1940 saat 10'da profesör odasında verilen ve 21 Mayıs 1940 saat 17'de Profesör odasında teslim alınacaktır. 5 Şubat 1940

UMUMİ MÜLAHAZAT

Mimari şubesi şefliği atölye profesörleri, Arif Hikmet Holtay ve Sedad Hakkı Eldem ile şehircilik profesörü Seyfi Arkan'ın iştirak ettikleri görüşmeler neticesinde 1940 senesi diploma projesi konkuru olarak Konya-Aksarayının bir üçğncü tevsi kısmının tanzimini esas mevzuu olarak vermiştir. Bu suretle varmak istediğimiz neticeyi izah edelim;

1-Talebelerin hacimli (3 boyutlu) düşünmelerini, mimari ile tabiatın alakasını ve tabiatta binayı tek başına olmayıp heyeti umumiyenin bir cüz'ü olarak tasavvur etmelerini temin etmek.

2-Detayın münferit binaya, münferit binanın mahalle içine bloklara ve bütün ikamet mahallelerinin, resmi meydan, banka, halkevi, postane, spor sahaları gibi umumi inşaat nazar mikyaslarının nazarı itibare alınmasını temin.

3- Bugün Türkiye'de mevcut mimariye müteallik bütün problemlerin göz önünde bulundurulması lüzumunu;

a _ İdari merkezler,

b _ Mektep, çocuk bahçeleri gibi terbiyevi müesseseler,

c _ Kullanılan yeşil saha olarak her türlü spor sahaları,

d _ Evleriyle beraber yapı adalarının teşkili, bir evin detaylarıyla beraber keşif ve betonarme hesabı, gibi esasları nazarı itibare alarak projenin etüd edilmesi lüzumunu talebelerin bu konular hakkındaki litaratüretüd ederek kendi kendilerini yetiştirmeleridir.

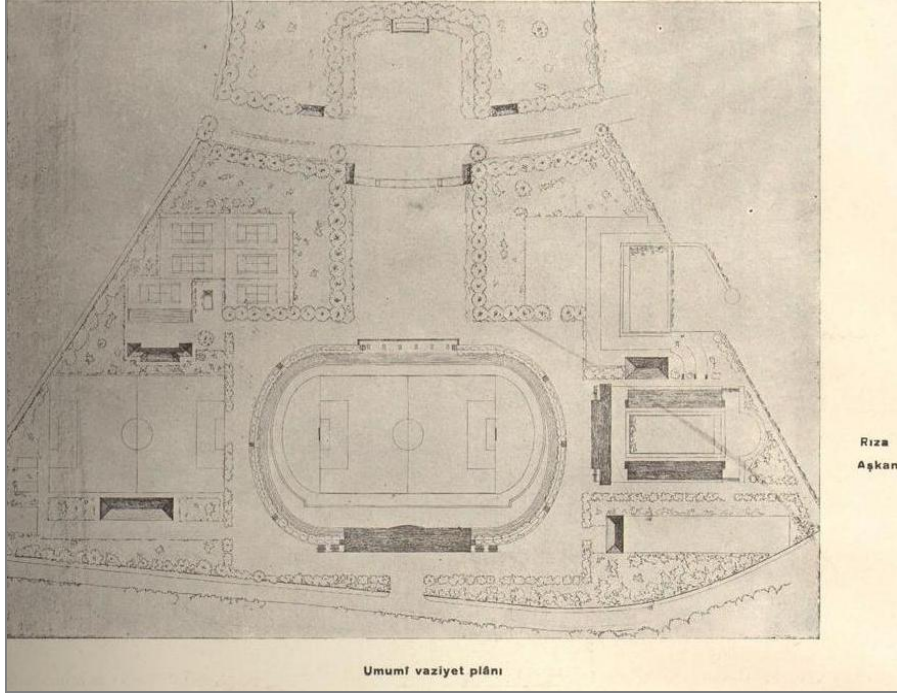

Şekil 4.7: Rıza Aşkan ve Sedat Hakkı Eldem, 1939.

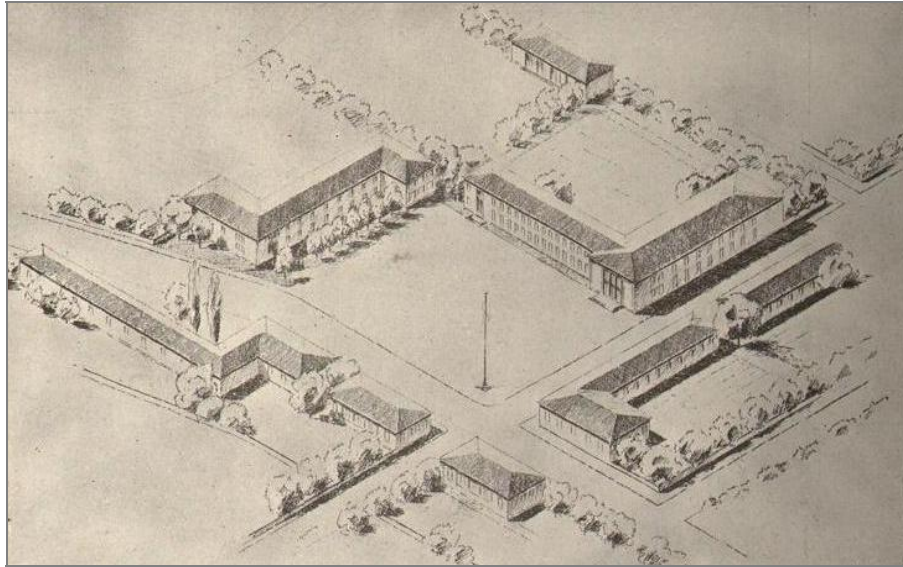
Rıza Aşkan'ın projesi ile ilgili Arkitekt'te şu yorumlar yapılmıştır;

“Proje fevkalade geniş ve etraflı düşünülmüş olup, tatbikatı bilen, teferruata dahi layıkıyla ehemniyet veren bir mimarın eseri olduğunu göstermektedir. Şehirciliği ve seyfi sefer imkanları çok doğru olan bir projedir. Yukarıda izah edilen projeden farklı olarak proje sahibi burada bütün tevsi kısmından geçen esas yolu kabul edip, resmi

meydan ve gençlik nmeeydanlarını adeta bu yolun bir genişlemesi olarak tasavvur etmiştir. Resmi meydan milli bayramlarda milli geçit sahası olarak tertip edilmiştir. Meydanın şark tarafında bulunan binalar bir sıra halinde birleştirilse veya muntazam taksimatlı bir tarzda yapılsa idi meydanın ahengi arttırılmış olurdu. Gençlik ve istasyon emeydanları çok muvafıktır.

Şekil 4.8: Rıza Aşkan G.S.A., diploma projesi-umumi vaziyet planı, 1940.

Şekil 4.9: Rıza Aşkan, G.S.A. Diploma projesi-resmi dairelerin bulunduğu meydan, 1940.

Bütün spor muntakasının kullanılır yeşil saha olarak tertibi doğru olup, spor sahaları ve binaları gerek mimari ve gerek spor bakımından gayet iyi ve güzel düşünülmüştür. Rıza Aşkan umumi banyolardaki havuzlara nehir kenarında bir plaj lave ederek, bu kısmı hakikaten güzel bir tarzda nehir içine bağlamıştır. İkametgah tipleri esaslı etüd edilmiş ve iktisadidir. Bu tipler halkın muhtelif mali imkanlarına göre arsa büyüklüğü ve şehri öz bölgesiyle istasyon bölgesine yakınlığı itibarıyla doğru tanzim edilmiştir. Proje, mimarinin her sahasında bilgili, ve tatbikatı kuvvetli ve yaratıcı kabiliyette olan bir elin eseridir.

Şekil 4.10: Rıza Aşkan, G.S.A. mezuniyeti, 1940.

Aşkan'ın, öğrencilik yıllarında Sedat Hakkı Eldem'in New York'taki Türk Pavyonu projesinin tasarım ekibinde ve yine Sedat Hakkı Eldem'in boğazda yaptığı Günel Yalısında çalışmıştır (Doğan Tekeli ile söyleşi, 2009).

Aşkan, mezuniyetinden kısa bir süre sonra İzmir'e ailesinin yanına dönerek, 1940 yılında İzmir belediyesinde görev almış ve 1943 senesinde İzmir Belediyesi Fen İşlerinde görev almıştır. 1957 yılına kadar Belediye'de proje mimarı, Fen işleri müdürü, imar müdürü pozisyonlarında görev almış olan Aşkan, Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrenmiş olduğu şehircilik ilkelerini ve mimariyi İzmir'e adapte etmiştir.

1948 yılında Fen işleri müdürü görevini sürdürürken, Le Corbusier'nin İzmir şehrinin imarı için yapmış olduğu çalışmalar aşamasında, şehircinin İzmir ziyareti

sırasında kenti tanıtmış, bilgiler vermiştir. 1948 yılında henüz yeni evlenmiş olan Aşkan, Le Corbusier'nin Fransa'daki ofisinde birlikte çalışma teklifini reddetmek durumunda kalmıştır. 1951 yılında, İzmir şehrinin imarı için Uluslararası bir proje müsabakası yapılmasına karar verilmiş ve bu amaçla hazırlanan İzmir Şehri İmar Raporu'nun hazırlanmasında belediyede proje mimarı olarak görev almıştır. Eserlerim adını verdiği not kağıdında İzmir Şehri İmar Raporunun bulunması, bu süreçte kendisinin ne denli önemli bir rolü olduğunu göstergesidir.

1950'li yılların başında Uluslararası mimari üslubun etkileri hissedilmeye başlamıştır. Aşkan, belediyedeki yetkileri üst seviyede olduğu bu dönemde, modern mimarinin örneklerini İzmir şehrine kazandırmıştır. 1955 yılında Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Tekin Aydın tarafından kazanılan Konak Sitesi mevzii imar planı yarışmasında, Rıza Aşkan Belediye'de imar müdürü görevini yürütmüştür. Uygulama sürecinde Sedat Hakkı Eldem, Hollandalı şehirci Prof. Düdok, Amerikalı mimar Richard Neutra gibi ünlü mimarların fikirlerini de alarak, projenin şekillenmesinde etkin bir rol oynamıştır. Kemal Ahmet Aru ve ekibinin kazandığı projenin bir sonucu olarak, Le Corbusier'nin de öngördüğü varyant bağlantı yolunun yapılması ile birlikte, Selehattin Akçiçek'in İzmir Belediye Başkanı olduğu dönemde, Eşrefpaşa bölgesinin kentsel gelişimine yönelik önemli çalışmalar yapılmış ve İzmir Şehri'nin Hatay bölgesine doğru genişletilmesi sağlanmıştır. Bu süreçte Rıza Aşkan'ın rolü çok önemlidir.

Sedat Hakkı Eldem'den aldığı disiplinli bir eğitim doğrultusunda, İstanbul'da ve Dünya'da değişmekte olan mimarlık anlayışının İzmir'deki bir temsilcisi olarak, şehircilik ve mimarlık alanlarında araştırmalarını ve çalışmaların sürdüren Rıza Aşkan, Doğan Tekeli'nin deyimiyle bu yıllarda İzmir'in patronudur (Doğan Tekeli ile söyleşi, 2009).

1957 yılında siyasi baskılar sonucunda kendi isteği ile imar müdürlüğü görevinden ayrılan Aşkan, Suat Erdeniz ile birlikte Türkiye'deki 1951'den itibaren kurulmaya başlanan ortak mimarlık bürolarından biri olan "Form Mimarlık" bürosunu kurar. Suat Erdeniz ile birlikte 1960'ların ilk yarısına kadar birlikte çalıştıktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezun olan kardeşi Yüksek Mühendis Zeki Aşkan ile birlikte bir ortaklık kurarlar ve 1970'lerin sonuna kadar birlikte birçok çalışmaya imza atarlar.

TASTİK OLUNUR
Fon İşleri Müdürlüğü

RUHSAT		E
Dünya	Tarih	
57211	32	4.10.1962 Tescil
MEMURUN İmzası		

3

ARZİVE AİTTİR

FORM

MİMARLIK BÜROSU

MİMARLAR

RIZA AŞKAN SUAT ERDENİZ

K. Vardıralı Dış. No 22-23 İzmir - Tlf: 33796

3. Blok (14 ve 14.A)

ÖZEL TÜRK KOLEJİ ÖĞRETMEN VE MEMURLARI Y.KOP. BLOK AP.		
ŞOKAK	ADA	PARSEL
GÜZELYALI	6270	17/4
PROJE MÜELLİFİ	R. AŞKAN - S. ERDENİZ	
KONTROL		
SÜRVEYAN		

2.12/1962

Mevkân Rüşfe uyarınca tescil

Şekil 4.11: Form Mimarlık bürosu, tasdik belgesi, 1961

Aşkan, 23.02.1963 – 10.02.1964 tarihleri arasında, Mimarlar Odası 9. Dönem Merkez Yönetim Kurulu'nda, Orhan Alsaç yönetiminde, Nizamettin Doğu ile birlikte, başkan yardımcılığı görevini üstlenmiştir.

1966 Yılında Konak sitesi için açılan “SSK İzmir Konak Tesisleri Yarışması”nda yedek jüri üyesi olarak, 1955 yılında planlanmış olan alan ile ilgili alınacak kararlarda etkinliğini sürdürmüştür.

Gerisinde bırakmış olduğu eserler ile, İzmir’de modern mimarinin oluşmasında etkin bir rol alan Rıza Aşkan, İzmir’in mimaride olduğu kadar sosyal alanda da modern yüzünün oluşmasına büyük katkılar sağlamış ve 1994 yılında İzmir’de vefat etmiştir.

Rıza Aşkan’ın yapıtları,

1936, Atlar Çeşmesi, İzmir

1938, Vakıflar Pavyonu. , İzmir Enternasyonal Fuarı.

1947, Pakistan Pavyonu, İzmir Enternasyonal Fuarı.

1949, Çekoslovak Pavyonu, İzmir Enternasyonal Fuarı.

1950, Altın Ördek Gazinosu, İzmir.

1950, NATO binası, Kemali Söylemezoğlu ile birlikte, İzmir.

1951, İzmir Şehri İmar Raporu.

1953, Rıza Aşkan Evi ve Mimarlar Sitesi, İzmir.

1953, Celal Atik Kapalı spor ve Sergi salonu, İzmir Enternasyonal Fuarı.

1953, Beneluks Sergi salonu, İzmir Enternasyonal Fuarı.

1954, Şato Restaurant, İzmir.

1954, Rakım Erkutlu Mezarı.

1954, Basın yayın genel müdürlüğü ve İzmir belediyesi pavyonu, İzmir Enternasyonal Fuarı.

1954, Fuar Evlendirme Dairesi, İzmir Enternasyonal Fuarı.

1954, Eşrefpaşa Çocuk Kreşi, İzmir.

1954-1955, Eşrefpaşa – Hal Binası, Park ve meydan düzenlemesi , saat kulesi, İzmir.

1954-1955, Halk tipi apartman, İzmir.

1955, Eşrefpaşa - İzmir Belediyesi Evlendirme Dairesi, İzmir.

1955, İzmir Belediyesi İşhanı, İzmir.

1955, İnciraltı Plajı, İzmir.

1955, Atatürk Meydanı Tanzimi Projesi

1956, Büyük Ege Çarşısı.

1956, İzmir Özel Türk Koleji, derslik binası, İzmir.

1957, Modern Çarşı, Ankara.

1958, Yapı ve Kredi Bankası, İzmir.

1958, Ada Gazinosu, , İzmir Enternasyonal Fuarı.

1959, Mogambo Gazinosu, İzmir Enternasyonal Fuarı.

1959, Kübana Gazinosu, İzmir Enternasyonal Fuarı.

1959, Atıf Şehir Lokali, İzmir.

1961, Kayabaşı Apartmanı.

1961, Garra Sarmat Apartmanı.

1963, İmbat Apartmanı.

1961, Özel Türk Koleji, Öğretmen ve Memurları yapı kooperatifi, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz.

1962, İzmir Özel Türk Koleji, derslane binaları, İzmir.

1963, Park Apartmanı, İzmir.

1966, Yüksek İslam Enstitüsü İmam Hatip Okulları & sitesi, İzmir.

1967, Fazıl Say Apartmanı, İzmir.

1967, Kalem Fabrikası, İzmir.

1967, TAÇ sanayii Tekstil Fabrikası, İzmir.

1967, Sema Sineması, İzmir.

1968, Şan sineması ve Çarşısı, İzmir.

1968, İzmir Özel Türk Koleji Yüksek Okulları, İzmir.

1975, Yüksek İslam Enstitüsü İmam Hatip Okulları, yatakhane ve mescit, İzmir.

1978, Söke’de bir Cami, Aydın.

Rıza Aşkan'ın Yarışma projeleri ve Jüri üyelikleri

1946, Konya'da Sinema ve Tiyatro binası proje müsabakası,

1.Ödül: **Y.Mimar Rıza Aşkan & Y.Mimar Suat Erdeniz.**

1947, Ankara Belediyesi Ucuz Evler Proje Yarışması,

1.Ödül: **Rıza Aşkan** (Müellif), Nihat Hasekioğlu (Müellif), Suat Erdeniz (Müellif), Harbi Hotan (Müellif), Rauf Beyru (Müellif), Turgut Tuncay (Müellif), Kemal Alagöz (Müellif).

1948, Ankara, Ulus Meydanı Tanzimi Projesi,

2.Mansiyon Ödül: **Y.Mimar Rıza Aşkan.**

1955, İzmir Şehir Tiyatrosu ve Projesi,

1.Ödül: **Y.Mimar Rıza Aşkan** ve Harbi Hotan.

1949, İstanbul'da Emlak Bankası Ucuz Evler Proje ve Ucuz Ev Etüdü Müsabakası,

2 Katlı 4 Odalı:

1.Ödül: **Y.Mimar Rıza Aşkan**, Y.Mimar Suat Erdeniz, Y.Mimar Harbi Hotan.

1950, Eskişehir Ucuz Ev Tipi Müsabakası,

İki Odalı A Tipi:

2.Ödül: **Y.Mimar Rıza Aşkan.**

1955, İzmir Konak Sitesi

Yarışmayı Çıkaran Kurum : İzmir Belediyesi

Jüri Üyeleri: Kemali Söylemezoğlu, Seyfi Arkan, Selahattin Akçiçek, **Rıza Aşkan**,

Reha Erkızan, Ferruh Orel, Harbi Hotan, Zahit Mutlusoy, Lami Eser

Ödüller :

1. Ödül: Doğan Tekeli, Tekin Aydın, Sami S. Sisa

2. Ödül: Güngör Kaftancı, Cihat Fındıkoğlu

3. Ödül: Metin Hepgüler

Mansiyonlar :

1. Mansiyon: Can Egeli

2. Mansiyon: Gazanfer Erim, Sema Seyrek, Nevzat Özyurtlu

3. Mansiyon: Abdullah Ardalı, Ferruh Narman, Şinasi Gökcan

1956, Ankara esnafları yapı kooperatifi arşı ve işhanı proje yarışması,

1.Ödöl: Y.Müh. Mimar Ayhan Tanman, Y.Müh. Mimar Ayhan Seçkin, Y.Müh. Mimar Behruz Çinici.

2.Ödöl: Y.Müh. Mimar Süleyman Giritlioğlu, Y.Müh. Mimar Cavit Özedey, Y.Müh. MimarTekin Aydın, Y.Müh. Mimar Atay Erol.

3.Ödöl: **Y.Mimar Rıza Aşkan** ve Y.Mimar Harbi Hotan.

1966, İzmir Konak'ta Sinema, arşı, büro kompleksi Mimari proje yarışması,

Yedek Jüri Üyesi: **Y.Mimar Rıza Aşkan**

5. 1922-1960 DÖNEMİNDE ŞEHİRCİLİK ANLAYIŞI, İZMİR'DE UYGULANAN İMAR PLANLARI VE RIZA AŞKAN'IN BU SÜREÇTEKİ ROLÜ

Cumhuriyet'in ilanı, İmparatorluktan ulus-devlete geçişte zorlu ve uzun bir sürecin sonucunda, yenilgiyle biten Birinci Dünya Savaşı'nın, önceki savaşların ve son derece zor kazanılmış Kurtuluş Savaşı'nın ardından; harap olmuş bir ülkenin, çökmüş ekonomik ve sosyal koşullarında, yorgun bir halkla gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yılları savaşın yol açtığı yıkıntıların onarımı ve yeni devletin kuruluş çalışmaları ile geçerken; aydın ve çağdaş bir toplum seviyesine ulaşma yolunda da köktenci bir değişimin başlangıcı olmuştur. Tekeli'nin de belirttiği gibi Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren aydınlanma geleneği içinde köktenci bir “çağdaşlaşma” ya da “modernite” projesini uygulamaya çalışmıştır. Köktenci bu çağdaşlaşma projesi, tarihte hem bir kopuş, hem de bir süreklilik olarak değerlendirilmiştir. Bir kopuş olarak değerlendirilmiştir çünkü çok yönlü bir çağdaşlaşma projesi uygulamasına gidilmiştir. Diğer yandan bir süreklilik olarak değerlendirilmiştir çünkü Türkiye’de yaşayanların zengin kültürel birikimi üzerine oturmuştur. (75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, 1998).

Cumhuriyet yönetimi kuşkusuz sadece toplumsal ve sosyal anlamda bir değişim öngörmemiştir. Uygulanan modernleşme projesi ile toplumsal ve sosyal yaşamda ortaya çıkan hızlı değişimi kent mekânlarında da görünür kılmak amacıyla, daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kentlerin yeniden imar edilmesi konusuna öncelik verilmiştir. Bütçedeki açıklar ve kısıtlı mali olanaklara rağmen Türkiye’de hükümetin en öncelikli konularını ulaşım, savaşta yanan yıkılan yerlerin imarı, bataklıkların kurutulması, Ankara’nın başkent olarak yeniden inşası gibi sorunlar oluşturmaktadır (Aslanoğlu, İ. 2001).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye’nin modernleşme projesi yaklaşımıyla mekan organizasyonunun ilişkisi önemlidir. Bu dönemde Ankara’nın başkent seçilmesi, ülkenin demir ağlarla örülmesi, fabrikaların demiryolu güzergahlarında yer alan Anadolu kentlerine yapılması ve tüm Anadolu kentlerinde Halk Evleri oluşturulması

modernite projesinin tüm ülkeye yaygınlaştırılmasının örnekleridir (Özer, M.N., Özer, G. 2008).

Kentlerin şehircilik ilkelerine göre düzenlenmesi ile modern toplumunun yaşam ve sosyalleşme biçimlerini destekleyecek mekân kurgularının oluşturulması, Cumhuriyet'in modernite projesinin önemli bir parçasıdır. Toplumsal hareketlilikten kaynaklanmayan modernist içerikli uygulamaların o sırada Batı'da uygulananlardan nasıl farklılaştığını en iyi imar düzenlemeleri göstermektedir. Bilgin (1998), modernleşme sürecinin evrensel olarak yerleşmeler ve imar süreci üzerinde üç temel iz bıraktığını belirtmektedir. Bunlardan birincisi, modern dünyanın yeni kamusal yaşamının gereksinimi olan kamu yapılarının inşaatıdır. İkincisi, yollar, kent içi ulaşım sistemleri, çeşitli alt yapı ve üst yapı kanalları gibi entegre ve açık uçlu bir sirkülasyon şebekesinin inşasıdır. Üçüncüsü de, modern toplumda ikâmetin ve barınmanın ontolojisini köklü bir biçimde değiştiren konut inşaatlarıdır.

İlhan Tekeli Ulus-devletin mekânsal stratejileri iki farklı düzeyde gerçekleştiğini Bunlardan birincisinin, ülke mekânının bir ulus-devlet mekânına dönüştürülmesi olduğunu ikincisinin ise, kentlerin Modernite'nin yeri (place) halinde düzenlenmesi olduğunu belirtmektedir.

Ülke bir ulus mekânı haline getirilirken çağdaşlığı yayan bir nitelik kazanması da isteniyordu. Başlangıçta iki büyük kentsel planlama sorunu vardı: Bunlardan birincisi, Yunan ordusunun Anadolu'dan çekilirken yaktığı Anadolu kentlerinin planlanarak imar edilmesi sorunuydu. İkincisi ise, Ankara'nın başkent olarak ilanıyla Cumhuriyet rejiminin başarısı bir anlamda bu kentin planlanmasındaki başarıyla özdeşleştirilmiş bulunuyordu.

I. Dünya Savaşından çıkan Cumhuriyet yönetimi bu dönemde sadece İzmir ile ilgili değil tüm şehirlerde çeşitli imar çalışmalarına girişmiştir. Bu imar çalışmaları ile amaç; tüm ülkede yeni ve çağdaş bir görünüm kazandırabilmek olmuştur. Bu bağlamda başta Ankara olmak üzere belli başlı şehirlere yabancı uzmanlar davet edilmiş ve imar çalışmaları başlatılmıştır.

1922 Büyük İzmir yangını sonrası, yangın bölgesi baz alınarak, 1924 yılında Danger kardeşler tarafından, Henri Prost danışmanlığında hazırlanan plan, kenti bütünü ile ele alan bir şehircilik planıdır. 1923-1965 arasında hayat bulan çoğu mimarlık örneği yitirilmiştir. Yine de günümüzde, Danger-Prost planının ışınal bulvar-meydan

örüntüsünden Kültürpark’a, Milli Kütüphane ve Milli Sinema’dan Gazi İlkokulu’na, Büyük Efes Oteli’nden Merkez Bankası’na, kübik konutlardan aile apartmanlarına uzaman modern değerlerle karşılaşmak mümkündür.

Bu dönemde ülkemize gelmiş olan şehircilik uzmanlarından, İzmir imar planında çalışan ve çalışma kapsamında değerlendirilecek olan Rene Danger (1924), Yenişehir imar planı ve Eski Ankara imar planını yapmak üzere (1924) Heussler, Ankara İmar müdürlüğü danişmanlığı, Ankara İmar planı ve raporu (1928-1932), Mersin, Ceyhan, Gaziantep, Adana, İzmit ve Tarsus imar planları için Herman Jansen  lkemizde etkin bir rol oynamıştır.

Herman Jansen’in, Cumhuriyet Dönemi Sonrasında Kentsel Planlamadaki Rolü

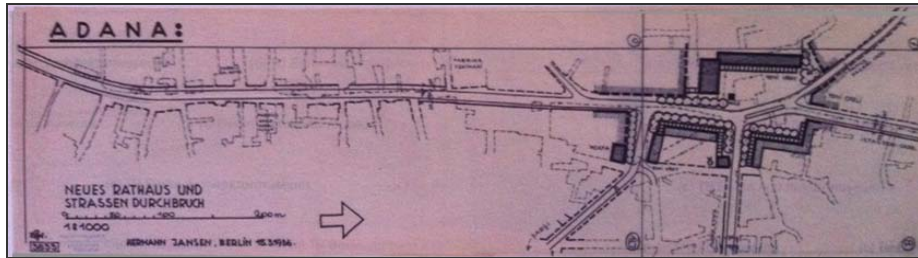
şekil 5.1: Adana Planı, yeni belediye, Jansen 1936.

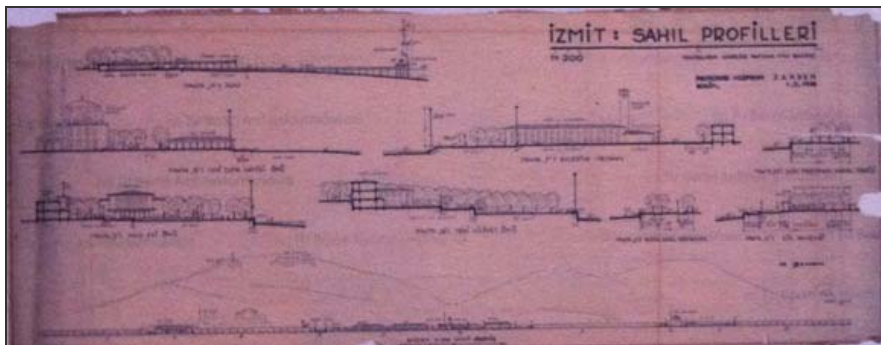
şekil 5.2: Adana, Atatürk parkı, 1936.

Şekil 5.3: Adana planı, Jansen, 1936.

Şekil 5.4: Adana planı, Jansen, 1936.

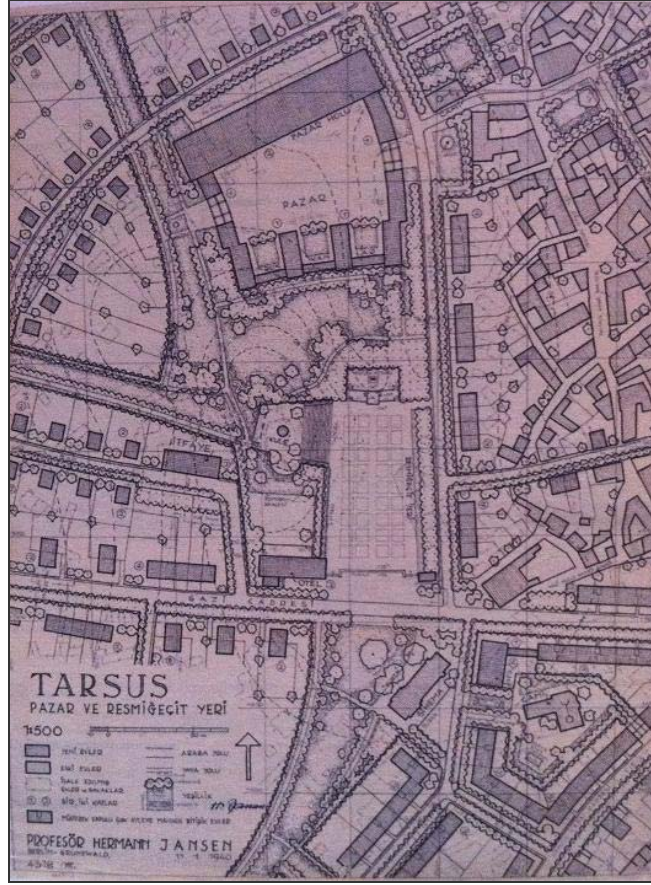
Şekil 5.5: İzmit, Sahil profilleri, Jansen, 1935.

Şekil 5.6: İzmit planı, Jansen, 1935.

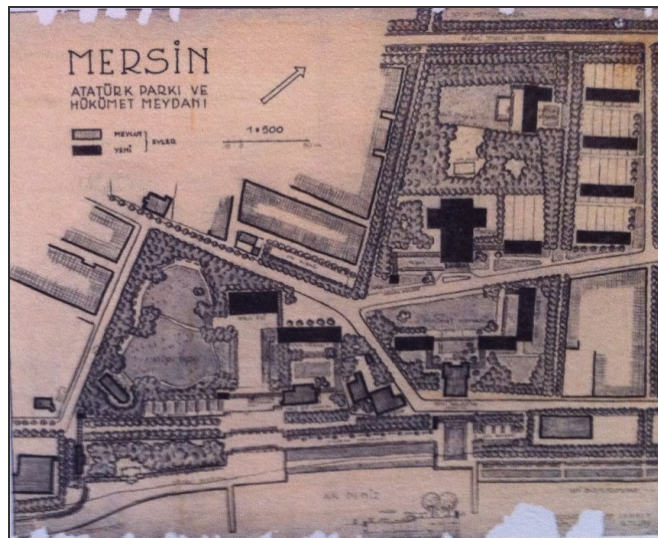

Şekil 5.7: Tarsus, resmigeçit yeri, Jansen, 1937.

Şekil 5.8: Tarsus, Pazar ve resmigeçit yeri, Jansen, 1937.

Jansen'in savunduğu yeni şehircilik akımları ile planladığı kentlerin, çağdaş kent toplumu oluşturma çabalarını destekleyen bir planlama sistemi oluşması için yaptığı katkıların olumlu olduğunu söyleyebiliriz.

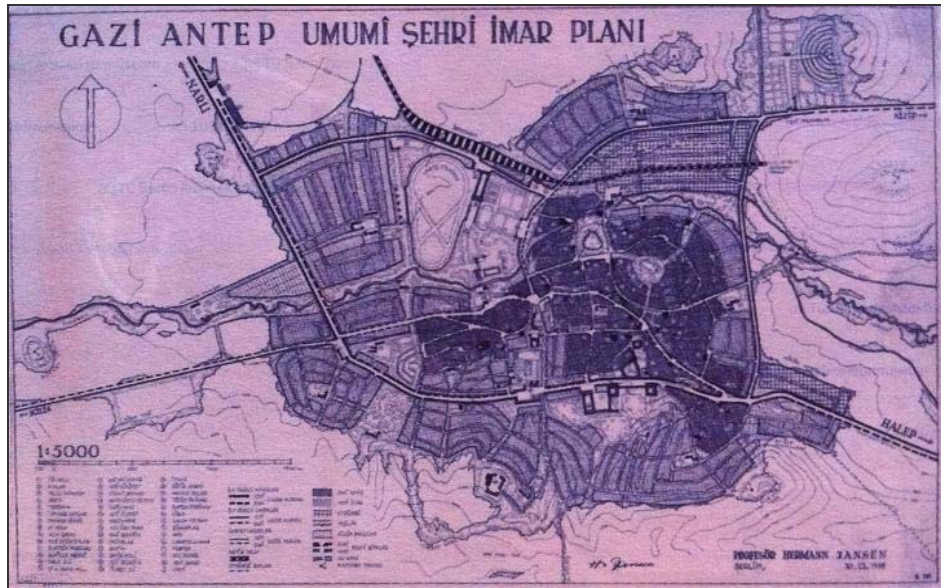

Şekil 5.9: Mersin Atatürk Parkı, Hükümet Meydanı, Jansen, 1938.

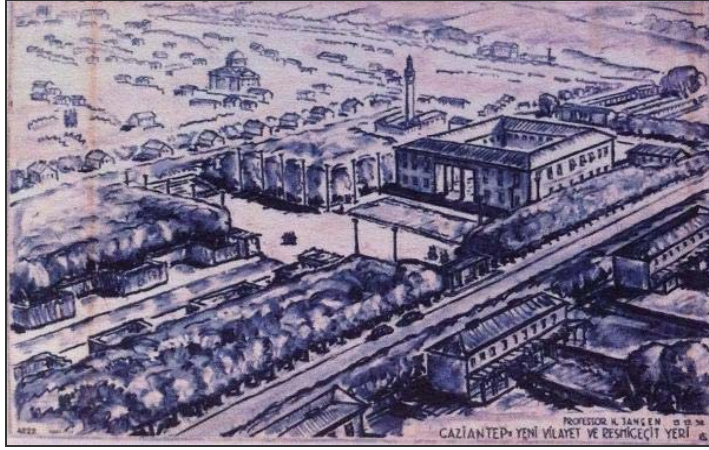
Jansen'in planlama ilkeleri günümüzde hala şehircilik ilkeleri olarak gündemdedir. Jansen planladığı kentler için temelde sağlıklı kent, yaya kenti, bahçe kent, insancıl kent gibi temel hedefleri gerçekleştirmeye çalışmış ve kısmen de başarılı olmuştur. Ayrıca hazırladığı planlarda ortaya konulan teknik dil Türkiye'nin 1950-60 yıllara kadar kullanılmıştır.

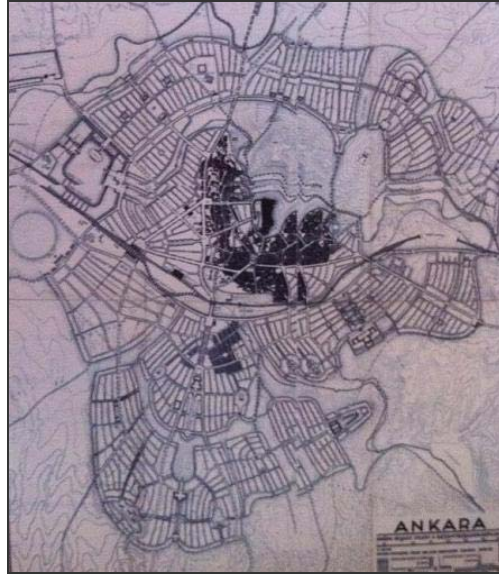
Şekil 5.10: Mersin planı, Jansen, 1938.

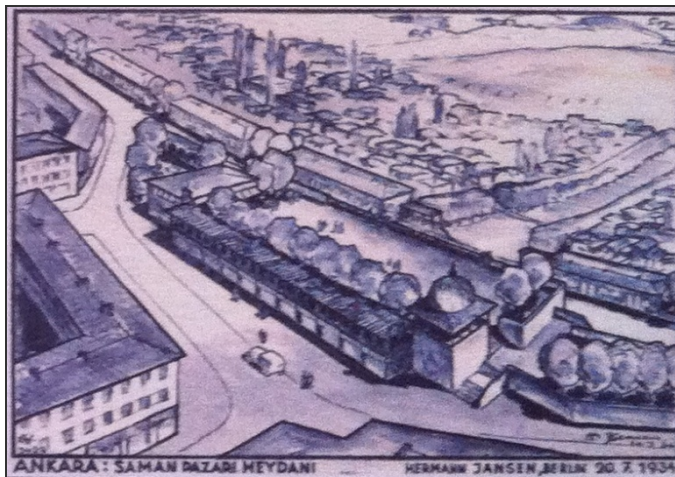
Şekil 5.11: Gaziantep umumi şehir planı, Jansen, 1938.

Şekil 5.12: Gaziantep,yeni vilayet ve resmi geçit yeri, Jansen, 1938.

Şekil 5.13: Ankara Planı, Jansen, 1938.

Şekil 5.14: Ankara Saman Pazarı Meydanı, Jansen, 1934.

Şekil 5.15: Ankara Planı, Jansen, 1938.

Jansen'in bu dönemde hazırladığı planlar, genellikle dönemin bahçe şehir ütopyasının Türkiye'de uygulanan yapısı ile kentlerin çoğunda bugün de kullanılan yeşil alanları kazandırmıştır. Ancak Jansen'in hazırladığı planların modernist yaklaşım sergilemesi nedeniyle Türk Kent dokularıyla uyum içerisinde bulunmadığı ve kentlerin özgün değerlerini göz ardı ettiği söylenebilir. Bu dönemde çağdaşlaşma için gerekli mekanlar yaratılırken bazı değerleri göz ardı etmiştir. (Özer, M.N., Özer, G, 2008)

Rene Danger tarafından yapılan İzmir imar planı 1939 yılında belediye tarafından Herman Jansen'in danışmanlığında revize edilmiştir. İstanbul imar planı ve raporu (1933) için Herman Elgötz, Erzurum'un yeni kesimleri için yeni bir imar planı(1933), Trabzon imar planı için (1933) Donat Alfred Agache, İstanbul İmar danışmanlığı, Bayındırlık Bakanlığı Şehircilik Danışmanlığı için (1935-1938) Martin Wanger, Ankara Siyasal Bilgiler Okulunda şehircilik dersleri için (1935-1946)Ernst Reuter ülkemizde bulunmuştur.

Henri Prost'un İstanbul Planlaması

Prost, Paris'in planlanmasında "baş şehirci" sıfatıyla çalıştığı sırada, İstanbul Belediyesi tarafından 1933 yılında İstanbul için açılan sınırlı yarışmaya ardından 1935 yılında doğrudan kentin planlamasını yürütmek amacıyla davet edilir ve 1936 yılında sözleşme imzalar.

Fransız şehircilik uzmanı Henri Prost İstanbul İmar planı için; 1936-1950 tarihleri arasında ülkemizde bulunmuştur. 29 Nisan 1938'de Henri Prost'un İstanbul için

hazırladığı imar planı yürürlüğe girmiştir. Yabancı mimarların Türkiye'ye gelmelerinin başlıca nedeni, Ankara'ya batılı bir başkent görünüşü kazandırmaktır.

İstanbul'da Mesken darlığı, Mesken sefaleti, Mesken İnşaatı adlı rapor hazırlayan ekonomist Gerhard Kessler, Ankara Hastanesi, Ankara Tıp Fakültesi için (1940) Jean Walter, Ankara 19 Mayıs Stadyumu, İstanbul İnönü Stadyumu için (1938) Violi Vietti, Ankara Yapı ve Usta Okulu'nda öğretmenlik için (1940) F. Hillinger ülkemizin bu dönemlerdeki kent planlamasında etkin rol almışlardır (Sözen, M. 1984).

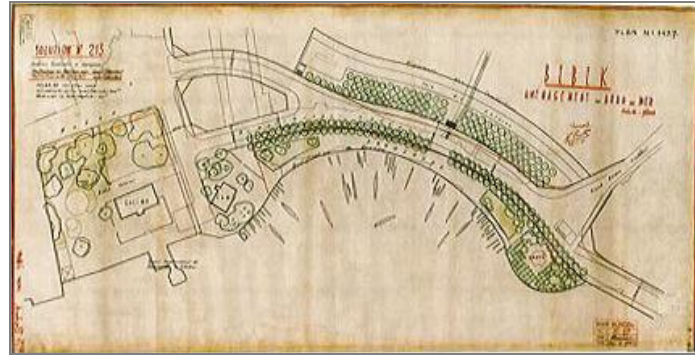

Şekil 5.16: Henri Prost saha çalışmasında, Türk yetkililerle bir planı inceliyor.

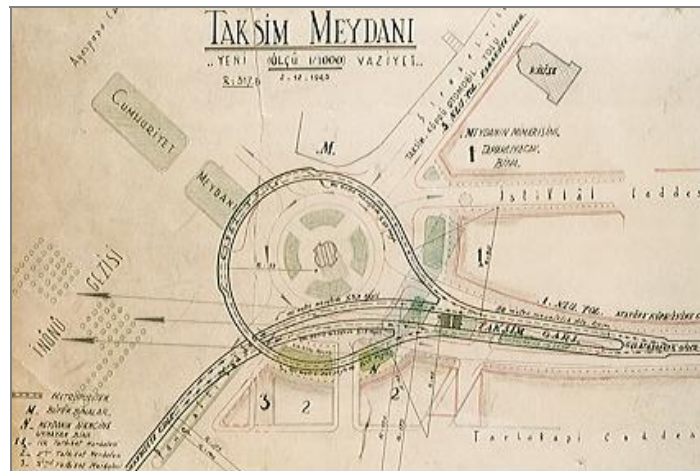
Henri Prost'un Avrupa Ciheti Nazım planı'nda öngördüğü kentsel düzenleme ve operasyonların planlamanın stratejik noktalarını oluşturduğu, biraraya geldiklerinde kentsel bütününde yapısal bir dönüşümün altyapısını oluşturdukları görülmektedir. Kentsel operasyonlara dayalı bu şehircilik yaklaşımı , her bir alan için ayrıntılı bir kentsel tasarım projesi geliştirmenin yanında, bütününde bir “kent tasarımı” anlayışını ortaya koymaktadır denilebilir (Bilsel, C. 2010).

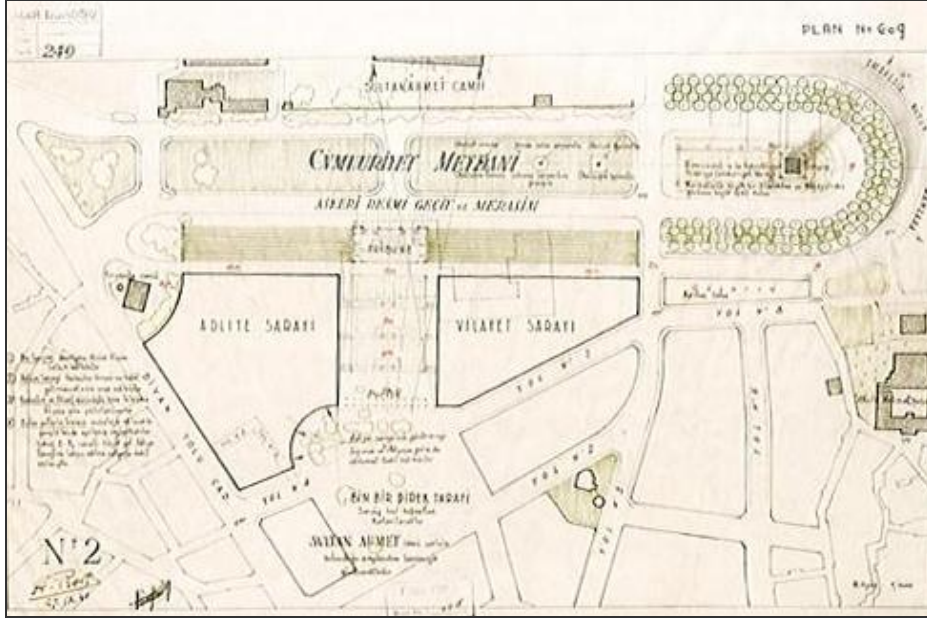
Şekil 5.17: Henri Prost'un Avrupa Ciheti Nazım Planı – eski İstanbul, 1937. siyah beyaz fotoğraf baskısı.

Şekil 5.18: Bebek'te kıyı ve park düzenlemesi, Henri Prost, 1940.

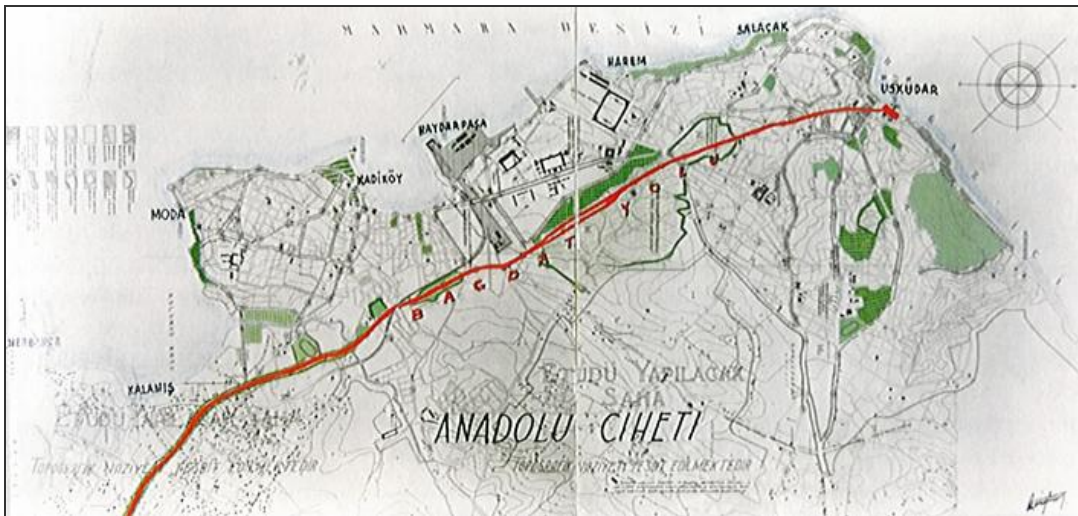

Şekil 5.19: Taksim Meydanı planı, Henri Prost, 2 Aralık 1943.

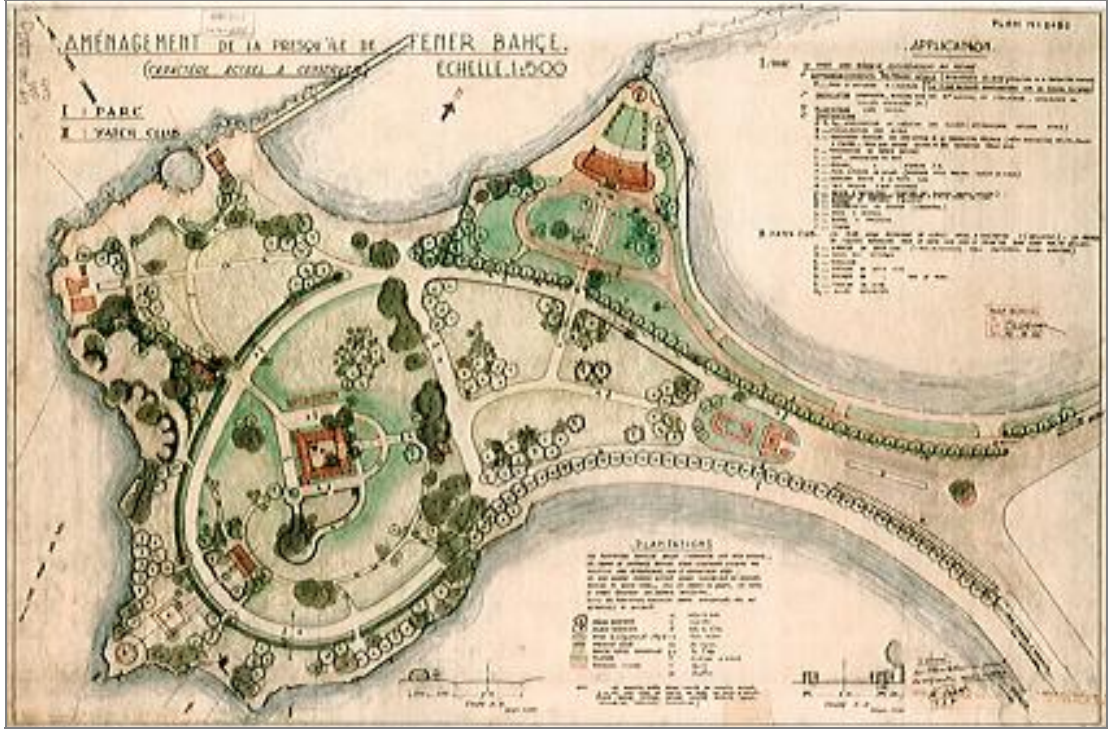

Şekil 5.20: Sultanahmet'te Cumhuriyet meydanı düzenleme önerisi, Henri Prost, 1940.

“Avrupa Ciheti Nazım planının ardından 6 Ocak 1939 tarihinde Aandolu Ciheti Nazım planı onay için teslim edilmiştir. Prost, yeni konut yerleşimlerinin hızla büyüdüğü Anadolu yakasında, yeni oluşan cadde ve sokakların ve parça parça tasdik edilmiş bulunan parselasyon planlarının bütünleştirdiği bir hali hazır haritanın bulunmamasından yakınmakta, bu nedenle 20 yıldır güncellenmemiş bir 1/5000 ölçekli harita üzerinde, bu haritanın dışına taşmış olan yeni alanları hava fotoğraflarından yararlanarak çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmektedir” (C. Bilsel, 2010).

Şekil 5.21: Anadolu Ciheti Nazım Plan etüdünden fotoğraf.

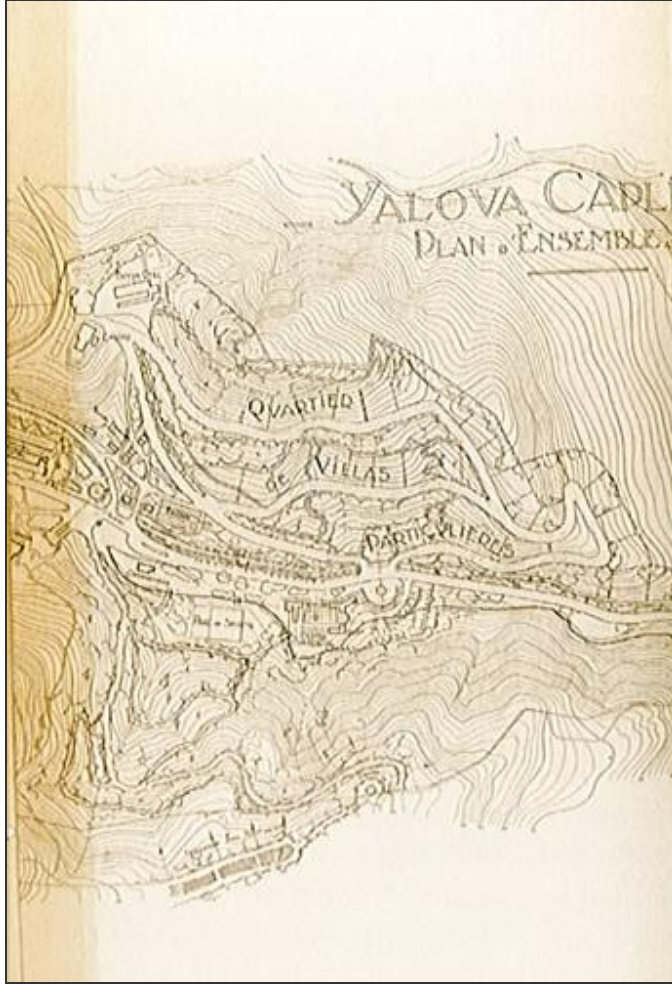

Şekil 5.22: Theo Leveau imzalı, Henri Prost onaylı prohe, Fenerbahçe’de park ve yat kulübü düzenlemesi, 1940.

Prost’un Yalova için geliştirmiş olduğu yerleşim planı bir “bahçe-kent” planlaması niteliğindedir.

Planlamanın Atatürk’ün köşkünün bulunduğu Yalova için yapılmış olması daha sonra Florya köşkü çevresindeki yazlık yerleşmeyi planlamasının da kendisinden istenmesi Atatürk’ün Prost’un İstanbul’la davet edilmesinde rolünün olabileceğini düşündürmektedir. Seyfi Arkan’ın yapmış olduğu 1934 tarihli Florya Deniz Köşkü (Şekil 3.34) projesi ile ilgili Henri Prost’a görüşleri alınmıştır.

Henri Prost 4 Ekim 1935 tarihli, İstanbul Belediyesi’nin davetine cevap olarak yazdığı yazıda, Belediye yetkilileriyle birlikte bir “şehircilik programının” hazırlanması gerektiğini, ardından 2 yıllık bir hazırlık süresinin sonunda 1/5000 ölçekli bir nazım planının hazırlanacağını, bunun onaylanmasından sonra, belediyenin şehircilik bürosu tarafından geliştirilmesi planlanan her bir alt bölgenin 1/2000 ölçeğinde uygulama planlarının yapılacağını açıklamaktadır (Bilsel, C. 2010).

Şekil 5.23: Yalova’da kaplıca yerleşim planı, H. Prost, 1935.

Prost hava fotoğrafları ile çalışma tekniğini ilk olarak Fas şehrinin planlamasında kullanmış, İstanbul’da da nazım plan çalışmasından başlayarak hava fotoğraflarından yararlanmıştır.

Prost’un, kentin imar planının hazırlanmasında göstermiş olduğu yaklaşımı 1948 yılında İzmir’in imar planlaması için davet edilen Le Corbusier’de tekrarlayacaktır.

Cumhuriyet’in kurulmasından İkinci Dünya Savaşına kadar, başka yabancı uzmanlar da Türkiye’de şehir planlaması faaliyetlerine katıldılar.

Başkent Ankara’nın ilk planı (Lörcher Planı) ile ulusal ekonominin en önemli merkezlerinden İzmir için bir planın eşzamanlı olarak hazırlanıyor olması Cumhuriyet yönetiminin her iki kentin planlı gelişmesine verdiği önemi göstermektedir. Türkiye Cumhuriyetinin kent planlama tarihinin başlangıcı Ankara’nın planlaması ile özdeşleştirildiği halde, ilk kapsamlı planlama girişimi İzmir için yapılmıştır.

İzmir’de İmar Çalışmaları

1930’da yürürlüğe giren Belediyeler Kanunu ile belediyeler şehircilik planı yaptırmakla yükümlü tutulmuştur. 1932 yılında İzmir Belediyesi başkentin planlamasını yapmakta olan Hermann Jensen’den mevcut plan ile ilgili görüş alır. Daha sonra bu plan İzmir Belediyesi tarafından revize edilip, imar planına göre yeniden inşaa edilmiştir (Bilsel, 1999).

Yangın alanının imarına yönelik bu mevzi plan, Dr. Behçet Uz’un etkin Belediye yönetimi ve girişimcileri harekete geçirmekteki başarısı sayesinde uygulanabilmiştir. 1936 yılında, Dr.Behçet Uz önderliğinde hazırlanan Kültürpark ve İzmir Enternasyonal Fuarı projesi, alanın imarına çok önemli bir ivme kazandırmıştır. Kültürparkın çevresinden Alsancak’a doğru yeni açılan bulvar ve caddeler üzerinde, plana uygun olarak üst gelir guruplarına yönelik, bahçe içinde iki-üç katlı konutlardan oluşan konut alanları gelişmiştir. 1936 yılının geri kalan kısmında olsun, 1937 yılında olsun, İzmir Belediyesi ve dolayısıyla İzmir valiliği ile Bayındırlık bakanlığı arasında sürdürülen yazışmaların, kentin yeniden planlanmasına yönelik herhangi bir somut sonuca, daha doğrusu belirgin bir öneriye yer vermediği anlaşılmaktadır. Bununla beraber, yine anlaşıldığına göre Bakanlıkca ileri sürülmüş olan böyle bir planın yararlılığı ve zorunluluğu konusunun daha sonraki yıllarda yavaş yavaş İzmir Belediyesi’nce de benimsenmeye başlandığını görüyoruz. Öyle ki, Belediye tarafından hazırlanmış ve Valilik makamınca da 04.03.1938 tarihinde onaylanmış olan 1938 yılı 5 yıllık imar programı ve mali projesinde, İmar planı hazırlattırılması hususunu önem ve öncelikle ele alındığı belirtilmektedir (Beyru, R. 1994).

İzmir Belediyesi 1939 yılı çalışma programı kapsamında, Darağacı’ndan Göztepe’ye bir imar planı hazırlamıştır. Bu planda Danger-Prost planının merkezi alanlar dışında –liman, endüstri bölgesi, bahçe kentler vb.- önerilerinin dikkate alınmadığı görülmektedir (Bilsel, C. 2009).

İzmir Belediyesi ile ünlü plancı Le Corbusier arsında anlaşmaya varılması, 1939 yılı ortalarına, Bakanlığında uygun görmesi üzerine bu anlaşma için gereken müsadenin Bakanlar Kurulundan geçirilerek kesinlik kazanması ise, 24.11.1939 tarihine rastlar. Ne varki, o sıralarda patlayan 2. Dünya Savaşı, beklenen bu ziyaretin hemen

yapılmasına imkan vermeyecek, ve dokuz yıl gibi büyük bir gecikmeye neden olacaktı (Beyru, R. 1994).

Le corbusier'nin 1948 yılında önce İstanbul, sonra İzmir ziyareti sırasında kurulan heyetin başında dönemin İzmir Fen İşleri Müdürü Y.Mimar Rıza Aşkan bulunmaktadır.

Şekil 5.24: Le Corbusier İzmir ziyaretinde, Rıza Aşkan ve İzmirli mimarlar ile birlikte.

Le Corbusier'nin nazım plan şeması gerçekçi ve uygulanabilir olmaktan uzak bulunur. Gerçekten de kentin tarihi kesimine karşı aldığı tabula rasa tavrı ve yeni gelişme alanları için önerdiği yeni yerleşim şemasında toprak mülkiyetini tamamiyle yok saymış olması bu planı uygulanamaz kılmaktadır.

Le corbusier'nin nazım plan şemasının uygulanabilir bulunmaması üzerine, “İzmir Şehri İmar Planı Milletlerarası Proje Müsabakası” 1 Mayıs-1 Aralık 1951 tarihleri arasında düzenlenir. Yarışmaya, Türk mimarlar yanında, İsviçre, Avusturya ve Almanya'dan ekipler katılmıştır. Ödül alan projelerin birçoğunda, Konak Meydanı ve çevresinin üç boyutlu düzenlemesinde ifadesi bulunan modernist yaklaşım dikkat çekicidir. Yarışmaya katılan 27 proje arasından, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü'nün öğretim üyeleri Prof. Kemal Ahmet Arû, Gündüz Özdeş ve Emin Canpolat'ın projesi tatbik edilebilir bulunmuştur. İzmir Belediyesi şehircilik danışmanı Kemal Ahmet Arû'nun talebiyle, Konak Meydanı ve

çevresi için 1955 yılında bir kentsel tasarım yarışması düzenler. Bu yarışmayı Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Tekin Aydın'ın projesi kazanmıştır. Bununla birlikte, Konak çevresindeki kamu yapılarının –Hükümet Konağı kompleksi, Belediye binası ve SSK İşhanı- daha sonra ayrı ayrı mimari yarışmalarla gerçekleştirilmiş olmaları İzmir'in yönetim merkezinin biçimlenmesinde bir planlama-tasarım sürekliliğinin varlığını göstermektedir (Bilsel, C. 2009).

1953 yılında Konak meydanını Hatay bölgesine bağlayan varyant bağlantı yolunun yapılması, 1953-1955 yılları arasında Eşrefpaşa bölgesindeki kentsel planlama çalışmaları, İzmir'in kentsel planlaması açısından önem taşımaktadır.

İzmir için yapılmış olan kent planlarının uygulanması, dönemin sosyal, ekonomik, siyasal şartları göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

5.1. Danger-Prost Planı; 1924

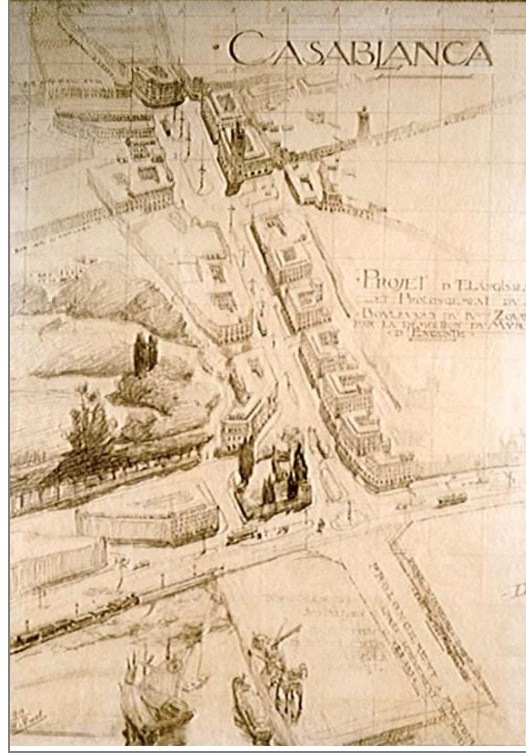
İzmir'in yangın yerlerinin yeniden inşası ile ilgili olarak kimi Avrupa merkezli finans kuruluşları Türk Hükümeti'ne projeler sunar. Bunun belli başlı sebebi Osmanlı döneminde olduğu gibi İzmir'i büyük rant merkezi olarak gören Avrupalıların yeniden kent ekonomisine hükmetme arzusudur. Ancak daha önceki tecrübelerden dolayıdır ki bu istekler Türk Hükümeti tarafından geri çevrilir. Türk hükümeti imar çalışmalarının hızla başlatılması gerekliliğinin farkındadır.

Dönemin gazetelerinden Türk sesi gazatesinde 1923 yılında çıkan bir habere göre; “İzmir'in imarı için Belçikalılar ve Fransızlar ile görüşme yapılmış ve hem İzmir Elektrikli tramvay Kumpanyasına sahip olan Belçikalılar, hem de Fransızlar 400 milyon frank tutarında bir sermayeden söz etmişlerdir.” (Baran, T.A. 2003).

1 Nisan 1923 yılında Belediye Başkanı Şükrü Kaya başkanlığında şehrin imarı ile ilgili önemli adımlar atılmış, yurt dışından gerekli desteklerin alınması ile ilgili çalışmalar yapılmış, bu çalışmalar çerçevesinde büyük sermaye gerektiren İzmir'in imar işleri için İktisat Kongresinin de rüzgarı ile bir takım yabancı ortaklı firmalar ile görüşmeler yapılmıştır. Paris merkezli “İzmir'in yeniden imar ve inşasını tetkik şirketi (Societe de Reconstruction de Symrne)” burada kurulmuştur. Şirket bir şehircilik planı hazırlamak üzere Henri Prost ile görüşür (M. Deniz Tibet, 2005).

Cana Bilsel ile yapılan bir söyleşide bu dönemi şöyle aktarıyor; “*Prost da Fas'ın askeri valisi Mareşal Liyote'nin davetiyle Fas'taki yeni kentleri planlıyor. 1914*

yılından 1922'ye kadar Fas'ta yoğun bir şekilde çalışıyor ve çok başarılı uygulamalar yapıyor. Özellikle Kazablanka kenti tüm Akdeniz çevresinde modern kentin planlanmasında model olarak sunuluyor. Prost bu dönemde çok yoğun olduğunu söyleyerek bu daveti kabul edemiyor.Çünkü bu çalışmadan hemen sonra Fransa'nın güney kıyısında, Côte d'Azur'ün Côte Varoise bölgesinde Fransa'nın ilk bölge planını yapmaya başlıyor." (Bilsel, C. 2010b).

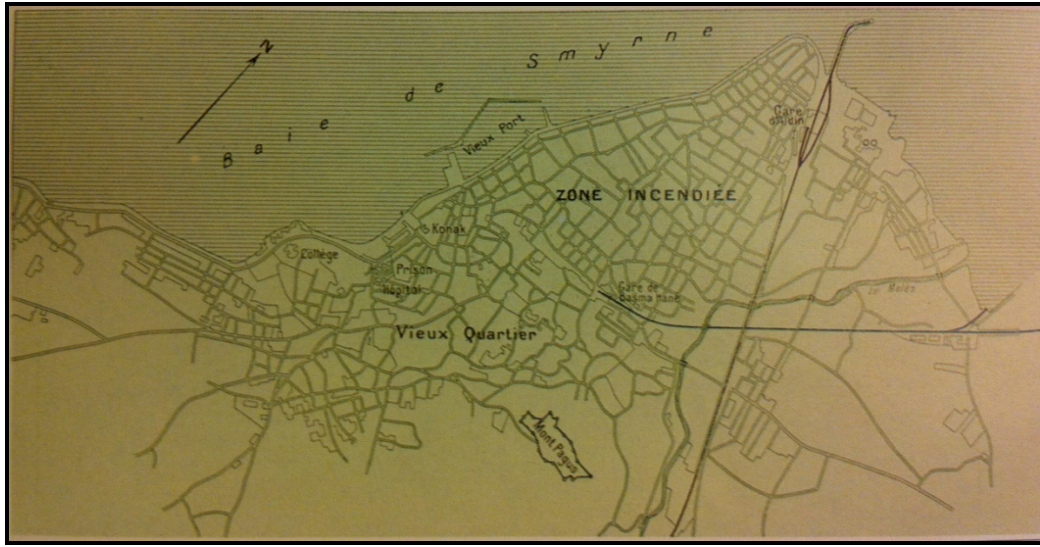
Şekil 5.25: Casablanca IV. Zouaves bulvarının havadan görünümü, Henri Prost, Ekim 1914.

Rene Danger arazi mühendisi ve şehir plancısı olarak görev yaptığı Paris'ten, İzmir'e pek çok kez gelerek incelemelerde bulundu. Belediye başkanı uşakizade Muammer Bey, planlama işini Societe de Reconstruction de Symrne şirketinin öngördüğü Danger'ye verdi. Rene Danger, kardeşi Raymond Danger'yi ile birlikte çalışmalara başladı. Bilindiği üzere, İzmir'in büyük kısmı yangından sonra oturulamayacak durumdaydı. Kentin dokusu bu alanlarda kaybolmuştu. Sokaklar ile binalar birbirine karışmış durumdaydı (Atay, Ç. 1998).

Şehrin imarı için gerekli olan harita ve planların yapılmasına girişildi, Belediye azasından Fazıl Kaim Bey, şehrin fenni bir haritasını düzenleme çalışmalarına başlamıştır (Baran, T.A. 2003).

Yanan alanların kadastro su ise Şevki Paşa isimli, plan ve kadastro Heyet-i Askeriyesinde görevli bir harita topografi tarafından kısa zamanda tamamlanarak Belediye verilmişti (Atay, Ç. 1998).

1924 yılında Anadolu gazatesinde çıkan habere göre; Kadastro müteahidi Avustralyalı mühendis Mösyö İskarpa bu haritaları eski şekline uydurmakla görevlendirilmişti. Sahipli olan mallar belirlenmeye çalışılmış ve Mösyö Rene Danger ile imar planının yapılması için 1924 yılında bir anlaşma imzalanmıştır (Baran, T.A. 2003).

Şekil 5.26: İzmir Belediyesi tarafından yangın sonrası hazırlatılan plan; Yangın öncesi İzmir, 1922.

İzmiri'nin 19. yüzyılda yapılmış planları olmasına rağmen, Belediye tarafından yangın sonrası geriye dönük hazırlatılan plan, geçmişteki mal sahiplerinin yeni plana göre hak sahibi olabilmelerini sağlamakla birlikte, kentin dokusunu kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Danger ve Prost'un oluşturacağı plana bir altlık olarak kullanılması planlanmıştır.

Kentte 1922 yangını sonucu ortaya çıkan, merkezi kent alanlarının Cumhuriyet dönemindeki ana strüktürünü söz konusu plan kararları belirlemiştir. Temelde yangın bölgesinin imar edilmesini amaçlayan plan, ülkemizdeki kentleşme sorununa ilk kez bütüncül bir yaklaşım getirmesi bakımından da önem taşımaktadır (Bilsel, C. 2001). Cumhuriyet'in ilanından sonra, İzmir Belediyesinin Danger kardeşler ile imzaladığı sözleşme sonucunda, İzmir'deki ilk imar çalışmaları 1924 yılında Danger kardeşler

tarafından yapılmıştır, Henri Prost ise planın hazırlanmasında danışman-şehirci sıfatıyla rol almıştır.

Prost'un özel ilgi alanı klasik ve antik dönemlerdir. Daha sonraları Osmanlı mimarisine de ilgi duymaya başlamıştır. 1905, 1906 ve 1911 yıllarında Kemalettin Bey'in davetlisi olarak İstanbul'a gelmiş ve Ayasofya Restorasyonu'nda çalışmıştır. Kemalettin Bey bu ziyaretler sırasında Prost ile fikir alışverişinde bulunmuştur. Fransa'nın en önemli plancılarından biri olan Prost, İstanbul'a yaptığı üç ziyaretinde Türkiye ile ilişkilerini geliştirmiştir. 1934'te yarışma için çağrılan Prost, o sırada Paris genişletme çalışmasını yürüttüğü ve 2-3 ay gibi bir sürenin İstanbul gibi bir kenti düzenlemek için yetersiz olduğunu düşündüğü için kabul etmemiş, 1935'te Atatürk'ün özel daveti ile yeniden çağrıldığında İstanbul'a gelip çalışmalarına başlamıştır (Pinon, P. 2010).

Rene ve Raymond Danger kardeşler tarafından M. Prost'un nezaretinde hazırlanan İzmir Şehri imar planı 1925'te İzmir Belediyesi tarafından kabul edildi.

Belediyenin danışmanı olan Prost da Fransız vatandaşıydı. Danger Kardeşler gibi Fransız ekolünden yetiştiği için, Dangerlerin yaptığı plana sempati duyuyordu. Zaman zaman fikir ayrılıkları da oluyor, bu nedenle planlarda elde edilen bütünlük bozuluyordu. Buna rağmen, bölgeleme yönteminin uygulandığı planlar, önemli kesimler için kısa zamanda tamamlanmıştı. Planlama ilkeleri geometrik bir düzen ile ele alınmıştı. Bu nedenle olsa gerek, kısmen ekonomik koşulları göz ardı ettiği de görülüyordu. Rahat bir kent yaşamı, ön planda ele alınmıştı (Atay, Ç. 1998).

Cana Bilsel Fransız şehircilik ekolünü şu şekilde tanımlıyor:

“Tony Garnier ve Léon Jaussely gibi Henri Prost da Villa Medici programından çıkıyor. Ve onların oradaki tartışmaları Fransa'daki ilk şehircilik ekolünü oluşturuyor. Bu çok önemli bir şey. Antik kentleri çalışırlarken, buradan yola çıkarak, 20. yüzyılın başında kentlerin planlanabileceğini savunuyorlar. Çünkü antik kentlerin bir bölümünün planlı kentler olduğunu keşfediyorlar. Böyle ilginç bir ilişki var. O zaman, “20. yüzyılın başında da kentler planlanabilir, tamamen yeni planlı kentler inşa edilebilir” sonucuna varıyorlar.” (Bilsel, C. 2010b).

İzmir'de plandan beklenen, yangın alanlarının 50 yıllık bir süreç içinde imar edilmesi yanında kentin ekonomisini yeniden canlandırmaya yönelik evrensel ve mekânsal örgütlenmenin sağlanmasıdır. Plan için belediyece organize edilen, İzmirli doktor,

mühendis ve mimarlardan oluşan bir komisyon, İzmir'in coğrafi, iktisadi, meteorolojik, hidrolojik ve jeolojik durumunu değerlendirerek, özellikle de son on yıllık istatistiklerden yararlanarak İzmir şehrinin ihtiyaçlarını, sekiz madde halinde sıralamıştır. Bu maddeler sırasıyla;

- İskan bölgesi
- Liman tesisleri, gümrük, antrepolar ve diğer liman işleri
- Şehrin deniz yolları, kara yolları ve merkezleri
- Ticaret ve pazar bölgeleri
- Sanayi bölgesi
- Lağım ve mecarî işler
- Mezarlıklar
- Kamu kurumları, hal, salhane vb.

Alınan bu kararlar dışında, kent içi konut mahallerinin yoğunluğunun azaltılması ve endüstri bölgesinin iyileştirilmesi de ilk sıralarda yer almaktadır (Serçe, E. 1998).

Bir başka sorun da demiryollarının düzenlenmesiydi. Birisi Punta'dan denize erişmekte, diğeri ise Basmane'de konut alanlarının içine girmektedir. Bu iki farklı hat, oldukça tehlikeli sayılabilecek bir noktada kesişiyor ve kenti dört parçaya bölüyordu. Yeni planlama ile yeni bir garın yapılması da gündeme gelmişti. Böylece Basmane garı yerine Halkapınar çevresinde yeni bir gar inşaa edilecekti. Yapılacak olan yenigardan da yeni liman yeri olarak belirlenen Darağacı yöresine, kıydan bir hat ile bağlantı sağlanması planlanmaktaydı. Bu düşünce içinde Aydın Gar'ı da kalkıyor ve iki demiryolu hattının kesişmesi önleniyordu. Yeni liman Darağacı yöresinde yer alan lagünlerin ve kısmen bataklık olan alanların kurutulmasıyla elde edilmesi hedeflenmekteydi. Bu alanda, liman gerisinde, depolama alanlarının olması planlanmıştı. Garın arka kesimlerinde ise, bu yıllarda Fransa'da gelişen akımların etkisinde ve Tony Garnier'nin ilkeleri paralelinde bir işçi kenti yaratılmıştı. Alan içinde kendi geniş parkı, ayrı spor alanı ve kuzeyinde belediye fidanlığı konumlandırılmıştı. Ancak planlama düzeni, Garnier'in tersine, karmaşık bir yol dokusuna sahipti. Danger kardeşler, bu alandaki (Mersinli) eski dokuyu da kısmen korudukları için, bu düzensiz kent parçası ortaya çıkmıştı (Atay, Ç. 1998).

Belediye tarafından İzmir'in önde gelenlerinin oluşturmuş olduğu komisyon, şehircilerle birlikte plan hedeflerini belirlemiş, Danger-Prost planı, bu hedefler doğrultusunda limanı Alsancak'ın kuzeyine taşımış, bununla ilişkili olarak endüstri bölgesini düzenlemiş ve her iki demiryolu hattını birleştiren yeni bir merkez istasyonu önermiştir.

Şekil 5.27: Danger-Prost planı, 1925.

Danger-Prost planı liman ve endüstrinin yer seçimini hijyen kuralları çerçevesinde, hakim rüzgâr yönlerini dikkate alarak gerçekleştirmiş; endüstri bölgesini yeşil “yalıtım yolları” ile kentten ayırmıştır. Şehirciler mevcut konut alanlarında nüfus yoğunluğunun göçlerle 1000 kişi/hektar değerini aştığını, yapı yoğunluğunun şehircilik ilkeleri uyarınca 350-400 aralığına düşürülmesi gerektiğini işaret etmişler ve bu amaçla yeni konut alanları önermişlerdir. “Bahçe-Kent” modeline uygun planlanmış bu alanların yer seçiminde insan sağlığı için uygun hava koşulları olan yamaçlar seçilmiş; **bunlardan ilki kent dışında bir senatoryum binası ile birlikte Eşrefpaşa’nın güneydoğusunda, diğeri ise Kadifekale’nin kuzeybatı yamaçlarında planlanmıştır.** Bu iki yerleşimin yanı sıra, liman ve endüstri bölgesinin hemen doğusunda yine bahçe-kent modelinde bir işçi mahallesi önerilmiştir. Danger’lar ve Prost, “denizden yeterince yükseklikte olmadığı” için yangın alanlarını yeniden yerleşime açmayı başlangıçta uygun bulmamışlar, ancak Belediye yönetimi ve komisyonun kararlı tutumu karşısında, bu alanda yönetim ve iş merkezi ile konut mahallerinden oluşan bir düzenleme yapmışlardır (Bilsel, C. 2009). Danger planında Eşrefpaşa bölgesinde öngörülen bahçe kent modelindeki yerleşim

alanı ancak 1954 yılında varyant bağlantı yolunun yapılması ile planlı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu bağlamda genişletilen caddelerde biri de Konak Meydanından, tarihi Kemeraltı çarşısına uzanan caddedir. Bu ana arter genişletme işlemi ile birlikte Pazar alanını çevreleyen bir anayol konumuna gelmiştir. Bu anlayış içinde açılmasına başlanan en önemli cadde bu gün de İzmir'in önemli caddelerinden biri olan Gazi Bulvarı'dır. Ana cadde Gazi bulvarı ise 50 metre genişliğinde olması planlanıyordu (Say. M, 1941).

Danger-Prost planı olarak bilinen imar planı, şehir yöneticilerinin yıllardır özlem duydukları geniş cadde ve bulvarlara olabildiğince yer vermişti, hatta beklenenden de fazla. Plana göre caddeler en fazla 35 en az 15 metre genişliğinde düşünülmüştü. Bunu "arazi zayılatı" olarak değerlendiren belediye, cadde genişliklerinin daraltılması yoluna gittiği gibi, aynı gerekçe ile I. Kordon'da yanan yerler üzerinde oluşturulması öngörülen yeşil alanları da kısıtlamıştı (Refet. K, 1937).

Şekil 5.28: Danger-prost planından, İzmir Belediyesi Fen Heyeti tarafından tadil edilerek hazırlanmış uygulama planı, 1928 öncesi.

Danger-Prost planı büyük ölçüde Belediye yetkilileri tarafından kabul görmüş, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı revize dirmiştir.

1926 yılında hizmet gazatesinde çıkan habere göre; “*Ekonomik zorluklar, plansızlık, programsızlık gibi olumsuzluklara karşın Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti, belediyelerin yetkilerini arttırarak, sorunları kolaylıkla çözmek için elinden geleni yapmaktaydı. Belediyelerin savaştan sonra ortaya çıkan enkazı temizleyip enkazı temizleyip şehri ya da kasabayı tek başına imar etmesi mümkün olmayacağından, CHP hükümeti tarafından çıkarılan ve İzmir'in yangından doğan özel durumundan dolayı İzmir'e özel ayar yapılan “Enbiye Kanunu” ile yangın yerlerinin bir kısmının tarla olarak kabul edilmesi ve belediyelerin bunları bono karşılığında satabileceğinin karara bağlanması, belediyeleri ekonomik olarak biraz rahatlatmıştı. Bu kanun, arsa satışından elde edilen bu gelirin o bölgenin imarından başka bir yerde kullanılamayacağını da hükme bağlamıştı.*”

1926 yılında hizmet gazatesinde çıkan habere göre; Öğretmen ve memurların, dar gelirli ailelerin de burada bir mahalle oluşturabilmeleri için Belediye arsa fiyatlarını düşürmüştür İzmir halkı, Belediyenin çalışmalarını yakından takip etmekteydi. Arsa ve imar konusunda Belediye genel meclisinde yapılan toplantılara rağmen bir sonuca varılamıyordu. Gazetelere göre bütün bunların sebebi, İzmir belediyesinin programsızlığı ve hangi konuya öncelik vereceğini bilememesinden kaynaklanıyordu. Örneğin onlarca işçi Bahribaba'da bir park yapmak ile uğraşırken, Belediye başkanı da Almanya'da görüp etkilendiği parkları yaptırmakla ve bunları Amerika'da gördüğü oyuncaklar ile süslemek ile ilgilenirken, hayat pahalılığı, konut ve ticari yapılardaki sıkıntılar, kiraların yüksek olması gibi konular şiddetle eleştiriliyordu (Baran, T.A. 2003).

Bütün bu gelişmelere rağmen 1925-1930 yılları arasında İzmir'de canlı bir inşaat sektörü oluşmuştur. Hizmet gazatesinden yayımlanan yazıya göre İzmir'in yanan ve yanmayan kısımlarında yapılan inşaatın sayısal dökümü aşağıdaki gibidir (Serçe, E. 1998).

Sene	Yanmayan Kısım		Yanan Kısım	
	Şahısların	Belediyenin	Şahısların	Belediyenin
1925	372	3	5	1
1926	1055	3	26	-
1927	324	4	219	-
1928	448	5	402	-
Toplam	2199	15	652	1

Çizelge 5.1: 1925-1928 yılları arasında inşaat faaliyetleri.

I. Dünya Savası'nın çıkması ile yapımı durdurulan bir diğer bulvar olan 30 metrelik Fevzi Pasa Bulvarın yapımı da bu dönemde gerçekleşmiştir. Hazırlanan plana göre kent, konut, ticaret ve sanayi alanları olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Planın uygulanmasında öncelikli işlem, yangın alanının düzenlenmesi olmuştur. Planda ızgara sistem ile diagonal sistemi çakıştırılmış, bu ve bunun sonucunda da dairesel formda meydanlar oluşturulmuştur. Bugünkü Lozan, Montrö, Basmane gibi meydanlar, yakınlarındaki bulvarlar ve bu meydanları birbirlerine bağlayan ana yollar bu planın ana çizgilerini oluşturmaktadır (Karadağ, A.,1998).

Şekil 5.29: Anvers (Antwerp)Yarışması, bölgesel düzenleme planı, Henri Prost, 1910.

Belçika'nın Anvers şehri için açılan yarışmayı 1910 yılında Henri Prost kazanmıştır. Proje dikkatli olarak incelendiğinde, İzmir için yapılan Danger-Prost planı ile benzerlik göstermektedir. Işnsal bulvarların kesişmesi sonucu oluşan meydanlar, her

iki planda da açık bir şekilde gözükmektedir. Dolayısıyla 1925 tarihli Danger-Prost planında, Henri Prost'un plana olan etkisi açık bir şekilde gözükmektedir.

İsmet Paşa Bulvarı'nın açılması ile birlikte, kentin ağırlık merkezinin Alsancak tarafına kaydırılması sağlanmıştır. Ayrıca bugünkü Cumhuriyet Meydanı ile Alsancak arasındaki kıyı şeridinin doldurularak genişletilmesi de yine bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Planın diğer önemli yanı, Alsancak-Halkapınar arasında kalan burunda yeni bir limanın düzenlenmesidir. Bu işlem için, sığ bir bataklık durumunda olan alan ıslah edilerek, liman yeri hazırlanmış ve liman özel bir demiryolu hattı ile Alsancak Garı'na bağlanmıştır. Planın diğer bir önerisi ise, daha önce kent merkezinde bulunan hapisane, hastane, askeri kışla ve jandarma birimlerine ait binaların yamaçlara taşınması olmuştur. Gazi heykelinin arka tarafına belediye binasının kurulması yangın alanına geniş bir şehir parkı ve hayvanat bahçesinin (bugünkü Kültürpark) inşa edilmesi plan ile getirilen diğer kararlar olmuştur. Planda Basmane Garı'ndan Kadifekale'ye kadar olan eski konut alanları ile, Karataş ve Karantina'nın üst kısımları ve Eşrefpaşa'dan güneye doğru olan alanlar da yeni konut gelişim alanı olarak öngörülmüştür (Taner, T., Ecemiş, S., Aydoğan, M., 2000).

Plana göre Maşatlık olarak da bilinen Musevi mezarlığının kaldırılması da tepki görmüştü. Oysa ki Bahribaba parkının yapıldığı alana kurulu olan mezarlık 1914-1918 yılları arasında İzmir Valisi olarak görev yapan Rahmi Bey tarafından parka dönüştürülmüştü. Bu dönemde ikiçeşmelik ve Mezarlıkbaşındaki mezarlıklar da kaldırılıp parka dönüştürülmüş, şehir içinde hoş bir imaj olan park yapma anlayışı yangın alanlarında yapılaşmanın önüne geçmenin bir yolu olmuştur. İkiçeşmelik mezarlığının, eşrefpaşa parkına dönüştürülmesi bu düzenlemelerin en güzel örneğidir (Atay, Ç.1998).

İleriki bölümlerde detaylı olarak bahsedilecek olan bugünkü İzmir Enternasyonel fuarı alanı, kentsel ölçekte olduğu kadar, sosyal ve ekonomik dinamikler ele alınıp değerlendirildiğinde, İzmir şehri için önemli bir yer tutmaktadır. 1936 yılında kuruluşundan itibaren etkin rol alan Rıza Aşkan'ın, önemli yapılarının bulunduğu Fuar alanının ilk olarak Danger-Prost planında ele alınmıştır.

Bu alan ilk çizimlerde konut alanı olarak düşünülmüş, Ancak Belediye bir süre sonra maddi olanaksızlıklar ve uygun olmayan koşullardan dolayı imar edemeyeceği yangın alanlarının orta kesiminde plancıya tadilat yaptırarak, bu kısımda geniş bir

park planlatmıştır. Bu karar daha sonra Behçet Uz'un belediye başkanlığı döneminde, daha da genişleyecek ve Kültürpark adını almıştır. 1936 yılında Behçet Uz'un Rus kent plancıların danışmanlığında temelini atacağı Fuar alanının temeli 1924 yılında atılmıştır (Atay, Ç.1998).

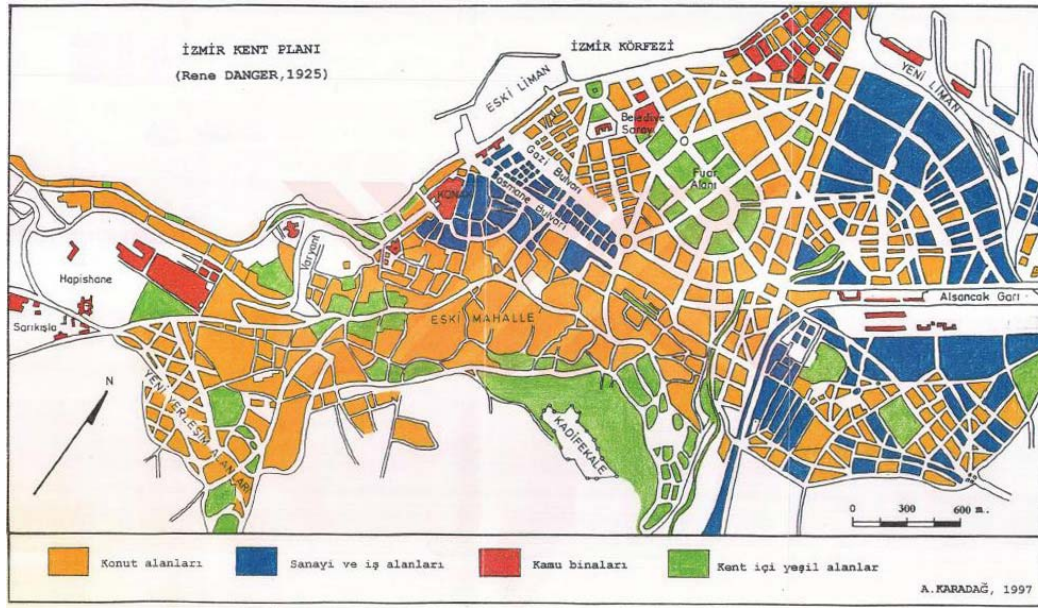
Bu dönemde yangın alanlarının düzenlenmesinde yeşil alan oluşturmak, göze hoş geldiği gibi altyapı, yol ve üst yapı masrafı en az olan kentsel tasarım elemanı olarak değerlendirilebilir.

Hazırlanan plan şehri bütünü ile ele alan, ana hatları ile kentin günümüzdeki halinin olduğu bir şehircilik planıdır. Bu plan sayesinde İzmir o dönemde Dünyanın pek çok köşesinde yaygın biçimde uygulanan ve etkili olan Fransız planlama anlayışının Türkiye'deki tek ürünü olarak biçimlendirilmiştir (Tanyeli, U. 1992).

Kentin yakın çevresindeki yerleşmelerden Karşıyaka, Buca, Bornova, Balçova, Gaziemir ya da Güzelbahçe gibi yerleşmelerdeki değişimler plan dışı bırakılmıştır. Söz konusu dönem içinde kentin mevcut yerleşim durumuna gelince, en yoğun yerleşme, bugünkü Halkapınar ile Güzelyalı arasında kalan boyuncadır. Özellikle merkezi ticaret alanları ve liman varlığı nedeniyle canlı bir görüntüye sahip olan bu alanlar çevresinde, okul, hastane, cami, kilise ve çarşı gibi kentsel hizmet binaları da yer almaktadır. Merkezi iş alanı, eğitim kurumları ve eğlence merkezlerinin bulunduğu kıyı şeridinin arka tarafında kalan semtlerde özellikle ticaret ile uğraşan levantenlerin yaşadığı konutlar yer almaktadır. Türk mahalleleri ise yine Kadifekale yamaçlarında ve Karataş çevresinde toplanmıştır. Dönemin yerleşim dokusu içinde Kadifekale etekleri ve kıyı arasındaki boş alanlar tamamen konutlar ile kaplanırken, yerleşme kıyı boyunca Karataş-Güzelyalı yönünde ilerlemiştir. Bugünkü Halkapınar çevresinde Melez Çayının körfeze ulaştığı yerde küçük sanayi ve ticaret binaları ile Gaz ve Havagazı fabrikası bulunmaktadır. Söz konusu sanayi ve ticaret alanının çevresinde az sayıda konut bulunmaktadır. Alsancak'a gelince, yangından arta kalan alışveriş ve eğlence yerleri ile kısmen maddi durumu daha iyi olan halkın oturduğu konutlar yer almaktadır. Burası bugün olduğu gibi 1930'larda da kentin en yoğun yerleşmesine sahne olmuştur (Karadağ, A.,1998).

Şehrin merkezinde bulunan askeri kışla, hapishane, hastaneler ve jandarma dairelerinin şehrin dağ kısmında inşa edilmesinin uygun olacağını bildirmesi, planın olumlu karşılanmasını sağlayan fikirlerdendir. Karadağ'ın Danger-Prost planını

fonksiyonlara ayırdığını görebiliriz. Plana göre İzmir; konut, sanayi ve iş alanları, kamu binaları ve kent içi yeşil alanlara ayrılmıştır. Fuar alanı ile birlikte sözü edilen alanlar , 1922 Büyük İzmir Yangınından sonra hazırlanarak uygulanan kent planı çalışması nedeniyle, kentin en planlı ve düzenli yerleşimini oluşturmaktadır. Bununla birlikte söz konusu plan ile birlikte bir bakıma Alsancak'ın bugünkü yerleşim dokusunun temeli atılmıştır.

Şekil 5.30: Danger-Prost planı.

Fuar alanının etrafında okullar, bankalar ve itfaiye bulunurken, alanın kıyı kesiminde sinema, gazino gibi eğlence yerlerinin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Tüm bu kentsel donanımlara limanın ticaret fonksiyonu da eklendiğinde, burası kentin en canlı ve hareketli semti olmuştur (Karadağ, A. 1998).

Yeni planlanmış olan alanlarda, ilk yıl 290 bina inşaa edildi. 1926 yılında 420 binanın yapılmasına karşın, ertesi yıl 320 yapı yükselbildi. 1928 yılında ise belediye 940 yapıya ruhsat verdi. Ancak bu hız ekonomik sorunlara bağlı olarak ve kereste, çimento gibi inşaat malzemelerinin bulunamaması nedeniyle yavaşladı. Bu arada belediye, kamu hizmetlerine de el atmıştı. Su, elektrik, kanalizasyon sistemleri yeniden yapılacaktı. Hizmet binalarının da çoğu yanmış, ya da yetersiz düzeyde idi. İzmir'de bu yıllarda, sağlıklı bir mezbaha bile bulunmamaktaydı. Ayrıca yangından kurtulmuş olan kesimler, 1922'ye gelinceye kadar o denli ihmal edilmişti ki, bu

mahallelerde su, sokak çeşmelerinden sağlanıyordu. Evlerde hatta sokak aydınlatmasında dahi elektrik kullanılmamaktaydı. Yeni bir kent yaratmaya Belediye'nin gücü yetmedi. Zaten kişilerdeki kapital de tükenmişti (Atay, Ç. 1998).

Plan, Fransız Beaux-Arts Okulu'nun öğretileri doğrultusunda formalist bir kompozisyon anlayışını yansıtmaktadır. Işınsal bulvarlar kesişerek üçgen ya da yıldız biçimli meydanlar oluşturmaktadır. Kentin denizden simgesel kapısı olan Cumhuriyet Meydanı, ölçeği ve yarım daire biçimindeki formu ile kompozisyonun odak noktalarından birini oluşturur. Hazırlanan imar planına göre Cumhuriyet Meydanı'nın konumu eski dokudan tamamen kopuk olarak at nalı şeklindeki yol sisteminin denize erişen iç kısmında belediye binasının önünde yer almaktadır. Böylece anıtsal bir belediye sarayının simetri aksında inşa edilmesi önerilen bu meydan aynı zamanda simgesel olarak kentin denizden giriş kapısı olarak düşünülmüştür.

Söz konusu dönemde A.Agache, Rio de Jenario'nun çok tanınmış kent planını hazırlamaktadır. Akademik kimlik de taşıyan ve "Planlar Bilimi" dersi veren Danger kardeşler Prost ve A.Agache kadar ünlü değillerdir. Ancak kendilerine "Geometres" adı verilmesine yol açacak oranda kişisel bir tavır geliştirdikleri bilinmektedir. İzmir planlamasında birbirini simetrik olarak kesen simetrik tasarımlı meydanlara yer veren bu aşırı geometrik tavrın izleri belirgindir (Tanyeli, U. 1992).

Neredeyse tümü I. Milli Mimari üslûbunda inşa edilmiş olan finans ve ticaret yapılarının (Osmanlı Bankası, Esnaf ve Ahali Bankası, Borsa Sarayı, Roma Bankası vb. banka ve finans kuruluşları yanında Büyük Kardiçalı Han, Silahçı Ali Salim İşhanı vb. ticaret hanları), Danger-Prost planının "iş merkezi mıntıkası" olarak belirlediği alanda toplanmış olmaları, uygulamanın plana göre yürütüldüğünü göstermektedir.

1923 yılında Ahenk gazatesinde çıkan habere göre; Yunan ordusunun işgalinden önce yapımına başlanan Darü'l-muallimat, Nehari İdadisi, Milli Kütüphane gibi binaların Yunan ordusu İzmir'e çıktıktan sonra Yunan mimarisi üslubunda tamamlanması şiddetle eleştiriliyor, bu binaların en kısa zamanda Türk mimarisine uygun bir hale getirilmesi isteniyordu (Baran, T.A. 2003). Bu binalar üçüncü bölümde Osmanlı Revivalizmi kapsamında değerlendirilmiştir.

Planda kentin Manisa yönünde ana ulaşım bağlantısı olan Gazi Bulvarı'nın bir bölümü ile Mimar Kemalettin Caddesi bu dönemde plana uygun olarak açılmış ve inşa edilmiştir. Çok katlı bitişik nizam yapılaşma ile, köşe yapıların pahlanarak kubbelerle yükselmesi, Danger-Prost planının bu “mıntıka” için belirlediği yapılaşma koşullarının bir sonucu olmalıdır. Konak meydanı açısından en çok önem taşıyan konu; Plan uyarınca şehrin merkezinde bulunan Sarı kışla, hastane, hapishane ve jandarma birimlerinin şehir dışına alınması olmuştur. Bu kararlar belediyece benimsenmiş olup; denizden bakıldığında Osmanlı İmparatorluğunun bir simgesi gibi duran kışla binasının ileriki yıllardaki durumu Danger-Prost planı kapsamında belirlenmiştir. 1953 yılında istimlak edilip yıkılacak olan Sarı Kışla yerine belediye tarafından şehrin farklı bölgelerinde yapılar yapılmıştır.

Planda yer alan bir başka temel fikir de, Kadifekale'nin üst yamaç eteklerinden geçen bir çevre yolu inşaa etmektir. Bu yola paralel olarak, daha alt kesimlerden ikinci yol geçirilmesi fikri de plana işlenmişti. Bu şekilde İzmir, alt ve üst olarak iki kısma ayrılmış oluyordu. Söz konusu bu yollar, toplayıcı ve dağıtıcı yol olarak, kentin bu iki parçasını birleştirecekti. Çevre yolu olarak da nitelenen bu yollardan, üst seviyeden geçen bu güzergah, Kadifekale'nin eteklerinde yer alan geniş bir park alanı ile son bulacaktı. Ayrıca bu iki çevreyolunun kenarlarında, teraslanmış park alanları da olacaktı. Birer kent parkı olan bu alanlar, özellikle kent içinde kalmış olan mezarlık alanlarına denk getirilmekteydi. Bu alanların, artık birer kent parçası olması gerektiğinin kanıtı, düşünce olarak planlara işlenmişti. Bu alanlar aynı zamanda, kentin yoğunluğunu düşürmek üzere de planlanmıştı (Atay, Ç.1998).

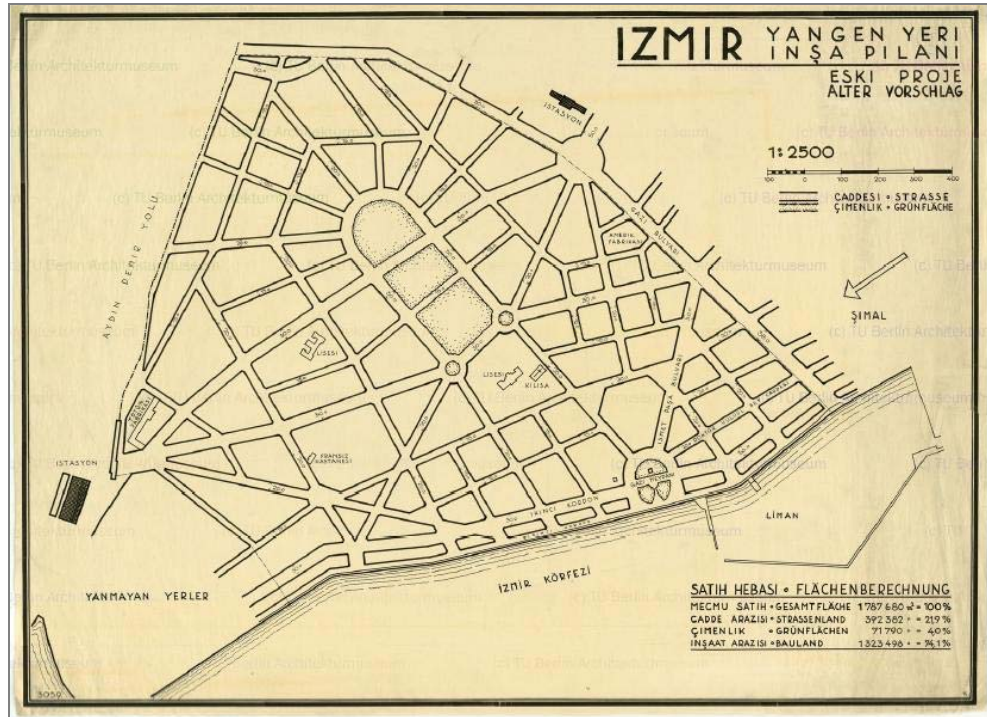
1925-1928 yılları arasında İzmir'de hızlanmış olan inşaat etkinliği 1929 dünya ekonomik buhranı ile birlikte durma noktasına gelmiş, arazilerin satışlarının da durmasıyla planın uygulaması sürdürülemez hale gelmiştir.

Danger-Prost planının yeni gelişme alanları açılmasına yönelik düzenleme önerileri bulunmasına karşılık uygulanmasından vazgeçilmesinin ardındaki en önemli neden bu planın kentin yangından kurtulmuş olan tarihi kesiminin-ulaşım olanakları geliştirilerek- dokusunun olduğu gibi korunması düşüncesine dayanmasıdır. Daha sonra kentin imarı konusunda yeniden görüşlerine başvurulmuş Henri Prost'un koruma konusuna verdiği önem, Dr.Behçet Uz'un kentin tarihi mahallelerinin de çağdaş şehircilik ilkelerine uygun olarak yenilenmesi gereğine olan inancı ile ters düşmüş görünmektedir (Bilsel, C. 1999).

Danger'ın hazırladığı imar planı hem hazırlandığı dönemde hem de daha sonra büyük eleştirilere uğramıştır. 1932 yılında Hermann Jansen tarafından revize edilen plana sonrasında, İzmir'de Levant gazetesi yazarı ile yaptığı röportajda şunları söylemiştir; “ ... Alman Jansen'in planım konusundaki eleştirilerine gelince, onun planı ile benim gerçekleştirdiğim yapıtı karşılaştıracak ilgisiz vatandaş bile hangisinin iyi olduğuna karar verebilir. Planımın gerçekleştirilmesine gelince, kent ayrıntıda olduğu gibi bütünde de benim önerilerimi biliyor ve bir güven ifadesi olarak teşekkürlerimi sunmaktan başka yapacağım bir şey yok” demiştir (Zorlusoy, H. 1993).

5.2 Hermann Jansen Planı; 1932-1933

1931 yılında Dr.Behçet Uz'un Beldiye Başkanı olması ile birlikte İzmir'de yeni bir dönem açılır. Bu dönemde konut alanlarındaki mevzii imar planları, gelen dış göçlere ve o bölgedeki sosyal yapıya göre şekillenmekteydi. Eşrefpaşa ve Değirmendağ göçmenlerin yerleştirilmesine yönelik imara açılmıştı. Sanayi'nin gelişmesiyle adalardan gelen Rum aileler de, Aya Voucla (Basmane) gibi mahalleler oluşturmuşlardı. Darağaç'ın (Kahramanlar) arka kesimlerinde de işçi mahalleleri planlanmaktaydı.

Şekil 5.31: İzmir, yangın yeri inşaa planı, Hermann Jansen, 1932-33.

İzmir’de bu gelişmeler yaşanırken Ankara’nın imarı için Türkiye’de bulunan Hermann Jansen İzmir’e davet edilmiş ve Danger-Prost planı hakkında fikirleri alınmıştır. Alman olan Jansen, Fransız ekolüne zıt düşmekteydi. Jansen’in Danger-Prost planı hakkındaki düşüncelerini kısaca şöyle özetleyebiliriz; *“Bu plan milyonlarca lira ile gerçekleştiriliecek. Şehrin küçük bir kısmını oluşturan yangın yerlerinde yapılması planlanan geniş caddelerin kaldırılmasıyla asgari %15-20 oranında sağlanabilir ki bu da yaklaşık 1-2 milyon para demektir. Gazi Meydanının da daha ucuza mal olabileceği ve aynı zamanda şehir inşaatçılığı açısından daha büyük bir kıymet kazanmış olabileceğini, tek bir örnek olmak üzere belirtmek isterim. Şehrin müstakbel ihtiyaçlarını da dikkate alacak bir şekilde modern bir inşaat planının düzenlenmesi için yaklaşık olarak 80 bin Türk Lirası yeterlidir. Gazi Meydanı gereksirkülasyon gerekse heykel gibi bir abideyi taşıması dolayısıyla çirkin bir şekilde düzenlendiği için belediye 78 bin lirayı israf etmiştir.”* (Baran, T.A. 2003).

Jansen 1910 yılında “Büyük Berlin Yarışmasını” (Wettbewerb Gross-Berlin) kazananmış, Avrupa’da tanınmış deneyimli bir plancıdır.

Jansen’in 1917 yılında İstanbul’da “Çağın Büyük Kentleri” konulu konferansa katılmak için Türkiye’ye ilk kez gelmiştir. Jansen, “Çağın Büyük Kentleri” konferansında vurguladığı planlama ilkeleri 1927 yılında Ankara yarışma projesinin ve Türkiye’de diğer 7 kent için ürettiği planların temel ilkelerini oluşturacaktır.

Jansen 1930-1939 yılları arasında Türkiye’de sürdürülmekte olan kent planlama çalışmalarında önderlik etmiştir. Ankara Planlaması 1938 yılına kadar deneyimli plancı Jansen tarafından yönlendirilmiştir. 45 sayfalık Ankara Kenti İmar Raporunun İlk 17 sayfasında “Yeni Şehircilik Esasları” tanımlanmakta ve bu esaslar Jansen’in planlama ve tasarım anlayışını oluşturmaktadır;

- *“Tabiat ve araziye bağlı kalarak ve tarihi kıymetlerin nazarı itibara alarak serbest ve gayet tabii olarak bu vazifeyi hallediyolarsa şehrin manzarası da insanı ikna edici bir manzara kazanır.”*
- *“En mühim şartlar olan manzara, iklim, iktisadi ve tarihi kıymetler yeni şehirciliğin hususiyetlerini teşkil ederler.”*
- *“Yeni şehircilik yaşayanlara bir hizmettir. Sokak ve yolların tanziminden daha pek büyük bir hizmettir.”*

- “Yeni şehircilikte yeni şehir kısımlarının kurulmasını eski kısmın yayılışından tamamen ayırmak lazımdır.”
- “Eski şehre mümkün olduğu kadar fazla el sürmemek gerekir. En mühim nokta eski kısmın karakterinin bozulmamasıdır.”
- “Diğer cihetten bütün eski şehrin cazibe ve güzelliği, hususiyeti kat kat yükselen canlılık gösteren eski evlerde, hakim olan taç kaledir.”
- “Bu yüzden şehrin ve yeni kısımların inşası tepeyi, alt yamaçları da doldurarak kabili kıyas olmayacak bir manzara verecektir.”
- “Eski şehrin zamanla tazyik görmesinden kendimizin korumalıyız, kale ve etrafındaki mozaik gibi olan ahşap iskeleti dolma duvarlı Türk evleri, daima hükümet merkezlerinin göz bebeği olarak kalmalıdır.”
- “Teknikten istifade etmekle seyrüseferi ehemmiyeti de anlaşıldı. Tayyare, demiryolu, motorlu vasıtalar büyük mesafeleri en az bir zamanda aşarlar. Kentin etrafı küçük köy ve kasabaları da büyük şehre bağlanarak onun birer uzak mahalleri haline getirirler.”
- “Tayyare istasyonunu şehrin yakınında olması çok mühimdir. Uçuş istasyonun şehrin aynı ana hattında olması muvafıktır. Aynı bir şehir istasyonu gibi.”
- “Demiryolu istasyonu her şeyden evvel şehir merkezinden uzak olmamalı veya ana caddelerden birbirine bağlı olmalıdır.”
- “Yollar, sade inşalarındaki masrafları ile kalmalıdır. onların müteakip senelerdeki bakımları, büyük masraf kapıları açarlar. Bu yüzden lüzumundan fazla geniş yapmamakla çok para iktisat etmek kabildir.”
- “Sefer caddelerini eski şehirden mümas (eski kısma dokunmadan) geçirmelidir, merkezde değil.”
- “Kazalar en ziyade caddelerin birbirlerini kat ettikleri köşelerde olur. Yolların birbirini kat etmelerini mümkün olduğu kadar azaltmak lazımdır.”
- “En mütekamil ve pahalı şekli yol köprüleridir. Ana seyrüsefer hatlarının fazla ehemmiyetleşmesi beraberinde yollar arasında bir derece farkı da getirdi seyrüsefer ve mahalle yollarının ayrılığı.”

- “Yeni şehircilikte yollar ikiye taksim edilir. Birinci derece ana seyrüsefer caddeler ile ikinci derece mahalle ve toplama caddeleri ve mahalle yolları...”
- “Dümdüz bir cadde ancak çok süratli gidilmesi icap eden yerlerde, şehir haricinde ve düz arazide mantık ve hak kazanır. Yol kıvrımları daha ziyade iyi tesir bırakıcı manzara teşkil eden yerlerde yapılmalıdır.”

Serbest Sahalar:

- “Yeni şehirlerde serbest sahalara düşüncesi daha büyük mana ve kıymet kazandı. Bu alanlar hayatı ferahlandırıcı amiller olarak Kabul edilmelidirler. Mesela parklar, gezinti yolları, spor meydanları, küçük bahçeler, ormanlar ve diğer açık yerlerin teşkilinde ve kuruluşunda hareketle istirahat fikri esas tutulmalıdır. Bugünkü modern insane için park sadece oturup yaslanmak istirahat etmek değildir. En iyi istirahat adalelerin ve dahili azanın mütecanis hareketleri ile ancak kabil olur.
- “Muhtelif şekiller gösteren yeşillikli yollarda yapılacak gezinti herkes için ucuz; aynı zamanda tesirli bir istirahattır. Hatta evin yanında bir yeşillik damarı bulmalı bu dammar da onu hariçte bir spor meydanına veya bir parka sevk etmelidir.”
- “Şehircinin vazifesi, şehirde mevcut bulunan tabii kıymetlerden, göl, orman, tepecik ve yamaçlar, hakim yerler ve bahçeleri ele alarak onları şehir dahilinde açacağı yeşil şeritlerle süsleyerek bir yeşillik ağı kurmaktır bunlardan herhangi biri yapıdan istiladan koruyarak umum için muhafaza etmek şarttır. Velhasıl bu kısım yeni şehirciliğin hayatı ve esası demektir.”
- “Araba, otomobil ve bilimum motorlu vasıtaların giremeyecekleri yol ve yerleri ayırmak yeni bir iştir. Yaya gidenler aynen bir otomobildekinin hakkı ile rahatça gezerek şehirci tarafından kendisine tahsis edilen yerde rahatça hareketlerinde serbest kalırlar.”
- “Spor, vücut idmanları, ileride sade gençlerin devam edecekleri bir şey değil, bilakis her yaşda olanların bir taraflı meslek yorgunluklarını mütevazın bir hale sokan amildir. Sporunu umumileştirmek, bir milletin sıhatta kalmasını teminde çok tesirli bir çaredir. Bir spor meydanında birçok çocuk oyun yerleri, tenis sahaları, ve bir de yaz yüzme havuzu olmalıdır.”

Oturma Mahalleleri:

- *“Oturma mahalleleri mefhumunu göz önünde tutarak yeni yapılan şehir planında çok ehemmiyet vermek lazımdır. Yeni şehircilikte en büyük hedef birer ailelik evler olmalıdır. Buna da en iyi misal sade birer ailelik evlerden mürekkep olan eski Ankara şehri idi. Evin her iki tarafında sabah ve akşam güneşinden istifade edilebilir. Yeni ev inşaatında güneş görmeyen oturma kısımları Kabul edilemez.”*
- *“Güzel bir manzaraya hakim olmalıdır. Evler, 3er metrelik yollarla caddeye bağlanır ve cadde üzerinde oturma vergisinden kurtulunarak aynı zamanda sakin yaşamak kabil olur. Otomobiller eve kadar yaklaşamazlar.”*
- *“Geniş bahçelerden oluşan bu evler için kooperatifler aracılığıyla kudreti olmayanlar da ev sahibi olurlar.”*
- *“İyi kurulmuş apartmanlı ev mahallerleri de mütenasip birlikte çalışan şekilleri kendilerine mahsus karakterlerini kazanırlar. Bu evler tatmin edici bir umumi manzara sunar. En iyi ev tipleri araştırarak meydana getirmek bunların yaptırıcaklara, mesela 3-4-8 odalı ve garajları ile.”*

Muhtelif Teşekküller ve Hükümet Binaları:

- *“Hiçbir yerle kıyas kabul etmeyen eski İstanbul manzarası, seyr edenlerde en büyük tesirleri uyandırır. Bir şehir manzarasında oynayacağı rolün bir delilidir. Mozaik gibi birbirini tutan evler göze ehemmiyetli görünürler.”*
 - *“Şehir etrafındaki tepe ve sırtlar, şehirciye teşekkül ve cemiyet binalarının yerleştirilebilmelerine imkan vererek burada heybetli noktalar vücut bulur.”*
- “Etraflarında da oturma mahalleleri ve yeşillikler ve onların üstünde en heybetli birlik binası olarak şehir tacı olan kale. Eski büyük bir maziye göstererek ve yeni arzuları koruyarak yükselir.”*
- *“Bir şehir yapmak ayrı ayrı herkesin hayatına taalluk eden bir meseledir. O planı yapana, eserinin bitmiş yetişmiş halini görmek, ekseriya müyesser olmaz. Asıl mühim mesele, esas fikrin muhafaza edilebilmesindedir.”*
 - *“Hatta teferruatı tesbit ve şimdiden hiçbir kati program olmayan bir oturma mahallesinin detaylarını tayin etmek tehlikelidir. Parça Planları zamana göre*

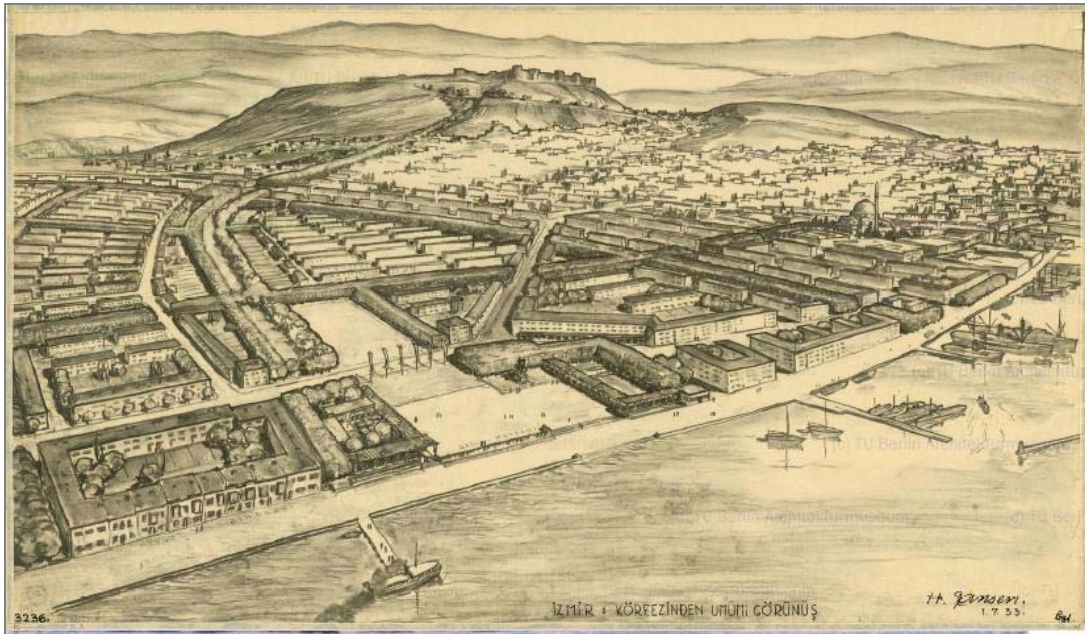
olmalıdır. Fakat buna mukabil umumi imar planı mustakbel bir kıymeti haiz olarak ilerisi için devam edip işleyecekleri için bu günlük temelidir.”

- “Yeni şehircilik sade birbirinden muayyen mesafelerde ve açık sahalarla ayrılmış adalar tanır. Şehir bu parçaların birleşmesiyle oluşur. Fakat hiçbir vakit büyümesine karışmak doğru değildir. İşte bunu şehirciliğin mühim kanunu olarak tanımalıyız.”

- “Yeni Türkiye’nin şehirleri yaşadığımız büyük bir halin inikasıdır. Onun canlanması, terakki etmesi isteniyorsa esas fıkirlere sadık kalmak lazımdır. Böylece yeni şehir de, tarihi zamanların yaptığı gibi hakikata yakın bir eseri sanat olur.”

Bu raporda Jansen **sağlıklı kent, yaya kenti, bahçe kent, insancıl kent** gibi temel ilkeler üzerinde durmaktadır. Hermann Jansen tarihi ve doğal çevreye karşı duyarlı ve korumacı bir imar anlayışına sahiptir (Özer, M.N., Özer, G, 2008).

İzmir Belediyesi’nin isteği üzerine Jansen, 1932 yılında Danger-Prost planını revize ederek yeniden ele almıştır. Esas olarak, Danger-Prost planına bir alternatif olarak düşünebilecek olan plan yangın bölgesi ve gazi meydanını yeniden ele almıştır.

Şekil 5.32: İzmir: Körfezden umumi görünüş, Hermann Jansen, 1933

1932 tarihli Anadolu gazetesinde belirtildiği üzere; Yüksek katlı yapıların olmaması gerektiğine inanan plancı, tek katlı yapılaşmanın daha doğru olduğunu ve üç kattan fazla yapılaşmaya izin verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Oysa ki Danger-Prost

planı binaların yüksekliği açısından bir değerlendirme yapmamış, planı iki boyutta ele almıştır.

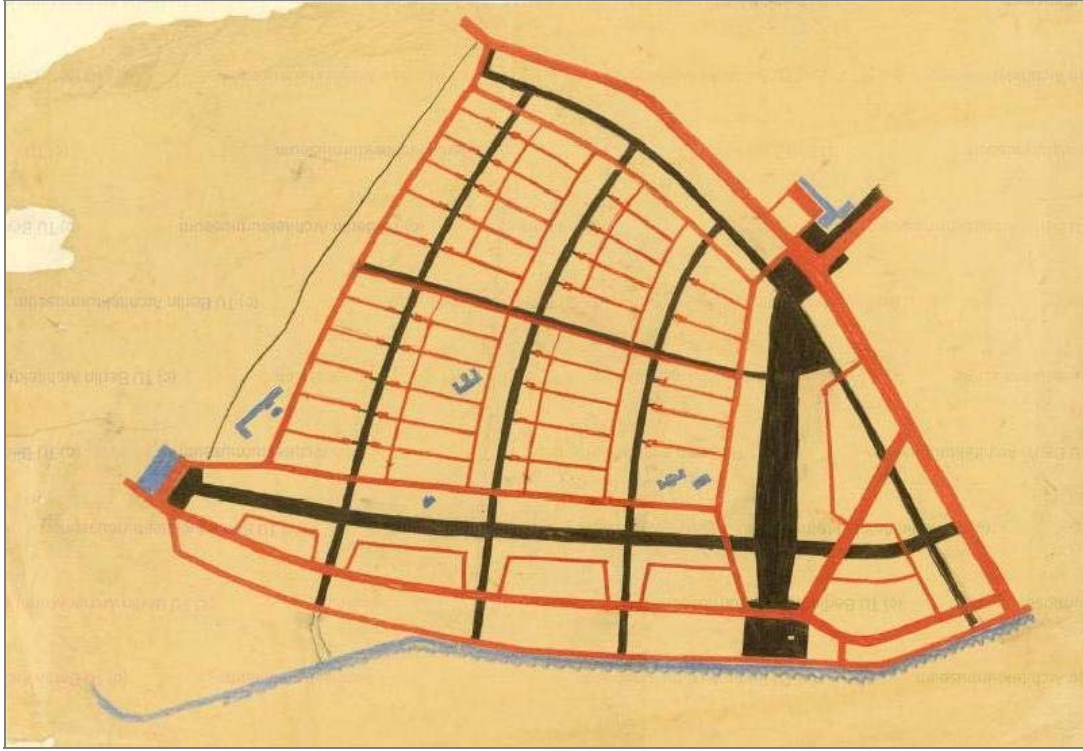
Jansen'in Danger-Prost planına getirdiği en önemli yenilik planı üç boyutta ele alması olmuştur. Danger-Prost planında bugünkü Konak Meydanında bulunan hapisane binasının şehir dışına alınması öngörölmüştür ancak Jansen, hapisane binasının müze olarak kullanılabileceğini ve şehrin dışına modern bir müze yapılmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

İzmir'deki temizlik ve zabıta çalışmalarını beğenmiş, bataklıkların kurutulmasını, kadifekalenin am ve ıhlamur koruluğu haline getirilmesiyle ilgili projenin güzel olduğunu, eski mezarlıkların ağaçlarını korumak şartı ile parklara dönüştüröme fikrini de beğendiğini ifade etmiştir (Baran, T.A. 2003).

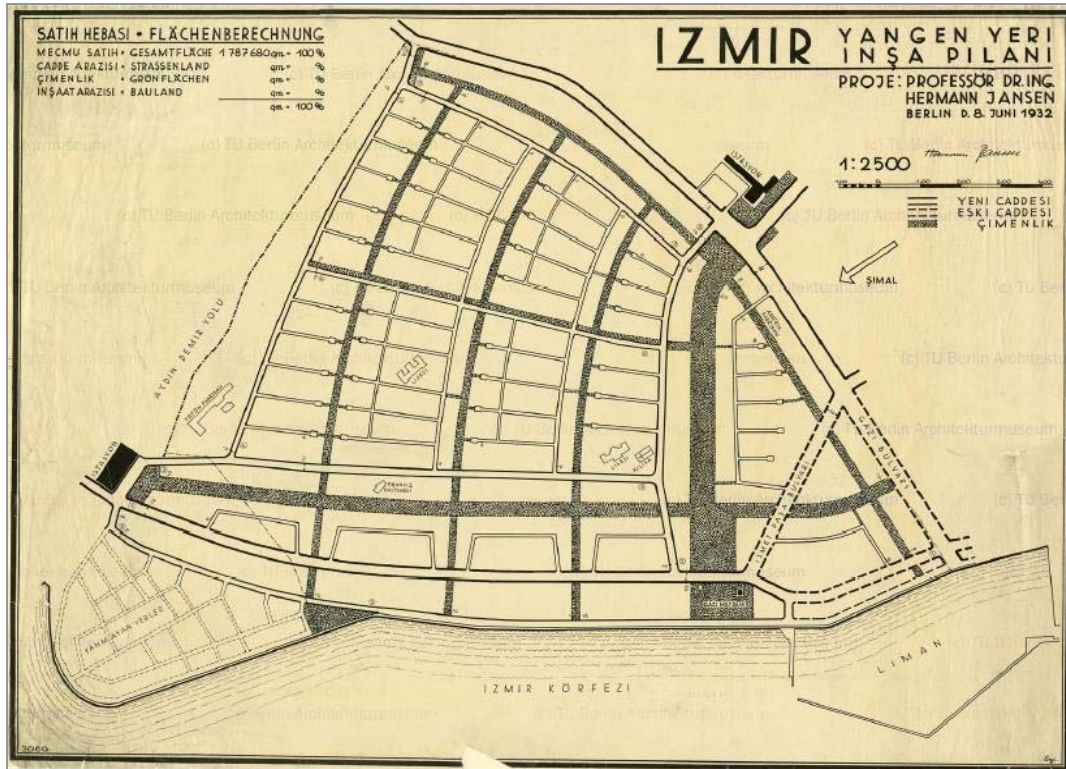
Plan üzerindeki düşünceleri dışında, şehrin önemli sorunları hakkında kendisine yöneltilen otuzbir soruyu da yanıtlayan Hermann Jansen özetle şunları söylemektedir; Yağmur sularının seylap şeklini almaması için kutru iyi hesaplanarak yapılmış kanalların kum toplama tertibatı ile donatılmasını ve burada toplanan kumların ve çöplerin düzenli olarak boşaltılmasını, kanalizasyon işinin yapılması için öncelikle iktisadi özellik taşıyan bir inşaat planının oluşturulmasını, o zamana kadar geçici bir arıtma tesisatı kurulmasını öneren Jansen, İzmir için apartman türü inşaatın sakıncalı olduğunu, en fazla üç kata izin verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Meydana getirilen parkları son derece yerinde bulan Jansen, eski mezarlık alanlarının, mevcut ağaçları korunarak park haline getirilmesinin uygun olduğunu belirtmiş, ulaşımda elektrikli tramvayların ucuz olduğunu vurgulamakla beraber, ulaşımın güç olduğu mevkiler için otobüsü önermiştir.

Tüm bu eleştiri ve öneriler ardından, kendisinin karşılığı beş yılda ödenmek şartıyla iki-ikibuçuk yıl içinde bir plan hazırlayabileceğini açıklayan Jansen, bu işi ancak Türkiye'nin diğer yerlerinde çalıştığı süre içinde yapabileceğini vurgulamaktadır (Serçe, E. 1998).

Şekil 5.33: İzmir, yangın yeri inşa planı, eskiz çalışması, Hermann Jansen, 1932

Şekil 5.34: İzmir, yangın yeri inşa planı, Hermann Jansen, 1932.

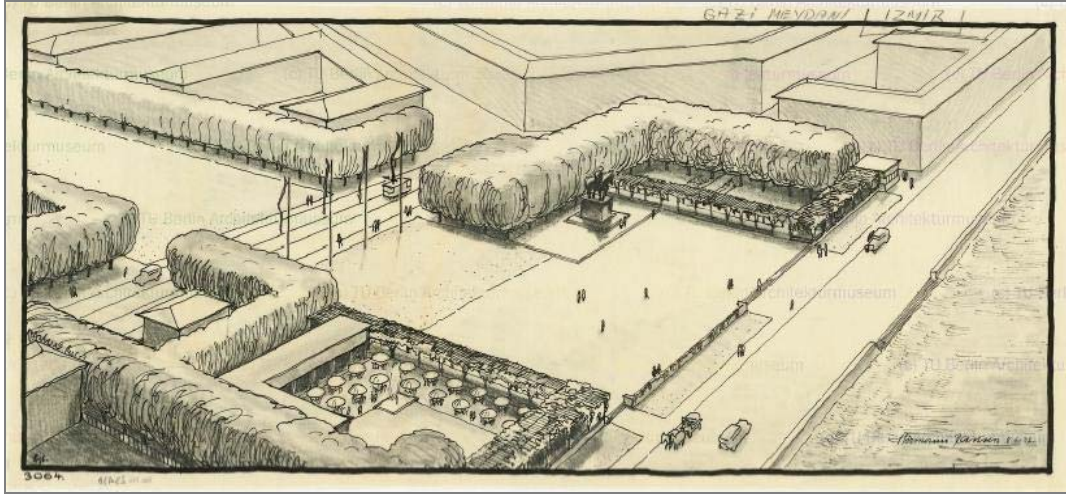
Hermann Jansen'in belediyeye sunduğu düşüncelerde dikkat çeken nokta, halihazır planı tamamen reddetmesi, tarihi çevreyi ön plana çıkartacak bir plan önermesidir.

Buna rağmen, Behçet Uz gazetelere verdiği beyanatta; “... *yapmakta olduğumuz işlerin, tuttuğumuz yolların isabetli olduğunu bir mütehassısın ağzından...*” duymakla memnuniyet içinde olduğunu belirtmektedir. Bu söylem, 1932’de Danger-Prost planının, büyük ölçüde uygulamadan kaldırıldığını göstermektedir. İzmir, Behçet Uz’un da belirttiği gibi “*iyi kötü imar edilmektedir.*” Ancak bu imarın belli bir plan çerçevesinde geliştiğini söylemek güçtür. 1934 yılında dahiliye Vekaletinden İzmir Belediyesine gönderilen yazıda; İzmir’in imar planı hazırlatılarak, imar ve inşaat işlerinin bu plan dairesinde yapılmasını isteyen tahrirat bu görüşü doğrulamaktadır (Serçe, E. 1998).

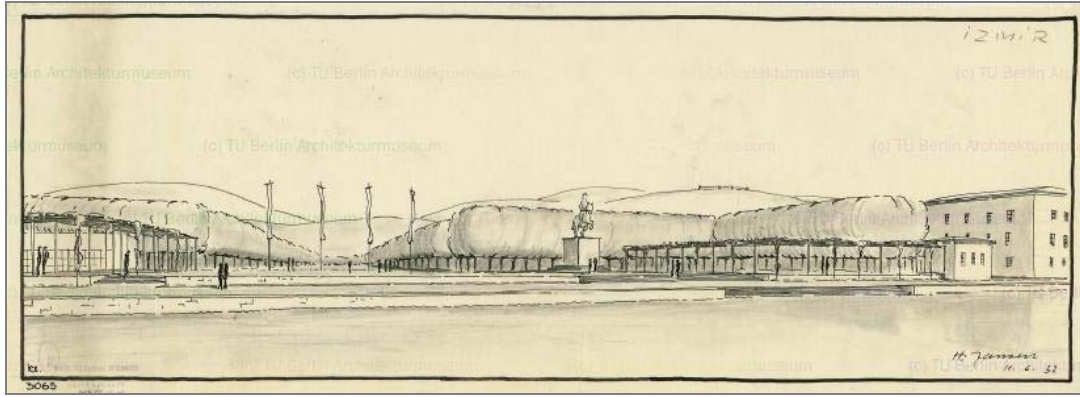
Şekil 5.35: İzmir, Gazi Meydanı, eski proje, Hermann Jansen, 1932.

Şekil 5.36: İzmir, Gazi Meydanı, Hermann Jansen, 1932.

İzmir Belediyesi Fen Heyeti bu eleştiriler doğrultusunda cadde ve bulvarların genişliklerini azaltarak planı revize etmiştir. Danger-Prost planının limanın Alsancak'a taşıma düşüncesi ve yeni gelişme alanları önerisi bu plana dahil edilmemiştir. Bu dönemde İzmir'de imar çalışmaları için belirli koşullar getirmeye başlanmıştır. Kooperatifçilik düşüncesinin yayılmaya başladığı bu yıllarda, tek ev yapmanın maliyetinin fazla olmasından dolayı birleşilerek mahaller oluşturma düşüncesi benimsenmiştir.

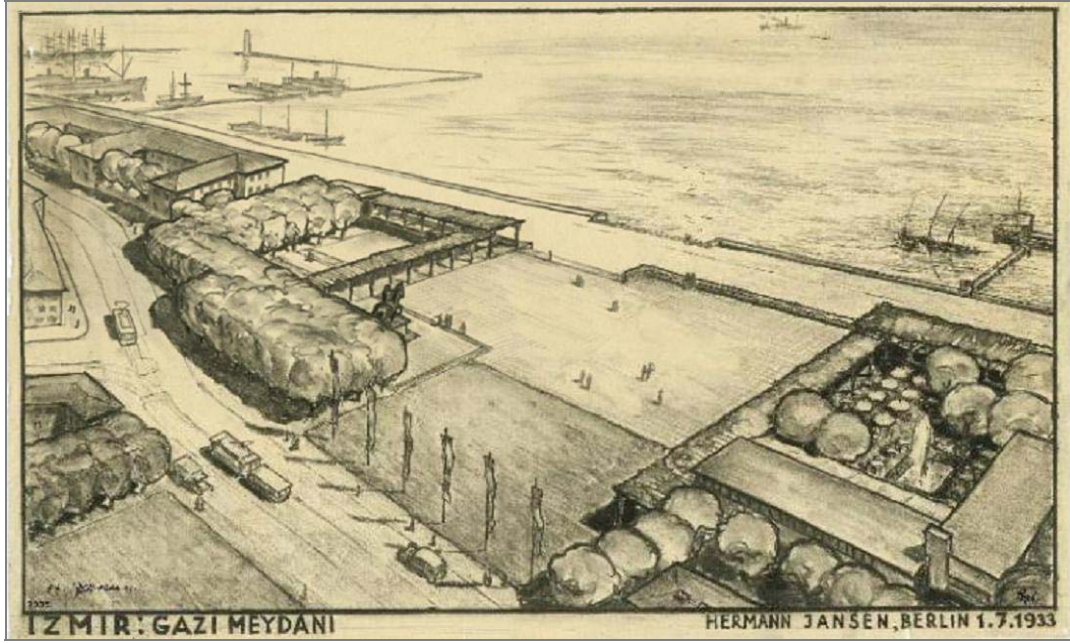
Şekil 5.37: Gazi Meydanı, perspektif, Hermann Jansen, 1932.

Şekil 5.38: Gazi Meydanı, körfezden görünüş, Jansen, 1932.

5 Ağustos 1935 tarihiyle belediye meclisine sunulan bir riyaset tezkeresinde bu konuda şöyle denilmektedir; “...Ankara imar planını tanzim eden Jansen ve başkaca Prost ile temaslar yapılmıştır. Jansen’in Ankara tecrübesinde görülen mahzurlar ve aynı zamanda İzmir planı için 30.000 lira gibi yüksek bir ücret istemesi dolayısıyla bu şehirciden sarfinazar edilmiştir...” (Serçe, E. 1998).

Jansen Cumhuriyetin ideallerini gerçekleştirebilmek için birçok kentte planlama ve kentsel tasarım projeleri gerçekleştirmiştir. O dönemin şartları içerisinde *parasal kaynakların kısıtlı olması*, planlamayı yönlendirecek *teknik bilgi altyapısının oluşmamış* olması, *deneyimi olmayan bürokratların* oluşu ve en önemlisi planların *uygulamasını yönlendirecek yasal-denetsel araçların tanımlanmamış* olmaması nedenleriyle Jansen planlarının uygulaması tam olarak yapılamamıştır (Özer, M.N, Özer, G. 2008).

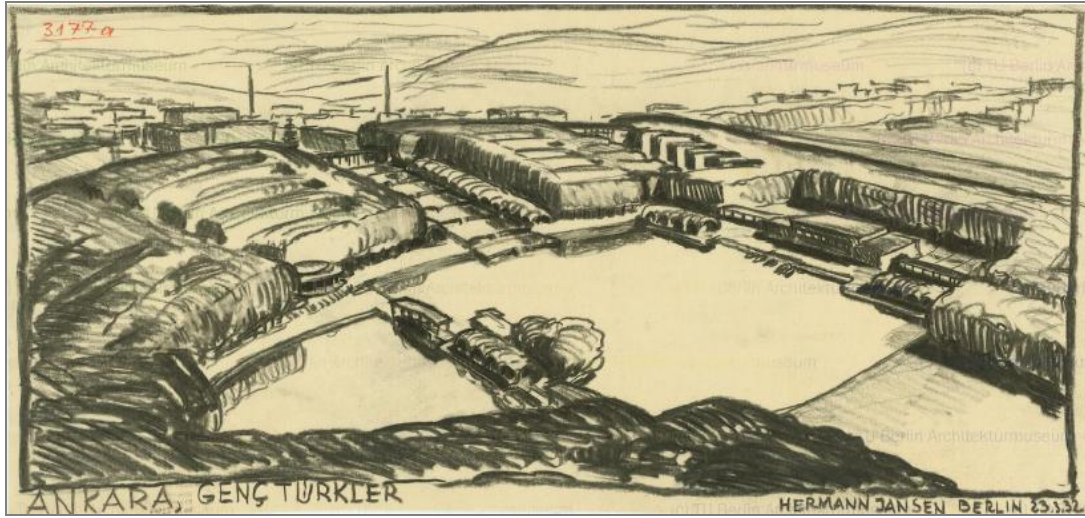
Şekil 5.39: Gazi Meydanı, perspektif, Hermann Jansen, 1932.

Genel olarak Jansen tarafından eleştiriliere uğrayan Danger-Prost plannın uygulamasından zaman içinde vazgeçilmiş ve imar çalışmaları durma aşamasına gelmiştir (Atay, Ç. 1998).

5.2.1 Hermann Jansen ve Ankara Gençlik Parkı; 1932-1933

Kent parkları sosyo-kültürel aktiviteleri ve yeşil dokularıyla hem doğayı, hem de kenti ifade etmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte her alanda yaşanan reformlar kamusal alanlarda da planlı park kavramını ortaya çıkarmıştır. Planlı kent parklarının ilk denemesi olan Gençlik Parkı (Ankara) ve onu izleyen Kültürparkları Atatürk'ün Cumhuriyet kentini yaratma ideolojilerinin bir parçası olmuştur. Bu parklar ile uygar toplumların çağdaş yaşam tarzının genç Türk halkına tanıtılması hedeflenmiştir.

Ankara'nın modern anlamdaki ilk planı, ilk Belediye Başkanı Mehmet Ali Bey zamanında, eski şehir ve yeni şehire ilişkin olmak üzere Keşfiyât ve İnşaat Türk Anonim Şirketi'ne yaptırılmıştır. Planın, kentin tarihi merkezinin güneyindeki kamulaştırmayı düzenlemek ve kenti yönlendirmek öngörüsüyle yaptırıldığı; Kale ve çevresini oluşturan, 1917'de yangın geçirerek üçte biri yok olan Eski Şehir'in kentsel iyileştirme alanı olarak verildiği ve genişleme olanaklarının değerlendirilmesinin istendiği anlaşılmaktadır. Müellif, şirket adına çalışan, eski İstanbul İmar Komisyonu üyesi, Berlinli mimar Dr. Carl Christoph Lörcher'dir. 30 Aralık 1923 tarihinde ısmarlanan raporun ve ekleri planların 30 Mayıs 1924 tarihinde Belediye'ye teslim edildiği; planın, kroki niteliğinde, 1 Mayıs 1925 tarihli 583 sayılı kamulaştırma yasasının eki olarak dağıtıldığı belirtilmektedir. Osmanlıca 52 sayfalık matbu raporun ayrıntıları incelendiğinde, onun Ankara için yapılan 1924-1925 Lörcher Planları yanı sıra 1928/1932 Jansen Planı ilke kararlarını anahatlarıyla oluşturduğu ve modern başkent in oluşumunda büyük etkiye sahip olduğu ortaya çıkar (Cengizkan, A. 2010).

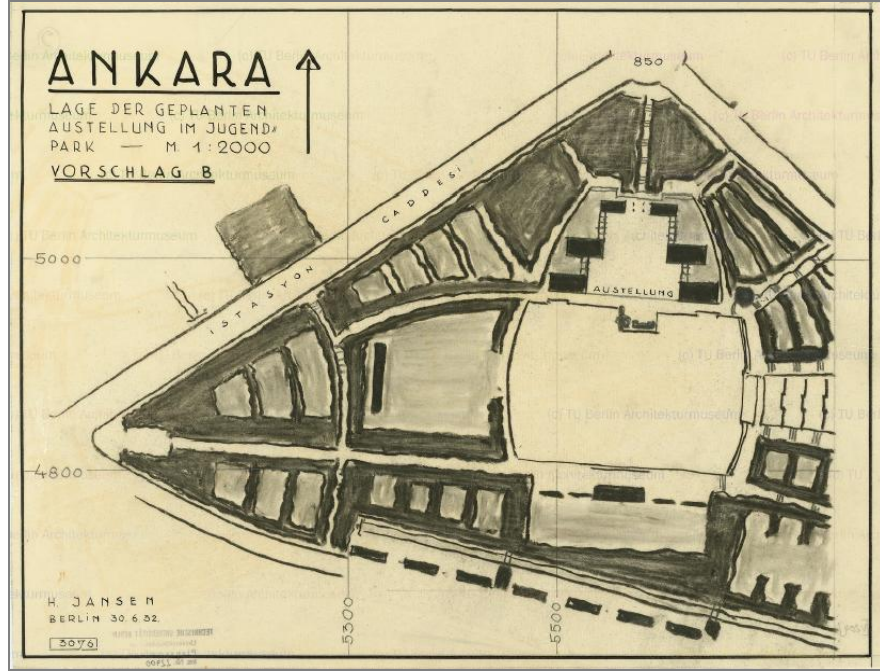

Şekil 5.40: Ankara Gençlik Parkı eskiz, Hermann Jansen, 1932.

Yüzyıl başlarında 'sağlıklı kentler' sloganı eşliğinde kamusal açık alanların tasarlanmasına önem verilmiştir. Bu amaçla tasarlanan Gençlik Parkı, Jansen tarafından hazırlanan ve 1932'de kesinleşen Ankara İmar Planı'nda, Cumhuriyet'in kurucu ve yöneticilerinin isteği üzerine onun önerdiği büyük bir kent parkıdır.

Gençlik Parkının planlanması süreci, Jansen'in 25 Eylül 1933 tarihinde, parkın içinde yer alan gölün ve çevresinin düzenlenmesi için teklif vermek üzere bayındırlık

bakanlığı tarafından davet edilmesi ile başlar. Ancak yapmış olduğu eskizlerden anladığımız kadarıyla 1932 yılında planlama süreci başlamıştır. Jansen teklifi kabul eder ve bu şerefli görevi Türkiye Cumhuriyeti'ne ücretsiz yapacağını, yalnızca büro harcamaların için 3.750TL istediğini bildirir. 20 Şubat 1934'te anlaşma imzalanır ve Jansen çalışmaya başlar. Ancak, 21 Nisan 1934 tarihli imar komisyonu toplantısında sözleşmenin bazı şartları değiştirilir ve Jansen'e 2.500TL verilmesine karar verilir.

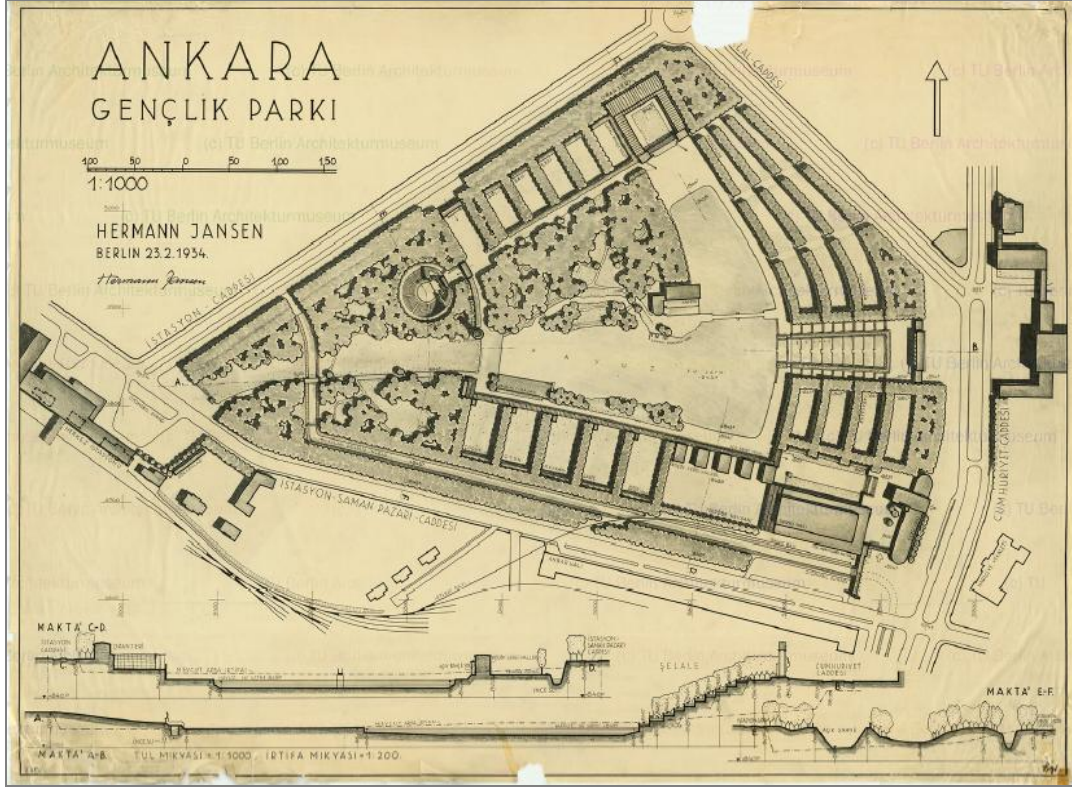
Şekil 5.41: Ankara Gençlik Parkı eskiz, Hermann Jansen, 1932.

Şekil 5.42: Ankara Gençlik Parkı eskiz, Hermann Jansen, 1933.

Üç ay sonra 24 Temmuz 1934'de Atatürk'ün başkanlığındaki Bakanlar Kurulu, Jansen'in Gençlik Parkı için hazırlamış olduğu planı onaylar. Jansen, 16 nisan 1934'te Planlama Kurulu tarafından sağlanan 1/1000, 1/500 planlar ve alan verileri ile planlamaya başlamıştır. Jansen'e üç aylık bir süre verilmistir. Ancak 1934

Mayısına kadar Jansen planları ve alan bilgilerini kuruldan alamamıştır. Planlama kurulu, bakanlar kurulu kararıyla planlarda ve ödeme şartlarında bazı değişikliklere gidildiğini yazarak, 24 Temmuz 1934’de kararı Jansen’e bildirmiştir. Jansen şartları kabul etmiş ve Gençlik Parkının planları 25 Ağustos 1934’den itibaren geçerli sayılmıştır (Güvenç ve Isık, 1997).

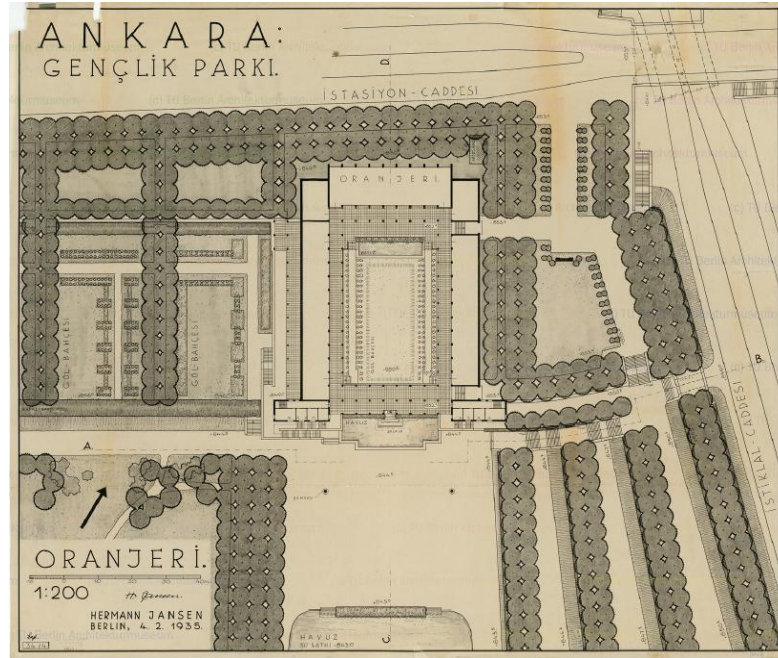

Şekil 5.43: Ankara Gençlik Parkı, Hermann Jansen, 1934.

Jansen 25 Mayıs 1935’de projeyi tamamlar ve hazırladığı tüm paftaları imar müdürlüğüne teslim eder. Park, tasarımı bakımından oldukça özel bir yerde bulunuyordu. Jansen’in planında parkın ortasında büyüklüğü yaklaşık 35da olan bir göl öngörülüyordu. Gölün suyu, Çubuk Barajı’ndan çapı 400 mm’lik borularla getirilecek ve parkın Opera tarafındaki girişinden yapılması planlanan yapay selalelerden göle akacaktı. Selalelerin en sonuncusu 4 m yüksekliğindeydi ve su, bu yükseklikten göle dökülürken altında da ziyaretçilerin oturarak gölü ve manzarayı seyretme imkanı bulacağı bir alan oluşturulmuştur. Gölün etrafındaki dinlenme yerleri ve yürüyüş yolu, tarihi Kale manzarasının, parkın ve gölün etkileyici peyzajıyla birlikte algılanabildiği cazip mekanlardı (Baydar, N. 1938).

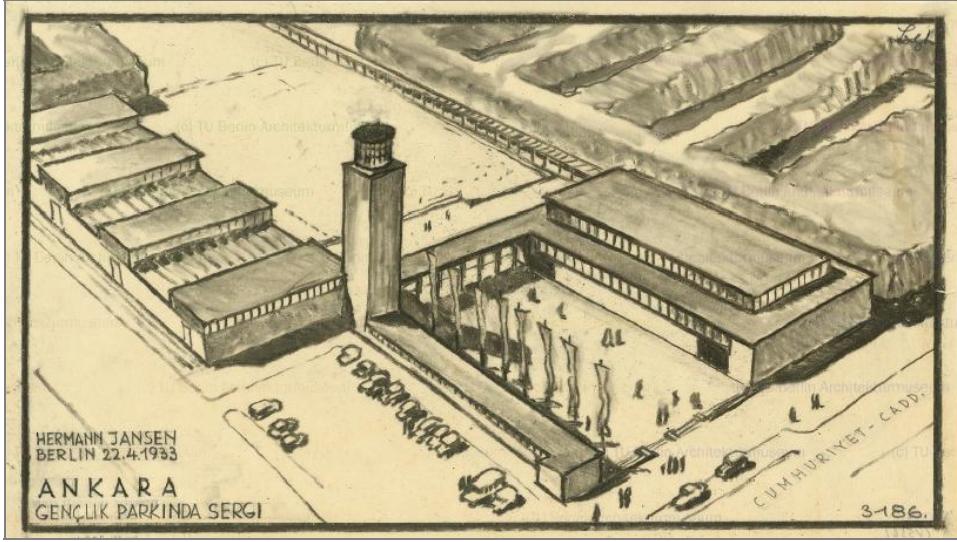

Şekil 5.44: Ankara Gençlik Parkı, Oranjeri, Hermann Jansen, 1935.

Şekil 5.45: Ankara Gençlik Parkı, Oranjeri, Hermann Jansen, 1935.

Gençlik Parkı tüm yabancıların Cumhuriyet'in modern baskentiyle ilk tanıştığı yerde, onları karşılayan, kentin modern ve cazip atmosferini yansıtan ve aynı zamanda rejimin ideallerini temsil eden bir kent parkı olma görevini üslenecekti. Jansen'inde vurguladığı gibi parkın bulunduğu yerin diğer bir stratejik önemi de, eski kenti ve onun tarihi değerlerini, yeni kentle yani modern Cumhuriyet'in yerleştirmeye çalıştığı yeni değer ve anlamlarla hem ayırması hem de birleştirmesiydi. Baska bir deyişle, Gençlik Parkı eski kent ve yeni kent arasında adeta bir tampon bölge oluşturuyor ve onları hem tarihle barıştıran hem de modernlikte uzlaştıran bir yer oluyordu (Baydar, N. 1938).

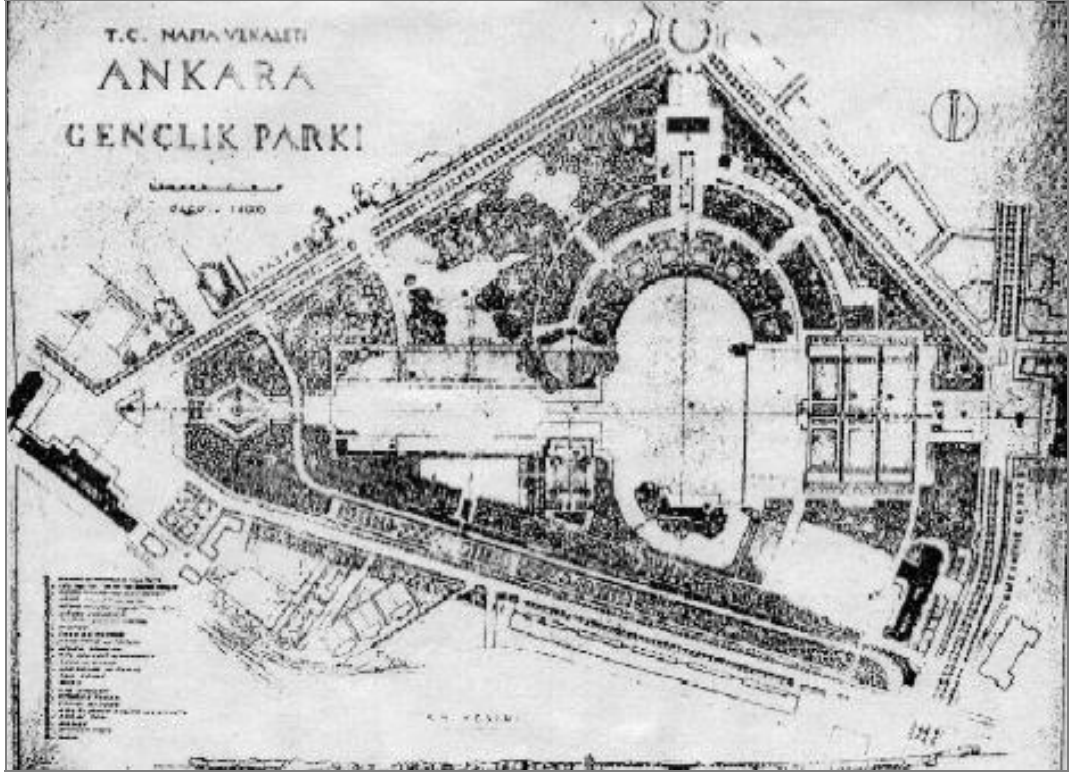
Şekil 5.46: Ankara Gençlik Parkı, sergi, 1933.

Jansen'in Gençlik parkı içinde önermiş olduğu sergilerin yapılacak olduğu meydan perspektifi, 1932 yılında İzmir'deki Konak (Gazi) Meydanı, için yapmış olduğu perspektife benzerliği ile dikkat çekmektedir. (bkz. Şekil. 5.37-5.39)

Şekil 5.47: Ankara Gençlik Parkı, genel perspektif, Hermann Jansen, 1935.

20 Temmuz 1935'de Ulus gazetesi, parkın planlarının tamamlandığını "Ankara En Güzel Türk Şehri Oluyor" başlığı altında Jansen'in planları, perspektifleri ve mimari açıklamaları ile birlikte halka duyurmuştur. Jansen planında Ankara kalesi, şehrin merkez noktası olmuş ve çağlayanlar, bol gölgelikli park yolları, havuz, lokanta ve kafeteryalar önermiştir.

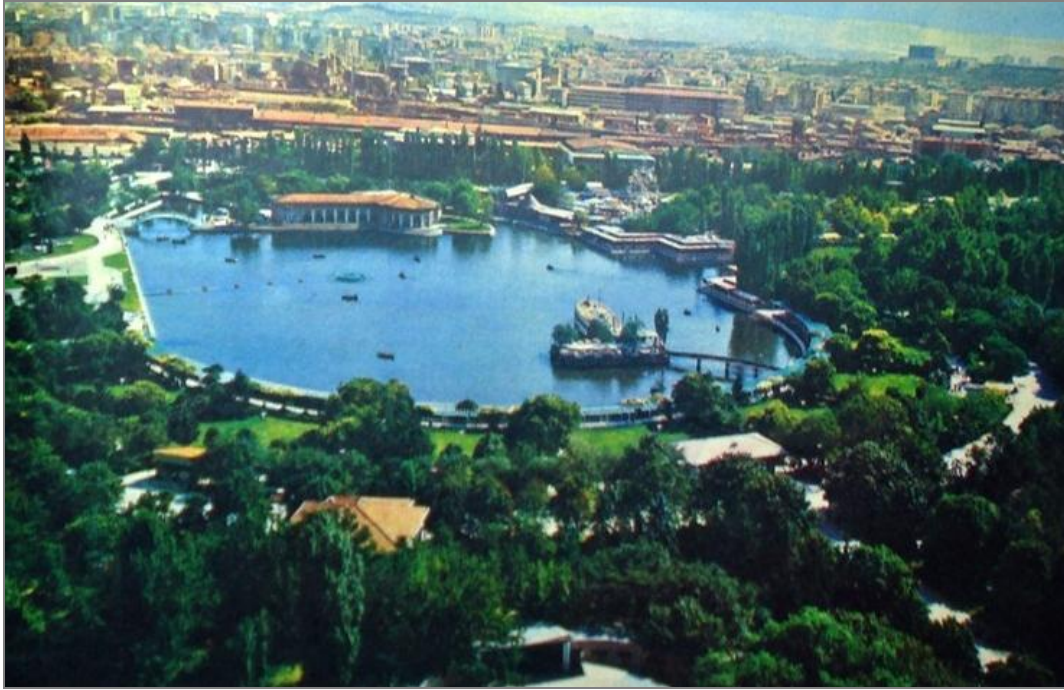
Şekil 5.48: Ankara Gençlik Parkı, Theo Leveau planı, 1936.

Ancak 1936 yılında Gençlik Parkı proje uygulaması ani bir değişikliğe uğramıştır. Bazı estetik kaygılar, teknik zorlamalar ve ekonomik sebepler dolayısıyla Fransız planıcı Theo Leveau'nun planı, Atatürk'ünde bulunduğu Bakanlar Kurulu tarafından 8 Subat 1936'da onaylanmıştır. Jansen projenin Leveau'ya verildiğini bir ay sonra 12 Mart 1936'da gazeteden öğrenmiştir. 1939 yılında Jansen planlama kurulu danışmanlığından istifa ederek Ankara'yı terk etmiştir. Leveau'nun planı, kavramsal olarak Jansen'in planının aynısı olmakla birlikte geometrik düzenlemeler ve gölün tasarımında bazı farklılıklar vardır. Bu plan da 1936'da, yine Atatürk'ün başkanlığında yapılan bir Bakanlar Kurulu toplantısında onaylanır ve park 1938 yılında tamamlanır. Ankara, fiziksel ve toplumsal değerleri ile Cumhuriyet modernliğinin öncü kenti olarak benimsenmiş ve Gençlik Parkı da bu yaklaşım içinde bir rekreasyon alanı olarak tasarlanmıştır.

Leveau'nun planında ana giriş yine Opera meydanındandır. Gölün ana girişinde genişçe tutulan meydan seremoniler için tasarlanmıştır. At nalı şeklindeki büyük gölün üzerinde biri küçük, biri büyük olmak üzere iki ada bulunmaktadır. Büyük adada gazino, diğerinde ise sandallar için iskele ve kayıkhanesi tasarlanmıştır. Parkta ayrıca çocuk alanları, dinlenme alanları, vestiyer ve büfeler, gençler için eğlence

alanları, açık hava tiyatrosu, kus bahçesi, limonluk ve bir de halk kahvesi yer almaktadır (Özkır, A. 2007).

Parklar, kamusal mekân olarak kent sakinlerinin boş zaman ihtiyaçlarını giderirken sosyalleştirici, yani eğitici işlev de üstlenirler. Bu anlamda hem peyzajla hem de insanlarla etkileşim kurulan yerlerdir. Batı ülkelerinde modern zamanlarda, parklar orta sınıf norm ve değerlerine yönelik sosyalleştirme ve bu yönde zevkler geliştirme işlevleri üstlenmişlerdir. “Sosyalleştirme” işlevi “modernleştirme” olarak da okunabilir. Ülkemizde bu modernliğin oluşturulmasında Cumhuriyetin başlarında devletin rolü (öncü bürokratlar, aydınlar, kitle iletişim araçları, halkevi benzeri kuruluşlar vb. aracı aktörler) önemlidir. Başkent Ankara, fiziksel ve toplumsal olarak Cumhuriyet modernliğinin öncü kenti olarak tahayyül edilmiş; Gençlik Parkı da bu yaklaşım içinde bir rekreasyon imgesi olarak tasarlanmıştır (Demir, E. 2006).

Şekil 5.49: Ankara Gençlik Parkı, 1960’lar.

Dönemin mimarlarından Faruk Galip, 1933 tarihli yazısında Gençlik Parkını ele almaktadır: “... Üç muhtelif seviyeden her birinin sonunda birer havuz ve gölün ortasında otuz metre irtifaya yükselen bir fiskiye bulunacaktır. Havuz, göl ve şelallerin heyeti umumiyesi çok cazip bir manzara arz edecektir. Gölün şimalindeki gül bahçesi ve pergola ve yedi fiskiye çok samimi ve sihirli bir gezinti ve istirahat yeridir. Gölün şarkında halk toplantıları ve eğlentileri için geniş bir saha

birakılmıştır. Garbindeki ufak bir adacığa iki köprü ile geçilecektir. Adada çok lüks ve nefis manzaralı bir gazino ve lokanta binası yapılacaktır. Çocuk bahçesi, oyun yerleri, gölgelikler, labirent, yağmur zamanında sığınma yerleri, çocuklar için küçük bir yüzme havuzu, halk kahvesi ve açık tiyatro havuzun etrafını süsleyecektir...”

Bu yazıdan da anlaşılacağı üzere Ankara Gençlik parkındaki adacık ve gazinosu düzenli bir çalışma ve planlama sonucunda oluşmuştur. İzmir Enternasyonal Fuarı’ndaki adacığın ve gazinonun oluşumun süreci ise daha farklıdır. Bu konuya ileriki bölümlerde detaylı olarak değinilecektir.

İzmir Enternasyonal Fuarı ve Ankara Gençlik Parkı

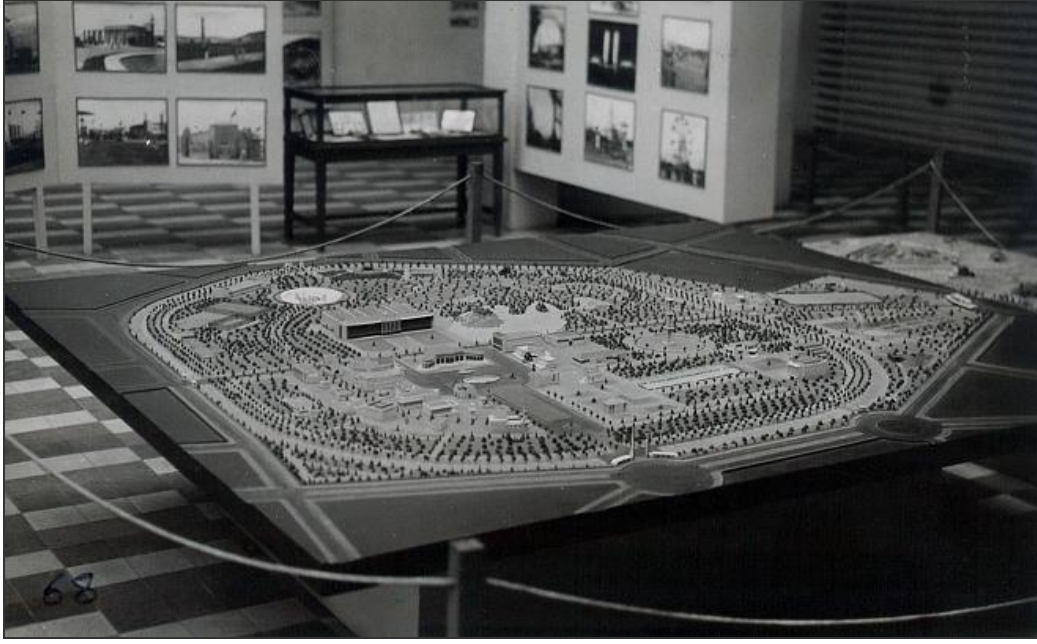
Ankara Gençlik Parkı ve İzmir Enternasyonal Fuarı planlanış biçimi ve amacı ile benzerlikler göstermektedir. Hermann Jansen, Danger-Prost planı hakkında görüşlerini almak üzere 1932 yılında İzmir’e davet edilmiştir. Yangın alanı ile ilgili çizimler ve çalışmalar (bkz. şekil 5.31-5.39) yapan Jansen, bu dönemde Ankara Gençlik parkını tasarlamıştır. İzmir yangın bölgesinde önerilerde bulunan Jansen’in, planlanmak istenen fuar alanı için görüşlerinin alınmış olma olasılığı yüksektir. Ne var ki, İzmir Enternasyonal Fuarı’nın 1936 yılında kurulduğu alan 1925 tarihli Danger-Prost planında (bkz. şekil 5.30) yeşil alan olarak planlanmıştır.

Gençlik parkının inşaatının tamamlandığı yıl olan 1936’da İzmir Enternasyonal Fuarının temeli atılmıştır. Her iki planda genç Türkiye Cumhuriyeti’nin modern yüzünü simgelemek adına aynı dönemde planlanmıştır.

Gençlik Parkı, eski kent merkezinde yarı bataklık 260 bin m² bir arazi üzerine planlanmıştı. İzmir Enternasyonal Fuarı ise kent merkezinde 360 bin m² bir alan üzerine kurulmuştur.

Gençlik Parkı’nın tasarımında şu öğelere yer verilmişti: “Fıskiyeleyle büyük bir havuz, bu havuzun güneyinde sahile küçük bir köprüyle bağlanacak küçük bir ada ve gazinosu, gezinti yolları, ağaçlar, çimler, kır kahvesi, tiyatrolar, çocuk bahçeleri ve lunapark” (Z. Uludağ, 1998).

İzmir Enternasyonal Fuarına baktığımızda; Kaskatlı havuz, Büyük bir göl içinde köprü ile karaya bağlanan, gazinonun bulunduğu bir adacık, gezinti ve yürüyüş yolları, tarih ve sanat müzesi, amfi tiyatro, yeşil alanlar, çocuk oyun alanlarına ek olarak fuar alanında farklı devletlere ait pavyonlar planlanmıştır.

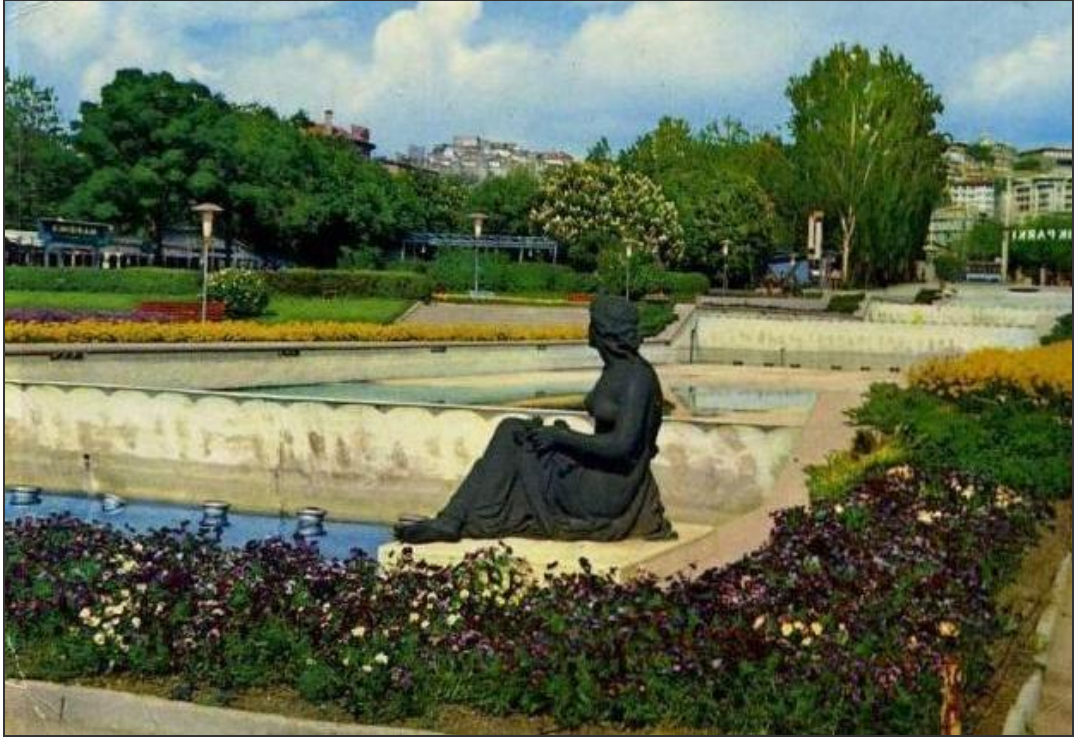

Şekil 5.50: İzmir Enternasyonal Fuarı maketi, 1936.

Bu dönemde İzmir Enternasyonal Fuarı'nda kaskatlı havuzun yanında bulunan Sadi Çalık tarafından yapılmış olan çıplak kadın heykellerinin bir benzerini Gençlik Parkında görebiliriz. Modern Cumhuriyetin simgesi olarak Gençlik Parkı'ndaki kadın heykelleri, günümüzde Ankara Belediyesi tarafından kaldırılmıştır.

Şekil 5.51: İ.E.F. Kaskatlı Havuz.

Şekil 5.52: Gençlik Parkı, kadın heykeli.

Gençlik Parkı sosyolojik yönden ele alındığında herkesin kullanabildiği ortak bir rekreasyon alanı olmasından dolayı kamusal mekân niteliğini taşımakta ve modern, sağlıklı bir kent yaratma düşüncesi ile İzmir Enternasyonal Fuar'ı ile aynı anafikirde planlanmıştır.

Her iki planda da geniş bir yeşil alan içerisinde büyük bir yapay göl oluşturulmuş, gölün etrafında gazinolar planlanmıştır. Aynı ismi taşıyan, göl içinde bir adacık üzerinde planlanan “Ada Gazinosu” İzmir ve Ankara’da simgesel bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gençlik Parkı içindeki gazinoların en ünlüsünün ve prestijlisinin Göl (ya da Ada) Gazinosu olduğu söylenebilir. Göl Gazinosu, adeta bir simge mekândı ve diğerlerine göre müşteri profili, gazete sayfalarından çıkartıldığı kadarıyla (aynı zamanda eski park kullanıcılarıyla yapılan mülakatlardan da), üst bürokratlar, sanatçılar, ünlüler ve “iyi halli” insanlardan oluşuyordu (Demir, E. 2006).

Rıza Aşkan’ın İzmir Enternasyonal Fuarı içinde tasarlamış olduğu Ada Gazinosu ileriki bölümlerde detaylı olarak değerlendirilecektir.

Bozdoğan (2002) Gençlik Parkı’nı ve dönemi şöyle değerlendirmektedir; *“Ankara Gençlik parkı ölçeği ve kapsamında olmasa da, başka birçok Cumhuriyet şehrinde*

de 1930’larda benzer kamu alanları ve kentsel altyapıların yapıldığı belirtmekte, İzmir Enternasyonel Fuarı’nın yeri olan, İzmir’in Kültürpark’ı (1936), “gazino ve dans platformu” işlevi gören bir adası olan yapay göl de dahil , Ankara’daki gençlik parkı’ninkilere benzeyen bir çok özelliğe sahipti. Bu “Ada Gazionlar” gibi tekil mimari uygulamalar, ayrı ve daha kapsamlı incelemeler gerektirirler, çünkü bunlar cumhuriyetçilerin sofra adabına malik,cazbant dinleyen ve raahtça dans eden, tamamiyle Batılılaşmış, iki cinsin bir arada bulunduğu topluluk hayalinin güçlü ifadeleridir. Birçoğu özgün estetik ve çevre niteliklerini halen koruyan bu mekanların, bu tür daha rafine kurumlara fiilen ancak küçük bir elit girebildiği zaman bile önemli demokratik içerimleri vardır. 1930’lardaki birçok Türk şehrinin kartpostalları , bu kamusal mekanların, havuzları, titiz düzenlemeleri , gazinoları, çay bahçeleri, hayvanat bahçeleri ve lunaparklarıyla, her yaş, sınıf ve cinsiyetten insanların gezinmeye, görmeye ve görünmeye geldikleri gerçekten “popüler” mekanlar haline gelmiş olduklarına tanıklık ederler. Bu kamu mekanlarında kadınların da bulunması, başlı başına övgüye layık görülen bir tema, Kemalistlerin Türk kadınlarını geleneğin baskıcı tecridinden kurtarmaktan duydukları gururun altını çizen bir “modernin cinsiyet kazanması” temasıydı.”

Gençlik Parkı ve İzmir Enternasyonel Fuarı kentsel ölçekte, sosyal ve ekonomik etkileri ele alınarak değerlendirildiğinde genç Türkiye Cumhuriyeti’nin modern yüzünün vurgulandığı birer kentsel tasarım enstrümanı olarak düşünülebilir.

5.3 Dr. Behçet Uz ve İzmir Enternasyonel Fuarı Kuruluş Süreci, İzmir Belediyesi Uygulamaları ve imar çalışmaları; 1931-1938

Erken Cumhuriyet döneminin İzmir’deki büyük mimari girişimlerinin başında kent planının yanı sıra Kültürpark Projesi gelmektedir. Önceleri, Mithat Pasa Sanat Okulu’nda, daha sonra bugünkü Efes Oteli’nin bulunduğu alan üzerinde “9 Eylül Yerli Mallar Sergisi” adıyla açılan fuar, 20 Ağustos 1936’da “İzmir Enternasyonal Fuarı” adını alarak simdiki fuarın bulunduğu yerde kurulmuştur (Özgünel, N. Y, 2000).

Fuar’ın kuruluş süreci İzmir tarihi açısından büyük önem taşıyan, önemli bir kentsel dönüşüm projesidir. Behçet Uz, 1580 sayılı Belediye Kanununun ilk uygulama yılı olan 1930 yılında İzmir Belediyesi’ne meclis üyesi olarak katılmış, ve 10 Kasım

1931 yılında İzmir Belediye başkanlığına seçilmiştir. Yanmış, yıkılmış bir kent, borç içinde bir belediye devralmıştır.

Şekil 5.53: Cumhuriyet Meydanı.

İzmir Belediyesi yangının izlerini üzerinden atmak adına düzenli bir yapılaşma ile sosyal çevrenin bir bütün olarak planlaması için çabalıyordu. 1932 yılında Cumhuriyet Meydanı'nın ve Gazi Heykeli'nin açılışı gerçekleştirilmiştir. 1930'da yürürlüğe giren Belediyeler Kanunu ile belediyeler şehircilik planı yaptırmakla yükümlü tutulmuştur (Bilsel, C. 2009).

Bu dönemi Behçet Uz aşağıda olduğu gibi özetlemektedir;

“Şehrin büyük bir kısmı yangınla tahrip olmuş, nüfusu yarı yarıya azalmıştı. İktisadi durum kötü idi, bunun neticesi olarak belediye bütçesi 2.500.000 liradan 800.000 liraya düşmüştü. Devlet tarafından belediyeye cüzi bir ikraz yapılmıştı, fakat bu ancak belediye memurlarının maaşlarını ödemeye kafi gelmiş, ve borç yükünü arttırmıştı. İflas halinde bulunan İzmir ancak, en basit ve ancak en esaslı amme hizmetlerini idame ettirebilmekteydi. 1920 ile 1930 yılları arasında bir tek düzenli yol, Gazi Bulvarı yapılabilmektedir.”

Behçet Uz çalıştığı ekibin niteliğine ve gelişimine önem vermiş, eğitim görmeleri ve yurtdışındaki gelişmeleri takip edebilmeleri için Belediyede görevli mühendis ve mimarları Avrupa'ya göndermiştir (Olgaç, U. 1939).

Behçet Uz göreve geldikten sonra, başkent Ankara'nın imar planı üzerinde çalışmakta olan Alman plancı Hermann Jansen'in fikirlerini almak üzere 1932 yılında plancı ile temasa geçmiştir. Jansen, Danger-Prost planını revize ederek yeni öneriler getirmiştir. Behçet Uz'un yabancı planlılara olan inancı ileriki bölümlerde Le Corbusier ile anlaşma sürecinde de devam edecektir ki Atatürk de İstanbul ve Ankara'nın planlarının özel davet ile Prost ve Jansen tarafından yapılmasını istemiştir. Atatürk beni Türk doktorlarına emanet edin demiştir ancak İstanbul veya Ankara'yı Türk planlılara yaptırın diyememiştir, lakin o dönemde Prost veya Jansen düzeyinde, Türk bir kent planı ülkemizde yetişmemiştir.

1933'te çıkartılan Yapı ve yollar kanunu , bu yeni dönemde İzmir Belediye'sine yeni yetkiler verirken, yol ve inşaat yapımında yeni düzenlemeler getirmiştir. 1933 yılı Anadolu gazatesinde belirtildiği üzere; Bu kanuna göre, Hastane, Hayvan parkı, mezarlık gibi yerler belediyenin belirleyeceği alanlarda inşaa edilecek, dörtten fazla yol bir noktada birleşmeyecek, binaların kat yüksekliği, şehir haritasındaki yolların önem ve durumuna göre belirlenecekti. Büyük İzmir Yangınının bir sonucu olarak sinema, tiyatro, okul gibi kamuya açık alanlarda ahşap merdiven yapmak yasaklanmış, havagazı borularının kaynama demir ve çelikten yapılma zorunluluğu getirilmiştir (Baran, T.A. 2003).

Toplumda Cumhuriyet öncesi dönemlerden başlayan yaşam biçimlerindeki dönüşüm daha da pekiştirilerek yaygınlaştırılmak istenmektedir. Bu hedefe varmada en önemli amaç kentlerdeki yerleşim birimlerindeki biçimsel dönüşümün bütünlüğünden oluşan mekansal dönüşümdür. Bu ideolojik, kültürel ve temelde sosyo-ekonomik yönelim dönemin belediyeçilik uygulamalarını, programlarını biçimlendirentemel etkenlerden biri olmuştur (Seymen, Ü. B, 1992).

Seymen (1992), yapılan bu çalışmaları üç ana başlık altında toplamaktadır.

- 1-Kentte sağlık ortamının gerçekleştirilmesi.
- 2-Kentin fiziksel görüntüsünün ve altyapısının çağdaştırılması
- 3-Kentte yaşam biçiminin çağdaştırılması.

Kentte çağdaş sağlık ortamının yaratılması adına, belediye doktorlarını kendi bölgesindeki sağlık işlerinden sorumlu tutarak ücretsiz sağlık hizmeti verilmesini sağlamıştır. 1931-1933 yılları arasında Zeki Sayar tarafından yapılmış olan çocuk hastanesi kurulmuştur.

Mersinli, Halkapınar, Bostanlı, Güzelyalı bataklıkları kurutularak, sivrisineklerin yol açtığı sıtma hastalığının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Kurutulan Halkapınar bataklığına Rıza Aşkan 1950 yılında Altın Ördek Kır Kahvesi'ni inşaa edecektir. Bataklıkların kurutma işlemi yangın yerinden çıkan molozların bu alanlara dökülmesi ve okalıptus ağaçlarının dikilmesi gibi pratik bir yol ile çözümlenmiştir.

Bu dönemde Lağım ve kanalizasyon işleri belediye bütçesinin içinde kentin tamamında sürdürülmüş, çöken lağım kanalları tamir edilmiş, menfezler temizletilmiştir. Ağaçlandırma ve temizlik işleri doğrultusunda, sağlık açısından da önem taşıyan su sorununa önem verilmiş, Karşıyaka dahil kentin büyük bir kesimine su taşınmasını sağlayan bir şebeke kurulmuştur (Seymen, Ü. B, 1992).

Gazeteci Olgaç (1939) İzmir'in temizliği ve belediyenin çalışmaları hakkında şunları söylemektedir; *"İzmir'in sokaklarını dolaşırken kavun karpuz kabukları, hayvan gübreleri, köpeklerin eşindiği çöplü ve müteaffin köşeleri artık görmek kabil değil. Halkın bu kadar sıhhatine itina gösteren, şehrin bataklıklarını kurutmak, bir yandan ağaçlandırmak, bir yandan sıtma ve gıda maddeleri mücadelelerini açmak gibi mühim işlerle uğraşan Belediye şehrin mütemadi bir şekilde temiz tutulmasını da temin etmiştir. Evvela şehrin hemen her noktasına güzel boyalı sepetler asılmış ve yerlere çöp atılmaması, çöplerin bu kutulara konulması üzerlerine yazılmıştır. Belediye kadrosunun darlığına rağmen bu temizlik işlerini harikulade bir şekilde başarmıştır. Halka lütfen diye hitap ederek temizliğe davet etmiş,, dinlemeyenleri, çöp atanları, yerlere tükürenleri yakaladıkça temizliğe mani olanları cezalandırmıştır."*

Bu dönemde Behçet Uz, önemli sokakları yıkatmış ve temizletmiş, halkın bilinçlenmesi adına konferanslar verdirtmiş, gazetelerde, sağlık ve temizlik temalı yazılar yazdırtmıştır.

Kentin fiziksel görüntüsünün, altyapısının ve yaşam biçiminin çağdaşlaştırılması ile ilgili, Danger-Prost planının uygulamasına yönelik geniş bulvarlar açılmış, yoğun bir ağaçlandırma çalışması sonucunda yeşil alanlar düzenlenmiş, parklar ve çocuk oyun

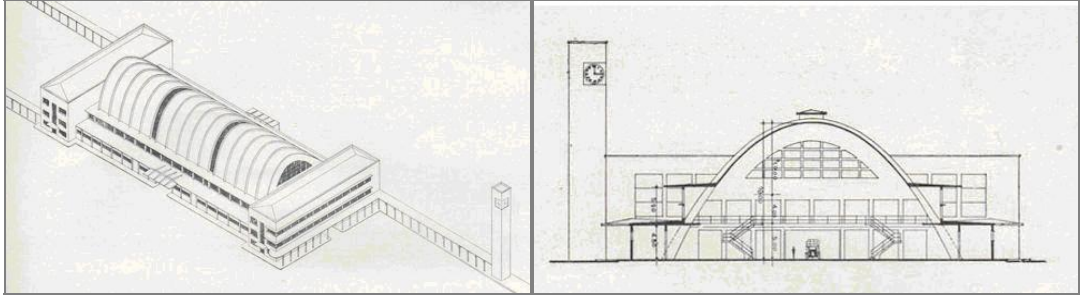
alanları planlanmış, kentin aydınlatılması için çalışılmış, ulaşım sistemini geliştirmek için çalışmalarda bulunulmuştur.

Merkez Garajın kurulması ve kent içi ulaşımı, toplu taşıma sistemi dönemin Belediyeler dergisinde şöyle anlatılmaktadır; “ *İzmir’de, değil Türkiye’de Avrupa’da dahi eşine az rastlanır bir kurumvar; Garaj Santral... İzmir’le civar vilayetler arasında işleyen bütün yolcu otobüsleri buraya geliyor, buradan kalkıyor. Tamirhanesi, benzin satış yerleri, eşya emanet dairesi olan garaj santral, aynı zamanda hususi otomobil, otobüs ve motosikletler için “vestiyer” vazifesini de görür: İsteyenler ufak bir kira mukabilinde arabalarını buaraya bırakabilirler... Gözalcı renklere boyanmış bu geniş ve rahat arabalar bu sevimli ve cana yakın İ.B.O’lar bizi ufak bir ücretle İzmir’in her tarafına götürür 120’ye yakın yolcu alan büyük, römorklu arabalar, halkı dakikalarca otobüs beklemekten kurtarmıştır Bu arabaların şehre ettikleri hizmeti anlatmak için rakam verelim: Otobüsler 1937’deki 678.783 yolcuya mukabil 1940 yılında 7.153.152 yolcu taşımışlardır.*” (Tiryakioğlu, S. 1941).

Zamanın belgelerinde, Fransızca kurgusundan alınarak “garaj santral” olarak bahsi geçen bu yerin düzenlenmesi için 1937, 1938 ve 1939 yılları belediye bütçelerinden ayrılan paralarla gerekli çalışmaların bir kısmı tamamlanmış ve en azından, şehir otobüslerinin bu alana nakli, 15.3.1939 tarihinde gerçekleştirilmişti. Şehirlerarası otobüslerle, kamyonlar ve diğer motörlü ulaşım araçlarının da, aynı yılın sonlarında burada toplandığını görüyoruz.

Söz konusu garajın, şu anda var olanın yapımına kadar geçen sürede, Basmahane (Dokuz Eylül) Meydanı yakınındaki, halen belediye otobüsleri garajı olarak kullanılan bu alanda hizmetini sürdürdüğünü biliyoruz. Daha sonra, 1940 yılında, ayrılan yeni bir tahsisatla, garaja ait bekleme salonu, gazino, PTT büroları ve otel kısımlarının temellerinin atıldığı, ancak “*vaziyet hazır dolayısıyla, malzeme tedariki müşkülata binaen*” inşaatı devam edilemediği belirtilmiştir. Santral garajın bu kısımlarının, daha sonra, 1941 yılında da tamamlanamamış olduğunu anlıyoruz (Beyru, R. 1992).

1937 yılında, “*kentin yiyecek maddelerini bir arada ve toplu halde denetim altında tutabilmek*” amacıyla, uluslararası nitelikte bir proje yarışması açılmıştır. Yedi projenin katıldığı bu yarışmada birinci ödülü Y. Mimar Zeki Sayar kazanmıştır.

Şekil 5.54: İzmir hal santrali proje müsabakası, birincilik ödülü'nü alan proje, Zeki Sayar.

Projenin bugünkü Büyük Efes Otel'i'nin yer aldığı yapı adasının tümünü, yada bir kısmını içine almış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yarışmanın sonuçlandırılmasına karşın, hal binasının yapımına, çeşitli nedenlerle savaş yılları içinde, ve de daha sonraları, hiç bir dönemde başlanamamış olduğunu görüyoruz (Beyru, R. 1992).

Zeki Sayar tarafından birincilik ödülü olan hal santrali projesi, bu dönemde farklı projelerde kullanılan saat kulesi ile simgeleşmiştir. Şekip Akalın'ın Ankara Gar Gazionusunda kullanmış olduğu saat kulesinin bir benzeri, İzmir Belediyesi İmar Müdürü Rıza Aşkan tarafından, Eşrefpaşa'da 1954-1955 yıllarında yapılan kentsel planlama çalışmaları sürecinde yapılmıştır.

İlhan Tekeli (1978) Dönemin sosyal yardım kurumlarını dört başlık altında toplamıştır.

I.Grup; Sosyal güvenlik ve yardım niteliği ağır basan; fakirler için barınacak, korunacak ve bakımlarının sağlanacağı, kimsesiz çocuklar için yetiştirme ve bakım yurtları kurmak, geliştirmeyi amaç edinmiştir. II.Grup; Belediye tiyatrosu, müzesi, gazinosu kurmak gibi kültürel niteliği olan görevleri benimsemiştir. III.Grup; belediyeye kazanç getirecek olan; fırın kurmak, un ve inşaat malzemesi üretimi, buz fabrikası, belediye süthanesi işletmesi, ucuz belediye meskenleri yapmak ve arsa olarak geliştirip imara açmayı hedeflemiştir. IV.Grup ise; Zahir pazarları, ardiyeler yapmak, panayır yerleri kurmak, işçiler ve diğer çalışanlar için iş bulma ve düzenleme idarehaneleri açmak, zabıta yetiştirmek için kurslar açmak gibi görevleri üstlenmişlerdir.

Zorunlu olmayan bu sosyal yardım kuruluşlarının çalışmaları, Behçet Uz'un Belediye başkanlığı görevini yürüttüğü süreçte başarıyla yürütülmüş, şehrin gelişimine ve çağdaşlaşmasına önemli katkıları olmuştur.

Kahramanlar bölgesinde inşaa edilen, işçi evleri-amele evleri, “ucuz ve sağlıklı evler” olarak yapılmış önemli bir proje olarak yerini almaktadır.

Bitişik nizam yapı parsellerinde uygulanan Kahramanlar Konutları’na ait ilk planlardan anlaşıldığı kadarıyla konutlar, genellikle tek katlı veya dubleks özellikte inşa edilmiştir. Fakat bunların çoğu sonradan kira amaçlı olarak bağımsız iki kata dönüştürülmüş yada kat ilaveleri yapılmıştır. Konutlarda mekânsal çeşitlilik çok sınırlıdır ve mekân boyutları minimum ölçülerdedir. Odalar genellikle fonksiyonları gereği tanımlanmamıştır.

Çok kısıtlı mekânsal olanaklara sahip Kahramanlar Konutları, zaman içinde kullanıcıların gereksinimine yetersiz gelmesi sonucu, ekonomik ve sosyal yaşam koşullarındaki değişimler paralelinde yeniden düzenlenmiştir (Çetin, S. 2005). Harbi Hotan, 1952 yılında, Kahramanlar bölgesinde “İzmir Memurlar Kooperatifi Evlerini” planlayacaktır.

Bu dönemde Karşıyaka bölgesi prestijli bir bölge haline getirilmiş, kent genelinde park behçe ve yolların ağaçlandırılmasına büyük önem verilmiştir. Tiryakioğlu (1941) Behçet Uz döneminde İzmir yeni açılan park, bahçeler , yolların ağaçlandırılması, bakımının yapılması, genişletilip daha da geliştirilmesi ve eski mezarlıkların parklara dönüştürülmesi ile “yeşilin hücumuna” uğradığını belirtmektedir.

Konak meydanı’ndan varyantın inşaa edildiği üst kısma, Eşrefpaşa’ya doğru uzanan bölümde yer alan Musevi mezarlığı’nın üzerine kurulan Bahribaba Parkının yapımına belediye başkanı Aziz beyin önyak olmasıyla, 1926 yıllarında başladığı bilinmektedir. Bu çalışmalar, daha sonraki dönemin Belediye Başkanı Hulusi Alataş zamanında da sürdürülmüş, yeni ağaçlar dikilmek ve gerekli düzenlemeler yapılmak suretiyle halkın kullanımına açılmıştır (Beyru, R. 1992).

Bahribaba parkının düzenlenmesi Behçet Uz yönetimindeki belediyeye örnek teşkil etmiş, Ulumezar, Salihdede, Faikpaşa, Bornova ve Soğukkuyu mezarlıkları park ve bahçe olarak düzenlenmiştir. Ağaçlandırma çalışmaları, sadece bu parklardaki sınırlandırılmamış, Halkapınar bataklığının kurutulmasına çalışılırken, bir yandan da, kazanılan alanların ağaçlandırıldığı görülmektedir.

İleride değerdendirilecek olan 1953-1955 yılları arasında Eşrefpaşa bölgesinin kentsel gelişiminin temeli, bu bölgedeki mezarlığın park olarak düzenlenmesi ile Behçet Uz'un belediyeçilik döneminde atılmıştır.

İzmir Enternasyonal Fuarı'nın kuruluş süreci; 1933-1936

1933 yılı Haziran ayında Türk Halevi sporcuları İstanbul'dan Odesa'ya (Sovyetler Birliği) hareket etmişlerdir. Sovyetler birliğine giden bu heyet içinde Yeni Asır Gazatesi spor muhabiri ve İzmir Heyeti Fahri Reisi Suad Yurdkoru da bulunmaktadır. Yurdkoru 1933 yılında Moskova'da görmüş olduğu Kültürpark'tan hayranlıkla bahsetmektedir: *"...Gezintiye evvela çok mühim bir terbiye ve sıhhat müessesesi olan Kültürpark'tan başladık. Bu muazzam parkın içinde çocuklar ve halk için muhtelif terbiye ve spor müesseseleri yapılmış. Parkın kenarında Moskova nehri geçiyor. Nehrin üzerinde yüzme ve kürek talimleri için hususi yerler var. Buradaki müesseseleri ayrı ayrı yazmak çok uzun olacak. Hatırimda kalanların simlerini zikrediyorum; Çocuk bahçeleri, çocuk mektepleri, - bunlar çok muhtelif ve yaş üzerine ayrılmış. Çarlık devri mezalimini tatlı bir surette gösteren pavyon, tiyatrolar, sirkler, Sovyet sanayinin her sene ne kadar terakki ettiğini gösterir sergiler, paraşütle atlamağı tayin eden kule, lokantalar..."*

Suad Yurdkoru yazısının devamında gittikleri tiyatroyu, ziyaret ettikleri müzeleri ve şehrin diğer mekanlarını da anlatmaktadır. Suad Yurdkoru 1934 yılında yapılan seçimlerde belediye meclisine üye olarak seçilmiş, iki ay sonra da Belediye Reis muavinliğine atanmıştır. 1934 yılı Mayıs ayında hazırladığı raporu Belediye başkanı Behçet Uz'a iletmış ve olumlu bir tepki almıştır. Rapor şöyledir;

" Kültürpark, İzmir halkının hava, güneş alma ihtiyacını, sıhhatini bedii zevkini tatmin ve aynı zamanda inkılap ve kültür bakımından yeni nesile faydalı olacak mahiyette tanzim edilecektir. Park yapılmak üzere tefrik edilen 360.000 metre murabbaında arazinin planı bu noktai nazara göre aşağıda zikredilen tesisleri ihtiva etmek üzere hazırlanmalıdır.

Parka açılan kapılar

Muhtelif istikametlerinden giriş kapıları bulunabilir. Fakat esalı olarak yapılacak dört büyük kapı şark, garp, şimal ve cenup istikametlerinde olacak ve bu kapıların iç ve dış taraflarında tahacüme mani olmak üzere müsait bir meydan bulunacaktır. Diğer yaya giriş kapıları bunlardan daha küçük olmalıdır. Park dahilinde motörlü

tenezzuh vesaitinin dolaşması kabul edilirse bunların giriş ve çıkış kapıları ayrıca yapılmalıdır.

Motörlü vesaitin dolaşacağı yollar yaya yollardan tefrik edilerek doğrudan doğruya kendilerine mahsus giriş ve çıkış kapılarına bağlanmalıdır.

Parkın ağaçlandırma usulü ve yolları

Ağaç dikme ve bu ağaçların cins ve kesafetini tayin etmek usulünde hendesi bir şekilde aranmaktan ziyade her muntikanın kendine mahsus bir tertip ve teşhir tarzı olması muvafıktır. Bu suretle parkta dolaşanlar her muntika ayrı ayrı eşkal karşısında kalarak alaka ve merakları artırılmış olacaktır.

Park dahilinde tesisat

Bu tesisat aşağıda sırası ile gösterilmiştir:

A-Muhtelif tesisat

1-Büyük dört kapı yanında yahutta bunların en büyüğü olacak cenup kapısı yanında bir eşya muhafaza yeri.

2-Park idare binası.

3-Bisiklet, motosiklet otomobil bekleme mahalli. Bunlar bittabi motörlü vasaite mahsus kapılarda yahut bu kapıların birisinde bulunacaktır.

4-Park dahilinde müessesatın, kapıların istikametlerini bildirir ve park hakkında umumi malumat verir-luzum kadar-köşk.

5-Sigara, şokola ve gazete satan köşkler. (İçecek de satılır)

6-Telefon ve posta telgraf köşkler.

7-Fotoğraf köşkləri,

8-Elektrik santrali,

9-Abdesthaneler ve çöp atacak yerler,

10-Yangın söndürme merkezi,

11-Polis ve belediye merkezi veya noktaları,

12-Ana caddeler, küçük yollar, meydanlar etrafında oturulacak mahaller. (Bunların bir kısmı beton ve bir kısmı ahşap olabilir)

13-Lokanta ve kahvehane.

Umumi toplantı, eğlence ve spor yerleri

14-5 bin kişi alacak bir meydan (Nümayişler için)

15-Bu meydanın münasip bir yerinde müzik için yapılmış bir mahalle. (Burada radyo ve hoparlör tertibatı bulunacaktır.)

16-Anfiteatr şeklinde bir açık tiyatro. (Burada boks ve güreş müsabakaları yapılır.)

17-Bir sirk yeri. İzmir'e gelen seyyar cambazhanelere mahsus. (Buna lazım görülmezse bu iş için umumi meydan da kullanılabilir.)

18-Bin kişilik iki meydan. Bu meydanlarda zaman zaman teşvik ve propaganda mahiyetinde askeri talimler yapılır. Aynı zamanda mekteplilerle sporcuların açık havada beden terbiyesi hareketleri yapmaları için tahsis edilir. Bu meydanların yanında birer soyunma ve duş mahall (kapalı),

19-Bir açık yüzme havuzu (vasati eb'atta) buna mücavir küçük bir gazino,

20-Bir çocuk tiyatro ve sineması (mektep müsamereleri ve buna mümasıl çocuklara mahsus müsamereler için),

21-Çocuk eğlence mahalleri (çocuk bahçeleri) parkın muhtelif yerlerinde.

22-Muhtelif yerlerde küçük ve büyük havuzlar (Bunların etrafına salkım söğüt nevinden ağaçlar dikilmiş ve oturacak yerler yapılmış olacaktır),

23-Bir tenis bahçesi ve paraşüt ile atlama kulesi.

24-Süt damlası (memedeki çocukların el arabaları ile gezdirilmesine ve güneşlendirilmesine mahsus bir mintika. Daha büyük çocukların kum ile oynamasına mahsus bir yer de dahil.

İnkilap ve harp tesisleri

25-Atatürk köşkü. (Atatürk'ün çocukluğundan beri hayatını ve yaptığı eserleri musavver)

Burada ihtilali ve inkilap işinde ona yardım edenler. (General İsmet İnönü ve Fevzi içinde birer köşe.

26-Bir küçük askeri müze. (Türk neferlerinin ve Türk Ordusu'nun tarih devirlerinden itibaren geçirdiği terakki safahatını ve en son askerlik vaziyetlerini gösterir bir

şekilde. (Harita, resim, alet ve edavat-ı harbiye ve kıyafet-i askeriye irae edilmek suretiyle)

27-İhtilal, İnkılap ve Hars Müzesi. (Keza harita, tablo ve eşgal ile irae edilir)

28-Mümkünse İzmir Sivil Müzesi parka nakledilmelidir.

29-Jeolojik, jeografik, antrepoojik, astronomik bir müze. (Madenler köşesi de dahil)

30-Fena ve sari hastalıklarla mücadele müzesi. (Sihhat Koruma Evi)

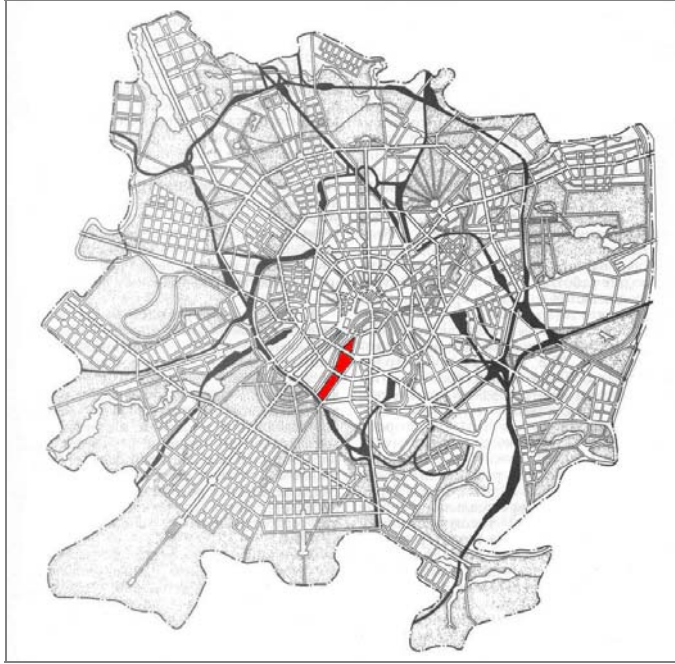
31-İzmir Vilayetinde yetişen mahsulatın ve sanai bakımından İzmir'in hafif ve ağır sanayide yaptıklarını gösterir daimi bir sergi.

32-Alet ve adevatı muhafaza için depo.

33-Park dahilinde yapılacak köşkler ve küçük büyük bütün binaların her biri eski ve yeni mimari usulleri gösterecek harici tezyinatı ve şekli mimariyi haiz olmalıdır. (Bunların bir tarafına hangi devre ait, hangi tarzı mimari olduğu ayrıca yazılmalıdır.)“ (Feyzioğlu, E. 2006)

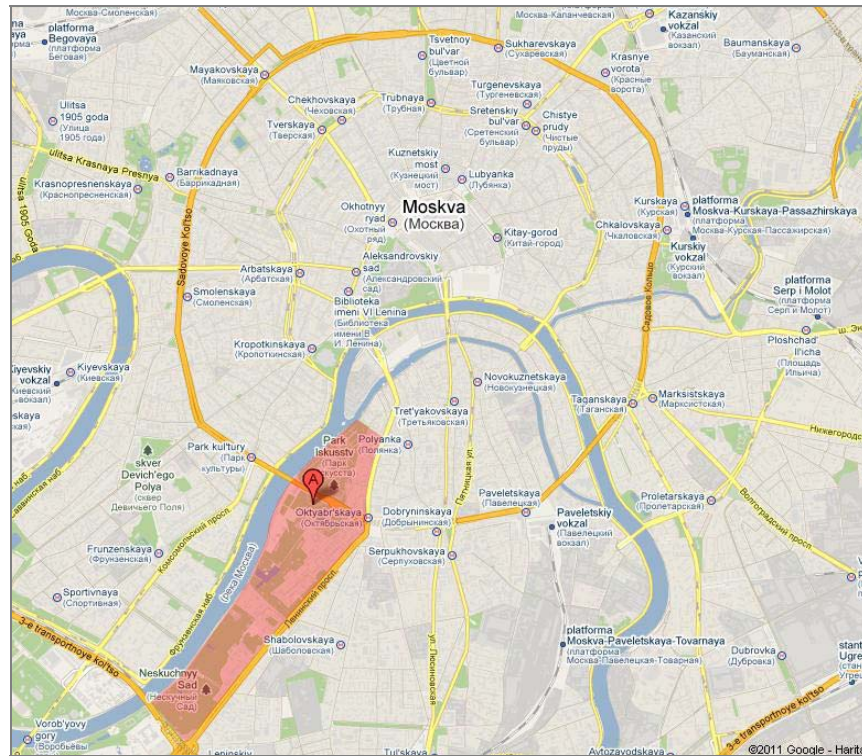
Cana Bilsel (2011)Yurdkoru'nun bahsettiği bu parkın, Moskova'daki Gorki Parkı olduğunu söylüyor.

Gorki Parkı, Moskova

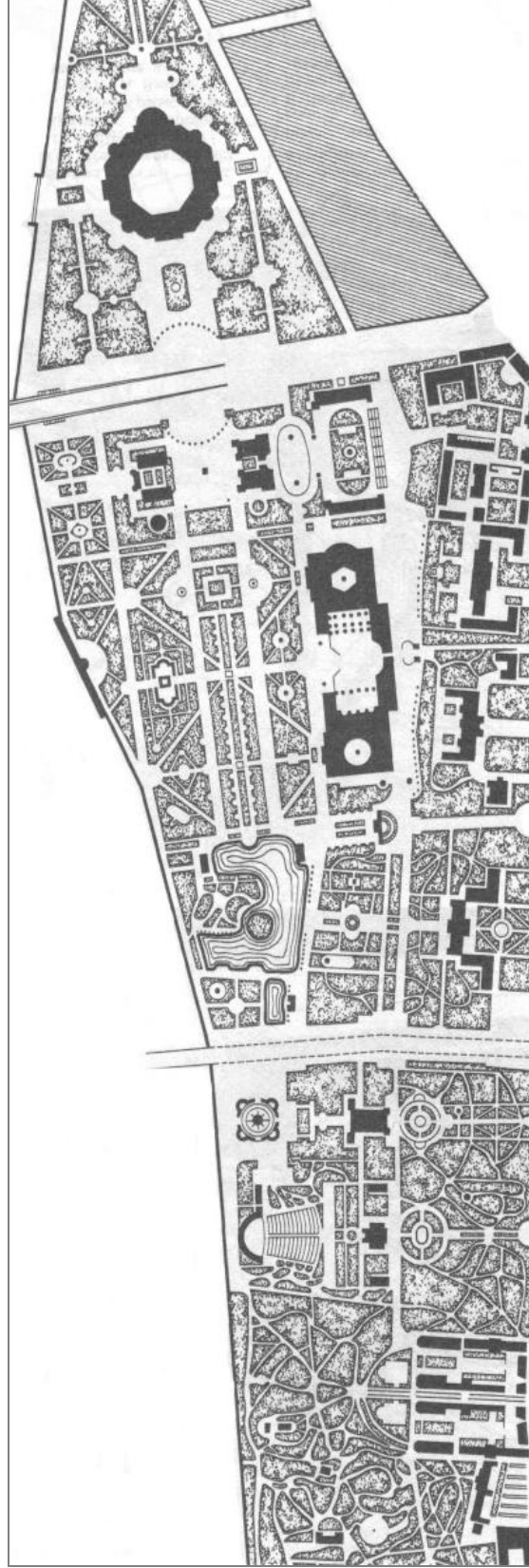

Şekil 5.55: Moskova Master planı rekonstrüksiyonu, V. Semenov, S. Chernyshev, A. Stramentov, 1935.

1931-1933 yılında. Moskova Konseyi Moskova Master Planı ve mevcut binaların düzenlenmesi geliştirmek için proje planlama atölyesi oluşturmuştur. Genel plan kapsamındaki işin mimarları V. Semenov, S. Chernyshev ve mühendis A. Stramentova genel gözetiminde yapılmıştır. Master Planı tasarımı; mimarlık, mühendislik ve ekonomik analize tabi tutulmuştur. Kentin planlama yapısının karmaşık, farklı versiyonları yapılmış, 1935 yılında, Moskova genel planı çalışmaları tamamlanmıştır. Bu dönemde, Türkiye’de Jansen’in planlamış olduğu Ankara Gençlik parkına benzer, şehiri yeşillendirmek için büyük çalışmalar yapılmıştır. Genel planının ana fikri olan radyal planlama fikri doğrultusunda yeşil kanallar geliştirmek amaçlanmıştır. Bu planların uygulanmasına kültür ve dinlenme merkezi olacak bir park yaratarak başlanmıştır. Gorki Parkı 1929 yılında Moskova’nın merkezinde Konstantin Melnikov tarafından yapılmıştır. Gorki parkı master planda kırmızı ile işaretlenmiştir. Gorki parkının detaylı planlama çalışmaları 1934-1936 yılında yapılmıştır. Moskova Nehri’nin kıyısında kurulu olan bu büyük park içerisinde lunaparklar, dinlenme mekânları, bir göl, bisiklet parkurları, yaz aylarında konser ve tiyatro oyunlarına ev sahipliği yapan, Yeşil Tiyatro adı verilen bir amfi tiyatro, tenis kortları, spor kulüpleri, at binme alanları, çay bahçeleri, kafeler ve çeşitli botanik bahçeler bulunmaktadır.

Şekil 5.56: Moskova, master plan-Gorki Parkı, 2011.

Şekil 5.57: Moskova, kültür ve dinlenme parkı. Maksim Gorki, planlama projesi, 1934-1936.

Şekil 5.58: Fuar alanından Cumhuriyet Meydanına bakış.

Suad Yurdkoru'nun raporunu Behçet Uz'a sunmasından sonra çalışmalara hızla başlanmıştır. Behçet Uz ve ekibinin önündeki en büyük engel, 360 bin metre karelik alanı dolduran molozlardı. 1934 yılında başlayan moloz kaldırma çalışmaları, 1936 yılına kadar sürmüştür. Kaldırılan bu molozların bir kısmı ile şehirdeki bataklıklar kurutulmuş, sağlam tuğlalar ise ekonomik şartlar dolayısıyla çevrede yapılacak olan amele evleri gibi inşaatların yapımında kullanılmıştır.

Şekil 5.59: Fuar alanı temizleme çalışmaları, (Arka kısımda görünen bina İzmir Atatürk Lisesi).

Dr. Behçet Uz , "Bu enkazı siz 40 yılda ancak kaldırabilirsiniz" diyenlerin aksine 23 ay gibi kısa bir sürede yangın alanını tertemiz yaptırmayı başarmıştır. Tonlarca enkazı gece gündüz taşıyan arabaların atlarından 68 tanesi ölünce Dr. Behçet Uz, Kültürpark'ın yapımında ölen Atlar için bir Anıt yaptırmıştır (Dağtaş, L. 2004).

Bu “Anıt Çeşme” Kültürpark'ın yapımında ölen atların anısına Rıza Aşkan'ın fikri ve oluşturduğu tema, İzmirli ünlü heykeltıraş Sadi Çalık'a yaptırılmıştır. Rıza Aşkan'ın ilk yapıtı olan atlar çeşmesi, mimarın doğaya karşı olan duyarlılığını ve sanatçı kimliğinin bir göstergesidir. Aşkan'ın ileriki dönemlerde fuar alanındaki mimari gelişmelere katkısı ve Behçet Uz ile olan ilişkisinin, Kültürpark'ın temelini atıldığı 1936 yılında başladığını görüyoruz.

Şekil 5.60: Atlar Anıtı, Rıza Aşkan, İzmir, 1936.

Behçet Uz'un, Rus plancılar danışmanlığında Kültürpark'ın kurulumu için belirlemiş olduğu alan Danger-Prost planında önceden konut alanı olarak tasarlanmış, ekonomik yetersizlikler nedeniyle yeşil alan olarak revize edilmiş olan alandır.

Behçet Uz'un belediye başkanlığı döneminde İzmir tüm Türkiye'ye örnek olacak bir yapılanma içine girmiştir. 1936 yılında Kültürpark ve İzmir Enternasyonel Fuarının inşasına başlanması, şehrin imarına çok önemli bir katkıda bulunacak, Belediyenin

halka karşı olan güvenini kazanmasını sağlayacaktır. Behçet Uz dönemine gelindiğinde, Danger-Prost planının Jansen tarafından yorumlanıp revize edilmesinden sonra istenilen seviyeye gelemeyen İzmir şehri için yeni bir imar planı yapılma gereği ortaya çıkmıştır. 1935 yılına gelindiğinde, İzmir için yapılan planın uygulama kararları dışına çıktığı görülmektedir. Dönemin Nafia Vekaleti, yeni bir imar planı yapılmasını istemiş ve Şehircilik Fen Heyeti, yeni planın çalışmalarına başlamıştır (Atay, Ç. 1998).

1934 yılında dahiliye Vekaletinden İzmir Belediyesine, İzmir'in düzenli bir şekilde imar edilmesi gerektiğini belirten yazı sonrasında, Behçet Uz, belediye mühendisleri ile yaptığı bir toplantı sonrasındaki açıklamasında, İzmir'in yanmış kısımlarını da içine alacak umumi imar planının hazırlanmasının üç yıl alabileceği ve plan hazırlandıktan sonra, bütün inşaatın bu plana göre yaptırılacağını ifade etmektedir. Kısa bir sürede imar raporu hazırlanamıyacağını anlayan İzmir Belediyesi, 1935 yılında imar planı hazırlanırken öncelikle üzerinde durulması gereken konular ile ilgili bir raporu Nafia Vekaleti'nin onayına sunmuştur. İmar planının belediye tastike sunulduğu sıralarda belediye, yeni imar planının kime yaptıracağı konusunda arayışlarını sürdürüyordu. 5 Ağustos tarihiyle belediye meclisine sunulan bir riyaset tezkeresinde bu konuda şöyle denilmektedir; *“İzmir şehri palnının yapılması için muhtelif şehirciler ve eczümlle Ankara imar planını tanzim eden Jansen ve başkaca Prost ile temaslar yapılmıştır. Jansen'in Ankara tecrübesinde görülen mahzurlar ve aynı zamanda İzmir planı için 30.000 lira gibi yüksek bir ücret istemesi dolayısıyla bu şehirciden sarfınazar edilmiştir. Prost'a gelince; elinde mevcut İstanbul, Bursa, Yalova, Karbük gibi şehirlerin planları, İzmir'le alakadar olmasını muhal kılmaktadır. Nafia vekaletinde şifahen yapılan temaslarda öteden beri kendisi ile maharebe ettiğimiz Fransız şehirci Le Gorbusier hakkındaki kendi tetkikatımız teyit edilerek itimat edilir bir şehirci olduğu bildirilmiştir. Le Gorbusier, İzmir şehrinin imar planının tanzimine esas olacak mufassal rapor vermesi ve icabeden şemalarla muhtasar bir nazım planı yapılması işini 75.000 frank mukabilinde yapmak için Belediyemizle mutabık kalmıştır.”* Hükumete bu konuda yapılan müracaat ancak 1939 yılında sonuçlanacaktır (Serçe, E. 1998).

Belediye çalışmalarının hızla devam ettiği bu dönemde Bayındırlık Bakanlığı'na 1936 yılının eylül ayı içinde İzmir Valiliği'ne gönderilmiş olan bir yazıda, özetle şöyle denilmektedir: *“Hasbel vazife İzmir'den geçen Mütéhassıs bir memurumuzun*

İzmir şehrinin imar vaziyetini hususi şekilde tetkik ederek vekaletе verdiği rapor ilişikte gönderilmiştir. Rapora nazaran, yurdumuzun en mühim iktisadi bir merkezi olan İzmir şehrinin muayyen bir proram ve esalı bir plana göre imar edilmemekte olduğu, şehrin en işlek ve fakat en dar bir mevkiinde, şehrin müstakbelde alacağı vaziyet ve ihtiyaçlar göz önünde tutulmadan iki büyük inşaata başlanması, plansız hareket edilmekte olduğu fikrini vermektedir. Şehrin imar planlarının bir an evvel tanzimi zaruri görüldüğünden, gereğinin yapılmasını ve alınan tedbirlerin vekaletimize bildirilmesini...”

Bu yazıdan anlaşıldığı üzere İzmir kentinin imar planının yaptırılması gerekmektedir. Yazıda söz konusu edilen iki büyük inşaat, Konak’taki Ankara Palas Oteli, ikincisi ise Keçeciler semtinde yapılmakta olan yeni bir hal binasıdır. Bu inşaatların belirli bir imar planına dayandırılmaması nedeniyle, kentin gelecekte bazı güçlüklerle karşılaşabileceğine dikkat çekilmektedir (Beyru, R. 1992).

Fuar alanının kurulması ile birlikte, İzmir bir çekim merkezi olmuş ve kente gelen ziyaretçi sayısı artmıştır. Bu dönemde Fuara gelen ziyaretçilerin kalabileceği otel sayısı yeterli değildir. İzmir Belediye’sine kaynak sağlayacağı da göz önünde bulundurularak bir şehir oteli yapılması kararlaştırılmıştır. H. Kemali söylemezoğlu tarafından şehir oteli olarak planlanan bu yapının inşaatının tamamlanması uzun yıllar alacaktır. Bu yapı, Rıza Aşkan’ın yapılarının incelendiği 7.bölümde detaylı olarak değerlendirilecektir.

İzmir Belediyesi tarafından 1938 yılında hazırlanan 5 yıllık İmar Planı; 1938-1948

1930 tarihli belediye kanunu, Dahiliye Vekaleti’nin belediyelere doğrudan müdahale etmesini sağlıyordu. Kanunun 15. maddesi her belediyenin, “*beldenin harita, kadastro ve müstakbel şehirplanlarını yaptıрмаğa ve bu planları en az beş senelik çalışma programları hazırlayarak taktibe mecbur*” olduğunu belirtiyordu (Serçe, E.1998).

Kültürparkın temelini atıldığı bu dönemden sonra belediyenin şehircilik çalışmaları devam etmiş 1938 yılında 5 senelik bir imar planı hazırlanmıştır. Dönemin gazatelerinden 27 Mayıs 1938 tarihli Anadolu gazatesinde yayımlanan yazıya göre hazırlanan bu imar planı 1938 yılı haziran ayında başlayacak ve plan tamamlandıktan sonra Prost İzmir’e davet edilecek ve görüşleri alınacaktı (Baran, T.A. 2003).

Sayın Rauf Beyru'nun bu dönemdeki Bayındırlık bakanlığı ve İzmir Belediyesi arasındaki yazışmaları incelemesi, dönemin planlama çalışmalarındaki gelişmelere ışık tutmaktadır.

Belediye tarafından hazırlanmış ve Valilik makamınca da 04.03.1938 tarihinde onaylanmış olan 1938 yılı 5 yıllık imar programı ve mali projesinde, İmar planı hazırlattırılması hususunu önem ve öncelikle ele alındığı belirtilmektedir (Beyru, R. 1992).

İzmir Şehrinin tüm sorunlarını ele alan bu çok kapsamlı planın gerçekleştirilmesi, 1930-1938 döneminde Behçet Uz ve ekibi tarafından yapılmış olan çok iyi bir organizasyonun yanında güçlü bir ekonomi ve devlet yardımıyla gerçekleştiriyordu. Plan bu dönemde birçok eleştiriye maruz kalmıştır.

Bayındırlık Bakanlığının, İzmir imar planının hazırlattırılması konusunun üzerine yeniden gittiği ve 1938 yaz aylarında, Belediye'ye aktarılacak üzere, İzmir Valiliğine ikinci bir yazı gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu yazıda *“İzmir kentinin turistik bir bölge içinde yer alması ve uluslar arası bir serginin bulunması nedeniyle..., bir an önce, imar planının tanzimine başlatılması...”* tekraren istenmiştir (Beyru, R. 1992).

26 Şubat 1938 tarihli Yeni Asır Gazetesinde yayımlanan yazısında Fen Heyeti Müdürü Bruno Taut, İzmir Planını; *“Bu bir çocuk oyuncağına benziyor. Düşünülerek yapılmış iş değildir. Bugün plan bozuluyor diye bağırانlar iyi ve ya kötü Danger, veya onun adına diğer bir adamın çizdiği planı altüst etmişlerdir. Örneğin Danger planında Birinci ve İkinci Kordon'u birleştirip 60 metrelik bir cadde meydana getirdiği halde, komisyon bunu 28 metreye indirmiştir. Yine Danger Kültürpark'ı, planda park olarak göstermiştir. Komisyon ise nisbet gözetmeksizin bazı caddeleri küçültmüş ve arsaların taksimatının nasıl yapılacağını dikkate almamıştır.”* diyerek eleştirmiştir (Baran, T.A. 2003).

Behçet Uz, hazırlattığı 5 yıllık imar planında belediyenin gelirlerini arttırmaya yönelik çalışmalarının yanı sıra, yabancı şehircilerin (Danger ve Prost) İzmir'i tanımadan kenti planlamalarının doğru olmadığı konusunda da eleştirilere uğruyordu. Net bir sonuç alınamayan bu imar planlaması sonucunda İzmir Belediyesi Nafia vekaletine sunduğu çözüm önerisi şöyledir;

“Birçok şehircilik mütehasısları ile İzmir şehri imar planı hakkında temaslarda bulunduk ve kendilerinin fikirlerini aldık. Bunlar arasında Prost, Jansen, Lambert, Le Cosrbusier, Jean Royer ve Elgötz gibi yabancı ürbaniistler de vardır. Bu temaslardan belediyemizin edindiği kanaat şöyle hülasa edilebilir: Ürbaniistler uzun seneler şehirde yaşayarak şehri yakından tetkik edip tanımadıkça, yapacakları imar planının feyizli neticelerinden tam bir şekilde istifade edilmesinin imkanı yoktur. Halbuki İzmir Belediyesinin bir ürbaniisti, İzmir’i tanıtmaya ve ondan sonra imar planını ikmal ettirmeye vaktinin ve bütçesinin müsait olmayacağı da aşikardır.” (Beyru, R. 1992).

Belediye, imar planının hazırlattırılması konusunda yabancı uzmanların kenti planlaması hakkında görüşlerini belirttikten sonra, belediyenin kendi bünyesi içinde kuracağı bir planlama bürosunun, yabancı plancıların danışmanlığı ile, kent planını hazırlanmasının en geçerli çözüm yolu olarak önermektedir. Bu yöntem daha sonraları, İstanbul, Bursa, Ankara ve İzmir’in planlamasında uygulanmaya çalışılmış yollardan biri olacaktır.

Bu dönemde ülkemizde yetişmiş olan şehir plancı, mimar ve teknik eleman sayısının yetersiz olduğu göz önüne alındığında bu yöntemin mantıklı bir çözüm olarak sunulduğu söylenebilir.

Bayındırlık Bakanlığı’nın bu öneriye verdiği, 27.2.1939 gün ve 1718 sayılı kanıt yazısında, İzmir belediyesine karşı duyulan güvensizliğin belirtileri sezilmektedir. Yazıda kısaca, söz konusu yerel büronun bu işi yapamayacağı ve bu yöntemle kentin imar planının hazırlattırılmasının uygun olmayacağı belirtiliyor, ancak buna karşı öneride getirilmiyordu (Beyru, R. 1992).

Bütün bu arayışlar sonunda, belediyenin yabancı bir kent plancının danışmanlığında kent planının hazırlanması düşüncesinde ısrarlı olduğunu görüyoruz.

Bakanlık yazısının hemen iki hafta ardından, belediyenin şöyle bir yanıt yazısı ile karşılaşılmıştır. Özetle: *“.....Prost, René Danjer, Jansen ve Lambert gibi şehircilerle temas ettik. Bu temaslardan edindiğimiz intiba ile, bu zavata İzmir şehrinin imar planını tevdi etmenin doğru olmayacağı kanaati hasıl olmuştur. Bilhassa, Prost ile René Danger, İzmir’in yangın yerinde yapmış oldukları çok kusurlu imar planı ile bu kanaati takviye etmişlerdir...”* (Beyru, R. 1992).

Bayındırlık Bakanlığı'nın 1939 Mart ayı sonlarına rastlayan görüşü, *“sınırlı ya da, genel bir yarışma açılmak suretiyle kent planının düzenlenmesi”* olmuştur (Beyru, R. 1992).

Bakanlığın kesin talimat şeklindeki bu yazısına rağmen İzmir Belediyesi'nin yabancı kent plancılarla temaslarının sürdüğünü ve sonuçta ünlü plancı Le Corbusier ile anlaşmaya varılır.

Bayındırlık Bakanlığı, İzmir Belediyesi ile Le Corbusier arasında yapılmış olan anlaşmayı, gazeteden öğrenmiştir. İzmir Belediyesi'nin imar planı konusunda, ünlü mimar ve plancı, Le Corbusier ile anlaştığı haberi, günün gazetelerinde de yer almıştır. Bakanlığın söz konusu gazete haberi üzerine, Valiliğe yazdığı bir yazıda, *“Le Corbusier adında bir zatla yapıldığı, gazetede belirtilen anlaşmanın”* nasıl ve ne zaman gerçekleştirildiği konusunda bilgi istediği görülmüştür (Beyru, R. 1992).

Le Corbusier bu dönemde daha çok planlamaya yönelik fikirler üreten bir söylemci konumundadır. Diplomasının olmaması, kent planlamasına yönelik somut bir çalışmasının bulunmaması nedeniyle bu dönemde eleştirilmesinin çok da haksız olmadığını söylemek yerinde olacaktır.

1939 yılında Bakanlığında uygun görmesi üzerine bu anlaşma için gereken müsadenin Bakanlar Kurulundan geçirilerek kesinlik kazanması ise, 24.11.1939 tarihine rastlar. İzmir Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz ile, içlerinde belediye baş mühendisi Cahit Çeçen'in bulunduğu bir heyetin, Paris'e yaptıkları bir ziyaret sırasında, Cahit Çeçen'in, kentte, çok tanınmış bir şehircilik uzmanının varlığından söz etmesi üzerine, birlikte bürosuna gidilmiş ve kendisiyle tanışılıp konuşulmuş ve İzmir İmar planının hazırlanması işi için Le Corbusier ile anlaşmaya varılmıştır. Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz'un 1939 yılı çalışma raporunu 1.11.1939 gününde Belediye Meclisine sunuşu sırasında yaptığı konuşmada; *“Kentlerin imarına girişmeden önce, bir plan yapılması doğal ve gereklidir. İzmir'in yanmamış kısımlarının imar planının yapılması üzerinde de, titizlikle durulmuştur. Daha geçen yıldan başlayarak, imar planı tanzimine esas teşkil edecek inceleme ve araştırmalar yaptırılmıştır ve hazırlanan raporlarla ilgili bakanlıklara gönderilmiştir. Bu yıl da, imar planını nasıl ve kime yaptırılacağı konusu üzerinde durulmuştur. İncelemelerimiz sonucunda, İzmir imar planının, uluslararası bir üne sahip olan Fransız uzman Le Corbusier'nin gözetimi altında, fen kurulu kadromuzun*

desteklenmesiyle kurulacak imar büromuzda yapılması, en uygun görünen yol olmuştur. Le Corbusier'nin kentimize getirilip çalıştırılması hususunda kendisiyle anlaşmaya varıldıktan sonra, gereken müsaade için hükümetimize başvurulmuştur. Müsaade alındığında, imar büromuz derhal kurulup çalışmalara başlanacaktır.” (Beyru, R. 1992).

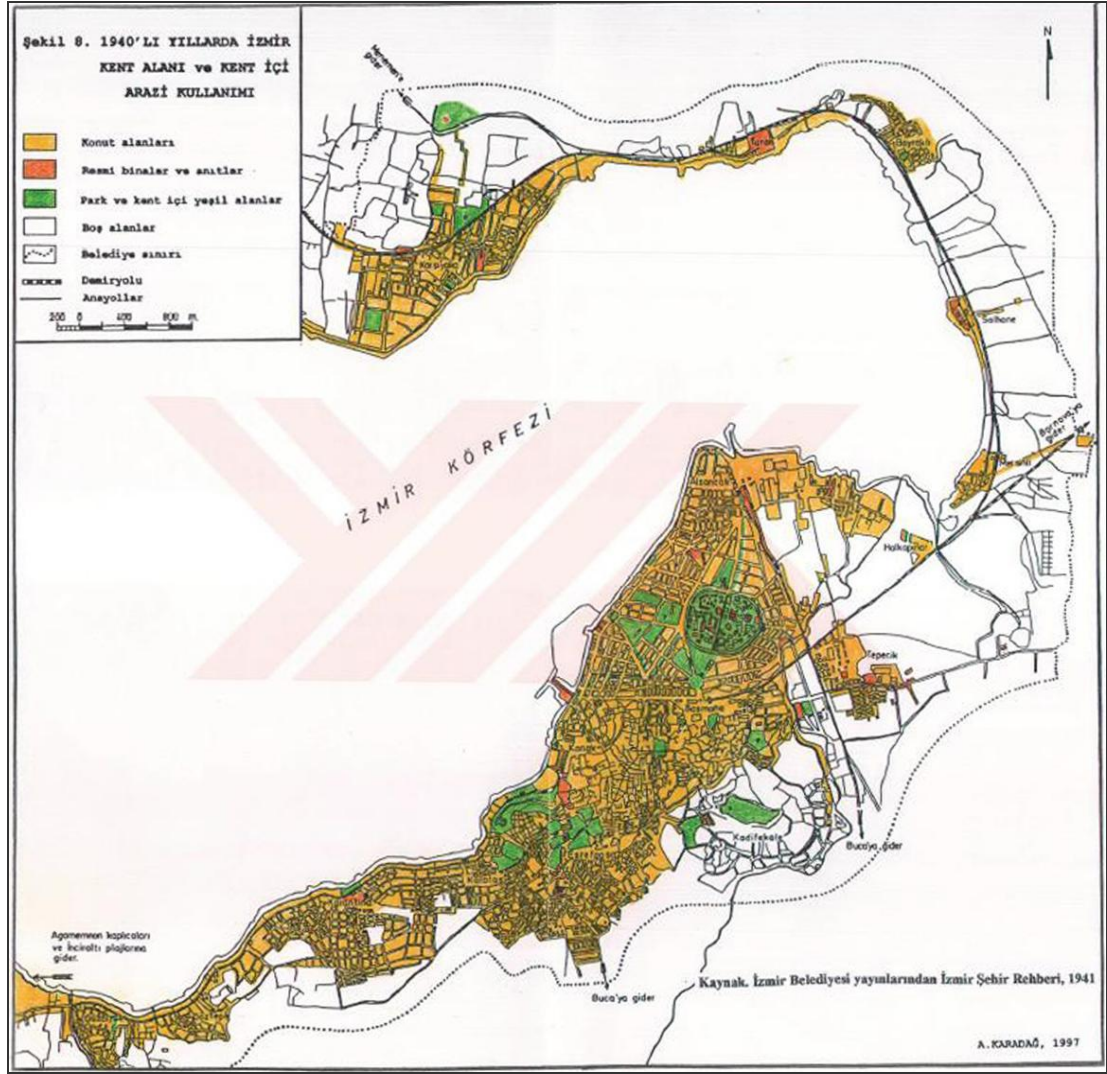
Le Corbusier ile belediye yetkilileri, belediye ve bakanlık arasında geçen yazışmalarda da düşünüldüğü üzere, İzmir’de kurulacak olan yerel bir büronun, plancının danışmanlığı ile planlamayı yapması gerektiği konusunda hemfikirdir. Belediye bu dönemde Corbusier’e bir ön ödeme yapmış ancak II.Dünya savaşının patlak vermesiyle plancının İzmir’e gelmesi ertelenmiştir. Ancak 1948 yılında İzmir’e gelebilecek olan Le Corbusier’i Şehri tanıtmak ve bilgilendirmek üzere Fen İşleri Müdürü Y.Mimar Rıza Aşkan görevlendirilmiştir. Rıza Aşkan’ın Fransızca biliyor olması da bu görevi üstlenmesinde etkili olmuştur.

Fen İşleri Müdürü Y.Mimar Rıza Aşkan, Corbusier ile belediye yetkilileri arasında 1939 yılında anlaşıldığı üzere kurulan yerel büronun başında bulunacaktır.

Dr. Behçet Uz’un 1940 yılı çalışma raporuna ilişkin olarak meclise yaptığı konuşmada, Le Corbusier’nin savaştan dolayı gelemediğini belirtir. “...Ancak tehiri caiz olmayan imar planının tanzimi işine, bu sene, kendi elemanlarımızı takviye etmek suretiyle başlamayı münasip görüyoruz.... İzmir şehrinin imar planının tanziminde büyük yardımları dokunacağı şüphesiz olan Fransız şehircisi ile, bir rapor vermesi için mutabık kalındığı” (Beyru. R, 1992).

Bu dönemde Bayındırlık Bakanlığınca hazırlanmış olan “*Şehirlerin İmar Planlarının Tanzimi İşlerine Ait Umumi Talimatname*” hükümleri gereğince, bir “*İmar Planı Raporu*” nun hazırlanması gerekiyordu. Bu raporda, kentin genel yapısı, iklim koşulları, topografik ve jeolojik durumu konularında bilgiler verilmekte, İzmir kentinin tarihi hakkında açıklamalar yapıp, İzmir belediyesinin imar işlerine yönelik teknik kadrosu hakkında bilgi verildikten sonra, kentte o sıralarda yapılmakta olan, ya da, yapılması kararlaştırılmış bulunan çeşitli bayındırlık hizmetleri ve kamu yatırımları açıklanmış, korunması gerekli görülen yapı ve alanlar bir liste halinde verilerek, ayrıca mevcut plan üzerinde de işaretlenmiştir.

Rapor Bayındırlık Bakanlığına sunuldu ve 11.1.1939 tarihinde onaylanmıştır (Beyru, R. 1992).

Şekil 5.61: 1940'lı yıllarda İzmir kent alanı ve kent içi arazi kullanımı.

Kentin imar planı konusunda 1939-1948 döneminde, haritalarla ilgili bir çalışmanın 1945 yılında ele alındığı anlaşılmaktadır.

Bu yıla ait çalışma raporuna göre: “Şehrimizin yanmamış kısımlarına ait genel bayındırlık (imar) planının bir an evvel hazırlanması işi için, İstanbul’dan davet edilen Güzel Sanatlar Akademisi öğretmenlerinden Kemali Söylemezoğlu ile, diğer yüksek mühendis ve yüksek mimarlarında iştirakiyle takviye olunan fen heyetimiz elemanları 367’si İzmir ve 79’u Karşıyaka olmak üzere 446 paftaya isabet eden İzmir şehri parselleri tahavvülatını (değişikliklerini) tespit ve zemin üzerinde tatbik ederek, bu paftalardan 36 tanesini 1/2000 ölçüsünde tersim etmişlerdir. Muşamba kopyaları noksan olan 1/500 ölçüsündeki haritalardan 43 tanesi, yeniden kopya edilmiş, 1/2000 ve 1/5000 ölçüsünde inciraltı kısmının haritası da, kadastro haritaları tevhit edilmek (birleştirilmek) suretiyle tanzim edilmiştir.

Şehrin ana caddelerinden 7'sinin planları teslim edilmiş, İzmir, Karşıyaka Ve İnciraltı kısımlarının imar planı hazırlıklarına devam edilmiştir. Bayındırlık (imar) sahasında iki meydanın ve 12 tip villanın etüdüne başlanmıştır.

Bu planlar, burada ikmalinden sonra, ikinci defa gözden geçirilmek ve üzerlerinde ilmi kritikler yapılmak üzere Bakanlığa sunulacak, ve ancak bu incelemeler sonunda, hazırlık bakımından kesin şeklini alacak olan bu planlar, sayın meclisinizin yüksek tetkik ve tasviplerinize arz edilecektir ki, bütün bu işlerin başarılması, ortalama olarak daha bir senelik bir çalışmayı gerektirmektedir.

Bu işle ilgili olarak, şehrin gelecekteki genel planına müessir bir durumda bulunan liman yeri ile yükleme ve boşaltma iskele ve istasyonlarının kurulacağı bölgeler üzerindeki etüdler de, Başbakanlık tarafından seçilen Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlıkları uzmanlarıyla, belediyemizi temsil edecek teknik elemanlar tarafından yapılmak üzeredir” (Beyru, R. 1992).

1945 yılında, Şehri tümü ile ele alan, yukarıda belirtilen rapor doğrultusunda yapılan planlama, bu dönemde belediyede mimar olarak görevli olan Rıza Aşkan'ın öncülüğünde hazırlanmıştır.

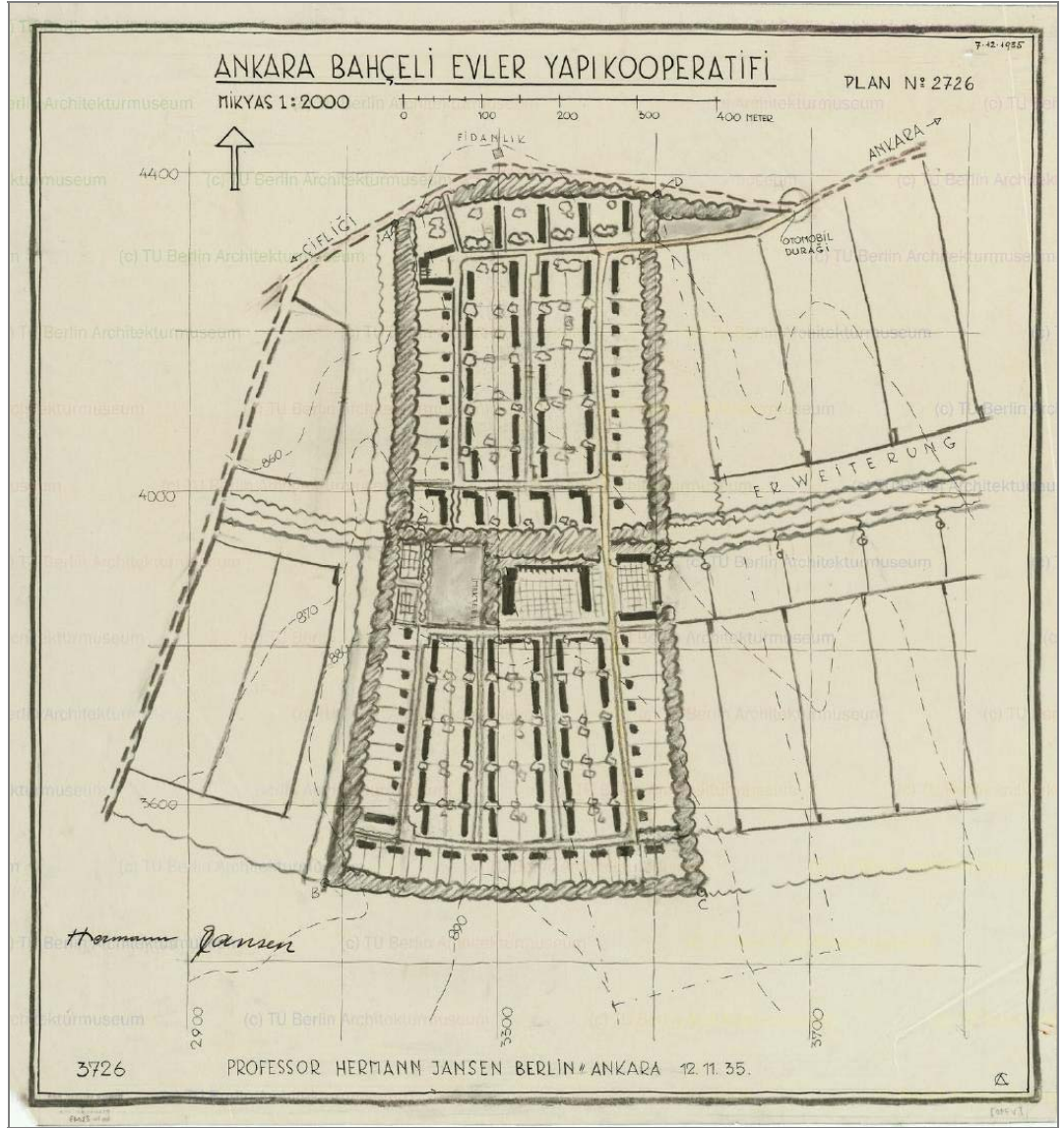
II. Dünya savaşı sonrası sonrası Le Corbusier'nin 1948 yılındaki İzmir ziyareti ve çalışmaları ileriki bölümlerde detaylı olarak değerlendirilecektir.

5.3.1 Kooperatifçilik ve ucuz evler; 1930-1961

Cumhuriyetin kurulmasından sonra Başkent Ankara nüfusu hızla artmakta, yapılan konut sayısı artan talebini karşılamamaktaydı. 1931 yılında Atatürk'ün teşvikiyle Türk Kooperatifçilik Cemiyeti kurulmuştur.

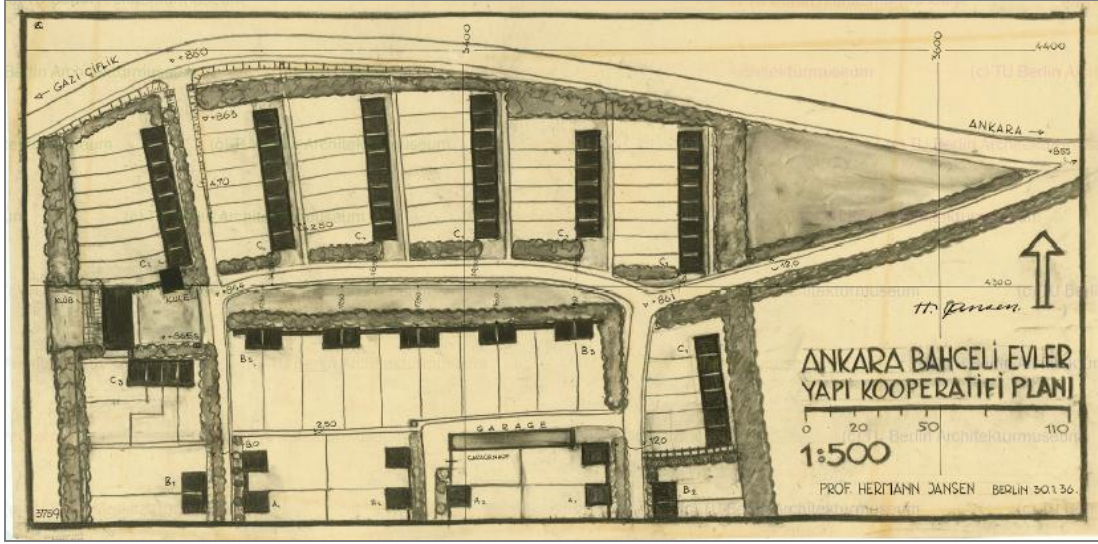
Ankara'da konut sorununun çözümü için devletin memurlarına bir devlet mahallesi yaptırmayı düşünülüyordu. Jansen planındaki amele mahallesinin 1932 yılında Behçet Uz başkanlığında İzmir Belediyesi tarafından Kahramanlar'da yapılan uygulamaya göre gerçekleştirilmesi düşünülmüştür (Tekeli, İ. 2010).

Ankara'da ilk büyük ölçekli konut kooperatifi uygulaması olan Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi Türkiye'deki ilk Bahçe-Kent özelliği olan projedir.

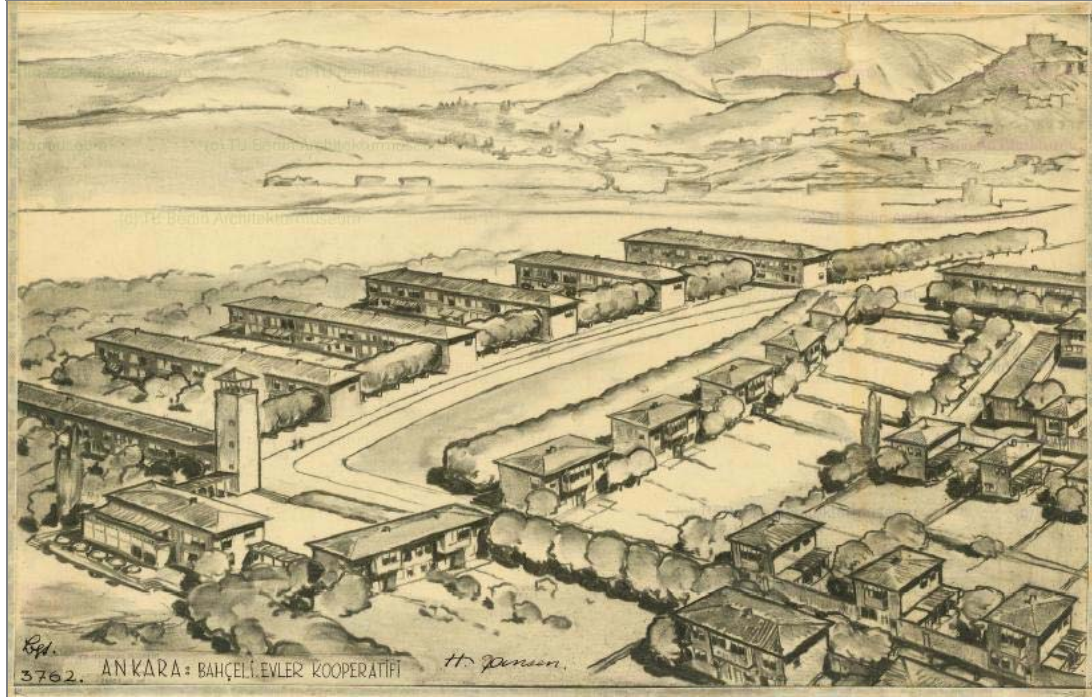

Şekil 5.62: Ankara Bahçelievler yapı kooperatifi planı, Hermann Jansen, 1935.

26 Ocak 1935'te 134 ortak Ankara Bahçeli Evler Yapı Kooperatifini kurmuştur. Kooperatifin üyeleri Cumhuriyet yönetiminin üst kademe bürokratlarıdır. Kooperatif Jansen planı kapsamındaki bir alandan arsa almamış plan dışındaki bir alandan büyükçe bir arsayı almıştır. Arsa satın alınmadan önce Jansen'in arsayı gezmesi sağlanmıştır. Bu alanın planlaması ve yapılacak 8 tip konutun projesinin yapılması Jansen'e verilmiştir. Bahçeli Evler tüm kentlerde insanların beğendiği, idealleştirdiği bir örnek olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Ankara dışındaki kentlerde yaygınlaşmıştır (Tekeli, İ. 2010).

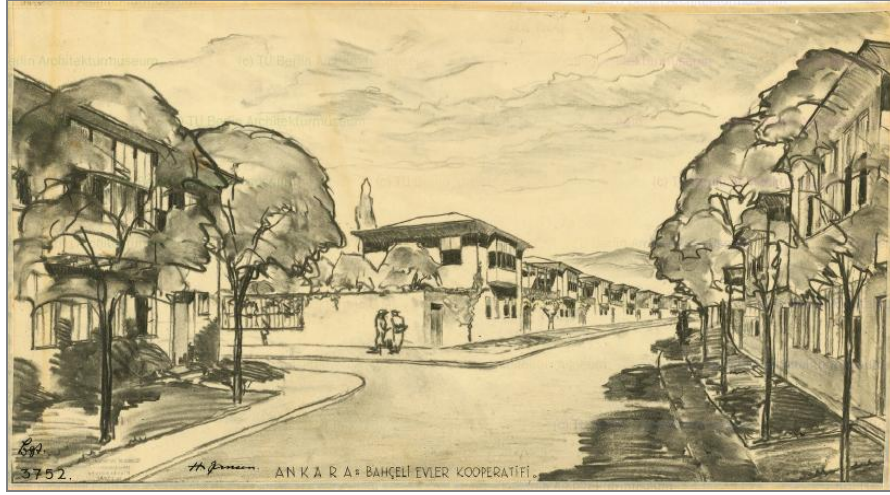

Şekil 5.63: Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi, perspektif, Jansen, 1936.

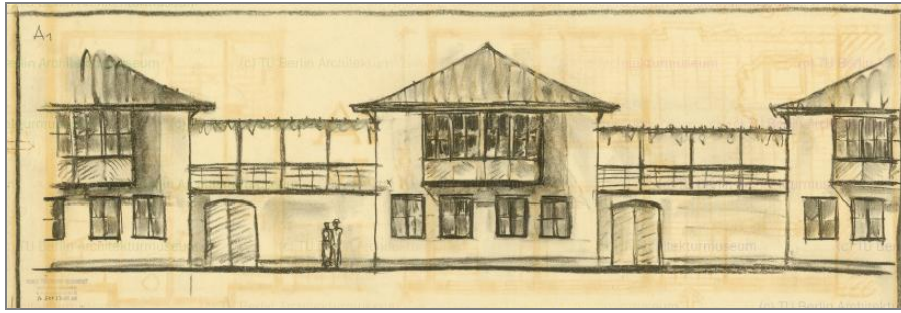

Şekil 5.64: Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi planı, Hermann Jansen, 1936.

Jansen'in planları hazırlarken ortaya koyduğu planlama ilkeleri günümüzde şehircilik ilkeleri olarak gündemdedir. Jansen planladığı kentler için temelde sağlıklı kent, yaya kenti, bahçe kent, insancıl kent gibi temel hedefleri gerçekleştirmeye çalışmış ve kısmen de başarılı olmuştur. Ayrıca hazırladığı planlarda ortaya konulan teknik dil Türkiye'nin 1950-60 yıllara kadar kullanılmıştır (Özer M.N, Özer, G. 2008).

Şekil 5.65: Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi, Perspektif, Hermann Jansen, 1936.

Şekil 5.66: Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi, cephe eskizi, Hermann Jansen, 1936.

Şekil 5.67: Ankara Bahçelievler Yapı kooperatifi, Perspektif, Hermann Jansen, 1936.

İzmir’de, Kahramanlar bölgesinde yapılan Amele Mahallesi’nin tarihi hakkında bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Behçet Uz’un belediye başkanı seçilmesinden sonra yapılması ve 1933 yılına kadar 400 işçi konutunun tamamlanmasından dolayı bu tarih büyük olasılıkla 1931-1932 yıllarıdır. Danger-Prost Plan’ına göre “bahçe şehir” tarzında, müstakil evlerin planlandığı Alsancak kesimindeki parseller, belirlenen ana konseptte uygun, düzgün geometrilerden oluşmaktadır. Konutlar, ayrık nizam yapı düzenine uygun olarak konumlanmışlardır.

İzmir’de işçileri ev sahibi yapmak ve sıhhi evlerde yaşamalarını sağlamak için Çayırılıbahçe ve Kahramanlar semtinde metresi 25 kuruşa ucuz arsalar satılmış, yapılan “sıhhi” tipteki bina örneklerine göre 3–4 yılda bitirilmesi planlanan 400 adet evin bitirilip teslim edilmesi 30 Ekim 1933 tarihini bulmuştur. O yıllarda yayınlanan ‘Belediyeler Dergisi’ bu evleri ‘İzmir’de Ucuz ve Sıhhi Oturular, 1383 liraya İşçi Evleri’ adı altında tanıtmaktaydı (Koç, 2001).

Şekil 5.68: İzmir Belediyesi tarafından Şehitler caddesinde yaptırılan Amele Mahallesi, 1932-1933.

Kültürpark’ın açılışını takip eden dönemde belediye Kahramanlar bölgesindeki arsaları işçilere taksitle, takasla veya istimlak bedeline karşılık olarak vermiştir.

Revizyon planında İşçi Mahallesi olarak öngörülen, Fuar’a paralel konumlanmış yapı adaları, geliştirilen ana konsapte uygun olarak sokak boyunca uzanan küçük, dar ve daha tek biçimli sıralar şeklinde parsellere bölünmüştür. Parsellerin boyutları, burada yaşaması öngörülen kesimin gelir düzeyi ile doğru orantılıdır. Bu nedenle Kahramanlar’daki söz konusu adalarda bitişik nizam yapı uygulaması hakimdir. Kahramanlar kesiminde Yangın Bölgesi’nin sınırları içinde olmasına karşın, önemli büyüklükteki bir alan “belediye arsası” olarak bırakılmıştır. Söz konusu adalarda yangın öncesi dönemden kalma pek çok parselin hâlâ varlığını sürdürmesi nedeniyle, buradaki imar düzenlemesi ancak 1951 Kemal Ahmet Aru Planı’ndan sonra, alanın kooperatif bölgesi olarak iskâna açılmasıyla mümkün olabilmektedir.

Çok kısıtlı mekânsal olanaklara sahip Kahramanlar Konutları, zaman içinde kullanıcıların gereksinimine yetersiz gelmesi sonucu, ekonomik ve sosyal yaşam koşullarındaki değişimler paralelinde yeniden düzenlenmiştir (Çetin, S. 2005).

Kahramanlar bölgesinde oluşturulan Amele mahallesi, Kültürpark ile olan ilişkisi ve Alsancak ile yakın olmasına rağmen sosyolojik ve tipolojik olarak farklılaşmaktadır.

Dr. Mustafa Enver Caddesi ve çevresinde modern mimari anlayışı ile tasarlanmış “kübik konutlar” inşaa edilmiştir.

Üçüncü bölüm, ikinci kısımda “Yeni Mimari” başlığı altında bir kısmı değerlendirilmiş olan projeler; Emin Necip Uzman’ın 1936’da arkitekt’te yayınlanan “Karşıyaka’da Bir Villa”; Kemal Tetik’in 1937’de yayınlanan “Kıra Evi” , Necmettin Emre’nin 1937’de yayınlanan “Karantina’da Bir Villa”; ve 1938’de yayınlanan “İzmir’de Bir Ev” bunlardan bazılarıdır.

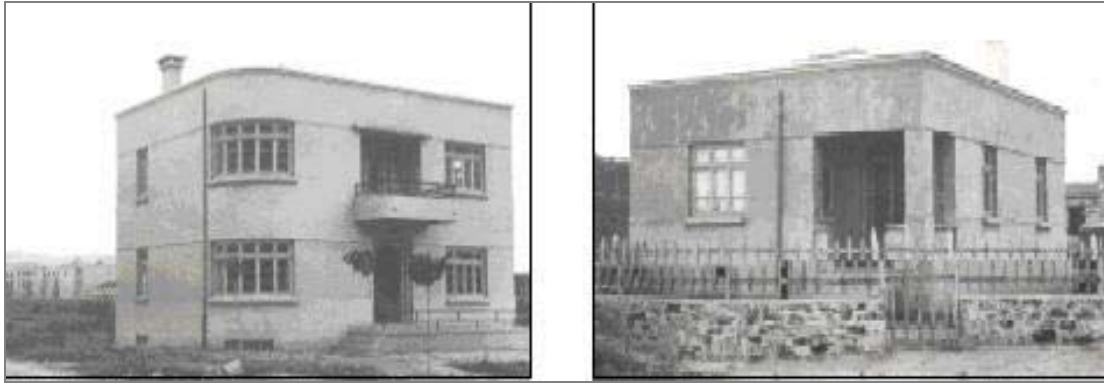

Şekil 5.69: Modern Apartmanlar, 1930’lu yıllar, Dr. Mustafa Enver Caddesi üzeri, Fuar çevresi.

Behçet Uz, imar çalışmalarının halk tarafından benimsenmesini, sağlıklı ve modern çevreler yaratmayı amaçlamış ve bu doğrultuda, 1936 yılında temeli atılacak olan fuar alanı çevresinde, İzmir Belediyesi tarafından “Sıhhi ev” olarak adlandırılan konutlardan tek katlı ve iki katlı tip projeleri örnek olarak inşa ettirmiştir.

Zengin ticaret erbabı ile doktor, avukat gibi meslek sahibi varlıklı kişilerin tercih ettiği Alsancak bölgesinde azımsanmayacak ölçüde konut inşa edilmiştir (Batur, E. 1992).

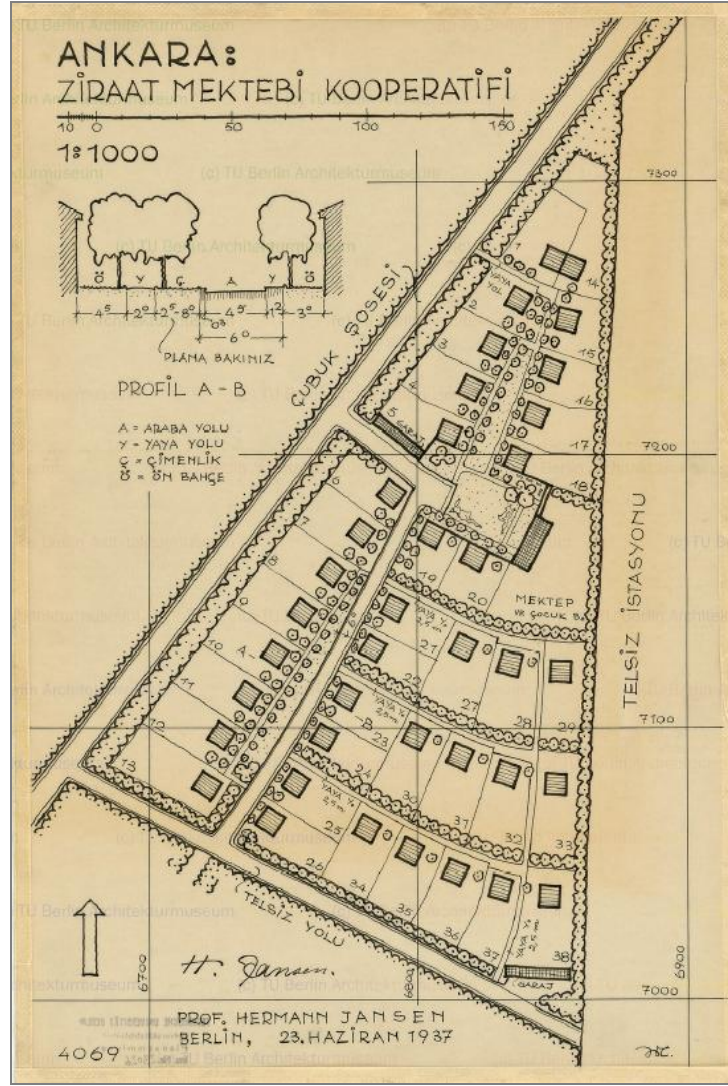
Bu konutlar, dönemin modern mimarlık söylemi haline gelen “kübik” terimi ile ifade edilmektedir. Modernist olarak adlandırılan bu yapılar, temel geometrik biçimli formların bir araya getirilmesinden oluşur ve düz çatılı ya da parapet içine gizlenmiş ve çatısız izlenimi vermektedir.

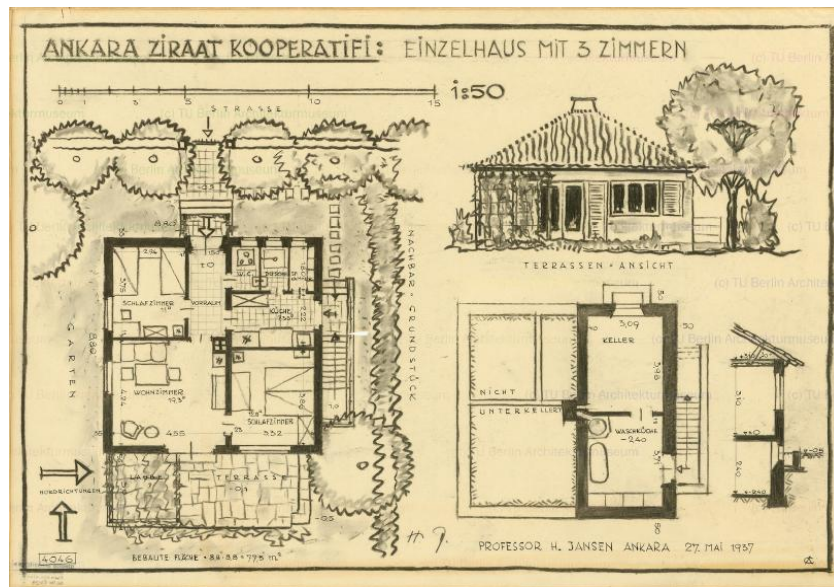
Şekil 5.70: 'Sıhhi evlere' örnek olarak belediye tarafından imar bölgesinde yaptırılan iki katlı ve tek katlı örnek konutlar.

Ankara’da daha çok memur ve bürokratlar için tasarlanan kira konutları orta düzey gelir seviyesine hitap ederken, Alsancak’taki aynı tip konutlar üst düzey gelir seviyesine hitap etmektedir. Bu nedenle konutlar modern yaşam biçimlerine uygun, ev içi mekân kullanımlarına da sahiptir. İnşa edilen dönemin tek ev ve apartman konutları, hem plan kurgusu hem de cephe özelliği bakımından yeni ve modern hayatın İzmir’deki mekânsal ifadeleridir. Bu yıllarda inşa edilen Alsancak konutlarında yapım sistemi betonarme iskelettir (Çetin, S. 2005).

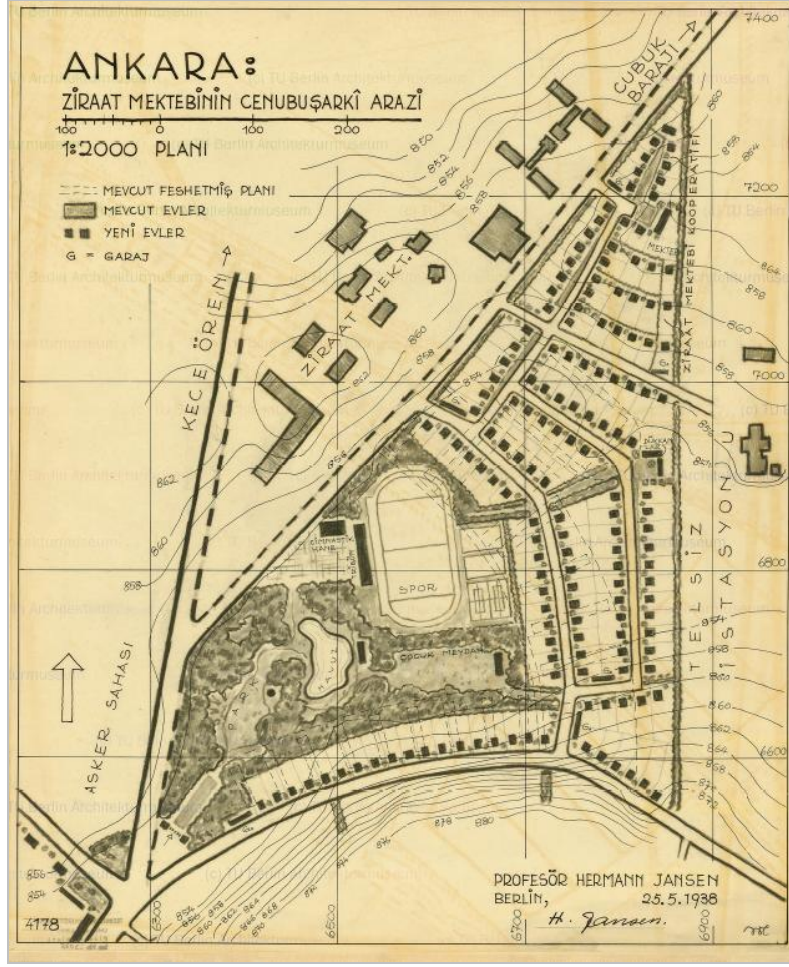
Jansen’in 1937-1938 yılında planladığı diğer bir kooperatif, Ziraat Mektebi kooperatifidir. Öncelikle 1937 yılında, 38 konuttan oluşan bir plan çizilmiştir. 1938 yılına gelindiğinde kooperatifin sayısı yaklaşık 150’ye çıkmış, içinde bir park, havuz, çocuk meydanı, spor tesisleri bulunan bir yeşil alan ile entegre olmuştur.

Şekil 5.71: Ziraat Mektebi Kooperatifi, vaziyet, Jansen, 1937.

Şekil 5.72: Ziraat Mektebi Kooperatifi, Jansen, 1937.

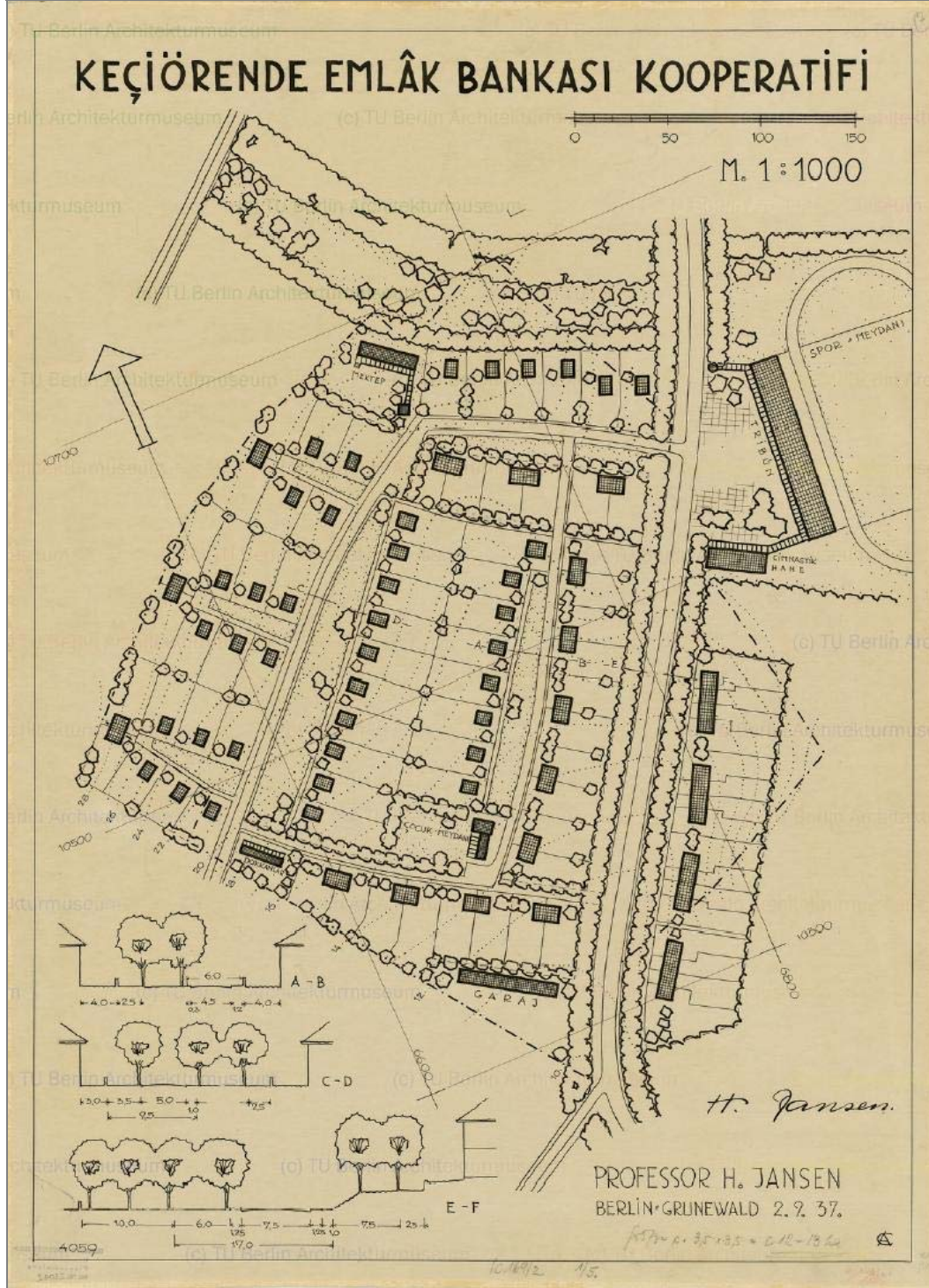
Şekil 5.73: Ziraat Mektebi Kooperatifi, vaziyet, Jansen, 1938.

Korporatizm, kapitalizmin on dokuzuncu yüzyılda hızla sanayileştirdiği ve kentselleştirdiği modern toplum yapısına “temelden” itirazı olan bir ideolojeydi. Yirminci yüzyıla girildiği zaman genel hatlarıyla modernizmin yanında olan kapitalist ve sosyalist ideolojinin tersine, korporatist ideoloji yaşanan modern hayata tepkici bir şekilde karşı çıkmakta ve kapitalizm öncesi dönemde var olduğunu iddia ettiği iktisadi, sosyal ve siyasal yapıya dönerek kapitalizmin -ve dolayısıyla modernizmin- olumsuz yönlerinden kurtulunabileceğini savunmaktaydı. Korporatist ideolojinin eleştirdiği diğer kapsamlı konuları akılda tutarak meseleye salt şehircilik açısından baktığımızda, kısaca şu tespitleri yapabiliriz. Korporatist ideoloji kapitalist dönemden önce var olduğunu iddia ettiği mütecanis cemaat yapısının bu modern ekonomik yapıda yok olduğunu ve toplumun “burjuvazi” ve “işçi sınıfı” olarak ikiye bölündüğünü, dolayısıyla toplumda bir sınıf ayrımı oluştuğunu söylemekteydi. Ayrıca işçi sınıfının ortaya çıkması korporatistler açısından son derece tehlikeli bir durum yaratmıştı çünkü bu sınıf milliyetçi ideolojilere değil, “enternasyonel” -yani

komünist- ideolojilere inanıyor ve dolayısıyla devletine ve milletine bağlı olmuyordu. Sanayileşme sonucu hızla büyük şehirlerde toplanan ve geleneksel metotlarla kontrol altına alınamayan bu sınıf gitgide yerleşik muhafazakâr yapıyı tehdit etmeye başlamıştı. Bu sınıfın büyük şehirlerde toplanması ve sendikalar kurarak güçlerini birleştirmeleri toplumsal hayatın her kesiminde otoriter yapılar inşa etmek isteyen korporatistler açısından çok büyük bir tehlike olarak görülmekteydi. Geleneksel muhafazakârlıktan farklı olarak, korporatist ideoloji büyük şehirlerde yaşayan burjuvazinin sürdürdüğü hayattan da hoşnut değildi. Londra, Paris, Berlin, New York, Chicago ve Viyana gibi metropoller işçi sınıfının ahlakı üzerinde kötü etki yaptığı gibi, topluma kötü örnek olan ve geleneksel toplum kurallarını hiçe sayan yüksek burjuva ve burjuvalarla da doluydu. Daha da vahimi, bu metropoller, Berlin Üniversitesi profesörlerinden Werner Sombart'ın Türkiye dâhil neredeyse tüm dünya ülkelerinde tanınan görüşlerinde de vurguladığı gibi, kendi içinde mütecanis cemaatin üyeleri olmayan azınlıklar -yani Yahudiler- ve Nazi ideolojisinde tüm çıplaklığı ve çiğliğiyle dillendirildiği şekliyle, Yahudilerin ağırlıklı olarak temsil edildiği bir kozmopolit entelektüel ve “dejenere” sanatçı topluluğuyla doluydu. Tüm bu “olumsuzluklar” göz önüne alındığında büyük şehirlerin korporatistler tarafından niçin bir sefahat yuvası olarak algılanıp kötülendiği kolayca anlaşılır (Lees, A. 1985).

1935 yılından sonra ülke çapında kooperatif örgütlenmelerinde belirgin bir artış olmuştur. Özellikle 1946 yılında Emlak ve Eytam Bankası'nın sermaye artırımını ile Türkiye Emlak ve Kredi Bankası'na dönüştürülmesi ve kuruluş yasasında, konutu bulunmayan yurttaşlara ve kuracakları kooperatiflere gerekli krediler vereceği hükmü tüm ülkede olduğu gibi İzmir'de de konut kooperatiflerine gerekli finans ortamını sağlamıştır. İzmir'de de nüfusu artan memur ailelerin konut sorununu çözebilmek için Kültürpark çevresinde René Danger'in planladığı yangın alanları üzerinde belediyenin kooperatiflere ucuz arsa sağlaması ile bu alanda ilk örnekler görülmeye başlamıştır. 1947'de Merkez Bankası Mensupları Kooperatifi, 1948'de Belediye Memurları Kooperatifi ve Demiryolları Kooperatifi, 1949'da Gündoğdu Bahçelievler Yapı Kooperatifi, 1951'de Güzel İzmir Bahçelievler Yapı Kooperatifi kuruldu. Bu konutlar İzmir'in geleneksel ve Levanten konutlarının yerlesim düzeninden farklı olarak ayırık düzende, tek veya ikiz birimlerden oluşan yeni bir konut dokusu oluşturmuşlardır (Koç 2001).

1937–1945 yılları arasında memur konutları için devlet bütçesinden ödenek ayrılması ile Türkiye’de konut kooperatifi sayısı 50’ye çıkarılmıştır. Ancak yapılan kooperatiflerin çoğunda orta ve üst gelir grubunun yasaması hedeflenmiş, bir süre sonra esas amaçtan uzaklaşarak, temelde “bireye mülk edindirme olgusu” alt gelir gruplarının faydalanamadığı bir sürece girmiştir (Ballice, G. 2006).

Şekil 5.74: Ziraat Mektebi Kooperatifi, vaziyet, Jansen, Ankara, 1938.

Alsancak'ta yer alan kooperatif girişimlerine eş zamanlı olarak Karşıyaka ve Bostanlı'da da Karşıyaka Bahçelievler Kooperatifi, Modern Evler, Bostanlı Subay Evleri, Çağlar Yapı Kooperatifi gibi uygulamalar da yapılmıştır. İzmir'de 1950–1960 arasında daha çok memur kooperatiflerinin uygulamalarına rastlanmaktadır. Üçkuyular, Güzelyalı, Hatay semtlerinde Sağlık Yapı Kooperatifi (1953), İzmir Belediyesi Eshot İşçileri Bahçelievler Kooperatifi (1953), İzmir Adliyeciler Kooperatifi-Hâkim Evleri (1954) gibi kooperatifler kurulmuştur (Koç, 1981).

Eyüce (1999), bu konutların dönemin yaygın anlayışı olan 'modern ama milli' kavramını geniş saçaklarıyla ve geleneksel konutu referans alan plan çözümlemeleriyle yansıtmaya çalıştıklarını savunmaktadır.

1936 yılında Seyfi Arkan'ın Zonguldak'taki kömür işçileri için tasarlamış olduğu lojmanlar, ucuza mal edilmesi planlanan, sıra ev ya da kooperatif fikrinden daha farklı bir amaçla tasarlanmıştır.

Şekil 5.75: Seyfi Arkan'ın, Zonguldak Kozlu'da, maden işçileri için yapmış olduğu lojmanlar, 1936.

Lojman planının yerleşim düzeni, Alman öncellerinin rasyonel planlama kavramlarını yansıtıyordu. Her tip için asgari boyutta tutulmuştu ve plana bir okul, çamaşırhane ve bir ortak mutfak gibi tesisler de dahil edilmiştir. Ne var ki Frankfurt ve Berlin'de 1920'lerde tek tek birimlerin bütünüyle topluluğun rasyonelitesine dahil edildiği uygulamaların tersine, Arkan'ın planı, mimari nesnenin -tek evin- önceliğini koruyordu. Alman örneklerindeki anonim lojman bloklarının ya da birbirine bağlı birimlerden oluşan sıraların yerini, Arkan'ın planında minyatür boyutlarda da olsa,

yüceltilmiş bir villa estetiği alıyordu ve bu “villalar”ın (işçiler ve denetçiler) farklı büyüklüklerde olması da mahallenin toplumsal hiyerarşisini yansıtıyordu (Bozdoğan, S. 2002).

Aşkan’ın 1960’lı yılların başında İzmir Özel Türk koleji öğretmenleri için projelendirmiş olduğu kooperatif dönemin özelliklerini yansıtan çarpıcı bir örnektir. (bkz. 7.25 Özel Türk Koleji, Öğretmen ve Memurları yapı kooperatifi, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz, 1961).

Ankara Belediyesi Ucuz Evler Proje Yarışması, 1947

1947 Arkitekttte yayınlanan bir yazıda Ankara Belediyesi’nin 1550 evlik bir ucuz ev projesi yaptırma kararı aldığını görüyoruz. *“Ankara’da işçilere, hayat şartları orta durumda olan hemşerilere ucuz ev yapmak, vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak davasıyle ilk günden beri meşgul olmaktayız. Alınacak ucuz topraklar üzerinde kredi ile ucuz meskenler yapmak, ve bu kabil halkımızı mülk sahibi etmek, ilk günden beri üzerinde çalıştığımız en mühim mevzudur. Başkanlığın gösterdiği lüzum üzerine belediye meclisi, 20.6.1947 gün ve 38 sayılı kararıyle ucuz evler yapılmasına memnuniyetle muvafakat etti.”*

Bu yarışma 2 Katlı 5 Odalı Ev Tipi, 2 Katlı 4 Odalı Ev Tipi, 1 Katlı 3 Odalı Ev Tipi, 2 Katlı 3 Odalı Ev Tipi, 1 Katlı 2 Odalı Ev Tipi ve Genel Vaziyet Planı kategorilerinde değerlendirilmiştir (Url-38).

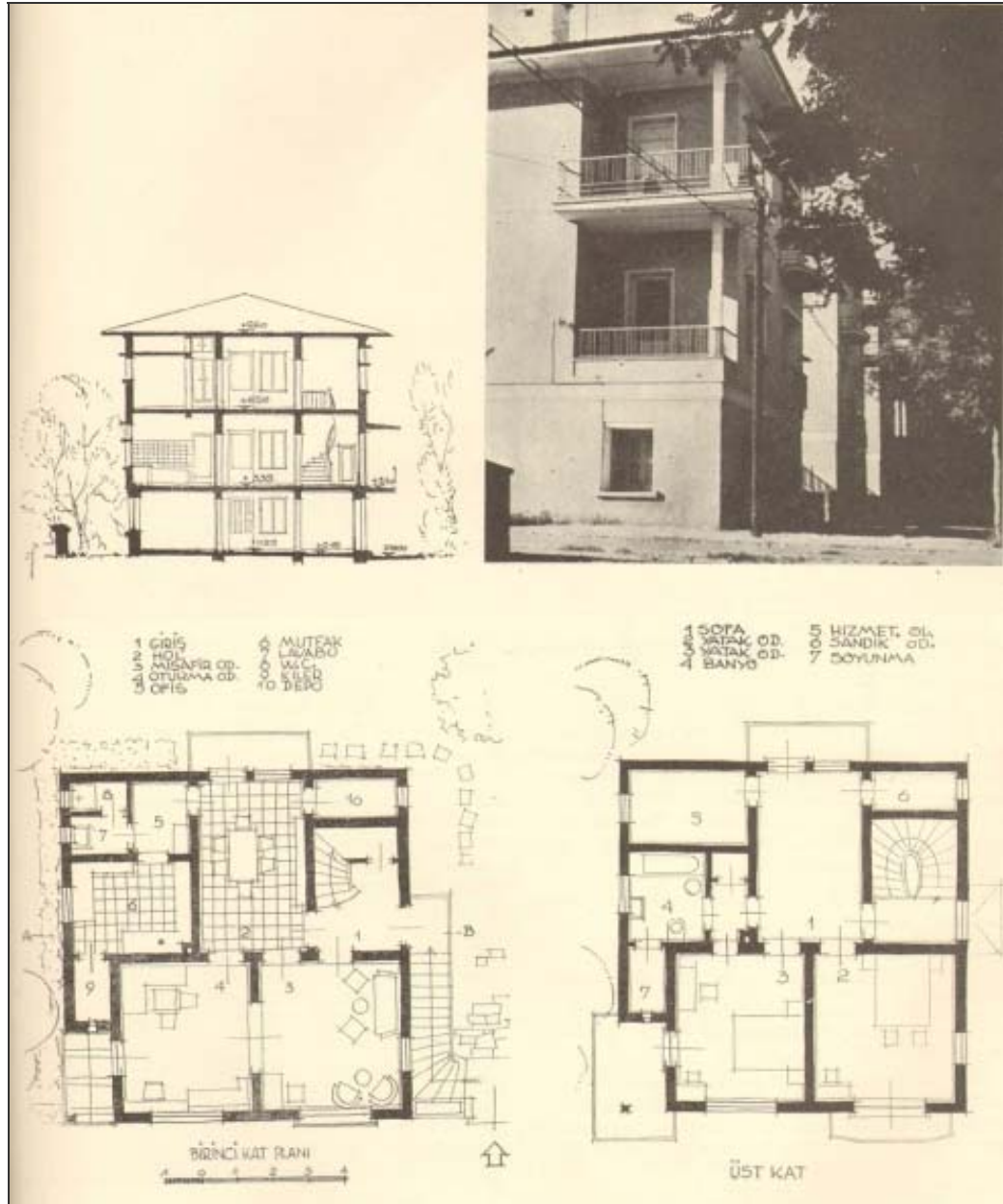
Ulusal yarışmada birincilik ödülü; 21933 rumuzlu proje ile, **Rıza Aşkan** (Müellif), Nihat Hasekioğlu (Müellif), Suat Erdeniz (Müellif), Harbi Hotan (Müellif), Rauf Beyru (Müellif), Turgut Tuncay (Müellif), Kemal Alagöz (Müellif), ekibinin olmuştur.

Rauf Beyru, projenin bugünkü Yenimahalle’de yapıldığını belirtmektedir (Beyru ile söyleşi, 2011).

1949 yılı Mimarlık dergisinde çıkan yazıya göre; yarışmaya gönderilen 9 vaziyet planından hiçbirine biricilik verilememiştir. Y.Mühendis Mebus Ergüvenç’in projesi ikinciliği, Y.Mühendis İsmail Hikmet Onaran’ın projesi ise üçüncülük ile derecelendirilmiştir. İmar projeleri, imar yönetim kuruluna sunulmuş ve tasdik edildikten sonra inşaatına başlanmıştır (Mimarlık, 1949).

Kahramanlar Amele Mahallesi, & İzmir Memurlar Kooperatifi Evleri

Kahramanlar bölgesinde 1932-1933 yıllarında amele evleri olarak inşaa edilmiş olan mahalle, 1950'lere gelindiğinde, modernleşen kent'in sosyolojik yapısının oluşturduğu ortamda ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelmiştir. 1952 yılında, İzmir belediyesinde proje mimarı olarak çalışan Harbi Hotan, 1947 yılında Ankara ucuz evler projesini, Rıza Aşkan'ın da bulunduğu ekipte birincilik ile kazanmış ve bu projenin bir benzerini İzmir Memurlar Kooperatifi Evleri olarak, Kahramanlar'da yapmıştır.

Şekil 5.76: İzmir memurlar kooperatifi evleri, planlar ve kesit, Harbi Hotan, Arkitekt 1952.

Kültürpark'ın ile birbirinden ayrılan Alsancak ve Kahramanlar semtleri, konut odaklı yerleşim alanları olmakla birlikte, tipolojik özellikler açısından birbirlerinden ayrılmaktadır. Denize yakın olan bölümlerde, üst düzey gelir gruplarının tercih ettiği ve nitelikli konutlar inşaa edilirken, Kültürpark'ın yapılmasıyla Alsancak bölgesinden ayrılan Kahramanlar bölgesi, denize uzak kalmış ve düşük gelir düzeyindeki grupların tercih ettikleri bir yerleşim alanı olarak gelişmiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel etkenlerce de desteklenen yapılaşma, bu gün de varlığını hâlâ sürdürmektedir.

Şekil 5.77: İzmir memurlar kooperatifi evleri, Harbi Hotan, Arkitekt 1952.

Sıra ev şeklinde, ekonomik koşullar göz önüne alınarak inşaa edilen İzmir Memurlar kooperatifi evlerinden sonra, 1950'lerin sonuna gelindiğinde kooperatifçilikte yeni bir anlayışın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu anlayışta inşaatın ucuza mal edilmesinden ziyade, oluşturulacak olan sosyal yaşam alanları ön plana çıkmaktadır. Rıza Aşkan'ın 1961 yılında Suat Erdeniz ile birlikte yaptığı Özel Türk Koleji, Öğretmen ve Memurları yapı kooperatifinde bu anlayışı görebiliriz.

Şekil 5.78: İzmir Memurlar kooperatifi Evleri, Harbi Hotan, Arkitekt 1952.

5.4 Le Corbusier'nin imar planı önerisi; 1939-1948 ve İzmir Belediyesi Fen İşleri Müdürü Y.Mimar Rıza Aşkan

Le Corbusier-Türkiye ilişkisi onun 1911 yılında, yani hemen Balkan Savaşı öncesinde, arkadaşı Klipstein'la birlikte Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Türkiye ve Yunanistan'ı kapsayan ve İtalya üzerinden dönüşle sonuçlanan bir gezi yapmasıyla başlamıştır. Gezinin yine kendisi tarafından çizilmiş şematik bir güzergâh haritası genç mimarın gezip dolaştığı yerler hakkında nasıl bir bakış geliştirdiğini özetliyor. 1. Haritadaki kentler C (culture), F (folk-lore), I (industrie) harfleriyle notlandırılmıştır. Henüz Le Corbusier adını almadığı dönemde, Genç Jeanneret Dresden'den yola çıktıktan sonra İstanbul'a dek Doğu Avrupa'da gördüğü her yeri çok sayıda F ile işaretlemiş. Edirne'nin olduğu noktada da yine bir F harfi göze

çarpmıyor. Buna karşılık, İstanbul'un çevresinde dört C harfi ile karşılaşırız. Bursa hem C, hem de F ile işaretlenmiştir. O sırada henüz Osmanlı sınırları içinde olan Halkidikya Yarımadası'nda Aynaroz, sonra Selanik, ardından da tüm Yunanistan cömertçe kullanılmış C harfleriyle doludur (Tanyeli, U. 2003).

Şemsa Demiren'in 1948 yılında Le Corbusier ile Paris'te yaptığı söyleşide, Corbusier şunları söylemiştir; *"Herşey beni Türklere ayrıcalıklı bir yer tanımama yöneltiyor. Onlar nazik, terbiyeli ve ağırbaşlıydılar; çevrelerindeki varlıklara saygı duyuyorlardı. Mimarlık eserleri muazzam, güzel ve görkemlidir. Öylesine birlik, öylesine zaman ötesi, öylesine bilgelik!... İstanbul'u gayet iyi tanıyorum, son gelişim eski rejim zamanında, yani epeyce eski olduğu halde orada gördüğüm güzellikler hala gözümün önünde. İstanbul'un çehresini hatırlatan acele ile çizilmiş krokileri hala saklıyorum. Yeni Cami ve Fatih Camisi'nin silüetini gayet iyi hatırlıyorum. Ne güzel renkli ve canlı bir şehriniz var. Son gördüğüm Türk kadını çarşaf ve bizim şarklı dediğimiz sır içinde idi. Eğer hayatımın en büyük gafı ve en büyük taktik hatası Atatürk'e yazdığım mektup olmasa idi, bugün büyük rakibim Prost yerine güzel İstanbul şehrinin imarıyla ben uğraşacaktım. Bu mektupta, inkılap yapmış bir milletin en büyük inkılapçısına İstanbul'u eski hali ile asırların tozu toprağı ile bırakmasını tavsiye ediyordum. Ne büyük hata yaptığımı sonradan anladım."* Le Corbusier, İstanbul'a ait çok sayıda krokiler çizmiş, suluboya resimler yapmıştır. Yıllar sonra onlarla hasret gidererek şöyle der: *"İstanbul'u çizdiğim resimlere baktığım zaman, kalbimi bir sıcaklığın kapladığını hissederim."*

Şemsa Demiren'in Le Corbusier ile yapmış olduğu söyleşi Arkitekt'te yayımlanmıştır. Tanyeli'ye (2003) göre ünlü mimarın bu çağrı öyküsünü tümünden kurgulmuş olma ihtimali yüksektir.

İzmir Belediyesi'nin 1939 tarihli belediye çalışma raporunda şunlar yazmaktadır: *"Bu sene de imar planının nasıl ve kime yaptırılması muvafık olacağı tetkik edilmiştir. Tetkikatımız neticesinde İzmir'in imar planının beynelmilel şöhrete malik Fransız mütehassısı Korbuzye'nin nezareti altında fen heyeti kadrosunun takviyesiyle vücut bulacak imar büromuzda yapılması en uygun görülmüştür. Korbuzye'nin şehrimize getirilip çalıştırılması hususunda kendisiyle mutabakat hasıl olduktan sonra hükümetimize müracaat edilmişse de, müsaade henüz elde edilmemiştir. Müsaade alınınca, imar büromuz derhal teşekkül edecek ve faaliyete geçecektir".*

II.Dünya savaşı Le Corbusier'nin avansının gönderilmesine rağmen Türkiye'ye gelmesini engellemiştir. Savaşın bitiminden sonra, İzmir imar planı konusunda, 1939 yılında İzmir belediyesi ve Corbusier arasında yapılan anlaşmaya dayanılarak, kendisi ile temasa geçilmiştir.

Dönemin Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu'nun Paris'te Le Corbusier ile görüşmüştür. Dönemin gazeteleri kendisinin, *“Fransa’da büyük şehircilik mütehassısı mimar Le Corbusier ile, İzmir şehir planı işini görüştüğünü”* kendisini İzmir’e davet ettiğini, ve uzmanın, *“İzmir şehrinin gelecekteki inkişafı hakkında bir rapor vereceği ve şemasını hazırlayacağını”* özellikle belirtmiştir (Beyru, R. 1992).

Tümer (2009) O sıralarda belediyede başmühendislik görevinde bulunan mühendis Cahit Çeçen’in Fransa'da eğitim gördüğünü ve Avrupa'yı bildiğini, İzmir'in imar planı için Le Corbusier'yi kendisinin önerdiğini belirtmektedir.

Cahit Çeçen , Le Corbusier’i, Paris’te *reu de Sevres*’deki atölyesinde ziyaret etmiştir. Kendisi bu dönemde Cezayir kentinin planlaması üzerinde çalışmakta ve İzmir Belediyesi’nin, İzmir’i planlaması için sunduğu teklifi büyük ilgi ile karşılamıştır (Bilsel, C. 2002).

1947 yılında İzmir’de Mimarlar Birliğinin kurulmuştur. Bu dönemde Türk mimarlar ve plancılar varken, Le Corbusier’nin yabancı bir plancı olarak İzmir’i planlamasını olumsuz yönde eleştiren yazılar olmuştur. 1948 yılının Temmuz ayında Yeni Asır gazetesinde Dr. Memduh Say imzalı bir makale yayımlanmıştır; *“....Belediyemiz, bir kaç seneden beri bir Corbusier aşkına tutulmuştur. Arada, sırada, hemen her sene ismi tekrar edilen, ve getirileceği hemen her sene söylenen bu sayın şehircilik mütehassısını, belediyemiz o kadar seviyor ki, nihayet Başkan Avrupa’ya gider gitmez, hemen zâtı buluyor ve İzmir’e davet ediyor. Muhakkak ki, bay Le Corbusier, yüksek ve ultramodern fikirli bir şehircidir. Fakat o kadar ultramodern düşünceleri vardır ki, hemen hemen, şimdiye kadar, fikirlerinin tam olarak tatbiki, zengin, fakir hiçbir dünya şehrine nasip olmamıştır. Le Corbusier’nin fikirleri, belki bir asır sonra tesis edilecek şehirlerde tatbiki kabil olması melhuz düşüncelerdir. Fakat bunları tatbik etmek için, bütün anane ve ihtiyadı terk etmek lazım gelirken, bilmiyorum, bu kadar fedakar bir şehir halkına; kolay kolay bu günkü dünyada tesadüf olunabilirmi?... Le Corbusier’nin planları, bütün şehrin yeniden inşaatını icap etmektedir. Ekleme kabul edemeyecek plarlardandır.... Halbuki, İzmir ise hiç te*

kalabalık değildir. Aynı zamanda, mevcut planları bile doğru dürüst tatbik etmeye muktedir olamayacak kadar fakiriz. Ve yine, itiraf lazımdır ki, belediyemiz şehri layıkıyla temiz tutmaktan, cari nizam ve usulleri tam olarak tatbikten aciz kalacak kadar parasızdır... Le Corbusier gibi bir modern mimarı, ta memleketinden buraya getirtip tetkikat yaptırmaya özenmesine, ve bu hususta, masraf ihtiyar etmesine, ben bir mana veremiyorum... Bize Corbusier gibi, yüksek, ve kafasını yılların üzerinden aşarak ilerlere uzatmış ve kendi aleminde, kendi düşüncelerine dalarak yeni bir dünya yapmak azmiyle ömrünü geçiren bir mühendis lazım değildir. Bugün gecekondulu evlerini bile öneleyemeyen, değil önlemek, bunlara bir yol, ufak bir kroki verip te hiç olmazsa muntazam bir surette teşekküllerini temin etmeyi bile şehir haricidir diye üzerinden atan bir belediyenin, kendi fukaralığını aczini idrak etmiyerek Le Corbusier gibi dünyanın en modern ve en masraflı bir şehircisini davet etmesi karşısında insan şaşırıyor..." (Beyru, R. 1992).

Bu makaleden açıkça anlaşılacağı üzere, Corbusier'in ütöpik olarak değerlendirilen fikirleri uygulamadan uzak olduğu için ciddi anlamda eleştirilmektedir. Plancının fikirlerinin ütöpik olmasına rağmen uzun vade de yararlı olabileceğinin farkında olan Dr. Say, dönemin koşulları değerlendirildiğinde acil bir planlamaya ihtiyaç duyulduğundan, haklı olarak belediyenin vermiş olduğu kararın yanlış olduğunu belirtmektedir.

1950-1951 yıllarında, İmar planının hazırlanması sürecinde daha önce İzmir'de kurulması düşünülen planlama bürosu öncülüğünde, Le Corbusier'nin belirlediği ana fikirler doğrultusunda imar planının hazırlanması yönteminden vazgeçilerek yeni görüşlerin elde edilebilmesi için, uluslararası bir proje yarışması açılmasına karar verildiğini görmekteyiz. Le Corbusier'e 1939 yılında yapılan anlaşma sonucunda, İzmir'e gelmesi için gönderilmiş olan para II.Dünya savaşı sonrasında, yetersiz kalmıştır. Fransız hükümetinde ısrar ve telkinleriyle, Le Corbusier'nin 1948 yılında İzmir'e gelmek üzere İstanbul'a gelmiştir. Ünlü şehirciyi İstanbul'da karşılamak ve biraz gezdirmek üzere, İzmir Belediyesi Fen İşleri Müdürü Y. Mimar Rıza Aşkan görevlendirilmiştir (Beyru, R. 1992).

Rıza Aşkan'ın Fransızca biliyor olması bu görevi üstlenmesinde önemli bir etkidir. Aşkan, karşılama grubunda birkaç kişinin daha bulunmasını istemektedir. O yıllarda ülkemizde yabancı mimarlara karşı Mimarlar Birliği tarafından bir kampanya yürütülmektedir. Bu nedenle Kemali Söylemezoğlu, Orhan Safa, Kemal Ahmet Aru

kampanyayı desteklediklerini söyleyerek Rıza Aşkan'ın yapmış olduğu çağrıya katılmamışlardır. Grup, Boğaziçi'nde Aşkan'ın adını anımsayamadığı ama arkadaşı Halit Femir'in bir akrabasının sahip olduğu bir otelde kalmıştır. (Tümer, G. 2009)

Bu dönemde, Türkiye’de kent plancıları varken, planın niçin bir yabancıya verildiği yolunda oluşturulan düşüncelerin de, davet edilenlerden bazılarının katılmamasında rol oynadığı söylenmektedir.

Le Corbusier Tümer’in (2009) anlatımına göre İstanbul’u çok beğenmiştir. Birçok kroki çizmiştir ve Ayasofya’nın kolonlarını, kolon aralarını ve daha başka yerlerini ölçüp biçmiş, bütün ölçülerin "modulor"a uyduğunu söylemiştir. Harbi Hotan’ın anlattığına göre, Le Corbusier III. Ahmet Çeşmesi’nin ölçülerini de üç aşağı beş yukarı, "modular"a uygun bulmuştur. İzmir Kordon’da, şimdiki İzmir Palas’ın yerinde bulunan ve aynı adı taşıyan otelde konaklatılmıştır konuk. İzmir’de kaldığı süre içinde Kadifekale’ye çıkartılmış, daha başka yerlere götürülüp gezdirilmiştir. Le Corbusier "Mimar kalemle konuşur," diyerek, İstanbul’da yaptığı gibi İzmir’de de bol bol kroki çizmiş, notlar almıştır.

Le Corbusier’e yeni bir imar planı yaptırma öyküsünü F. Cana Bilsele şöyle anlatıyor.:

“Danger-Prost planının yeni gelişme alanları açılmasına yönelik düzenleme önerileri bulunmasına karşılık uygulamasından vazgeçilmesinin ardındaki en önemli neden bu planın kentin yangından kurtulmuş olan tarihi kesiminin ulaşım olanakları geliştirilerek dokusunun olduğu gibi korunması düşüncesine dayanmasıdır. Daha sonra kentin imarı konusunda yeniden görüşlerine başvurulmuş Henri Prost’un koruma konusuna verdiği önem Dr. Behçet Uz’un kentin tarihi mahallerlerinin de çağdaş şehircilik ilkelerine uygun olarak yenilenmesi gereğine olan inancı ile ters düşmüş görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında İzmir Belediyesi’nin kentin imar planının hazırlanması konusundaki görüşlerine başvurmak üzere Le Corbusier ile ilişkiye geçmesi anlam kazanmaktadır.” (Kaftancı, G. 2000).

Le Corbusier’nin İzmir’e gelişi 1948 yılının Ekim ayının 4’üne rastlamaktadır. Dönemin gazetelerinde çıkan yazıya göre;

“... Şimdi bu zat, İzmir belediyesinde, fen heyetiyle birlikte birkaç gün çalışarak şehir planına istikamet verecek, ve on seneden beri yüzüstü kalan birçok işlerin hallini temin edecektir. Maruf Fransız mimarının, on gün kadar İzmir’de kalarak işini

bitireceği tahmin edilmektedir". Aynı gazetenin iki gün sonraki sayısında ise Le Corbusier'nin İzmir'de ki çalışmaları hakkında aşağıdaki bilgiler verilmiştir.

" (İzmir'in imar planı şehircilik mütehassısı Le Corbusier) tetkiklerine başladı – Belediyemize değerli tavsiyelerde bulunacağı umuluyor), ana ve alt başlıkları ile yayınlanan bu yazıya göre: "Fransız şehircilik mütehassısı Le Corbusier, dün belediye başkanı Reşat Leblebicioğlu, Eshot Müdürü Cahit Çeçen, Belediye Fen Heyeti reisi, ve fen heyetine mensup diğer mühendislerle birlikte, İzmir şehrini dolaşmıştır. Kendisinden beklenen hizmet, İzmir'deki müşahede ve tetkiklerinden edineceği kanaate göre, belediyemizin fen heyetine, İzmir imar planının, hiç olmazsa, önümüzdeki 50 yılın ihtiyaçlarına ve melhuz inkişaflarına göre tatbik edilebilecek şekilde hazırlanması için esas direktifler vermek ve mütalaa beyan etmektir. Yani, L. Corbusier imar planını yapması gibi uzun ve devamlı bir işi üzerine almaksızın, belediyenin yetkili dairesine, gözönünde bulundurulması gerekli esas hatları vermiş olacaktır. Şimdiki tetkikleri, bu hususta gerekli malumatı toplamak, notlar almak mahiyetindedir. Yani, bir dökümantasyon işidir. Bu maksatla, İzmir'in ve hinterlandının bu günkü iktisadi durumu, gelişme imkanları, iş hacmi, münakale sistemi ve son senelerdeki inkişafı hakkında notlar verilmiştir. Dün refakatindekilerle Kadifekale'ye çıkmış, buradan, yukarı mahallelerin yollarını takiben, Eşrefpaşa ve İkiçeşmelikten sonra yalılar kısmına inmiş, şehrin genişleme sahasında bulunan İnciraltı semtini ve Balçova Ilıcalarını görmüş, dönüşte, iktisadi faaliyetin merkezi olan bu günkü liman mıntıkasında (liman o sırada Pasaport Gümrük arasındaydı) tetkiklerde bulunmuştur. Daha sonra, gelecekteki liman bölgesi olan Halkapınar'a inilmiştir. Fransız Şehircilik mütehassısı, bütün bu geziler sırasında, etrafındakilere birçok şeyler sormuş, mütemadiyen notlar almış ve bazı şematik kroki ve planlar çizmiştir. Bundan başka asıl çalışmasına esas olmak üzere, belediye fen heyetine muhtelif notlar vererek, bunların cevaplarını istemiştir. Fen heyeti şimdi bunların cevaplarını hazırlamakla meşguldür".

Yazıda Le Corbusier'nin çalışmalarının sonunda *"İzmir imar planına esas teşkil etmesi gereken ana hatları ihtiva eden şema mahiyetinde bir planı, bunun (imar planının) hazırlanmasında takip edilmesi icap eden iş programını hazırlayacağı ve tavsiyelerini bir rapor halinde toplayacağı ve fakat bu işlerin İzmir'de bitirilmesine imkan olmadığından, bunları Paris'e dönünce yapacağı ve oradan göndereceği"* de açıklanmıştır (Beyru, R. 1992).

İzmir gezisi sırasında bir gün Küçük Yamanlar'a gidilmiştir. Burası, Karşıyaka yolu üzerinde, pek yüksek olmayan ve körfezi gören bir tepedir. Belediye oraya bir gazino yapmayı düşünmektedir. Harbi Hotan'ın o zamanki düşüncesi, büyükçe, genişçe bir yapı oturtmaktır tepeye. "Öyle yapmayın, küçük küçük mekânlar yapın buraya, insanlar, sevgililer gelip otursunlar başbaşa," diye akıl vermiştir Le Corbusier. (Tümer,G. 2009).

Gürhan Tümer (2009) Harbi Hotan'dan dinlediği kadarıyla Le Corbusier ufak tefek eski evleri beğendiğini, resimlerini çizdiğini belirtiyor. Rıza Aşkan ise onun Kemeraltı'ndaki ve başka yerlerdeki birçok yapıyı "taudis" (kötü durumda, bakımsız yapılar) olarak nitelediğini, söylemiştir. Konuk mimar İzmir'de 2 hafta kadar kalmıştır. Bu süre, öngörülenden fazladır. Bu kalışın birkaç günü zorunluluktandır. Şöyle ki: Gelişindeki yol, kentteki konaklama, yeme-içme ve istediği 10.000 Lira ücret belediye tarafından ödenmiştir. Sorun, dönüş parasıdır. Belediyede bu paranın verilip verilmeyeceği uzun uzun tartışılmıştır. "Encümende tahsisatın" olmadığını söyleyenlerin yanı sıra "Bu kadar gezdi, yedi içti, karşılığında bize ne verdi? Hani nerede planlar?" diyenler de vardır. Le Corbusier "Fransa'ya dönüp çalışacağım ve istediklerinizi 10-15 gün içinde göndereceğim" demiştir. O arada, Rıza Aşkan'ın kendisiyle gelmesini istemiş, bürosunda birlikte çalışmayı önermiştir. Ne var ki Aşkan bu öneriyi benimsememiştir. Dönüş parası tartışmaları devam ederken, Le Corbusier belediyeye şöyle bir öneride bulunmuştur: "Bana mimar olarak, danışman olarak ödenek veremiyorsanız o zaman beni bir dilenci olarak kabul edin ve bilet paramı fukaraya yardım faslından ödeyin." Sonunda bileti verilmiştir kendisine (Tümer,G. 2009).

İzmir hakkında görüşlerini öğrenmek isteyen gazeteciye, Le Corbusier, İzmir'i henüz yeterince tanımadığını, ancak ziyareti sırada gördüğü şehir oteli inşaatını betonarme yönünden güzel bulduğunu söylemiştir. Yaklaşık 40 yıl önce İstanbul'u ve Bursa'yı gördüğünü ifade eden plancının bu kez tekrar gezmiş olduğu İstanbul konusundaki görüşleri ise pek de olumlu olmamıştır. Le Corbusier'e göre bu geçen ara içindeki değişiklik, maalesef, bu güzel kentin, gerek mimari, gerekse sosyal yaşam yönünden aleyhinde olmuştur. Bunu, *"İstanbul'a çok yazık olmuştur"* cümlesiyle belirtmektedir (Beyru, R. 1992).

Le Corbusier 1948 yılında Fransa'ya geri döner, raporunu ve 22 paftadan olan projeyi Ocak 1949'da Paris'teki Türk Büyükelçiliği'ne teslim eder. Rapor ve plan

İzmir'de tam bir şaşkınlıkla karşılanacak, hiçbir uygulama zemini bulamayacak ve 1951 yılında yeni bir yarışma açılarak kentin imar planı elde edilecektir. İzmir Le Corbusier'yi öylesine unuttur ki, yolladığı planlama paftaları bugün Belediye'de bulunmaz (Bilsel, C. 2002).

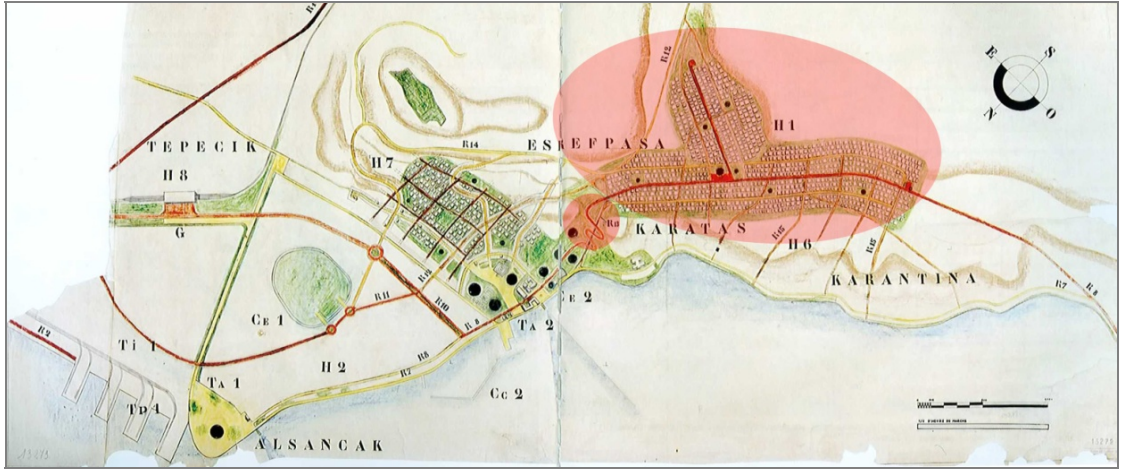
Şekil 5.79: Le Corbusier ve Rıza Aşkan, İzmir Belediyesi'nde çalışırken, 1948.

Prof.Beyru'nun da belirttiği gibi, hayli büyük bir düş kırıklığı yaratan paftalardır bunlar; çünkü hemen uygulanabilecek bir imar planı beklenirken, genel ilkeleri ortaya koyan bir çalışmayla karşı karşıya kalınmıştır. Bunun üzerine İzmir'in imar planı için uluslararası bir yarışma açılmıştır. Katılımcılara, Le Corbusier'nin çalışmalarını, önerilerini de içeren bir kitapçık verilmiştir (Tümer,G. 2009).

Le Corbusier'nin önerisi genel olarak değerlendirildiğinde, kemeraltı, kadifekale gibi tarihi bölgeleri tamamen yıkıp, yeni bir plan önermesi ve yeni gelişme alanları önerdiği şemasında toprak mülkiyetini yok saymış olması bu planı gerçek dışı ve uygulanmaktan uzak olarak değerlendirilse de, plancının belirli noktalardaki fikirleri dikkate alınmaya değerdir.

Günümüze kadar Le Corbusier'nin İzmir imar planı önerisi hakkında birçok şey söylenmiş, önerinin sunulduğu 1949 yılında, plan uygulanamaz bulunduğundan birçok eleştiriliere maruz kalmıştır. Ancak gözden kaçan, üzerinde durulmayan bir

nokta; Le Corbusier, Eşrefpaşa ile Konak'ı birbirine bağlayan bağlantı yolunu önermiştir.

Şekil 5.80: İzmir Planı, Le Corbusier, 1948.

Bu yol, Eşrefpaşa bölgesinin kentsel gelişimini sağlamakla birlikte, konut yapılaşmasının Hatay bölgesine doğru kaymasını ve kentin bu yöne doğru gelişimini sağlaması bakımından çok önemlidir.

Plana göre bir gerdan şeklinde Hatay bölgesinin oluşumun sağlayan bu yol, ileride üçkuyular semtine bağlanmış ve tekrar sahil ile birleşerek, sahil bölgesinde ileride oluşacak olan yoğunluğun da azalmasını amaçlamaktadır.

1955 yılında İzmir Belediyesinde proje mimarı olarak görev yapan Güngör Kaftancı bu konu ile ilgili şunları söylemektedir; “...o zamanki imar müdürü müteveffa Rıza Aşkan'ın genç mimarları bilgilendirmek amacıyla düzenlediği toplantıda paftalardan bir kısmını görmek olanağı buldum. Özellikle şimdiki Hatay Caddesinin bulunduğu sırtlarda yer alan birkaç yüksek yapı ile tüm konut gelişmesini çözümleme önerisini ilgi ile izlemiştim. Hepimiz de bu büyük mimarın kenti yok farzeden çalışmalarını ütöpik, giderek ünlü bir artistin kişisel tatmin aracına dönüşmüş coşkusu şeklinde algılamıştık. Kuramsal düşüncelerini somutlaştırma çabaları da olsa Le Corbusier nazım planının İzmir kenti için ne denli yaşamsal, doğru ve önemli öneriler ve düşünceler içerdiğini ancak yıllar sonra farkedecektik.” (Kaftancı, G. 2000).

Kaftancı (2000) yazısına şöyle devam ediyor; “...1950'den sonra ülkemizde özel sektör eliyle sanayileşme politikaları sırasında Le Corbusier'nin “yeşil endüstri siteleri” kuramı yöneticiler ve plancılar tarafından dikkate alınsaydı belki gecekondulaşmanın hızı frenlenebilirdi. Çünkü bilindiği gibi özel girişimcilerin

gereksinim duyduğu iş gücünün konut sorununu çözmeye dönük bir çaba harcamadan yatırımlarına başlamaları ucuz iş gücü demek olan kırsal kesimden kentlere göçü hızlandırmış ve teşvik etmiştir. Halbuki Le Corbusier'nin yeşil endüstri siteleri her sanayi tesisinin işçi konutlarını, yaya ulaşım olanakları ile birlikte kendi yanında düzenlemeyi öngörüyordu. Böyle bir sistemin zorlayıcı bir karar olarak imar planında yer alması belki İzmir'in bugünkü kent yapısını kökten değiştirebilirdi. Bundan sonraki hiçbir plan döneminde de endüstri yapılarında işçi konutu yapma zorunluluğu getirilmedi."

1954-1955 yılları arasında Le Corbusier'nin önerdiği Varyant, bağlantı yolunun yapılması ile birlikte, Selahattin Akçiçek'in Belediye Başkanlığı döneminde Eşrefpaşa bölgesinde yapılmış olan imar çalışmaları detaylı olarak değerlendirilecektir. Bu dönemde İzmir Belediyesinde İmar müdürü olarak görev yapan Rıza Aşkan'ın, Le Corbusier'nin bu fikrinin uygulanmasındaki payı büyüktür.

Le Corbusier'nin 1949 yılında göndermiş olduğu paftaların, bir uygulamaya başlamak için yetersiz olduğu çıktı ve Nafia Vekaleti'nin en başından beri uygun gördüğü gibi, İzmir'in imarı için Uluslararası bir yarışma açılmasına karar verildi.

5.5 İzmir, Uluslararası Şehircilik Yarışması; 1951

Bu yarışma öncesinde, 1950 yılında Demokrat parti hükümeti kurulmuş ve İzmir belediyesindeki kadro tamamen yenilenmişti. İzmir şehrinin durumunu birçok açıdan kayıt altına almak, sorunları belirlemek için *İzmir Şehri İmar raporu* ve uluslararası yarışmacılara sunulmak üzere ve *Uluslararası proje şartnamesi* bu heyet tarafından hazırlanmıştır. Rıza Aşkan, İzmir şehri İmar raporunun ve uluslararası yarışma şartnamesinin hazırlanmasında, belediye mimarı olarak önemli bir rol almıştır. Eserlerim adını verdiği yazıda; İzmir Şehri imar raporu bulunmaktadır.

Aşkan, 1940 yılından beri İzmir Belediyesi'nde aldığı görevlerden dolayı şehri çok iyi tanımaktadır. Güzel Sanatlar Akademisi'nde bitirme projesinin konusu şehircilikle ilgilidir ve projeyi başarılı bir şekilde teslim etmiştir.

(Bayındırlık Bakanlığı Yüksek Katına)

Şehirlerin imar plânlarının tanzimi işlerine ait umumî talimatrâmeğe göre teşekkül eden heyetimiz 16 Ocak 951 günü Vali B. Osman Sabri Adal'ın Başkanlığı altında son toplantısında komisyon tarafından hazırlanmış raporları tetkik etti. İzmir şehrinin imar plânının tanzimi için lâzım gelen esas ve malûmatı ihtiva ettiği görüldüğü bu raporla tasdik ile makamınıza takdim olundu.

İzmir Valisi
Osman Sabri Adal

İzmir Belediye Başkanı
Rauf Onursal

İl Bayındırlık Md.
Şükrü Arısan

Belediye Fen İşleri Md.
Kemal Ardoga

Belediye Mimarı
Rıza Aşkan

Belediye meclis üyesi
Fikret Parker

Belediye meclis üyesi
Reha Erkızan

Belediye meclis üyesi
Faruk Tunça

İl Sağlık Md.
Cevdet Saraçoğlu

Belediye Sağlık Md.
Nusret Bayraktar

Millî Eğitim Md.
O. Faruk Verimer

Vakıflar Md.
Kadri Kulapa

Müze Md.
Hakkı Gültekin

Çocuk Esirgeme Kurumu Bşk.
İsmail Hakkı Ulukartal

Bölge Yollar Md.
Osman Oğan

Bakteriyolog
Dr. Memduh Say

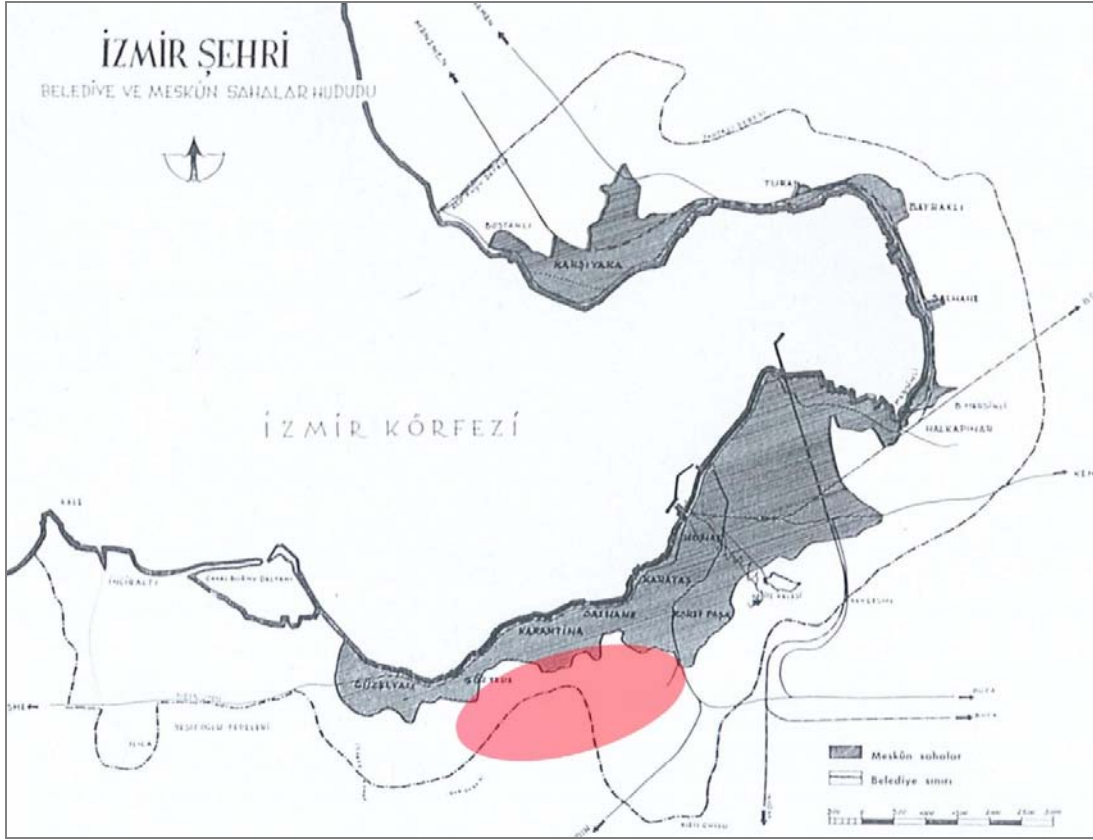
Profesör
Mustafa Rahmi Balaban

Şekil 5.81: İzmir Şehri İmar Raporu, yönetim kurulu.

Aşkan'ın şehirciliğe olan ilgisinin 1947 yılında Ankara Ulus meydan tanzimi proje yarışmasında aldığı mansiyon ödülü ile devam ettiğini bilmekteyiz. Aşkan, Le Corbusier'nin İzmir ziyareti sırasında kendisinin fikirlerini almış, şehircilik konusunda kendini geliştirme fırsatı bulmuştur.

1951 yılında hazırlanan İzmir şehri imar raporu şehri birçok açıdan değerlendirmekteydi;

1- Şehrin coğrafi durumu,	2- Şehrin iklim özellikleri,
3- Şehrin Jeolojik durumu,	4- Şehrin Civarı,
5- Şehrin Tarihi durumu,	6- Şehrin Nüfus durumu,
7- Şehrin Eğitim durumu,	8- Şehrin Sağlık durumu,
9- Şehrin Tarım durumu,	10-Şehrin Ticari ve iktisadi durumu,
11-Şehrin Seyrüsefer durumu,	12- Şehrin bugünkü durumu
13- Şehrin belediyesinin durumu,	14- Şehrin İhtiyaçlarının tespiti

Şekil 5.82: İzmir Şehri imar raporu eki, İzmir şehri,belediye ve meskun sahalar hududu,1951, Ölçek: 1:5000.

Raporun ekinde, belediye sınırlarını gösteren haritada, Le corbusier'nin önermiş olduğu, Eşrefpaşanın devamında hatay bölgesinde herhangi bir yerleşim alanı gözükmemektedir. Eşrefpaşa bölgesinde 1954-1957 yılları arasında yapılmış olan kentsel planlama çalışmaları, ileriki bölümde detaylı olarak değerlendirilecektir.

60 sayfa ve ekinde iki projeden oluşan bu rapor şehri her yönü ile ele alan, yoğun bir çalışma sonucunda oluşturulmuştur. Bilsel (2011), İzmir Belediyesi tarafından hazırlanan bu raporun çok önemli bir eser olduğunu belirtmektedir. Belediye Reisi Rauf Onursalın Şehrin ve Halkın hizmetleri bakımından yapılmasını Belediye Meclisinden temenni ve rica ettiği işler şu şekildedir;

- 1 – Hal Santral,
- 2 – Belediye Sarayı,
- 3 – Şehir tiyatrosu ve Opera binası ve gazinosu,
- 4 – Eshot İdaresi binası,

5 – Konak – Güzelyalı sahil yolu,

6 – Cumhuriyet Bulvarı, İkiçeşmelik, Anafartalar, Halilrifatpaşa ve Hatay caddelerinin genişletilmeleri maksadiyle istimlakler, Kışla binalarının Cezaevi karşısındaki kısmında sahipli dükkanların, Karşıyaka Pazaryeri ve İskele meydanı tevsiatı istimlak muameleleri,

7 – Halkapınar spor sitesi,

8 – Elektrik şebeke ve tesislerinin genişletilmesine devam edilmesi,

9 – Havagazı fenni fırınlarının ve 15.000 metreküplük büyük gazometre ve fırının yeniden yaptırılması, şebekede ıslahata ve yeniliğe devam edilmesi,

10 – Fransa’ya ve Karabük fabrikalarına sipariş edilen yeni su borularının tefrişine devam olunması ve bütün şehirde su isale edilmemiş sokak bırakılmaması,

11 – Ağamemnun Ilıcalarının ihyası ve bu maksatla kaynaklar sahasının tekrar şehir sınırları içine alınması,

12 – Yamanlar köyü ile yaylasının İzmir halkının bir sayfiyesi haline getirilmesi tedbirlerinin alınması ve Karşıyaka – Yamanlar asfalt yolunun inşasının temini,

13 – Şaşal içme suyunun İzmir’e isalesi,

Demokrat Parti hükümeti, İzmir’de Rauf Onursal’ın belediye başkanlığında 1950 yılında göreve geldiği dönemi ve şehirdeki durumu, İzmir Belediyesi’nin yayını olan beyaz kitapta şu şekilde ele almaktadır; Şehirde yapılması planlanan yolların ancak dörtte biri yapılmıştı. Dörtte üçü Arnavut kaldırımından bile mahrumdu. Yalnız yukarı mahallerle kenar mahalleler değil, diğer birçok mahalleler halkı temiz içecek suyundan mahrumdu. Bu mahallelerdeki sokaklar ve evler aydınlatılamamaktaydı. Şehrin imar planı olmadığı için en büyüğünden en küçüğüne kadar inşaat, geliş güzel ve plansız bir şekilde devam etmekteydi. Karşıyaka’da Bostanlı’dan İnciraltı mevkiindeki plaja kadar uzanan sahada, ortası şişkinlik arzeden bir yelpaze halindeki şehir, büyük hizmet ve emek beklemekteydi. Şehirdeki su sorunu yüzünden tifo, paratifo ve dizanteri epidemileri görüldüğü olmuştur. Kadifekale yakınında bir yere su deposu inşa ettirilerek bu semtteki ve Kadifekale civarındaki bütün mahallelere Halkpınar suyu verilmiştir.

Demokrat Parti yönetimi 1950-1954 yılları arasında yaptıkları çalışmaları şu cümleler ile belirtmektedir;

“Şehrin merkezinde ve onun çevresinde yaşayan varlıklı vatandaşlar, su, elektrik, yol ve kanalizasyon v.s. gibi belli başlı belediye hizmetlerinden bol şekilde faydalanırken diğer tarafta esas kitleyi teşkil eden hemşerilerimizin bunlardan tamamiyle mahrum yaşamaları nasıl terviç edilebilirdi? İşte bunu gözönünde tutarak belediye hizmetlerini zengin olsun, fakir olsun, tüccar veya işçi bulunsun, bütün vatandaşların ayağına götürmek ve seyyanen istifadelerini temin etmek vazifesine deruhte ettik. Çalışmalarımızda bu esas, rehberimiz oldu.” (Beyaz Kitap, 1954)

Yarışmacılara verilen, 18 maddeden oluşan, İzmir şehri imar planı, Uluslararası proje yarışması programı şu şekildedir;

“İzmir şehri imar planı avan projesi müsabakasına iştirak edecek olan uzmanların, projelerini tanzimde aşağıdaki hususları ayrı ayrı gözönünde bulundurmaları rica olunur.

1) İzmir şehri; Anadolu yarım adasının Ege Denizi kenarında Ziraat, Ticaret ve Sanayi bakımından en işlek bir limanı ve turistik bakımından en önemli bir mevkii olduğuna göre, kazanması lüzumlu karakter ve hususiyetler gözönünde tutularak planlanmasına çalışılacaktır.

2) İzmir’in 1950 yılında nüfus sayısına göre belediye hudutları dahilinde 230.000 bin nüfus yaşamaktadır. 50 sene zarfında İzmir’in nüfusu bugünkü artış şartlarına göre 400.000 bin kişiye çıkacağı gözönünde tutularak planın hudutlanmasına çalışılacaktır.

3) İzmir planının yayılacağı hudutlar:

İzmir imar planının işgal edeceği saha şu şekilde hudutlandırılacaktır. (Müsabıklara verilecek 1/5.000 mikyasındaki haritada bu hudut (.-.-) nokta hatlarla gösterilmiştir. İzmir imar planının hududu içine girecek saha şu şekilde belirtilmiştir.

BATIDA: (İncirlatı’nın batısında bulunan Yenikale mevkiinden, 1894 sayılı sokağı takip ederek (İzmir-Çeşme) yoluna, (bu yolu İzmir cihetine doğru (sağında Ağamemnun ılıcaları ve 1888 sokak dahil) takip ederek Üçkuyular’a varıncaya kadar (Bu yolun sol tarafı dahil) devam eden kısım. (1883 ve 1881 sokaklar arasındaki çeşme yolu üzerindeki köprüden sağa ayrılarak Üçkuyular ve civar sırtları dahil olarak Poligon arasında Ermeni ve Arap dereleri, Arap Hasan çeşmesi. Karafatma dağının batı yamacına) kadar karantina sırtlarının hattıbalasını takip eder.

GÜNEYDE: Karafatma dağı batı yamacından, Bozyaka ve karabağları içine alarak, Melez çayına) ve (bu dereyi takiben Konçeşme mevkiinde Müsevi mezarlığı güney köşesinden kireç ocakları ve Zeytinlik, Tepecik güneyinden geçip Halkapınar su deposunun güneyindeki dere içine) kadar.

DOĞUDA: (Su deposunun doğusundan Çamdibi mevkiine) ve (buradan Kemalpaşa caddesini takip ederek, Kokluca mezarlığı önünde Arap kuyusu mevkiinden kuzeye doğru ve Mersinli, Bayraklı sahillerinden iki Km lik bir derinlik bu hudut içinde kalarak Bayraklı doğusuna kadar).

KUZEYDE: (Bayraklı doğusundan Beşiktaş mevkiine), (Tahtacı Deresi ve Değirmen dağının kuzeyinden geçerek Ilıca Deresi ve Çamdağı eteğine kadar) ve (buradan Dallık Dereyi takip ve 1825 1777 sokaklar hudut içinde kalarak demiryoluna) ve (demiryolunu takip ederek ahırkuyu deresine ve (Ahırkuyu deresini takip ederek denizde nihayet bulan kısımlar imar planı içinde bir hudut tanzim edilmiştir.

4) *İzmir şehri bölgesinin, asıl gelişme sahası olarak karantina sınırları kabul edilmiştir.*

5) *Demiryolu Bağlantıları:*

a) *Alsancak – Kemer – Aydın – Ankara Hattı,*

b) *Basmane – Karşıyaka – Menemen istikametinde*

Bandırma – Ankara hattı, İzmirde mevcut ve gelecek için aynen muhafaza edilecek olan demiryolu irtibatlarıdır.

6) *Karayolları:*

a) *İnönü caddesinin devamı olarak Seferihisar Urla – Çeşme Karaburun istikametine giden anayol.*

b) *Güney istikametinde Eşrefpaşa caddesinin devamı olarak Kızılçullu, Karabağlar Cumaovası istikametinden Aydın – Denizli şosesi cihetine giden anayol (bu yol Kemer – Kızılçullu yönünden de bir irtibat kazanmaktadır.) Bu anayolun Manisa istikametine bağlanmak üzere, şehrin cenubunda Kızılçullu kavşağından başlayarak. Melezderesi sahilini takiben Gaziler caddesine, ve oradan Bornova üzerinden Manisaya irtibatlanması, yollar bölge Müdürlüğünce etüd edilmiştir. (Bu etüd: 1/5000 lik bir haritada işaretlenmiştir.)*

c) *Gaziler caddesinin devamı olarak şehirden ayrılan İzmir – Kemalpaşa (Nif) Turgutlu – Uşak Anayolu.*

d) *Halkapınar'dan çıkarak Mersinli – Bornova üzerinden aşağıda (e) fıkrasındaki yola ulaşan (Manisa – Turgutlu ve Akhisar'a giden ana yol).*

e) *Alsancak'tan Menemen Şosesi namile tren hattına paralel olarak Menemen – Akhisar Balıkesir – Bandırma ve Bursa istikametindeki ana yol, bu yol, Menemen'den ayrılarak ayrıca Dikili ve Ayvalık istikametinde uzanır. Yukarda istikametleri belirtilen yollar planda ayrı ayrı sarıh olarak gösterilecektir.*

7) *Müşabakaya iştirak edecek olan uzmanlar aşağıdaki İzmir Belediyesinde tek nüsha olarak bulunan şu dökümanlardan faydalanabileceklerdir:*

a) *Yangın sahasına ait olmak üzere Fransız mütehasısı Rene Danje'nin 1925 senesinde hazırlamış olduğu imar planları,*

b) *1948 senesinde Fransız mütehasısı Le Corbu'sier tarafından hazırlanmış olan şematik plan ve raporu.*

c) *Hava fotoğrafı,*

d) *İzmir şehir rehberi.*

e) *Fuardaki belediye müzesinde üzerinde İzmir şehrinin kuruluş safhatını gösteren ve tarihi devirleri ifade eden harita ve fotoğraf sergisi.*

8)a) *Emita limanı olarak Alsancak bölgesi Bayındırlık Bakanlığınca tayin edilmiş bulunmaktadır. Bu liman bölgesinde emita limanı, antrepolar sanayi mıntakası ve marşandis garı ve bunların binalarla olan irtibatları gösterilecektir.*

b) *Yolcu Limanı:*

Yolcuların şehire giriş ve çıkışlarını temin etmek üzere yolcu gemilerinin mahfuz bir mahalle sığınabilmeleri için mevcut eski liman ve müstemilatı planda tertiplenecektir.

9) *Şehrin demiryollarının halihazır vaziyeti müşabıklara verilen 1/5000 lik haritalarda gösterilmiştir. Şehrin yolcu garı ile marşandiz garı ve buna ait antrepolar ve bunların liman ve şehir ile olan irtibatları ve münasebetlerinin tayini hususu müşabıklara bırakılmıştır.*

10) İzmir şehrinin bugünkü gelişmiş durumuna göre behenmühal gözetlemesine ihtiyaç görülen ve müsabıkar tarafından hazırlanacak tekliflerinde gösterilmesine lazım görülen hususlar aşağıda belirtilmiştir.

(Bu işaret edilen hususların bir kısmı İzmir belediyesi tarafından realize edilmek üzere programa alınmış bulunmaktadır.

a) Hatay caddesinin Korniş yolu olarak Güzelyalı cenubuna bağlanması.

b) Karantina – Dokuzeylül caddesinin İnönü caddesine bağlanması,

c) Hatay caddesinin Kornisyolu olarak Hacı ali (574 sayılı sokak) caddesine bağlanması.

d) Hacı Ali caddesinin Kemer – Gaziler caddesine bağlanması.

e) İkinci çevre yolu olan (Melez deresi dahil) yolun turistik bir yol olarak kıymetlendirilmesi.

f) İnönü caddesinden, Değirmendağı istikametinde, Müteaddit virajlarla Eşrefpaşa caddesine bağlanmak üzere ve tatbikine geçilmiş olan yol güzergahının 1/5000 lik haritalarda nokta – nokta gösterilmiş şekilde nazarı dikkate alınması,

11) Şehrin bugünkü spor ihtiyacını planda gösterilen sahalar karşılayamamaktadır. Müsadıklar bugünkü Alsancak stadyumunun aynı yerde kalmıyacağına göre yeni bir stadyum ile müştencilatı bulunan bir bölgenin ve ayrıca müteferrik spor yerlerinin planda gösterilmesine dikkat edeceklerdir.

12) Mevcut parklar bugünkü şehircilik anlayışına göre tertip ve tanzim edilecektir. Yeşilsahaların ihtiyacı karşılayacak şekilde planda tevziine dikkat edilecektir.

13) Şehrin ilerde yapılacak olan yeni hastaneleri için uygun bölgelerin planda gösterimesi icap eder.

14) Eski cezaevi yeri uygun görülmediğinden yeni bir cezaevi yerinin gösterilmesi icap edecektir.

15) Konak bölgesinde bulunan Askeri Kışla ve müstahkem mevki Komutanlığı, Orduevi ve müştencilatının bu bölgeden kaldırılması takerrür ettiğinden, bu bölge, Konak meydanının ihyası esasına göre düzenlenerek umumi binalarla eğlence

yerlerine tahsis edilecektir. Meydanın civarı ile olan münasebeti gözönünde tutulacaktır.

16) *Şehrin müstakbel inkişaf durumuna göre müsabıklarca munasip görülecek bir bölgede Üniversite sitesinin tesisi nazarı itibara alınacaktır.*

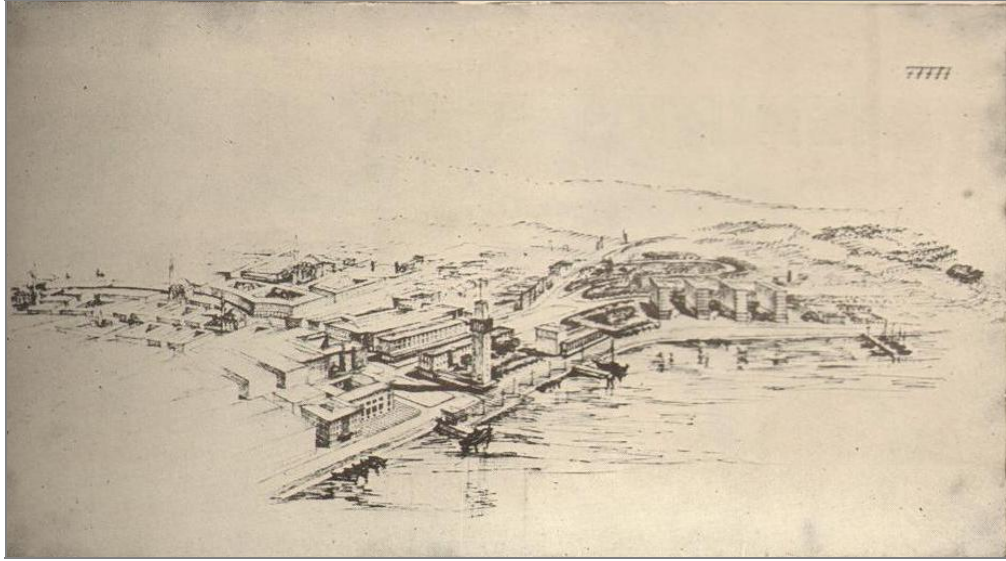
17) *Ayrıca müsabıklar (şimdiki Alsancak Garı civarı – 26 Ağustos meydanı ile Liman mıntakası arasında kalan yolları) ve (meydanın hal şeklini) göstermek üzere 1/1000 ölçekli tafsilat planı yapacaklar ve bu kısma ait bir kuşbakışı Perspektiv hazırlıyacaklardır.*

18) *Halen işçi ve fakir halkın barınmakta olduğu, gayri fenni ve gayri sıhhi şartlarla teşekkül etmiş bulunan mahallerin yeni planda bilhassa tertiplenmesi ve bu sahaların islahı hususunda müsabıklar tarafından gerekli tavsiyelerin yapılması istemektedir.” (İzmir Şehri İmar Raporu, 1951).*

Söz konusu verilere göre, İzmir 230.000 nüfuslu, ülkenin en işlek ticaret limanına sahip ve bu anlamda planlı bir gelişmeye ihtiyaç duyan orta büyüklükte bir kent olarak tanımlanabilir. Yarışma öncesinde belediye isteklerini sıralanmıştır. Belediye, bu döenmde Konak'ta yer alan kışlanın yamaçlayara doğru kaldırılması ve yeşil alanların arttırılması yönündeki isteğini bildirmiş ve planlarda bunun da göz önüne alınmasının uygun olacağı ifade etmiştir.

Avusturalya'dan dahi projelerin geldiği yarışmayı, kimi söylentilere göre, biraz da jüride bulunan Holzmeister'in etkisiyle bir Türk mimar - şehirci Kemal Ahmet Aru kazanmıştır. Bu plan, İzmir'de, 1950'den sonra zaman zaman birtakım değişiklikler yapılarak uygulananmıştır (Tümer,G. 2009).

1/2000 ölçekli 1951 yılı imar planı 17.05.1955 tarihinde Nafia Vekâleti'nce onaylanarak yürürlüğe girdi. Ancak planın hazırlandığı yıllarda İzmir'in çok az bölgesinin hâlihazır haritaları vardı ve imar planının kadastral paftalar üzerine hazırlanmasından yedi yıl sonra ilk hâlihazır paftalar elde edilmeye başlandı (Alyanak, 1979).

Şekil 5.83: İzmir şehri imar planı, Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canbolat, 1951.

Bu dönemde Kemal Aru, İzmir Belediyesi müşavirliğine getirilmiştir. Hazırlanan plana göre kentin en hareketli iş ve ticaret merkezi olarak Konak merkezi ve çevresi düşünülmüştür. Bu çalışma ile Konak meydanı'na belediye ve Adliye Sarayı'nın yanı sıra tiyatro ve opera binalarının inşaatı planlanmıştır. Ayrıca, planda meydanın trafiğin bulunduğu bir yer olmaktan öte, yönetim, ticaret ve kültür birimlerinin toplandığı bir merkez olması amaçlandığı ifade edilmiştir. Kentin mevcut konut alanlarının çevresinde yeni konut gelişme alanları belirlenirken, yolların genişletilmesi gerekliliğinin üzerinde durulmuştur. Yapılması planlanan tiyatro binası 1955 yılında Rıza Aşkan ve Harbi Hotan tarafından planlanmış, inşaatına başlanmış ancak tamamlanamamıştır.

Şekil 5.84: İzmir İmar Planı Yarışma Sergisi, Kemal Ahmet Arû, proje hakkında açıklama yapılırken, 1952.

Söz konusu planla birlikte, konut açısından gelişme alanları, Karantina, Göztepe, Güzelyalı ve Üçkuyular gerisindeki boş alanlar olarak belirlenmiştir. Eşrefpaşa-Üçkuyular arasında kalan kısım; Danger-Prost planının bir kısmında konut alanı olarak düşünülmüş, Le Corbusier planında ise Eşrefpaşa'nın devamında, Hatay konut bölgesi olarak belirlenmiştir.

Şekil 5.85: İzmir Şehri imar planı, Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canbolat, 1951.

1950'li yılların başında İzmir kentinde İzmir kentinde nüfus miktarı ve yoğunluğu bakımında en kalabalık alanlar, kent merkezi (O dönemde Alsancak, Karantina arası) ve Kadifekale yamaçlarıdır. Nitekim, Karantina, Güzelyalı, Göztepe, Kültür mahallesi, Alsancak ve Karşıyaka gibi yoğun yerleşime sahne olan yerlerde hektar başına 100 kişi düştüğü tespit edilmiştir. Bu rakam, Karataş, Beştepeler ve Kadifekale'yi çevreleyen ve limana kadar inen mahallelerde 400'ü bulmaktadır. Gümrük ve Konak meydanı arasında bir yolcu limanı oluşturulması, Alsancak limanının büyük bir ticaret limanına dönüşmesi sürecinin de hızlandırılması plan dahilinde var olan çalışmalardır. Alsancak limanının güneyindeki alanlarda yer alan

sanayi tesisleri korunurken, bu alanın Halkapınar ve Salhane yönünde genişlemesi planlanmıştır. Diğer bir anlatımla, bu planla İzmir Kent dokusunun iskeleti oluşturulmuştur (Bayraktar, 1973).

Şekil 5.86: Şark Kahvesi inşaatı, (soldan sağa) Harbi Hotan, Dudok, Kemal Ahmet Aru ve Rıza Aşkan, 1954.

Kentin güney kesiminin Konak Meydanı çevresine bağlanabileceği varyant yolunun yapılması, bölgeye ulaşımı destekleyici bir unsur olarak görülmüştür.

Bu proje ile İzmir için hazırlanan planlar içinde ilk kez üniversite yerinin planlanmış olmasıdır. Bugün Ege Üniversitesi kampüsünün yerleştiği alan söz konusu planla belirlenmiştir. Planda buna ek olarak Halkapınar'da bir olimpik stad inşaatı önerilmiştir. Söz konusu planın bir başka önemli yanı ise tüm kentte kentleşme hızının artması ve gecekondu semtlerinin oluşmaya başlaması üzerine, ilk olarak gecekondu önleme çalışmalarına plan ölçeğinde yer verilmiş olmasıdır. Nitekim, Aru'nun kent planında Kadifekale yamaçlarının gecekondu işgalinden korunması için yeşil alan olarak planlanmıştır. Ancak, kentleşmenin, planlama hızının çok üzerinde olması ve kısmen de denetim eksikliği nedeniyle, sözü edilen alanın yanı sıra Bayraklı, Gültepe, Altındağ gibi birçok semt gecekonduya yenik düşmüştür. Hatta bu semtlerde gecekondu nitelikli yeni mahalleler oluşmuştur. Aynı dönemde,

XIX. Yüzyılda levantenlerin sayfiye evlerinin bulunduğu, Buca ve Bornova yerleşimlerinde de tek katlı konut alanları yayılmıştır. Hatta Bornova'nın kuzey yamaçlarına doğru, (Bugünkü kızılây mahallesi) gecekondu yapılmaya başlanmıştır (Bayraktar, 1973).

Planın uygulanmasında ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri de planın onaylanmasından kısa bir süre sonra “eskimiş” olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun iki nedeni vardır: Planda tahmin edilen nüfus büyüklüğünün, hızlı kentleşme olgusuyla birkaç yıl içinde geride bırakılması. Örneğin, İzmir nüfusu 2000 yılı için 400.000 olarak tahmin edilirken, 1975 yılında 636.000 olmuştur. 2. Planın belirli zamanlarda gerçek duruma göre revize edilmemesi ve yapılan revizyonların da planın bütününe ele alınmaması İhsan Alyanak'ın İzmir Planlama Paneli'nde bu konuyla ilgili yaptığı açıklama aşağıdaki gibidir:

“Prof. Kemal Ahmet Aru ve ekibince hazırlanan 1/2000 ölçekli İzmir İmar Planının 17 Mayıs 1955 tarihinde Nafia Vekâleti'nce tasdikinden bu yana, İmar ve İskân Bakanlığı'na çeşitli konularda yaklaşık 5000 kadar imar planı değişikliği talebinde bulunulmuştur. Elimizdeki bilgilerden derlediğimiz kadarıyla yaklaşık 1200 imar planı değişikliği Bakanlıkça uygun görülerek onanmıştır. Ancak onanan değişiklikler incelendiğinde genel olarak gabari, yeşil sahadan çıkartma, hâlihazır koruyucu yönde sokak değişiklikleri gibi teklifler olduğu görülür.” (Alyanak, 1979).

6785 sayılı İmar Yasası'nın 1956 yılında yürürlüğe konmasından sonra 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı kuruldu. Bu nedenle, 1955 yılında onaylanan İzmir Kenti İmar Planı, onaylanmasından üç yıl sonra 1958 yılında ilk imar yönetmeliğine kavuşabilmiştir (Serim, 1979).

5.5.1 Konak sitesi mevzii kentsel tasarım yarışması; 1955

Konak Meydanı'nın tarihsel oluşum süreci

İzmir'in ilk planı, 1854'de Luigi Storari tarafından hazırlanır. Konak Meydanı ile ilgili ilk kentsel düzenleme önerisi, 1868'de kurulmuş bulunan belediye tarafından getirilir.

İzmir ile Aydın arasında işleyecek 133 kilometrelik demiryolu hattının ilk kısmının 1861'de trafiğe açılması, kasaba demiryolunun da 1864-1865 yılında devreye girmesi ile iç Ege'nin ürünleri, tren katarlarıyla hızlı ve büyük miktarlarda İzmir'e

ulaşmaya başlamış, ister istemez çoğu ihraç edilen bu malların aynı hızla sevk edilebilmesi için modern liman tesisleri yapılması kaçınılmaz olmuştur. Rıhtım Kumpanyası, 1876 yılında inşaatı tamamlandığında, Alsancak ve Basmahane'deki tren garlarına getirilen malların, limana aktarılması sorunu baş gösterince çözüm için, rıhtım şirketi almış olduğu imtiyaz gereğince, hemen Kordon üzerinde lokomotif de işletilecek tarzda bir tramvay hattı döşemeye başlamıştır. 1884'de Konak - Karşyaka yolcu vapurlarının çalışmaya başlaması ve 19. yüzyıl sonuna doğru atlı tramvayın geçişi ile meydan canlanmıştır. Rıhtım Kumpanyası, demir yoluyla getirdiği malları Kordon zerindeki tramvay hattındaki lokomotifli katarları ile gece sabaha kadar limana taşıyacak ancak gündüz işleyen ve sadece yolcu taşıyan tramvaylar buhar gücüyle değil de atlı olarak çalıştırılacaktır. Konak Meydanı'nı, Karataş - Göztepe yönünde oluşan yeni yerleşim alanlarına başlayacak yolun yapımı da, aynı dönemde gündeme gelmiştir. Birisi Kordon diğeri de Göztepe yönünde devreye giren hatlar aracılığıyla, İzmir'in kamusal merkezi kentin iki yanından gelen tramvayların buluştuğu bir merkez haline gelmiş ve artık İzmir'in ortası Konak Meydanı olmuştur (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003).

şekil 5.87: Saat Kulesi, İzmir.

İzmir Saat Kulesi Konak Önü veya Kışla Meydanı olarak bilinen alanın ortasına yakın bir yerde, yaklaşık bir yıl süren bir yapım sürecinden sonra II. Abdülhamid'in Osmanlı tahtına çıkışının 25. yıldönümü kutlamaları çerçevesinde, 1 Eylül 1901 tarihinde törenler ve şenliklerle açılmıştır.

Çevresindeki binalarla tanımlı bir meydan özelliği gösteren alanın ortasında yükselen bu zarif yapı, alanın kullanımında kısa sürede merkez işlevi görmeye başlamıştır. 19. yüzyıl ortalarından itibaren, devlet sitesinin ortasında oluşan kamusal merkezi belirleyen Hükümet Konağı, Sarı Kışla ve Saat Kulesi'nden oluşan yapılara, yakın çevresinde yerleşen diğer binalar eklemlenmiştir; St Roch Hastanesi (1831), Gureba-yı Müslümin Hastahanesi (1851), Aydın Vilayeti Hapishanesi (1883), İzmir Milli Kütüphanesi (1933), Elhamra Sineması (1926) ve İdadi binası. (1886) (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003).

Şekil 5.88: 1900'lerin başında Konak Meydanı.

İzmir'deki Batılılaşmayı yansıtan ilk kamu binası, şimdiki Konak Meydanı'nda 1829'dan 1955'e kadar adını taşlarının renginden alan **Kışlayı Hümayun** "Sarı Kışla'dır." Yetkin (2005), 1826'da imparatorluğun en önemli kentlerinden İzmir için acilen bir kışla yapılmasının kararlaştırıldığını belirtmektedir. Kışla ve talimhane, günümüzdeki Konak Meydanı'na denk gelen, 1820'lerdeki iş mntıkasında bulunan işletmeleri kamulaştırıp, binaların yıkılmasıyla elde edilen arsa ile denizin 20 metre doldurulması ile üretilen alana 1827–1829 yılları arasında inşa edilmiştir. Dolgu alanına inşa edildiğinden sorunları olan bina sürekli tamir gerektirmiş ve sonunda 1955 yılında yıkılmıştır.

Şekil 5.89: Konak Meydanı ve Sarı Kışla, 1940'lar.

1909 Martında belediye, kışlanın uygun bir yere taşınmasını ve mevcut kışla mahallinin kendisine verilmesini önermiş ise de belediye ile valilik çatışması arasında, proje rafa kaldırılmış (Serçe, 1998). 1913'de, kışlanın dış bahçe duvarı kaldırılarak, bu alan, Hükümet Meydanı ile birlikte park olarak düzenlenmiştir (Ege Mimarlık, 2004).

Şekil 5.90: Konak Meydanı ve Sarı Kışla, 1900'lerin başı.

Sarı Kışla, Cumhuriyet sonrası işlevini gittikçe yitirir. İzmir'in yeni yapılanması karşısında şehrin en önemli geçiş alanı durumuna gelen Konak alanını tıkayan bir görüntüye kavuşur.

1941 yılı, beş yıllık mesai imar raporunda okuduğumuz bir paragraf o yıl Cumhuriyet koruluğuna, 7865 ağaç dikilmiş olduğuna işaret edildikten sonra, şöyle bir ifade yer almıştır: *“İleride, kışla ve umumi hapishane bulundukları yerden kaldırıldığı vakit, Bahribaba parkı, bu istikamette tevessü edecek (genişleyecek) Cumhuriyet Koruluğu*

da, Bahribaba parkına ve bir taraftanda Kadifekale'ye uzanarak bütün bu vasi (geniş) bölge, deniz kıyısından Kadifekale'ye kadar muazzam bir orman halini alacaktır” . Hayali bile insana zevk veren böyle bir girişimin, yıkıma ilişkin bazı öğelerinin -örneğin Sarıkışla ve cezaevinin kaldırılması gibi- gerçekleştirildiğini biliyoruz. Ama, iş yapımına gelince, öngörülen muazzam parkın bütünleştirilmesi şöyle dursun, mevcut olanların nasıl yok edildiğini, Bahribaba parkığında, Cumhuriyet koruluğunun da, şimdilerde, ne hale getirildiğini, ve getirilmekte olduğunu düşünmekten kendimizi alamıyoruz (Beyru, R. 1992).

Şekil 5.91: Bahribaba Parkı'ndan Kemeraltı'na bakış, 1940'lar.

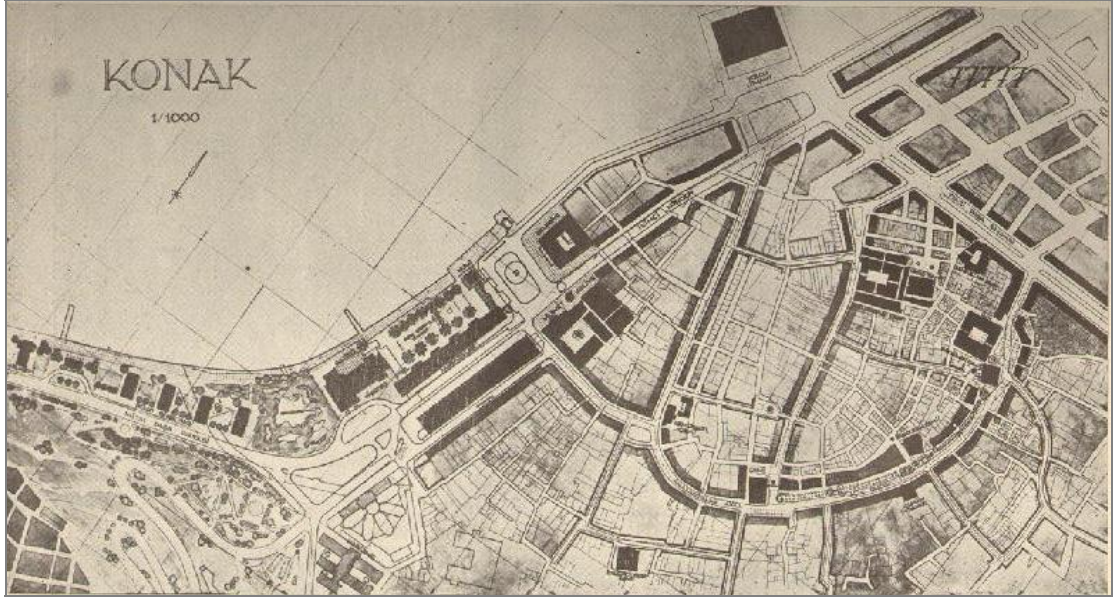
Konak Meydanı'nın güneyinde yer alan, Bahribaba Parkı'nın bulunduğu alanda 1944 yılında Rıza Aşkan ve Cahit Çeçen tarafından bir halkevi binası tasarlanmıştır.

Şekil 5.92: Konak Meydanı önerisi, Le Corbusier, 1948.

Le Corbusier'nin 1948'de sunduğu rapor ve çizimlerde, Konak Meydanı ve çevresi için getirdiği yeşil içinde çok katlı bloklarla yapılaşma önerisi, daha sonra yapılan bütün planları etkiler. Le Corbusier, Kemeraltı çarşısını da, “çöküntü halinde bir bölge” olarak değerlendirip, birkaç anıt yapı dışında temizlenmesini öngörür ancak bu planlar uygulanmaz.

Konak Meydanı, ancak 1951'de Kemal Ahmet Aru ve ekibinin kazanmış olduğu yarışma sonucunda planlı bir şekilde ele alınmıştır. Jüri raporu 1952'ye göre; uygulanabilirliği ve düşük maliyetli olması açısından olumlu bulmuş ancak, Konak Meydanında bazı bina kitlelerinin denize mütevazı olarak yerleştirilmesinin imbat rüzgarlarına mani olacağından doğru görmemiştir (Öncül, D. 2001).

Şekil 5.93: İzmir şehri imar planı, Konak Meydanı, Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canbolat, 1951.

Kemal Ahmet Aru ve ekibinin projesi, belkide Le Corbusier'nin önerisinin etkisiyle Konak meydanı'nda, çok katlı bloklardan oluşan bir merkez, Sarıkışla yerine yeşil alan ve tiyatro bugünkü yerinde dört katlı bir belediye binası önerir, tarihi Saat Kulesi'ni dikkate almaz. Bu önerilerin çoğu o yıllarda uygulanmasa da önerilen tiyatro Rıza Aşkan ve Harbi Hotan tarafından projelendirilir (bkz 7.16). 1951-1955 yılları arasında İzmir Belediyesi Sarı kışlanın yıkılması sürecinde, Kemal Ahmet Aru ve ekibinin önerisini yeterli bulmaz ve farklı varyasyonlar üzerinde çalışır. Hollandalı şehirci Dūdok Konak meydanı ve çevresi için bir çalışma yapmıştır.

Şekil 5.94: Sarı Kışla'nın yıkılmasından sonra Konak Meydanı, 1955.

1954 tarihli İzmir Belediyesi'nin yayını olan beyaz kitapta Sarı Kışla ile ilgili şunlar söylenmektedir;

“Sarı Kışla şu yukardaki resimde görüldüğü şekilde bırakılabilir mi? (bkz.Şekil 5.89- 5.90).

Asla. Yüz elli yıl önce Yeniçeri ağası Katipoğlunun, Sultan Mahmut zamanında yaptırmış olduğu ve şimdi bir harabeden, moloz yığınının başka bir kıymeti kalmadığı görülen Sarı Kışla binalarının, şehrin ve körfezin en güzel yerinde, halkın tenefüs ettiği havayı bile kaparcasına bu halde bırakılması, belediyecilik bakımından bir acizden başka mana ifade etmez. Sayın Cumhurreisi Celal Bayar ve büyük Başvekil Adnan Menderes'in – belediyenin bu husustaki mütalaası muvacehesinde – işaretleri üzerine, alakalı makamlar nezdinde teşebbüslerde bulunarak şehrin muhtelif yerlerinde 1, 2, 3, 4 ve 5 numaralı beş büyük askeri bina inşa ettirilip teslim edilmek ve buna mikabil Sarıkışla binalarıyla bu binaların kapladığı sahayı devralmak hususunda belediyemiz, eşsiz bir muvaffakiyet elde etti. Yıkıtılacak bu binalar ve alınacak arsalar üzerinde mamur, Avrupalı bir site doğacaktır.”

Bu süreçte Hollandalı şehirci Düdok 1954 yılında Konak Meydanı ve Sahil bandını içeren bir kentsel tasarım projesi hazırlamıştır. Beyaz Kitap'ta şehircinin ziyareti hakkında şunlar söylenmektedir;

“İzmir'in geleceği ve imarı bakımından büyük ehemmiyet ve değer taşıyan Sarı Kışla sahasının planı hazırlandı ve bunun tatbikinde resmi müesseselerle hususi şahıslar tarafından yüzlerce milyon lira harcanarak muazzam, blok binalar vucuda

getirileceği gözönünde tutularak milletlerarası şöhreti bulunan Hollandalı Şehircilik Mütchassısı Mr. Dūdok İzmir'e davet edildi ve plan kendisine gösterilerek mütalaa ve tasvibi alındı. Konak meydanı, yeni hazırlanan detaylı plana göre İzmir'in birinci planda, en güzel ve mamur kısmını teşkil edecektir."

Şekil 5.95: Hollandalı Şehirci Mr.Dūdok, (soldan sağa) İmar Müdürü Rıza Aşkan, Mimar Alp Türksoy ve Mimar Harbi Hotan.

İstimlak edilen Sarı Kışla yıkıldıktan sonra, İzmir belediyesi tarafından şehrin farklı bölgelerinde, askeriye tahsis edilmek üzere yeni bir kışla binası, komutanlık binası, ordu evi ve askerlik şubesi binaları yaptırılmıştır.

Şekil 5.96: Yeni Kışla binası, Hatay, 1955.

Sarı kışla'nın istimlak edilmesinde sonra yapılan bu binaların inşaatı için yaklaşık 2 milyon lira harcanmıştır. Bu bedel 1950-1954 yıllarında İzmir Belediyesi'nin inşaat harcadığı masrafın, yaklaşık %35'ini oluşturuyordu (Beyaz Kitap, 1954).

Şekil 5.97: Ordu evi, Hatay, 1954

Şekil 5.98: Ordu evi, Vali Ramibey Parkı, 1954

1950’li yıllarda İzmir Belediyesinde proje mimarı olarak görev alan Güngör Kaftancı, bu dönemi şöyle anlatmaktadır. *“Başka bir amaçla İzmir’e gelen o zamanın Hollandalı ünlü şehircisi Prof. Dūdok’tan Konak Meydanı için bir etüd yapması istendi. 1956 yılında K. A. Aru ve Dūdok etüdları esas alınarak Konak Meydanı için ulusal bir kentsel tasarım yarışması açıldı. Benim ikinci olduğum yarışmada Doğan Tekeli gurubu birinci seçildi ve yaklaşık altı ay Belediyede çalışarak Gümrük ile Kız Lisesi arasının uygulama planını yaptılar. Bu yarışmada bir projenin şartnamede yazılı belediye isteklerini hiçe sayarak tüm Konak Meydanını yeşil alan olarak düzenlediğini ve bu nedenle yarışma dışı bırakıldığını öğrendik. Konak Meydanı için sonradan birçok proje yaptırıldı. Bugün de gündemde olan konak meydanı için bu çalışmaların yeniden gözden geçirilmesinden önemli yararlar elde edileceği kanısındayız.”* (Kaftancı, G. 2000).

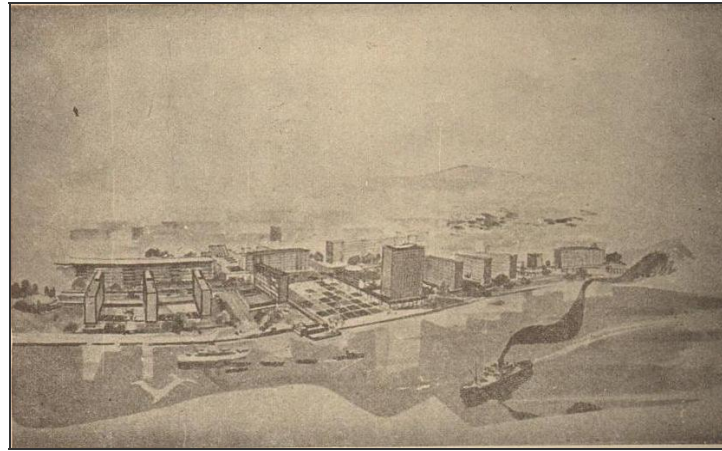
1955 yılında, Konak’ın planlandığı dönemde, Rıza Aşkan görüşlerini almak üzere Amerikalı mimar Richard Neutra’yı İzmir’e davet etmiştir. Tekeli, bu dönemde Rıza

Aşkan'ın projeyi Neutra'ya tanıtırken kendilerini İzmir'e çağırmadığı için kırıngınlığını belirtmiş ancak Rıza Aşkan'ın bu dönemde kentin patronu olduğunu vurgulayarak kendi ekibinin kazanmış olduğu projeyi, Aşkan'ın kendi projesi gibi benimsemesini yadırgamamıştır.

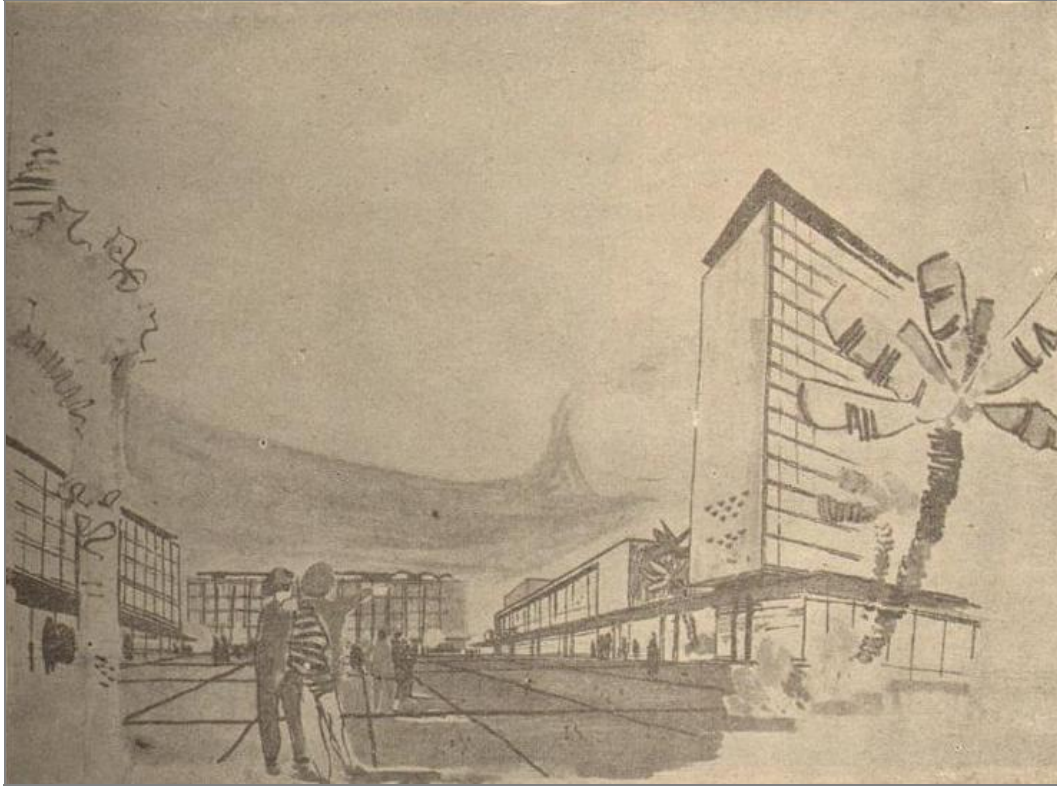

Şekil 5.99: Richard Neutra ve Rıza Aşkan Konak için hazırlanan plan üzerinde görüşürlerken.

1956 tarihli Konak Sitesi Mevzii Kentsel Tasarım Yarışma jürisi, 1951 yılında Uluslararası projeyi kazanan Kemal Ahmet Aru, mimar Seyfî Arkan, dönemin Belediye Başkanı Selehattin Akçiçek, Reha Erkızan, Ferruh Orel, belediye mimarı Harbi Hotan ve imar müdürü Rıza Aşkan'dan oluşmaktaydı. Bu yarışmayı Doğan Tekeli, Sami Sisa, Tekin Aydın kazanmıştır.

Şekil 5.100: Konak Sitesi Mevzii Kentsel Tasarım Yarışması, 1.Ödül, Doğan Tekeli, Sami Sisa, Tekin Aydın, 1956.

Şekil 5.101: Konak Sitesi Mevzii Kentsel Tasarım Yarışması, 1.Ödül, Doğan Tekeli, Sami Sisa, Tekin Aydın, 1956.

Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş ve Emin Canpolat'ın kazanmış olduğu Uluslararası İzmir imar planı yarışmasından sonra 1955 yılında Konak için Türkiye'deki ilk kentsel tasarım yarışması açılmıştır. Yarışma sonucunda hazırlanan imar planında kentin önemli bölgeleri için mevzii imar planı (kısmi kentsel tasarım) yaptırılma şartı vardı. Buna dayanarak da İzmir Belediyesi Konak sitesi için bir yarışma açmıştır. Proje, Bahri baba meydanının halk evinden başlayarak gümrük alanına kadar olan bölgeyi kapsıyordu. Doğan Tekeli'nin (2009) belirttiğine göre; *“Rıza Bey bilmeden şiddetle bizim projemize karşı çıkmış. Kemal Ahmet ve Gündüz Özdeş'in bulunduğu jüride, yarışmayı bir oy farkla kazandık. Biz kazanıp zarflar açıldığı zaman, Rıza Aşkan; "Ben Doğan'ların projesi olduğunu bilseydim, okadar karşı durmazdım" demiş. Rıza Bey, aynı yarışmada 2. olan Güngör Kaftancı ile Cihat Fındıkoğlu'nun projesini destekliyormuş.”*

Tekeli bu dönemi şöyle aktarıyor; *“Yarışmanın şartnamesi gereği bize bir görev verdiler. Konak sitesi projesini yapmak üzere İzmir belediyesine danışman olduk. Devamli irtibat halinde olalım diye projeyi kendi büromuzda değil, İzmir belediyesinide yapacaktık. Ayda bir İzmir'e gidip, onar gün kalacaktık. Üçümüz ya*

da birimizin İzmir’de en az on gün kalma zorunluluğu vardı. Belediye bize bir büro ve yanımızda çalışması için genç mimarlar verecekti. Biz de Konak Sitesi projelerini ve uygulama projelerini yaparak onaylatacaktık. Dolayısıyla Rıza Bey ile staj döneminden sonra, İzmir’de 1 yıl yeniden çalıştık.”

Yarışmadan sonra Rıza Aşkan bu projeleri belediye adına incelemek ve yarışma projelerinde önerilerde bulunmak üzere yeni bir komisyon kurmuştur. Jürinin önerilerini yeterli bulmamış, hocası olduğu için Sedat Hakkı Eldem’i ve İzmir’in önemli mimarlarını davet etmiştir. Birlikte projelere imza attığı belediye mimarı Harbi Hotan, 1957 yılından sonra ortak bir mimarlık bürosu kuracağı Suat Erdeniz, Le Corbusier ziyaretinde Aşkan ile birlikte etkin bir görev almış olan Alp Türksoy ve Ergun Onaran’ı davet etmiştir.

Şekil 5.102: Rıza Aşkan ve Sedat Hakkı Eldem, İzmir Belediyesi’nde oluşturulan komisyonda.

Doğan Tekeli (2009), 1956 yılında Rıza Aşkan’ın oluşturmuş olduğu komisyon karşısında projesini savunduğu bu günü şöyle anlatıyor;

“Belediye başkanı Enver Demir’in başta oturduğu 15-20 kişilik uzunca bir masada fuarda oturuluyor, bekliyoruz...”

Sadece Sedat Hakkı Bey yoktu. Ona da belediye başkanının yanını ayırmışlar. Sedat Bey’de o sırada Amerika’ya gidip geliyor, Hilton bitiyordu. Son derece şık, agresif ve

sertti. Bazen, parlıyor ediyor vs.. Sedat Bey herkesten sonra geldi ve yerine oturdu. Kimseye de merhaba demedi. Durdu bir iki dakika "eee nerde kalmıştık" dedi. Rıza Bey söz aldı ve Sedat Bey'e dönüp, "Hocam bu amaçla çağırdık sizi vs." diyerek, bana kalk anlat projeleri dedi. Bizim projeleri duvara asmışlar. Saim Resnelioğlu adında bir ressamla çalışıyorduk. Meşhur Enver Paşa ile birlikte Balkanda savaşmış vatan kahramanolarak anılan Resneli Niyazi'nin torunuymuş. O bizim projelere renk yaptı. 4 tane 70'e 100 paftamız (2.80) vardı. O kadar güzel renkler yaptı ki, tablo gibi, 3 boyutlu gibi canlı duruyor.. Rıza Bey'in talebi üzerine kalktım ve 5-10dk kadar anlattım projeyi. İnönü caddesini 2.kordonla birleştirdik, belediyeyi şuraya koyduk, şunu şuraya koyduk gibi anlattım. Ondan sonra Sedat Bey bana soru sormaya başladı. Ne sorsa, ne cevap versem lafı ağzıma tıkıyor. "Olurmu efendim..." diyerek. Sert ve gayet ters cevap veriyordu. Bütün mimarlar da Sedat Bey'in talebesi, Teknik Üniversiteli yok denecek kadar az.. Bir tek bayındırlık bakanlığından şehircilik müdürü Zahit Mutlusoy vardı. O da bizim projemizi tutanlardan. Projeyi daha sonra onaylayacak kişi o olduğu için, mecburen onu da çağırmış Rıza Bey. Sedat Bey perişan etti beni. Ben de 3-4 senelik mimarım, zaten küçük de duruyorum. Yarım saat geçti geçmedi, ben belediye başkanına döndüm; "Efendim bize 5 dakika müsade edin" dedim. Mola almak istedim ve dışarı çıkalım dedim. Sami ile Tekin'e dedim ki; "Bakın böyle devam ederse yanarız, onun için komisyon ne istediğini bize yazılı versin, bize biz de yazılı cevap veririz ve ya gerekiyorsa projeyi düzeltiriz. Bu eleştirilerle projenin hiçbir yeri kalmadı.İçeriye geri geldik, Sedat Bey yine devam ediyor, soru soruyor. "Bilmiyorum efendim" diyorum ben. "Değil mi efendim?" diyor, "Bilmiyorum efendim ben" diyorum."Nasil olur efendim" diyor, "İnsanın zihni boş kalamaz mutlaka birşey düşünüyorsunuzdur, söylemiyorsunuz" diyor. "Sizi dinlemek zorundayız birşey yazmak için" diyor. "Lütfen yazılı verin efendim, biz şuanda düşünemiyoruz. 3 aydır çalıştığımız projenin bir anda bütün anafikirlerini eleştiriyorsunuz ." diyorum. Biz sahneden çekilince komisyon birbirine girdi. Bu sefer Zaid bey başladı; "Sedat Bey nereye gidiyoruz yahu hertarafı bozuldu projenin hiçbirşeyi kalmadı" diye. Sedat Bey; "Ana fikirleri üzerinde konuşuyoruz efendim, sakın olun" dedi. Sanki komisyon başkanı Sedat Bey. Zaid Bey; "Efendim ne anası kaldı, ne babası kaldı projenin, birşeyi kalmadı" dedi. Neticede, komisyon kendi arasında kavga etti ve bize yazılı bir rapor veremedi. Dediler ki siz buradaki konuşmalardan istifade edin, düzelttiğiniz kadar düzeltin,

böylece dağıldık. Biz İzmir belediyesinde böylece işe başladık. Sözleşmemize göre 12 ayda projeyi bitirecek ve her ay aylık alacaktık. Ben projeyi şehir meclisinde savundum. Şehir meclisi ve Rıza Bey onayladı. Rıza Bey ile projeyi Ankara'ya götürdük. Zaid Mutlusoy problemsiz bir şekilde onayladı ve proje yürürlüğe girdi. “

Tekeli (2009) projenin bazı önemli noktalarını yapıldığını belirtiyor. Ana yol, belediye binasının yeri, arkadaki iş hanlarının yerleri, Eski Ankara Palasın hizasında, işçi sigortaları bloku kendilerinin öngördüğü yerlerde inşaa edilmiştir. Bahribaba parkının ön tarafındaki önerileri uygulanmamıştır. Dolayısıyla, 1956 yılında uygulamaya başlayan İzmir Belediyesi uygulama döneminde proje üzerinde değişiklikler yaparak, projeyi en uygun şekilde yürütmektedir.

İlhan Tekeli, 1950'lerde Rauf Onursal'ın belediye başkanlığı zamanında Sarıkışla'nın yıkılmasıyla yapılan ilk müdahaleden Priştina zamanında yapılan müdahaleye kadar, Konak Meydanı'nın elli yıl belirsiz kaldığına işaret ederek “bir boşluğun bir kenti nasıl dönüştürdüğüne ve nasıl bir dinamik yaptığına anlaşılması için bu örneğin çok iyi anlaşılması gerektiğini” vurgulamaktadır. Konak Meydanı, Tekeli'ye göre, “meydan olmayan bir toplumda, modernleşmenin bir meydan yaratmasının en ilginç örneklerinden biri”; ve etrafında yapılan her bir yapı, “Türk modernleşmesinde bir dönüm noktası” idi. Konak Meydanı örneğini dinleyenlere şöyle kavramsallaştırdı: “bir boşluk yaratıp, hakim olamayınca, meydan kentin içinde trafiğin çözümsüzlüğünün yaratıldığı bir boşluk olarak kalıyor. O boşluk, olmasa çözümsüzlük de olmayacak. Hakim olamayacağınız bir boşluk oluşturursanız, büyük bir dinamik yaratmış oluyorsunuz. İzmir'de işte o boşluğa elli yılda hakim olabildi.” (Savaşır, G. 2006).

5.5.2 Eşrefpaşa meydanı oluşum süreci ve Rıza Aşkan; 1954-1957

18. yüzyıl başlarının yansıtıldığı gravürlerde de görüldüğü gibi, Değirmen-tepe yerleşim alanı dışında kalmakta ve bölgede yel değirmenleri yer almaktadır. Bu dönemde kent, Kadifekale etekleri ile bugünkü Kemeraltı çarşısı, yani iç liman etrafında konumlanmıştır. 19. Yüzyılda ise kent, liman, demiryolu gibi yatırımların etkisi ile geleneksel kent merkezi sınırları dışına taşmıştır. 1829'da Değirmendağı altındaki çayır-lığa Sarıkışla, 1840'ta şimdiki Mithatpaşa Sanat Okulu yanına Karantina İdaresi, 1850'de Damlacık deresi civarına Türk Hastanesi, 1864'te Demiryolları inşaatı ve 1867 yılında ise rıhtım yapımının başlaması nedeni ile kent büyümeye başlamıştır (Yüksel, N. 2006).

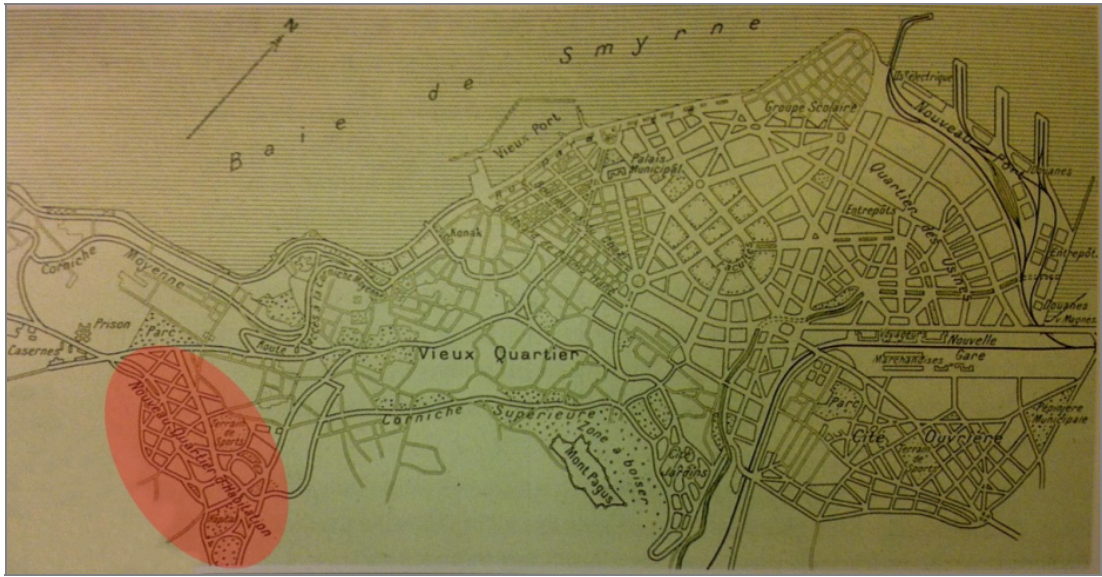
Şekil 5.103: Eşrefpaşa bölgesindeki yerleşim, 18.yüzyıla ait gravür.

Erkan Serçe'nin de araştırmalarında belirttiği gibi, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşlarının yenilgiyle sonuçlanması nedeni ile İzmir'e Balkanlar'dan nüfus akımı gerçekleşmiş, Kırım, Girit, Rumeli ve Kafkasya'dan gelen muhacirler; Kadifekale, Değirmendağı ve Kemer Köprüsü civarındaki boş sahalara yerleştirilmiştir. Böylelikle oluşan yeni Türk mahalleleri şehrin büyümesine, 1870'lerdeki yaklaşık 300 hektarlık alanın, 1906'da 1100 hektara, 1914'te ise 1300 hektara ulaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde gelenlerin 5-6 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. 1913'te İzmir Valiliği'ne atanan Rahmi Aslan döneminde; 1926'da Bahribaba parkı olarak düzenlenen alandaki mezarlıklar kent dışına taşınır. Milli Kütüphane ve Kız Lisesi'nin (İttihat ve Terakki Mektebi) temelleri atılır (Yüksel, N. 2006).

Şekil 5.104: Bahribaba Parkı, 1930'lar.

1925 imar planı sürecinde belediyenin de görüşleri dikkate alınarak, Basmane Garı'ndan Kadifekale'ye kadar olan eski konut alanlarının yanı sıra, Karataş ve Karantina'nın üst kısımları ile Eşrefpaşa'nın güneyi, yeni konut gelişim alanı olarak önerilmiştir. Selanik'ten gelen mübadillerin bir kısmı Karataş ve Karantina bölgesine yerleştirilmiştir. Danger-Prost planında Eşrefpaşa bölgesinde, kentin genişleyeceği öngörülmüş, bahçe-kent modeline uygun olarak bu bölgede yeni bir yerleşim alanı önerilmiştir. Eşrefpaşa bölgesi kentin yüksek kesimlerinde yer aldığı için insan sağlığına uygun hava koşulları olan yamaçlar seçilmiş ve bu bölüm konut alanı olarak uygun görülmüştür.

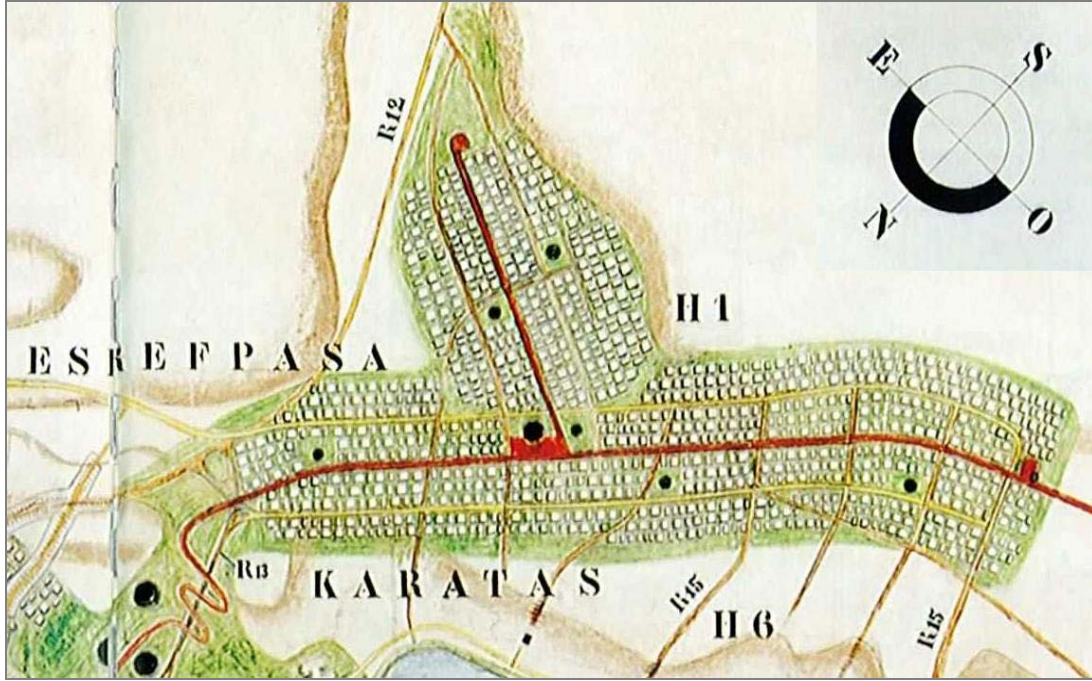

Şekil 5.105: Danger-Prost Planı; 1925

1948 yılında Le Corbusier'nin önerdiği plan uygulanabilir bulunmamış ve Uluslararası bir yarışma açılması kararlaştırılmıştı. Yarışmacılar, Le Corbusier'nin bu önerilerinden faydalanabileceklerdi. Le Corbusier'nin önerisinde, aynı Danger-Prost planında olduğu gibi Eşrefpaşa bölgesi, kentin konut ihtiyacının artacağı öngörüldüğü konut alanı olarak belirlenmiştir.

Öneride Konak meydanı, Varyant yolu ile Eşrefpaşa'ya bağlanmış, bu yol, sahil yoluna paralel olarak Mısırlı caddesini oluşturup Hatay bölgesinde yoğun bir konut alanı oluşturmuştur. Önerilen bu yol ile sahil bölgesindeki yoğunluğun azaltılması amaçlanmış, Üçkuyular semtinden tekrar sahil ile birleştirilmiştir. Bu öneri, ana hatları ile günümüzde aynen uygulanmıştır (bkz. Şekil 5.80-5.106).

İzmir Belediyesinde mimar olarak görev yapan Güngör Kaftanc , Le Corbusier'nin,  hrin konut gelişimini Hatay sırtlarında  z d   paftaları g rd  n  belirterek, İmar Müdürü olarak görev yapan Rıza Aşkan'ın Le Corbusier'nin önerilerinden Hatay bölgesinin konut alanı olarak planlanmasını benimsediğini ve bu fikri düzenlediği toplantılar ile genç mimarlara aktarmaya  alı t n  vurgulamaktadır (Kaftanc , G. 2000).

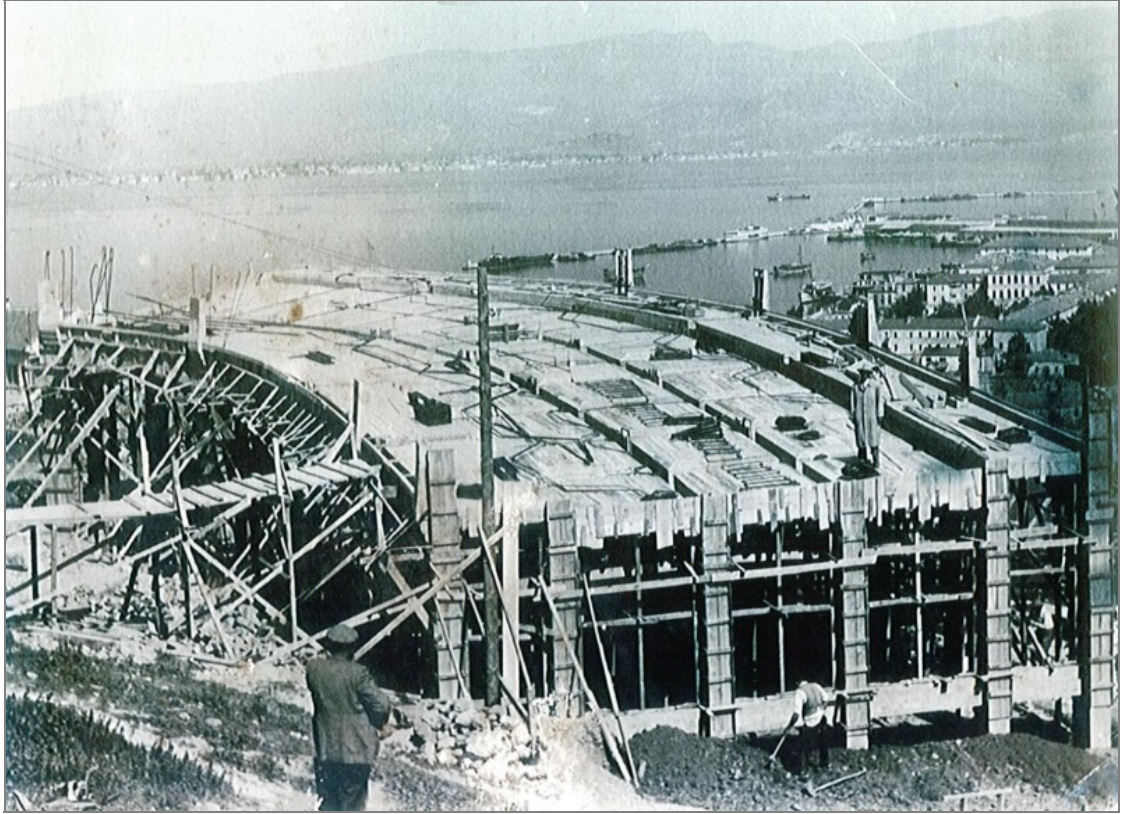
Şekil 5.106: Le Corbusier Planı, 1948

1950'li yıllara kadar düzensiz bir şekilde geli mi  olan bu bölge, ilk olarak Danger-Prost planında 1924 yılında ele alınmış ancak planın bu kısmı uygulanmamıştır.

Le Corbusier'nin E refpa a ve Hatay bölgesi hakkındaki önerilerinin benimsendiği Kemal Ahmet Aru, Emin Can Polat, Gündüz özdeş tarafından hazırlanan planda da açıkça gözükmektedir.

İmar ve İskan Bakanlığı onaylı 1/2000 ölçekli imar planları ile kentin hızlı büyümesi ve gelişmesinin kontrol altına alınması amaçlanmıştır. E refpa a'nın girişi olarak niteleyebilece imiz Varyant'tan Be tepeler'e uzanan yol (E refpa a Caddesi) planda ana akslardan biridir (Yüksel, N. 2006).

İmar müdürü olarak görev yapan Rıza Aşkan, Le Corbusier'nin planında  nerilen Varyant yolu inşaatının yapılmasını takiben, E refpa a ve Hatay bölgesinin gelişmesinde,  ehircinin fikirlerinin uygulanmasında önemli bir rol oynamıştır.

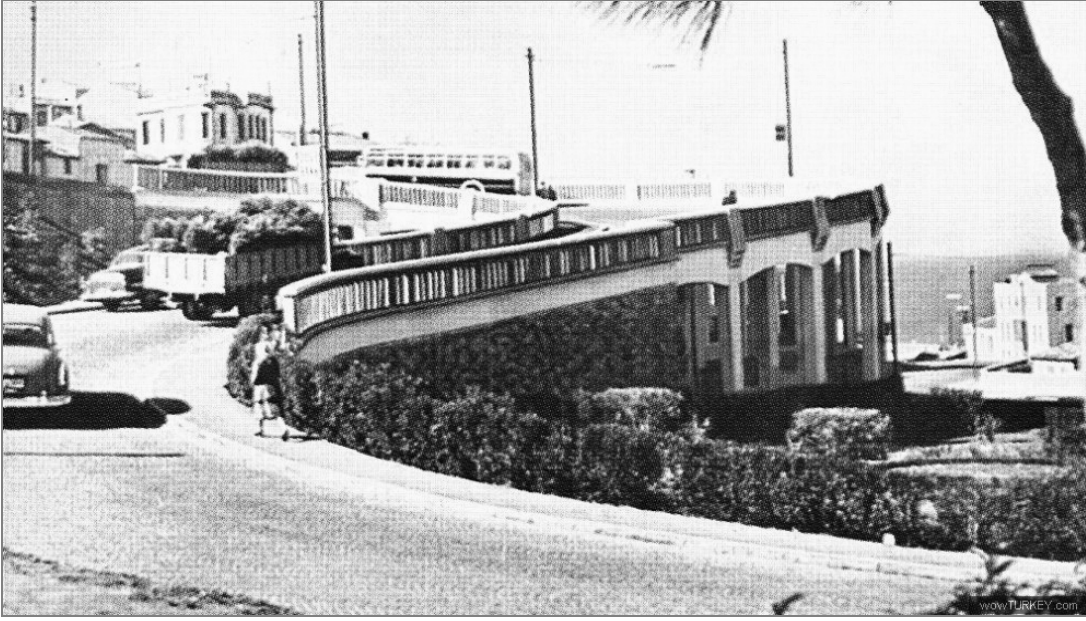

Şekil 5.107: Varyantın inşaatı, 1954.

Doğan Tekeli ve ekibinin kazanmış olduğu Konak sitesi mevzii kentsel tasarım yarışmasında da varyant bağlantı yolu dikkate alınmış ve 1954 yılında inşaatına başlanmıştır.

Eşrefpaşa bölgesinin planlarına baktığımızda, öncelikle ulaşım ağını ele alırsak, Eşrefpaşa Caddesi'nin Hatay-Üçyol, Buca, Gaziemir ve Varyant ile birlikte Konak'ı birbirine bağlayan merkezde yer aldığını, bu nedenle de planlarda 30 metrelik ana arter olarak belirlendiğini görmekteyiz.

Bu cadde, planlarda 8 kat olarak düzenlenmiş ve (TM) ticaret kararları getirilmiştir. Eşrefpaşa Caddesi'nin doğusuna baktığımızda (Çimentepe, Duatepe, Zafertepe mahalleleri), 1/2000 ölçekli planlara göre yapılaşmaların başladığı, parsel yapısının oldukça küçük olduğu, yer yer tarihi yapıların bulunduğu ve imar planlarının dokuyu iyileştirmeyi amaçladığını görmekteyiz (Yüksel, N. 2006). Varyant bağlantı yolunun yapılması ile birlikte milli mimari üslup başlığı altında değerlendirilen Şark kahvesi, 1954 yılında Rıza Aşkan ve Doğan Tekeli tarafından, Birleşmiş Milletler Caddesi'nin Konak Meydanı'na yakın olan alt kısmında yapılmıştır (bkz. 7.11).

Şekil 5.108: Varyant bağlantı yolu, 1954.

Şekil 5.109: Şark Kahvesi'nin Konak Meydanı'ndan görünümü, 2010.

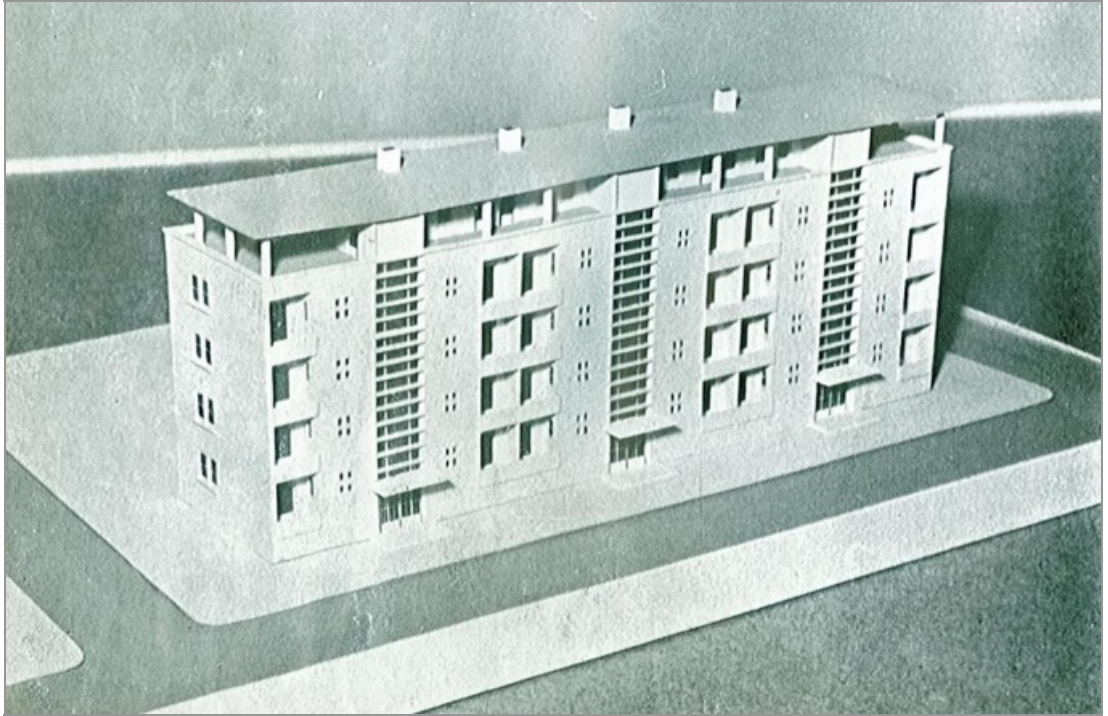
Yine Birleşmiş Milletler caddesi üzerinde, Eşrefpaşa meydanına yakın daha üst kotta, İzmir Belediyesi tarafından halk tipi bir apartman inşaa edilmiştir. İzmir Belediyesi proje bürosunda Rıza Aşkan tarafından tasarlanan bu halk tipi apartman, bir prototip olarak yapılmıştır. Konut inşaatının dönemin şartlarına uygun olarak ucuza ve modern bir şekilde yapılabileceğini İzmir halkına göstermeyi amaçlamıştır (Beyaz Kitap, 1954).

Şekil 5.110: Halk tipi apartman maketi, 1954 vebinin günümüzdekki durumu;
Zübeyde Hanım Kız Yurdu

Binanın inşaatının yapıldığı 1954 yılında İzmir Belediyesi'nde görevli Erdoğan Tözge, Rıza Aşkan tarafından bu yapının inşaatında görevlendirildiğini ve inşaatın zor şartlar altında yapıldığını belirtmektedir (Erdoğan Tözge ile söyleşi, 2010).

Bu dönemde, bu yapının bir benzeri de, halk tipi apartman olarak Güzelyalı semtinde inşa edilmiştir (Beyaz Kitap, 1954).

Şekil 5.111: Halk tipi apartman maketi, Güzelyalı, 1954.

Şekil 5.112: 1/1000 ölçekli İzmir imar planı, 1953-1954

1953-1954 yıllarında hazırlanmış olan 1/1000 ölçekli İzmir imar planında, Konak meydanını Eşrefpaşa bölgesi konut bölgesi olarak planlanmış, bu dönemde İzmir Şehri'nin nüfus 230.000 olarak ölçülmüş, plan 1957 yılında uygulamaya konmuştur.

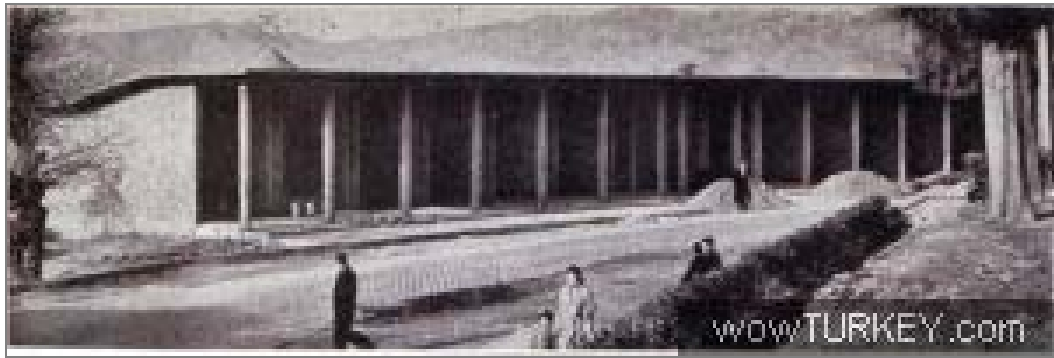
Varyantın yapılması ile birlikte, İzmir Belediyesi tarafından 1950-1957 yılları arasında, Eşrefpaşa bölgesinde önemli bir meydan çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu bölgedeki çalışma 1950-1954 yılları arasında Belediye Başkanlığı görevi yapan Rauf Onursal döneminde başlamış, Dr. Mustafa Selahattin Akçiçek'in Belediye Başkanlığı (1954-1955) döneminde devam etmiş ve Av.Enver Dünder Başar'ın Belediye başkanlığı döneminde (1955-1957) tamamlanmıştır. Eşrefpaşa bölgesindeki kentsel planlama çalışmalarının değerlendirilmesinin önemli bir kısmı, projelere ulaşılamamış olmasından dolayı eski fotoğraflar ve sözlü kaynaklar üzerinden yapılmıştır.

Bölgede yapılan önemli binalardan biri, varyantın Eşrefpaşa ile buluştuğu nokta olan Bayramyeri'nde konumlandırılan Eşrefpaşa semt halidir. Bu yapı 129.642 Türk lirasına mal edilmiş, 1950-1954 yılları arasında İzmir belediyesinin inşaat bütçesinin sadece %5 ini oluşturuyordu. Semt hali arazisinin istimlakı 1.000.000 Türk lirasına mal olmuştur (Beyaz kitap, 1954). Sayın Doğan Tekeli'nin belirttiği üzere, İzmir belediyesi proje bürosunda Rıza Aşkan tarafından tasarlanan Eşrefpaşa semt halinin projeleri günümüze ulaşmamıştır.

Şekil 5.113: Eşrefpaşa semt hali, 1953.

Kare planlı olan yapı eğimli bir arazide, kot farkından yararlanılarak tasarlanmıştır. Giriş kotunda iç kısımda dükkanlar bulunduğu gibi yapının ortasında oluşturulan iç avluya inen merdivenler ile alt kottaki dükkanlara ulaşılmaktaydı. Yapının Hatay caddesi cephesinde oluşturulan revak ve arkasındaki dükkanlar, yoğun yaya aksının ticari olarak yapı ile bütünleşmesini sağlarken planlanan meydanın önemli bir kısmını oluşturmaktaydı.

Şekil 5.114: Eşrefpaşa semt hali, 1953.

Eşrefpaşa semt halinin yapımı 1956 yılında tamamlanmış ve törenle açılmıştır. Semt hali önünde 1957 yılında yapımı tamamlanan bir saat kulesi bulunmaktadır (bkz. Şekil 5.116).

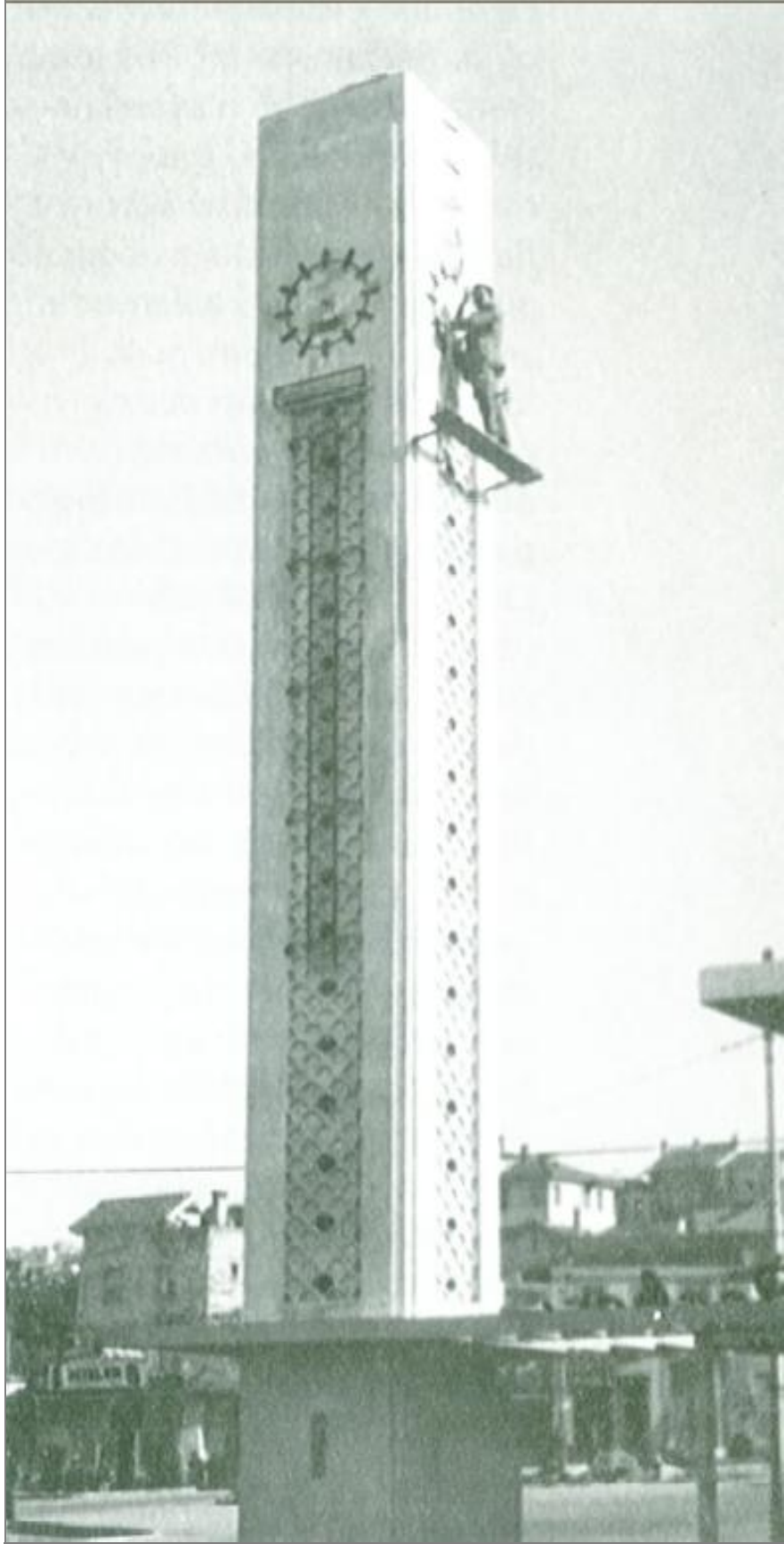
Doğan Tekeli, Eşrefpaşa meydanındaki saat kulesinin, semt hali ile bir bütün oluşturacak şekilde Rıza Aşkan tarafından tasarlandığını belirtmektedir. Tekeli, tasarım sürecinde İzmir Belediye ofisinde belediye mimarı olarak görev yapmıştır.

İnşaatını mimar Harbi Hotan'ın takip ettiği saat kulesi üzerindeki motiflerin hal binasının cephesinde de kullanıldığını sözlü kaynaklardan bilinmektedir. Saat kulesi üzerindeki mekanizmanın montajı 1957 yılında İzmirli saat ustası Şevki Bilgili tarafından yapılmıştır. Şevki Bilgili bu tarihte saat kulesi üzerine imzasını koymak istemiştir ancak saat kulesinin inşaatını takip eden Harbi Hotan, İzmir Belediyesi adına yapılan bu işte sorun olabileceği için buna mücade etmemiştir (Taşkıran, H.K. 2010).

Eşrefpaşa'nın giriş kapısında yer alan ve 1/1000 ölçekli imar planlarında Belediye Hizmet Alanı olarak belirlenen Selahattin Akççek Kùltür Merkezi Konak Belediyesi'nce hayata geçirilerek 15.02.2004 tarihinde kullanıma açılmıştır (Yüksel, N. 2006).

Şekil 5.115: Eşrefpaşa semt hali, günümüzde Selahattin Akççek Kùltür Merkezi, 2010.

Şekil 5.116: Eşrefpaşa Saat kulesi, 1957.

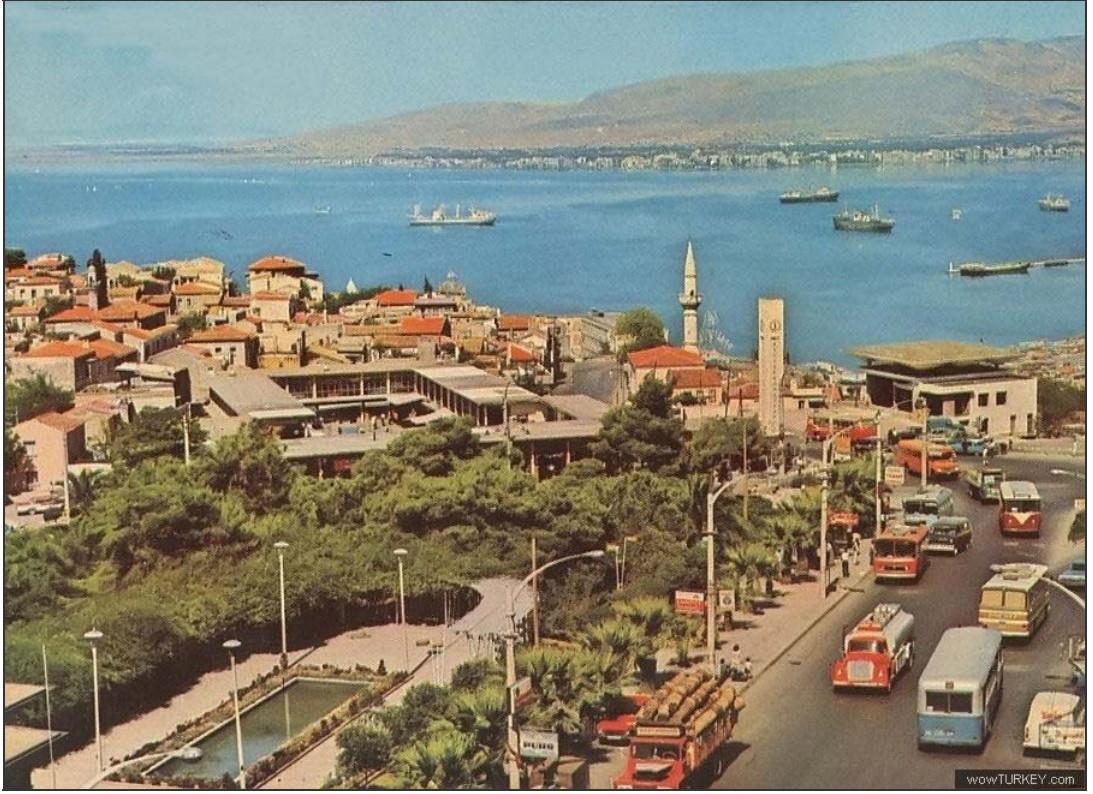
Şekil 5.117: Eşrefpaşa’da park düzenlemesi, 1950’lerin sonu.

Hatay caddesinin devamında, yol cephesinden bakıldığında Eşrefpaşa Evlendirme dairesinin sol tarafında bir park düzenlemesi yapılmış, parkın ortasına Atatürk büstü yerleştirilmiştir. Üstteki resimde (bkz. Şekil 5.117) sağ alt kısımda görünen çatı, Eşrefpaşa evlendirme dairesinin çatısıdır.

Oluşturulan bu park, 1958 yılında, İzmir Belediyesi tarafından yapılan Tınaztepe ilköğretim okulu ile bütünleşmektedir.

Parkın yeşillendirilmesinde yoğun olarak kullanılan palmyeler ve havuz, bu dönemde İzmir Enternasyonal fuarında 1954 yılında yapılan kaskatlı havuz ve çevresindeki peyzaj düzenlemesi ile paralellik göstermektedir.

Eşrefpaşa semt hali, saat kulesi ve park düzenlemesinin bulunduğu kartpostalın (bkz. Şekil 5.118) sol alt köşesinde görünen çatı, Eşrefpaşa evlendirme dairesine aittir. Eşrefpaşa’daki meydan düzenlemesi kapsamında, hal binası ve evlendirme dairesi arasında kalan alan imar planında da yeşil alan olarak belirlenmiş (bkz. Şekil 5.112) ve 1954-1955 yıllarında bu şekilde düzenlenmiştir.

Şekil 5.118: Eşrefpaşa meydan düzenlemesi, 1960'lar.

Yeşil alanın oluşturulmasında İzmir'in sembolü olan palmyeler sıklıkla kullanılmıştır. Yeşil alan ortasında bulunan havuz çevresinde revakla oluşturulmuş bir yaya aksı oluşturulmuştur. 1954 yılında İzmir Enternasyonal fuarında yapılan kaskatlı havuz ve Rıza Aşkan imzalı İzmir Özel Türk Koleji Öğretmenler kooperatifi (bkz. Şekil 7.104-7.106) avlusunda bulunan havuz, bu havuzun benzerleri olarak dikkat çekmektedir.

Rıza Aşkan, su ögesini kendi evi başta olmak üzere (bkz. Şekil 7.29) yapılarının bir çoğunda kullanmıştır. Eşrefpaşa'da kentsel planlama çalışmaları kapsamında, yeşil alan içinde yapılmış olan bu havuzun tasarımında kendisinin katkısı olduğunu söylemek mümkündür.

İleriki yıllarda yol genişletme çalışmaları sırasında park ve havuz yıkılmış ve günümüzdeki halini almıştır.

Şekil 5.119: Eşrefpaşa meydanı, 2011.

Şekil 5.120: Eşrefpaşa meydanı kentsel düzenleme çalışmaları, 1954-1957 yılları.

1954-1957 yılları arasında kentsel planlama çalışmaları kapsamında düzenlenen Eşrefpaşa meydanının projeleri İmir belediyesinde bulunmamaktadır. Eski fotoğraflardan yararlanılarak bölgenin yapıldığı dönemki durumu 5.120 numaralı şekilde gösterilmiştir. Resimdeki 1 numaralı yapı, hal binasının bulunduğu alanda günümüzde Selahattin Akçiçek Kültür Merkezi bulunmaktadır. (bkz. Şekil 5.115) Planda saat kulesi 2 numara ile belirtilmiştir. (bkz. Şekil 5.113, 5.116, 5.118) 3 numara ile gösterilmiş olan yapı Halk tipi apartman olarak inşaa edilmiş, günümüzde Zübeyde Hanım Kız yurdu olarak kullanılmaktadır. (bkz. Şekil 5.110) 4 numara ile gösterilen Eşrefpaşa evlendirme dairesi, günümüzde çocuk kreşi olarak kullanılmaktadır. (bkz. 7.13) Eşrefpaşa evlendirme dairesinin yanında bulunan 5 numara ile belirtilmiş olan havuz ve peyzaj düzenlemesi, hal binası ve saat kulesi ile birlikte şekil 5.113 ve şekil 5.118’de gözükmetedir. 1970’lerde yapılan yol çalışmaları sırasında parkın Hatay caddesi kısmı yıkılmış ve park işlevini yitirmiştir. Hatay caddesinden çekilmiş olan fotoğrafta (bkz. Şekil 5.121) hal binası ve saat kulesi solda, sağ tarafta yıkılan park ve açılan yol net bir şekilde gözükmetedir.

Şekil 5.121: Eşrefpaşa’da yol genişletme çalışmaları,1970’ler.

Vaziyet planında belirtilmiş olan 6 numaralı alan, Evlendirme dairesinin yanında, merkezinde Atatürk büstü bulunan bir park olarak düzenlenmiş (bkz. Şekil 5.117), 1950’lerin sonunda tamamlanmış, 8 numara ile belirtilmiş olan Tınaztepe İlköğretim

okulu ile bütünleşmiştir. 6 numaralı meydanın devamında Eşrefpaşa caddesi üzerinde 7 numara ile belirtilmiş olan Eşrefpaşa otobüs durağı yapılmıştır. (bkz.7.14)

Bu otobüs durağının devamında günümüzde mevcut olan Eşrefpaşa merkez k raathanesi bulunmaktadır. Bu yapı vaziyet planında 9 numara ile belirtilmiştir, günümüze kadar ulaşmış ancak korunamamıştır. Dış cephesinde  eşme taşı kullanılan bu yapı, sözlü kaynaklardan edindiğimize bilgiye göre Rıza Aşkan tarafından yapılmıştır.

Yapıldığı dönemden itibaren geçen süreçte, içinde bir havuzun bulunduğu bu yeşil alan ve parkın bir kısmı, yol genişletme çalışmaları sırasında yıkılmış ve park günümüzde işlevini yitirmiştir. Saat kulesinin bulunduğu meydan korunarak günümüze kadar ulaşmışsa da hal binasının yıkılması ve çevredeki yapılaşmanın değışmesi ile  evre ile olan bütünlüğü korunamamıştır.

6. İZMİR ENTERNASYONEL FUARI, KÜLTÜRPARK

İzmir Enternasyonal Fuarı'nın doğuşu, 17 Şubat 1923'te Atatürk'ün talimatı ile İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde açılan sergiye kadar uzanır. 20 Ağustos 1937'de fuar “ İzmir Enternasyonal Fuarı” adını alarak, dönemin Ekonomi Bakanı Celal Bayar tarafından açılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün, “Bu şehirde fuarlar kurun, sergiler açın” sözünden yola çıkılarak oluşturulan, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş bir yüzü, ilk fuar organizasyonu olan İzmir Enternasyonal Fuarı, kurulduğu günden itibaren ticari kimliğinin yanı sıra İzmir'in ve Türkiye'nin Dünya ile bağlanmasını gerçekleştiren bir köprü rolünü üstlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri atılırken bu yapılanmaya paralel olarak geliştiğinden, içinde aynı çağdaşlaşma kültürünü barındırmaktadır. İzmir Enternasyonal Fuarı'nı çok farklı bakış açılarından değerlendirmek mümkündür; İzmir ekonomisine katkıları, uluslararası ilişkiler bakımından Türkiye için olan önemi, kentsel planlama ve mimari değerler bakımından ilkleri bünyesinde barındırması, sosyal ve kültürel olarak İzmir'e ve Türkiye'ye sağladığı katkılar değerlendirmeye alınmıştır. Her yılın bir aylık belirli bir döneminde, uluslararası devletlere ev sahipliği yapan İzmir Enternasyonal Fuarı, ekonomik ve kültürel etkileşimlerin yaşanmasıyla İzmir halkının vizyonunun genişlemesini sağlamış, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa'ya ve Dünya'ya bakan yüzü olmuştur.

Bu bölümde, kurulduğu 1936 yılından, 1950'li yılların sonuna kadar geçen süreçte İzmir Enternasyonal Fuarı'ndaki mimari gelişmeler incelenecektir.

6.1 1923-1936 Yılları Arasında İzmir Enternasyonal Fuarı'nın Kuruluş Süreci

İzmir İktisat Kongresi, 1923

İzmir İktisat Kongresi'nin toplandığı, 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir, Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış, sonrasında 1922 Büyük İzmir Yangını ile şehir merkezi büyük ölçüde yıkılmış, çarşılarını, hanlarını, ticari kimliğini ve en önemlisi umudunu yitirmiş bir durumdaydı. İktisat Kongresi, Osmanlı Bankası'nın sahip olduğu, Kemeraltı'ndaki Yemişçiler Çarşısı'nda bulunan Aram Hamparsumyam Mağazalarında toplanmıştır. Binanın içinde ülkenin ekonomik gelişmesi için kararlar

alınırken, dışarıda hazırlanan yerlere Isparta, Kula, Gördes, Uşak halıları, sabunlar, helvalar, kumaşlar, kolonyalardan oluşan yerli malları sıra sıra dizilmişti. Oluşturulan bu sergi İzmir Enternasyonal Fuarı'nın temellerini oluşturuyordu.

Atatürk, siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmadıkça, kazanılan başarıların yaşayamayacağına ve sürekli olamayacağına inanıyordu. Kongrenin açılışını Gazi Mustafa Kemal yapmıştır;

“Efendiler;

Tarihimizi dolduran zaferler, yahut izmihlallerin kaffesi ahval-i iktisadiyemizle münasebettar ve alakadardır. Yeni Türkiye'mizi layık olduğu merteye-i resanete isal edebilmek için behemal iktisadiyyatımıza birinci derecede ve en çok ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz. Zamanımız tamamen bir iktisad devrinden başka bir şey değildir.”

İktisad Kongresi'nde Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm iktisad politikaları tartışılmış, yeni rejimin izleyeceği politikalar belirlenmiştir. Kongre sırasında; tüccar gurubunun isteği doğrultusunda, “Ticaret ve Sanayi Odaları'nın katılımı ile ülkenin önemli ticaret merkezlerinde, dahili mahsulat ve mamulatin sergilenmesine mahsus umumi ve daimi sergiler açılması” kararlaştırıldı ve 1927 yılında İzmir'de Birinci Dokuz Eylül Sergisi açılmıştır.

İzmir 9 Eylül Sergisi ve Vali Kazım Dirik

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk üyelerinden Kazım Dirik, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra İzmir'e vali olarak atandı. Vali Kazım Dirik göreve geldiğinde, bugünkü Kültürpark alanı, Mustafabey, Pasaport, Alsancak, Kahramanlar ve Basmane semtlerinin büyük bir kısmını içeren 250 hektarlık alan tamamen yanmış durumdaydı.

İzmir'in ticari durumu “Ziraat ve Ticaret Gazetesi”nin Mart 1925'te yayınlanan sayısında şöyle anlatılmaktadır;

“Memleketimizin ihracat ve ithalatında gayet mühim bir ticari yer sahibi bulunan ve Akdeniz'in çok işlek bir ticari kapısı olan İzmir şehri maateessüf günden güne yerini kaybetmektedir. Bu yüzden meydana gelen zarar ve ziyan yalnız İzmir'e ait olmayıp, bütün memleketin ziraat sanayine şamildir. Şimdi İzmir'de büyük servete sahip mağazalar kalmamıştır. Ticaret Odamız'da kurulmak üzere bulunan Türk Ticaret

Birliği her Şeyden evvel İzmir'in bu gibi iktisadi meseleleriyle meŕgul olur ve bunlara karşı ameli çareler bulunursa, memlekete pek büyük hizmet etmiş olur.İzmir'de ortaya çıkan iktisadi meseleler, fikrimizce mahalli olmakla kalmaz, Türkiyemiz'in mühim bir iktisadi merkezinin meselesi memleketin umumi meselelerindendir. Bunlarla Ticaret Vekaleti'nin ciddi suretle meŕgul olması ve bunları bizzat tetkik için İzmir'e ehil kiŐilerden bir heyet yollaması pek yerindedir. İktisadi iŐlerimize layıkıyla ehemmiyet vermezsek, inkılabımızın hakkıyla semerelerini göremeyiz."

Şekil 6.1: Gazi Heykeli ve 9 Eylül Sergisi ana girişi, 1932.

İzmirli sanayi ve ticaret çevresi ile Kazım Dirik'in girişimi sonucu İzmir'in kurtuluş günü olan 9 Eylül'de bir sergi açılmasına karar verilmiştir. Açılan bu sergi İzmir Enternasyonel Fuarı'nın temelini oluşturmaktadır. Sergi, on iki bin metre kare kapalı ve on üç bin metre kare açık alana sahip bulunan İzmir Sanatlar Mektebinde (Günümüzde Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi) kurulmuştur. Sergiye 195 yerli 72 yabancı firma katılmıştır. Yabancı firmaların 21'i Polonya'dan, 17'si Almanya'dan, 16'sı Rusya'dan, 51'i ABD'den, 4'  İngiltere'den, İtalya ve Fransa'dan üçer firma, İsviçre'den iki ve Macaristan'dan bir firma sergiye katılmıştır.

İzmir 9 Eylül Panayırı, 1933

1929 yılında dünya, büyük bir ekonomik bunalımla sarsıldı. Bunalımın Türkiye'deki ilk etkisi; Türk Parası'nın değerinin düŐmesi oldu. 1927 yılında açılmış olan 9 Eylül Panayırı bu süreçten etkilenmiŐ ve tekrar 1933 yılında tekrar a ılabildi. Kapitalist ülkelerin karŐılaŐtıkları ekonomik bunalım, Türkiye'de de üretim gerilemesine ve iŐsizliđe neden oldu. Batı dünyası kendi içine kapanırken, Sovyetler Birliği, planlı bir

sanayileşme politikası izlemeye başladı. Türkiye Cumhuriyeti ise ekonomik gelişmede, sanayiye öncelik vermiştir. 3 Temmuz 1933 tarihinde kurulan Panayır Düzenleme Komitesi'nde Vali Kazım Paşa, Belediye Reisi Dr. Behçet Bey, Ticaret Odası Reisi Balcızoade Hakkı, Belediye Encümeni'nden Reşat Leblebicioğlu, Ticaret Odası Umumi Katibi Zeki Doğan ve banka müdürleri yer almıştır. Komite Atatürk Heykeli'nin arkasındaki 32 bin metre karelik yangın alanının temizlenmesine karar verdi. Bu alan günümüzde eski Büyük Efes Oteli, Swiss otelin bulunduğu alanda kurulmuştur. Dönemin ekonomik sıkıntılarına karşın 23 yabancı, 130 yerli şirket ile 20 Sanayi ve Ticaret Odası Panayır'a katılmıştır. Panayır için yurtdışından gelen konuklar şehiri ekonomik olarak canlandırırken, İzmir halkının farklı kültürler ile tanışmasını sağlıyor, sosyal bir etkileşimin oluşmasına olanak sağlıyordu. 9 Eylül Panayırını ileriki yıllarda oluşturulacak İzmir Enternasyonal Fuarı'nın temelini atarken; İzmir'e, Ege Bölgesi'ne ve ülkenin geneline neler kazandıracığının da işaretlerini veriyordu.

Dört günde panayırı yerli, yabancı 130 bin kişi gezmiştir. İzmir Fuarı'na gidilen yolda, 1930'lu yıllarda Türkiye'nin, ekonomide, sosyal yaşamda ve dış politikada atılım yaptığı yıllar olmuştur. Genç Türkiye Cumhuriyeti, kendi olanaklarını kullanarak gelişimini sürdürürken, Avrupa'da faşizm güç kazanıyordu. İtalya'da 30 Ekim 1922'de Mussolini, Faşist Partisi'nin başkanlığına gelmiş, Almanya'da 1929 ekonomik buhranından sonra gelişen sosyal, politik çalkantılar, nazizmin yerleşmesine yol açmıştır (Feyzioğlu, E. 2006).

Şekil 6.2: İsmet İnönü ve Behçet Uz, Fuar alanını gösteren maketi incelerken.

Büyük Efes Oteli, Swiss otel'in bulunduğu alanda yapılmış olan panayır gazinosu, dönemin fuarda yapılmış önemli yapılarından. 18.9.1933 tarihli gazete

haberlerinden, Yunan sporcuları onuruna Panayır Gazinosu'nun Türk ve Yunan bayrakları ile süslendiğini öğreniyoruz. Bu dönemde Panayır Gazinosu'nun işletmecisi Murat Türkmenoğlu'dur (Dağtaş, L. 2004).

Şekil 6.3: Panayır Gazinosu, 1933.

İzmir 9 Eylül Panayırı, 1934

Beynelmilel Panayır'ın hazırlanması için Panayır Komitesi'nin yanı sıra Ranseyman (Danışma) Komitesi kuruldu. Komite Başkanı aynı zamanda belediye başkanı olan Dr. Behçet Uz olarak belirlenmiştir. Dünyaya açılmanın en önemli koşulunun “tanıtım” olduğunu düşünen Komite, 50 bin İzmir kartpostalı, İzmir Rehberi ve çeşitli ürünlerle ilgili Fransızca, Almanca, İngilizce broşürler bastırttı.

26 Ağustos 1934 tarihinde Beynelmilel İzmir 9 eylül Panayırı'nı Başvekil İsmet Paşa açmıştır. İzmir'li olan İsmet Paşa'ya panayır açılmadan iki ay önce (21 Haziran 1934) Soyadı Kanunu ile, Atatürk tarafından “İnönü” soyadı verilmiştir.

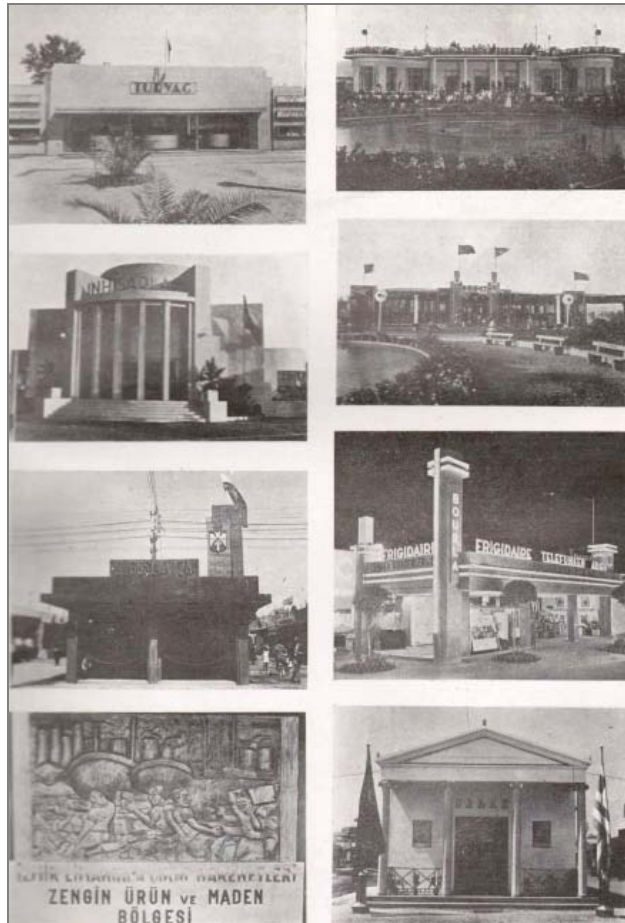
İsmet Paşa açılıшта panayırın açılış konuşmasında bütün dünyaya bir barış mesajı vermiştir:

“Harabelerin üstünde ve ancak iki senelik bir zaman içinde beynelmilel bir eser ortaya koymak vatandaşlar için zevkli bir hadisedir. Bir taraftan sanayi programını tahakkuk ettirmeye çalışıyor, diğer taraftan zirai ürünlerimizin kıymetlendirilmesine uğraşıyoruz. İzmir Panayırı karşılıklı tanışma ve anlaşma için dost milletlere ayrıca imkan vererek hizmet etmiş olacaktır.”

Açılış töreninde Belediye Başkanı Dr. Behçet Bey Atatürk'ün bir isteğini hayata geçirmenin kıvancını yaşıyordu. Açılış konuşmasında da bu duygularını dile getirdi:

“4. İzmir 9 Eylül Panayırı Gazi'nin İzmir İktisat Kongresi'nde bütün Türk milletine, bilhassa İzmirli'lere verdiği büyük derslerden iktisadi direktiflerden doğmuş bir eser. Kurtuluşun, Lozan'ın, Türk İnkılabı'nın Cumhuriyet idaresi sayesinde başlayan yükselişinin tabii icaplarından biri olarak kabul ediyoruz. Panayır'ın bugünlerde açılmasının sebebi, İzmir'in belli başlı ihracat faaliyeti şimdi başlıyor. Yabancıların çok kolaylıkla katlanamadığı sıcaklar şimdi tatlılaşıyor ve Kurtuluş Günü de bugün gelmiştir.”

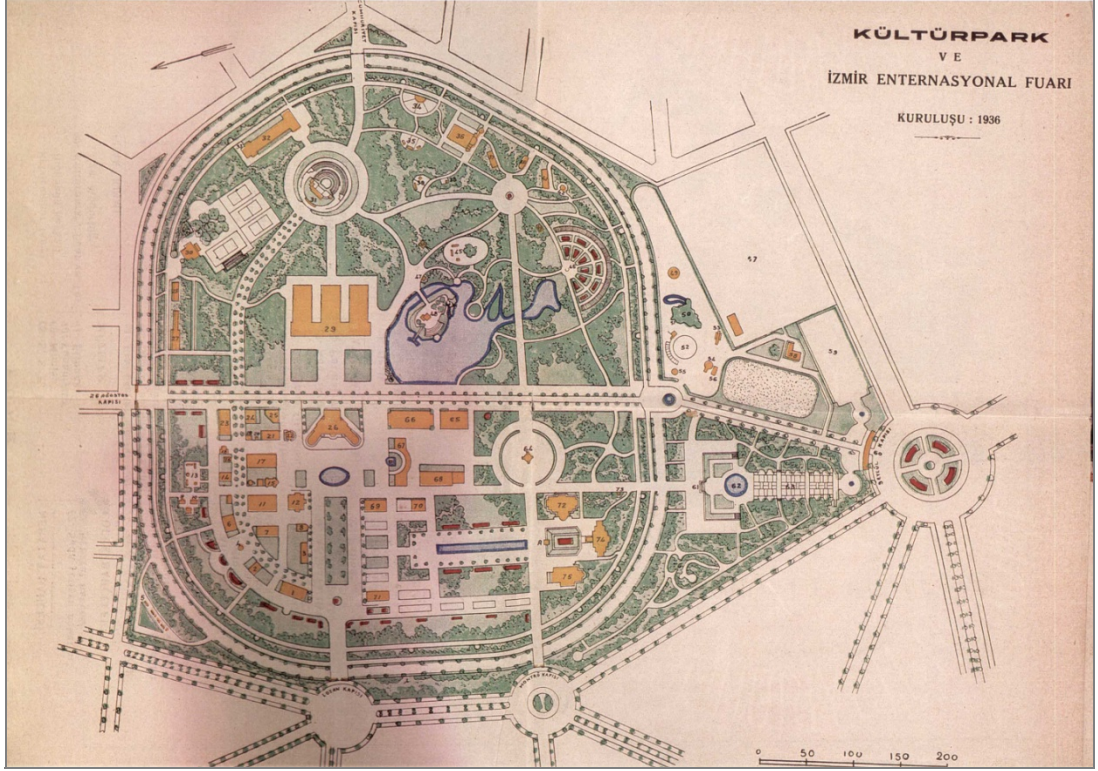
1935 yılı panayırı Sovyetler Birliğinin katılımı ile gerçekleşti ve 1936 yılında Suad Yurdkoru'nun Moskova'ya yapmış olduğu ziyaret ile Rus plancıların desteği ile bugünkü İzmir Enternasyonal Fuarı'nın temelleri atıldı. Suad Yurdkoru'nun, Moskova ziyareti ve Moskova'daki Gorki parkından dördüncü bölüm üçüncü kısımda detaylı olarak bahsedilmiştir (Feyzioğlu, E. 2006).

Şekil 6.4: İzmir Panayırı'ndaki gazino, antre ve çeşitli pavyonlar, 1935.

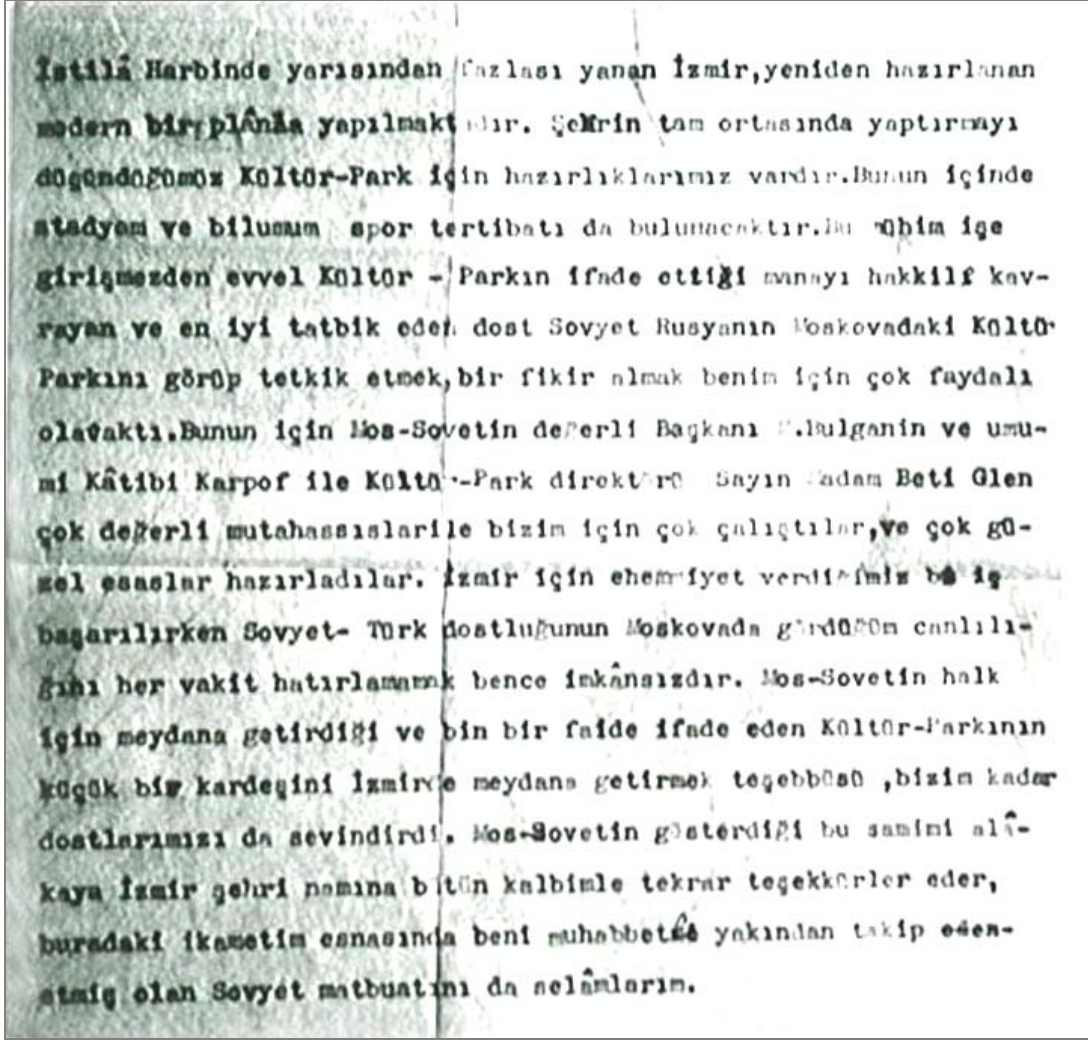
6.2 1936-1940 yılları arasında İzmir Enternasyonal Fuarında Mimari Gelişmeler

1936 yılına gelindiğinde İzmir şehri yangının izlerini üzerinden atmış, *Arsulusal* 6. *İzmir Fuar'ı* adı altında açılan İzmir Enternasyonal Fuarı ise 360.000 m2 alanda, geceli gündüzlü yoğun çalışmaların devam ettiği bir şantiye görünümündedir.

Şekil 6.5: İzmir Enternasyonal Fuarı, 1936.

Ticaret Odası Başkanı Hakkı Bey'in anlatımına göre, bu alanın yeniden imarı için ayrılan 3 milyon lira bütçe kıyas sürede, İzmir'in daha önemli ihtiyaçları için harcanmıştı. Rus plancılarının danışmanlığında çizilen plan için bütçe 30 bin liraya düşürülmüştü. Hakkı Bey bu alanın temizlenmesi işini Bayburtlu Niyazi'ye vermiştir. Bayburtlu Niyazi enkazın kaldırılma işini başarıyla yerine getirmiş ve Fuar alanının çevresine bir duvar yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak belediye'nin bu işi yapacak gücü yoktur. Yapılacak bu duvar için, bu alanda çalışan kalfaların her birinden 250 metre duvar örmesi talep edilmiş, işçiliği en iyi olanın işi alacağı, kötü olanın ise kalfalık belgesinin iptal edileceği açıklanmıştır. Bu yöntem ile belediye Fuar çevresindeki duvarları masrafsız olarak tamamlamıştır. Fuar alanı içinde sekiz saatten üç vardiya olarak günde 24 saat çalışarak alanın temizlenmesi ve inşaatı tamamlanmıştır (Sakar, L. E. 2007).

Şekil 6.6: Beçet Uz'un Moskova Kültür parkı ile ilgili yaptığı incelemelere dair basın açıklaması.

1 Eylül 1936 günü İzmir Enternasyonal Fuarı, artık İzmir'in görkemli bir simgesi olarak kentin yaşamında baş köşeyi alıyordu. Lozan kapısı önünde düzenlenen parlak törende Başbakan İsmet İnönü ve İzmir Belediye Başkanı Dr.Behçet Uz konuşma yaptı. 1936 Fuarı'na Mısır, Yunanistan ve Sovyetler Birliği'nden 48 yabancı kuruluş, 32 vilayet pavyonu ve 45 yerli kuruluş katıldı. İzmir Enternasyonal Fuarı'nın ilk açılışında yeni teknolojiler tanıtıldı, Türkiye'nin dış tanıtımı yapıldı, kültürel, sanatsal ve turizm yönünden organizasyonlar yapıldı (Biçer, S. 2010).

Fuar komitesi 1936 yılında 200 adet pavyon inşaa ettirmiştir. Pavyonlar 4 metre derinlikte 5metre uzunlukta ve 3,25m yüksekliktedir (Arkitekt, 1936).

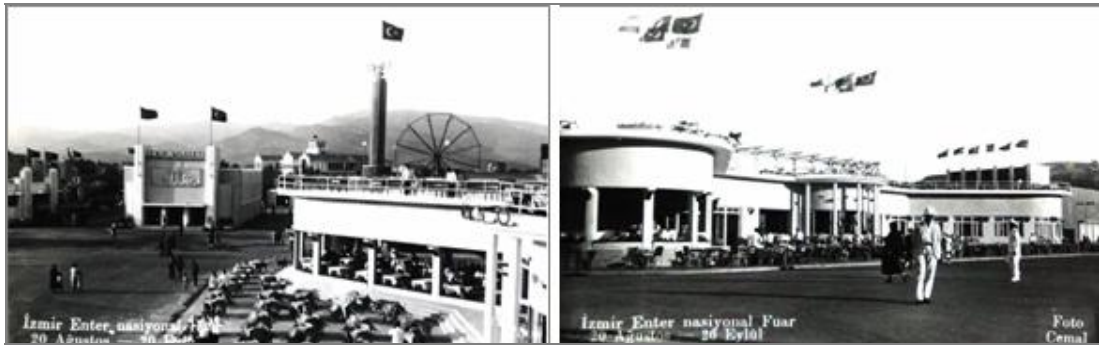
Bu dönemde yapılan fuarın simge yapılarından biri de Fuar Gazinosu'dur. 6.5.1936 yılında Fuar Gazinosu'nun temel atma işleri tamamlanmış ve beton duvar inşaatına

başlanmıştır. Kültürpark etrafını  eviren ikibuçuk kilometre uzunluğundaki asıl duvarın inşaatı bitirilmiştir. 1937 yılına gelindiğinde ise Fuar Gazinosu'nun genişletilmesi gerekmiştir. 21 Nisan 1937 tarihinde Yeni Asır gazetesinde yayımlanmış olan habere göre;

“Kültürpark'taki Fuar Gazinosu'nun genişletilmesi takarrür etmiştir. Şimdiki halile yüz elli kişiyi sitiap eden büyük salonun hiç olamazsa iki yüz elli kişi alabilmesi temin olunacaktır. Bu maksatla müzik yeri de i tirilecek, mutfak bodrum katına alınacaktır. Bodrum katında her iki tarafa servis yapılabilmesi için tünel yapılacaktır. Bu suretle Fuar Gazinosu salonu İzmir'in en geniş bir salonu haline gelecektir. Bundan başka gazinonun dışarısında oturabilmek için koltuklar konacak ve gazinoda    salon için üç türlü fiat listesi yapılacaktır. En ucuz, orta ve yüksek...” 1937 yılından itibaren Fuar Gazinosu'nda bayanlardan oluşan Viyana orkestrası, fuar süresince bu gazinoda sahne almışlardır (Da ta , L. 2004).

Fuar Gazinosu betonarme olarak yapılmıştır.  st  teras olmak üzere bir katlıdır. Ortada büyük iki yanında k  k olma üzere üç salondan oluşmaktadır. K  k salonlar oyun ve özel davetler için planlanmıştır.

Büyük salon ise gazino ve lokanta ihtiyacını karşılamaktadır. Gazinonun önünde bulunan havuz 20x40 m ölçüsündedir. Havuzun ortasındaki fıskiye, suyu 30 metre y ksekl  e kadar ula tırabilmekteydi (Arkitekt, 1936).

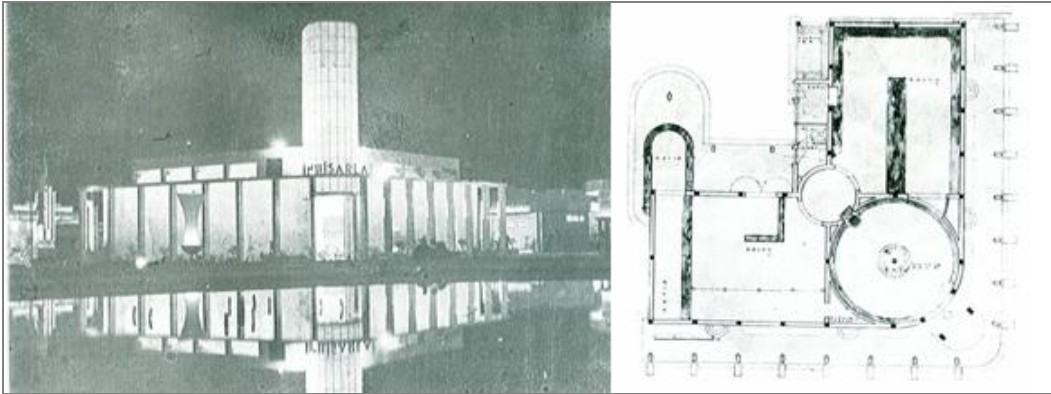

Şekil 6.7: Fuar ( ehir) Gazinosu, 1936.

Fuar Gazinosu, 1940'lı yılların sonuna gelindiğinde, Rıza Aşkan tarafından tadil edilmiştir (Sancar Maruflu ile söyleşi, 2011).

Şekil 6.8: İzmir Enternasyonel Fuarı, 1936.

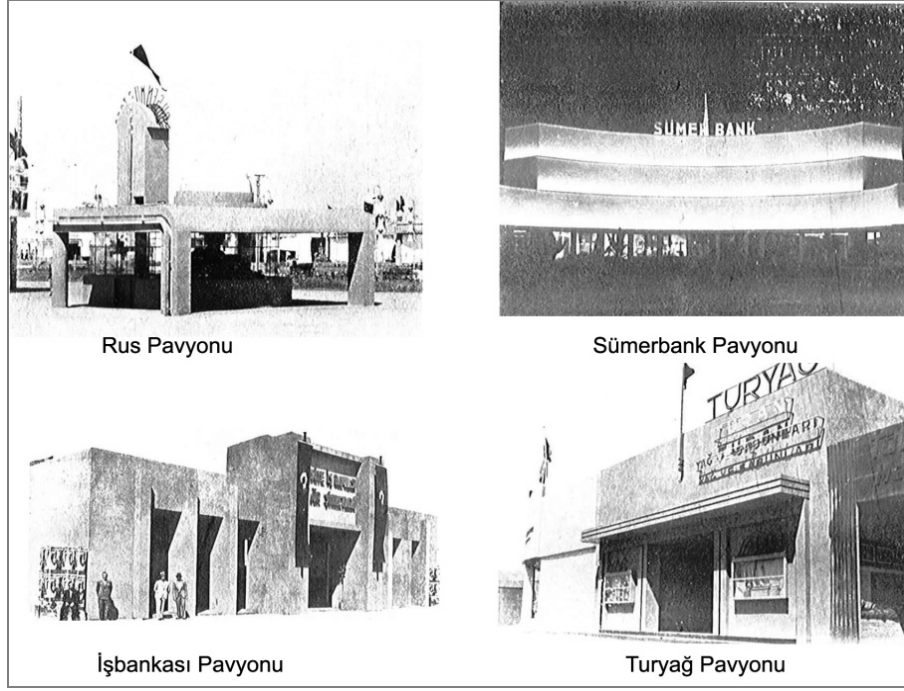

Şekil 6.9: İnhisarlar pavyonu, Emin Necib Uzman, 1936.

İnhisarlar pavyonu projesi için bir yarışma açılmış ve bu yarışmayı Mimar Necib Uzman kazanmıştır. Yapı, 1930'larda etkili olan yeni mimari söylemin bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Yoğun ağaçlandırma ve peyzaj çalışmalarına paralel olarak, İnhisarlar, Sümerbank, Turyağ, Yunanistan, İş Bankası ve Rus pavyonlarının inşaatı tamamlanmıştır.

Ticaret Odası Başkanı Hakkı Bey'in anlatımına göre, 1937 yılında Fransız mimar Bachillet davet edilmiştir. Bachillet, günümüzde mevcut olan Açık hava tiyatrosunu inşaa etmiştir (Sakar, L. E. 2007).

Şekil 6.10: Rus, Sümerbank, İş Bankası ve Turyağ Pavyonları, 1936.

Cana Bilsel, Bachiletti'nin fuarın kapılarının tasarımında çalıştığını belirtmektedir. (Bilsel, C. 2009)

Ada Gazinosu'nun günümüzdeki işletmecisi Cem Türkmenoğlu, Lozan kapısı tasarımında Fransız mimar Bachiletti ve Rıza Aşkan'ın birlikte çalıştığını, Rıza Aşkan'ın kendisinden duyduğunu belirtmektedir.

Şekil 6.11: İzmir Enternasyonel Fuarı, Lozan kapısı.

Lozan kapısının iki tarafında bulunan sütunlar ve saçak sistemi, aynı dönemde ada gazinosu üzerinde yapılmış olan kafeteryanın saçak ve sütunlarına benzerliği ile dikkat çeker (Bkz.Şekil 7.82).

1954 yılında Rıza Aşkan tarafında yapılan Ada Gazinosunda gerçekleştirilen saçak sisteminin de aynı tasarım anlayışı ile yapılmış olması, Cem Türkmenoğlu'nun bu söylemini güçlendirmektedir.

Arkitekt dergisinde yayımlanan projeler dışında İzmir Enternasyonal Fuarı içinde yapılan yapılar ile ilgili İzmir Belediyesi ve fuar arşivinde bir bilgi bulunmamaktadır.

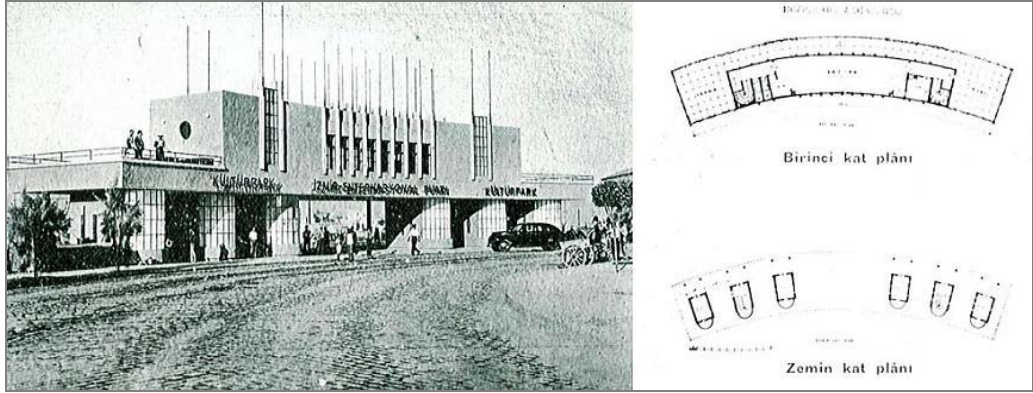
Cem Türkmenoğlu ve İzmir'li yazar Sancar Maruflu'nun belirttiği üzere Fuar'ın bir diğer kapısı olan Cumhuriyet (Kahramanlar) kapısı da Rıza Aşkan tarafından tasarlanmıştır ve mimari olarak Lozan kapısına benzerliği ile dikkat çekmektedir.

Şekil 6.12: Cumhuriyet (Kahramanlar) kapısı, 2010.

Kahramanlar semti işçi mahallelerinin yapılması ile birlikte kurulduğu dönemden itibaren sosyolojik olarak Fuar'ın çevresindeki diğer semtlerden farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bu bölgeye yapılan kapının daha az ihtişamlı olması tercih edilmiştir. Cumhuriyet kapısındaki sütunlar ve saçak sistemine ek olarak, kullanılmış olan sarı renkteki çeşme taşı, daha önce de belirtildiği üzere Rıza Aşkan'ın yapılarında imza niteliğindedir.

1938 yılında yapımı tamamlanan Fuar'ın bir diğer önemli kapısı ise 9 Eylül kapısıdır. 9 Eylül kapısı 1938 Arkitekt dergisinde Fuar müdürü Ferruh Orel tarafından yayımlanmıştır.

Şekil 6.13: İzmir Enternasyonal Fuarı, 9 Eylül Kapısı.

Kapının eğrisel formu, oluşan 9 Eylül meydanını tanımlı kılmaktadır. 9 Eylül kapısı, Fuara girişi sağlayan dört küçük ve bir adet büyük kapıdan oluşmaktadır. Ayakların içinde bilet gişeleri ve üst kata ulaşımı sağlayan merdivenler bulunmaktadır. Üst kat kafeterya olarak planlanmıştır. Sancar Maruflu, 9 Eylül kapısının tasarımında Aşkan'ın büyük katkıları olduğunu kendisinden dinlediğini söylemektedir. Üst kat Belediye başkanı Behçet Uz'un ofisi olarak düzenlenmiştir. Maruflu'nun söylemine göre Behçet Uz, Fuarın hazırlık sürecinde gece gündüz burada mesai harcayarak, işlerin takibini bu ofisten yapardı.

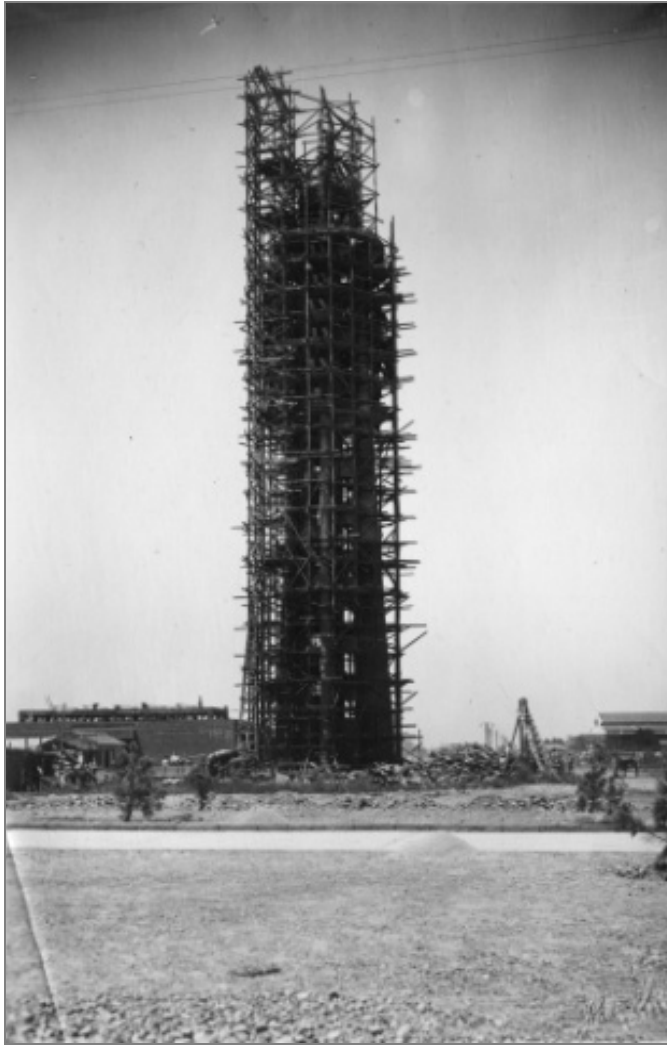

Şekil 6.14: İzmir Enternasyonal Fuarı, 9 Eylül Kapısı.

1937 İzmir Enternasyonal Fuarı, diğer yıllara göre çok daha büyük bir coşkuyla hazırlandı. Açılışı İktisat Vekili Celâl Bayar yapmıştır. Fuar'ın en büyük özelliği Kültürpark'ın sürekli bir kurumuna dönüşecek olan Paraşüt Kulesinin açılışı olmuştur.

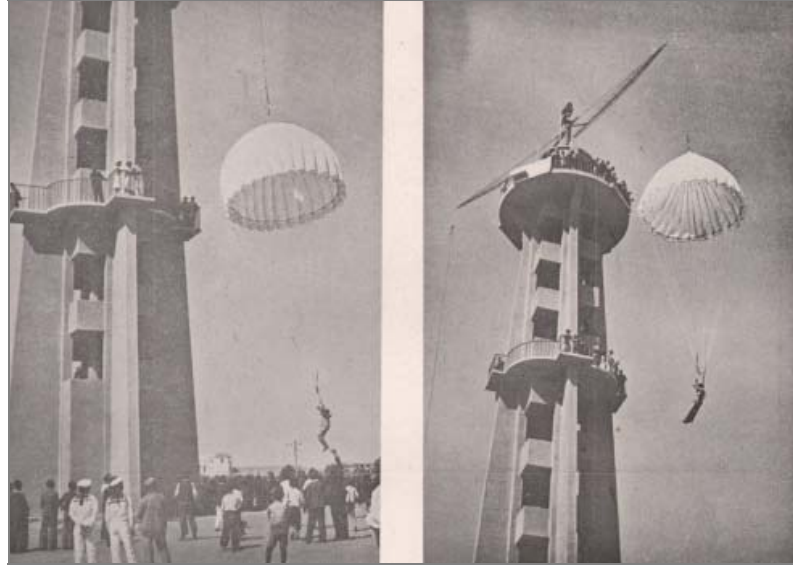
Harbi Hotan'ın da belirttiği gibi paraşüt kulesi, Moskova Gorki Parkı'ndaki paraşüt kulesinden ensinlenilerek yaptırılmıştır (Pöğün, Y. 2000).

Behçet Uz'un, Moskova'ya göndermiş olduğu heyet içinde bulunan Yeni Asır spor yazarı Suad Yurdkoru'nun raporunda da belirttiği üzere paraşüt kulesi Gorki Parkı'nda simgesel bir yapı olarak dikkat çekmektedir. Cumhuriyet ideolojisinin Türk havacılığına verdiği önem nedeniyle, Ankara, İstanbul ve İzmir'de yapılması planlanan, ancak yüksek maliyetleri nedeniyle sadece Ankara ve İzmir'de gerçekleştirilebilmiştir.

Şekil 6.15: Paraşüt Kulesi inşaatı.

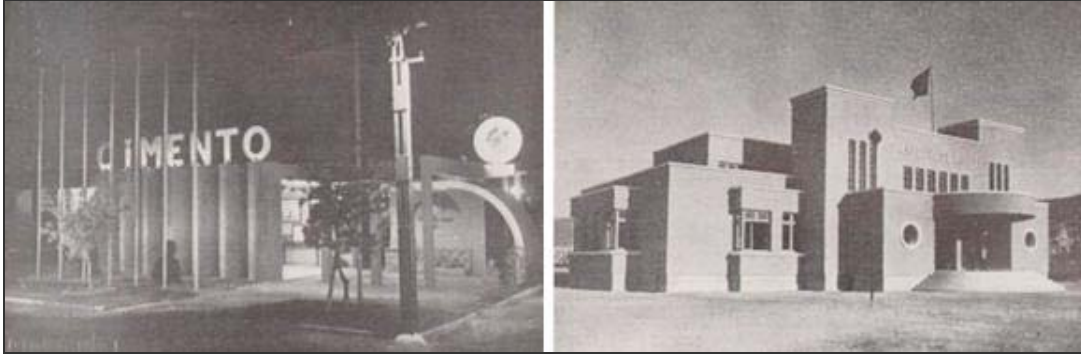
48 metre yüksekliğinde inşa edilen kule, rüzgar gücünü azaltmak amacıyla boşluklu olarak tasarlanmıştır. Kulenin plan şemasında, merkezde asansör boşluğu ve boşluk etrafında dönen merdivenler almaktadır. 9.50 metre genişliğinde olan kulenin, 13.26 metre, 26 metre ve 37.76 metre kotlarında üç adet taraçası bulunmaktadır. Betonarme kulenin temelinde zeminin bozukluğu nedeniyle, 25x25 cm boyutlarında, 17 metre derinliğe inen 75 adet ahşap temel kazığı kullanılmıştır. Yapıldığı dönemde düz taraklı sıva ile kaplanan betonarme yüzeyler, güneş ve yağmur sularının etkileri göz önüne alınarak boyanmıştır (İzmir mimarlık rehberi, 2005).

Şekil 6.16: Paraşüt Kulesi, Bedri Tümay ve Algrandi.

Şekil 6.17: Paraşüt Kulesi, Gorki Parkı.

Şekil 6.18: Sıhhat Müzesi, Çimento Pavyonu, Mimar Halit Femir, 1937.

Mimar Halit Femir tarafından yapılmış olan sağlık müzesi ve çimento pavyonu, bu dönemde fuar alanında yapılmış olan önemli yapılardandır.

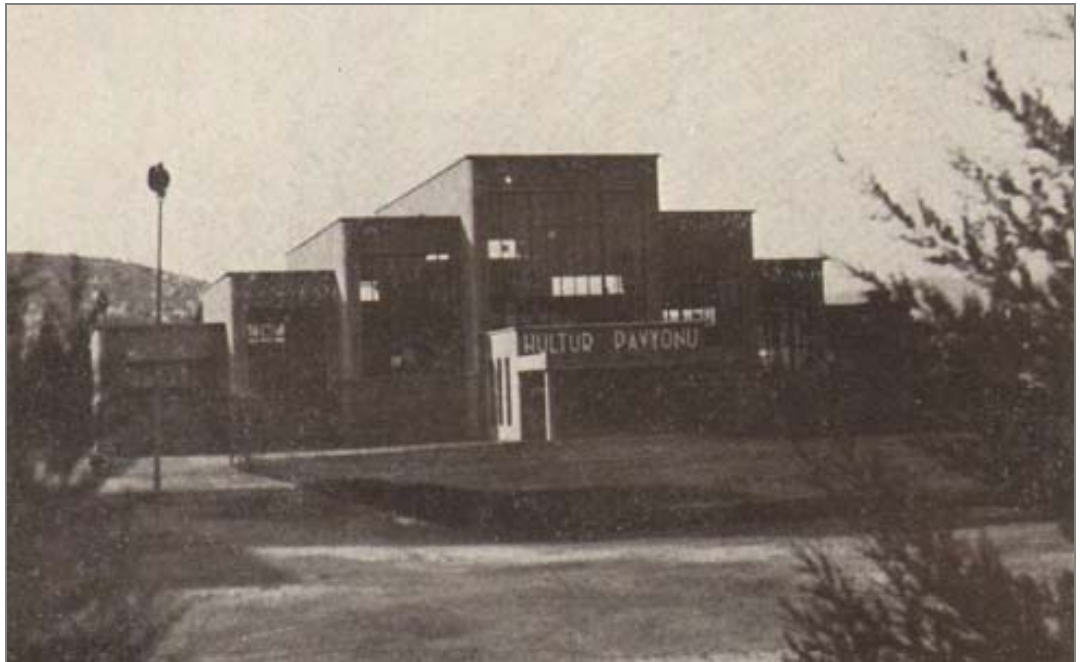

Şekil 6.19: Türk-İngiliz ticareti pavyonu, Manisa pavyonu, Arış üzüm kurumu pavyonu, Orman çiftliği ve Filistin pavyonları.

Şekil 6.20: Polonya pavyonu, İtalya pavyonu, İş bankası pavyonu ve Romanya Pavyonu, 1938.

Fen heyeti müdürü görevini üstlenirken yapmış olduğu yapıda Bruno Taut, 1930’larda etkili olan yeni mimari söylemin tipik bir örneği olan kültür pavyonunu inşa etmiştir. Taut’un 1938 Arkitekttte yayımlanan yazısındaki söylemi şöyledir; *“Mimarî mimar yapan ilk şey proporsiyondur ve teknik, konstrüksiyon, fonksiyon ise ancak proporsiyon sayesinde mimarinin birer sanat vasıtası haline geliyorlar gibidir.”*

Şekil 6.21: Kültür Pavyonu, Bruno Taut, 1936.

1936 tarihli İzmir Enternasyonal Fuarı vaziyet planına bakıldığında ince uzun ss havuzunun bitimindeki 74 numaralı yapının Bruno Taut'un Kültür pavyonu olduğu görülmektedir. Taut'un Türkiye'ye geldiği yıl olan 1936'da yapılan yapı 1950'li yıllara kadar farklı işlevlerde kullanılmıştır. Bu yapı mimarın ölümünden sonra 1939 yılında Arkitekt dergisinde yayımlanmıştır.

Gazeteci Sancar Maruflu'nun belirttiği üzere Konak Meydanındaki Türk Ocağı binasında bulunan Resim Heykel Müzesi Rıza Aşkan'ın girişimleri sonucu Bruno Taut'un İzmir Enternasyonal Fuarı'ndaki Kültür Pavyonu'nda işlevlendirilmiştir. 342 resim, 25 heykel, 12 seramik ve 24 baskı resim olmak üzere toplam 403 eserin sergilendiği "İzmir Resim Heykel Müzesi" 1952 yılında açılmıştır. Rıza Aşkan ile Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun iyi birer dost olduğunu belirten Maruflu, Aşkan'ın sanata karşı her zaman duyarlı olduğunu vurgulamaktadır.

şekil 6.22: İzmir Resim Heykel Müzesi, 2009.

Bruno Taut İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde akademisyenlik görevini yrttğı dönemde, 1938 yılında vefat etmiştir.

Şekil 6.23: Fransa Pavyonu, Mimar M. Gautier, 1938.

“ Bugün Sekizinci İzmir Enternasyonal Fuarı’nı açtım. Fuar seneden seneye ayrı ve takdire şayan bir terakki eseri göstermektedir. İzmir halkı ve diğer mahallelerden gelen vatandaşlar Atatürklerine şükran, bağlılık ve minnetlerinin arzını büyük bir heyecan ile benden talep ettiler. Sonsuz tazimlerle, ellerinizden öperim.”

Atatürk kendisine şöyle cevap vermiştir;

“ Sekizinci İzmir Enternasyonal Fuarı’nı açtığınızı ve halkın hakkındaki duygularını bildiren telgrafınızı aldım. Bilhassa fuar’ın seneden seneye ayrı bir terakki eseri gösterdiğine dair olan iş’aranızdan çok memnun oldum. Vazifederlara ve sayın halka teşekkür ve sevgilerimin iblağını diler, gözlerinizden öperim.” (Feyzioğlu, E. 2006).

Fuar alanı içinde Hayvanat bahçesinin temelleri 1938 yılında atılmıştır. Hayvanların sergilendiği alan Vakıflar pavyonunun hemen yanındaki bölüm olarak belirlenmiş, ileriki yıllarda 9 Eylül Kapısı ile Cumhuriyet Kapısı arasında kalan alana taşınmıştır. 1947 yılında bağımsızlığını ilan eden Pakistan, İzmir Fuarı’na katılmaya karar vermiştir. Pakistan Pavyonu 1947 yılında Rıza Aşkan ve Harbi Hotan tarafından yapılmıştır. Pakistan devleti bunun üzerine Türkiye’ye bir fil hediye etmiştir. Yazar Sancar Matuflu, İzmir’in simgesi haline gelen Pak Bahadır’ın hayvanat bahçesinde kalacağı alanın Rıza Aşkan tarafından yapıldığını belirtmektedir. Hayvanat bahçesi 2008 yılında kapanarak, tüm hayvanlar İzmir Doğal Yaşam Parkı’na taşınmıştır.

Şekil 6.24: Pak Bahadır, hayvanat bahçesi.

1938 yılında fuarına 140 yabancı, 46 devlet kurumu ve 527 yerli kuruluşun, 60 bin metre kare fuar alanının eklenmesiyle hazırlanan ve açılışını Başvekil Dr. Refik Saydam'ın yaptığı 1939 fuarına 574 yabancı şirket, 27 devlet kurumu ve 333 yerli şirket katılmasıyla giderek artmıştır.

Şekil 6.25: Sergi Sarayı, Y. Mimar Ferruh Orel ve Y. Mühendis Cahit Çeçen, 1939.

1939 yılına gelindiğinde Dokuzuncu İzmir Enternasyonel fuarı açıldıktan 13 gün sonra Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla I.Dünya savaşı başlamıştır (Feyzioğlu,

E. 2006). 1939 yılında Y. Mimar Ferruh Orel ve Y. Mühendis Cahit Çeçen tarafından Fuar sergi sarayı inşaa edilmiştir.

1940 yılında sürmekte olan II. Dünya Savaşı yüzünden katılımın olmayacağı ileri sürülmesine karşın yerler çok önceden kiralandı, ancak fuar zararla kapatıldı. 30 Ağustos tarihinde Milli Piyango ilk kez fuarda çekildi. Savaşa karşın 1941 yılında Fuar hazırlıkları eksiksiz gerçekleşti. 1942 fuarı ise sürmekte olan savaş gerekçesiyle Hükümet kararı ile açılmadı. 1943 İzmir Enternasyonal Fuarı Başvekil Şükrü Saraçoğlu himayesinde açıldı. 1944, 1945, 1946 İzmir Enternasyonal Fuarı, "milli mahiyette" açılabilirdi. Uluslararası fuarlar 1947 yılından itibaren kesintisiz ve giderek önem kazanarak devam etti (Url-39).

7. 1936-1961 YILLARI ARASINDA RIZA AŞKAN'IN YAPILARI VE MİMARİ KİMLİĞİ

7.1 Vakıflar Pavyonu, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1938

1938 yılına gelindiğinde Rıza Aşkan ve Harbi Hotan tarafından yapılan Vakıflar Pavyonu, fuarın en önemli yapısı olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 7.1: Vakıflar Pavyonu, Rıza Aşkan ve Harbi Hotan, 1938.

Vakıflar pavyonu, sahip olduğu seçmeci–oryantalist stili ve tarihselci yaklaşımı ile yapıldığı dönemdeki diğer modernist pavyonlardan farklılaşır. Girişteki merdivenin tek şerefeli minare olarak soyutlandığı saat kulesi, hünkar köşkünü model alan üst kat seyir terasıyla, içinde sergilendiği nesneler kadar kendisini de sergi nesnesi olarak sunan bu tek hacimli yapı, 1930'ların fonksiyonalist-modernist görünümlü İzmir mimarlığı içinde ayrı bir konuma sahiptir (İzmir mimarlık rehberi, 2005).

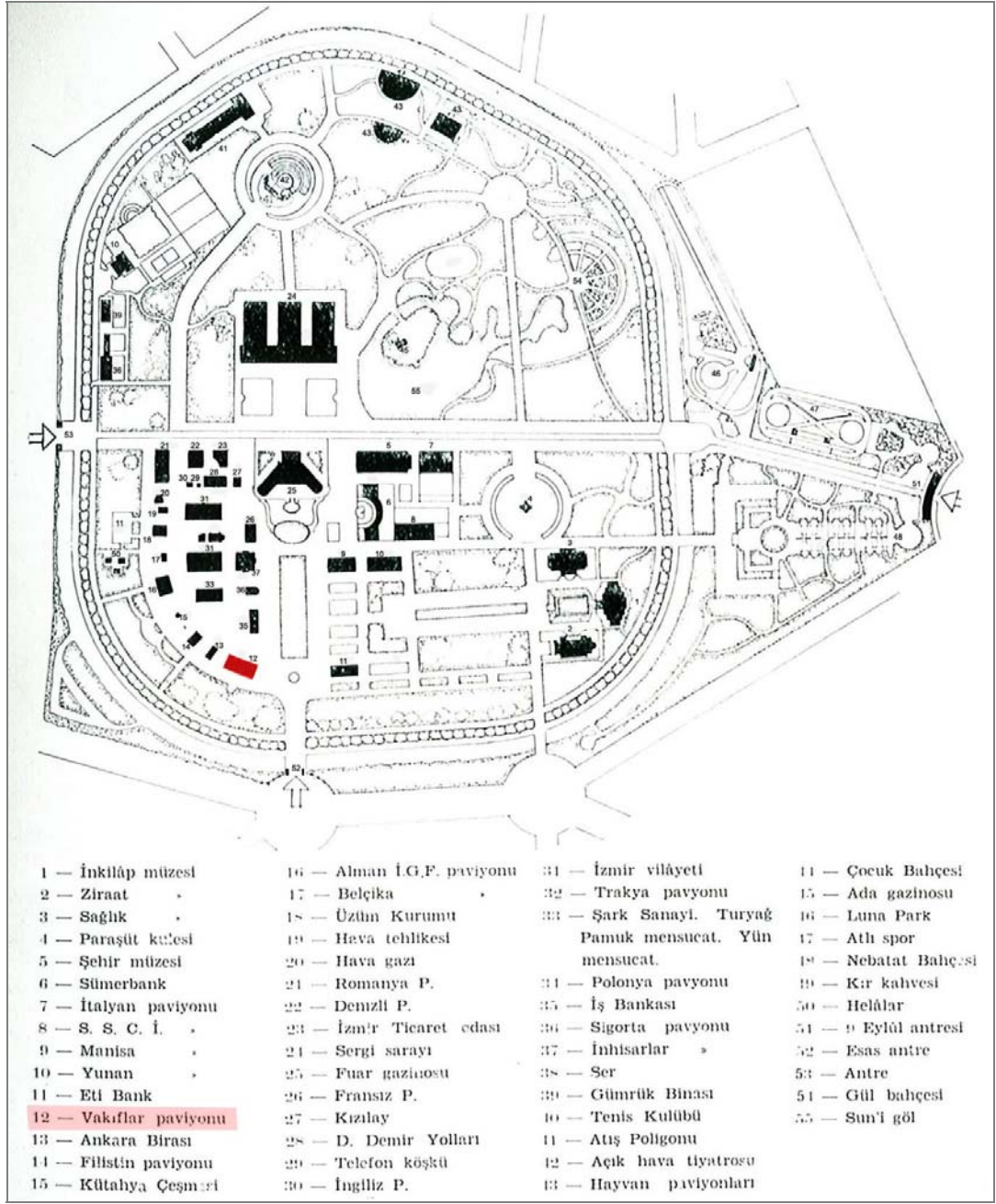

Şekil 7.2: Vakıflar Pavyonu, Rıza Aşkan ve Harbi Hotan, 1938.

Vakıflar pavyonunun bahçesinde kütahya çinileri ile yapılmış olan Vakıflar pavyonu çeşmesi bulunmaktadır ancak bu yapı günümüze ulaşmamıştır (Taşkiran, H.K. 2010).

Şekil 7.3: Vakıflar Pavyonu çeşmesi, 1938.

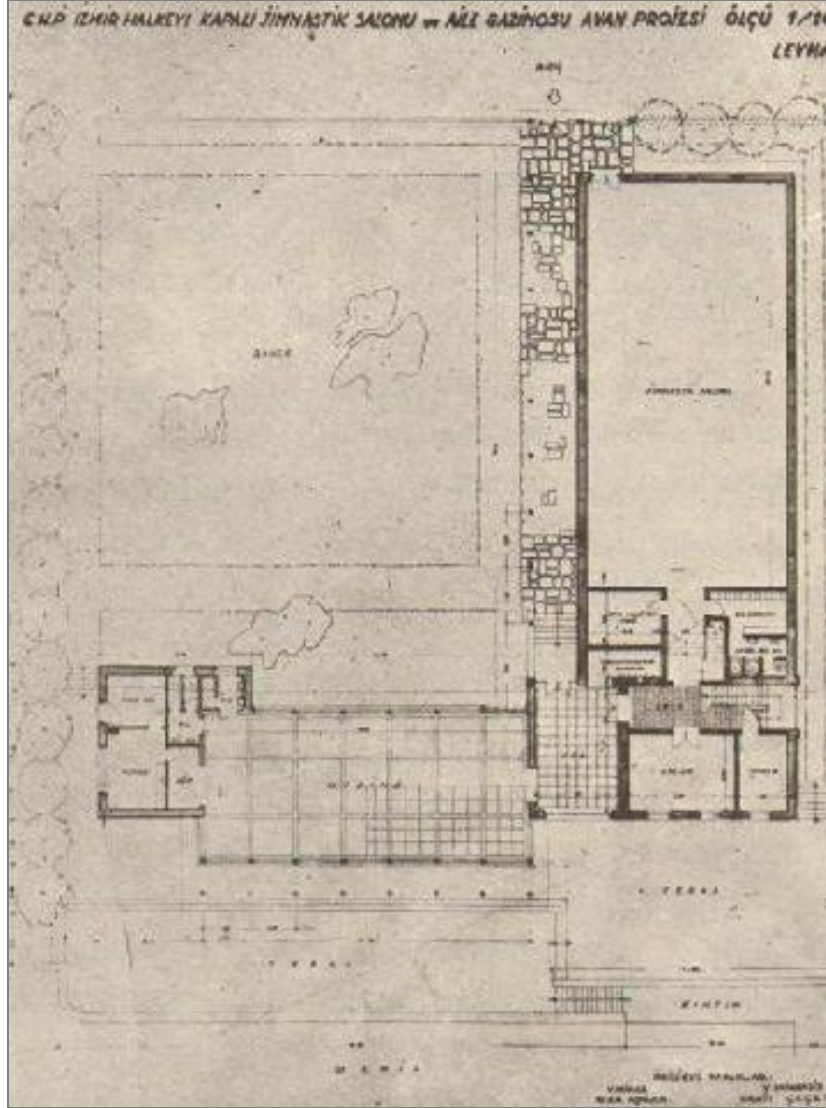
Şekil 7.4: İzmir Enternasyonal Fuarı, Vaziyet planı.

7.2 CHP Halkevi, Jimnastik salonu ve Gazinosu, Y. Mimar Rıza Aşkan ve Y.Mühendis Cahit Çeçen, 1944

Türkiye’de 1930’lu yıllarda ulusdevlet ideolojisi çerçevesinde gerçekleşen modernite projesinin, Türk mimarlığına yansıyan örneklerinden ve en önemlilerinden biri olan Halkevi binalarıdır.

İzmir Belediyesi 1938 yılında oluşturduğu 5 yıllık imar planı çalışmaları kapsamında Konak meydanı, Bahribaba parkında bulunan Halkevi binasının dönemin

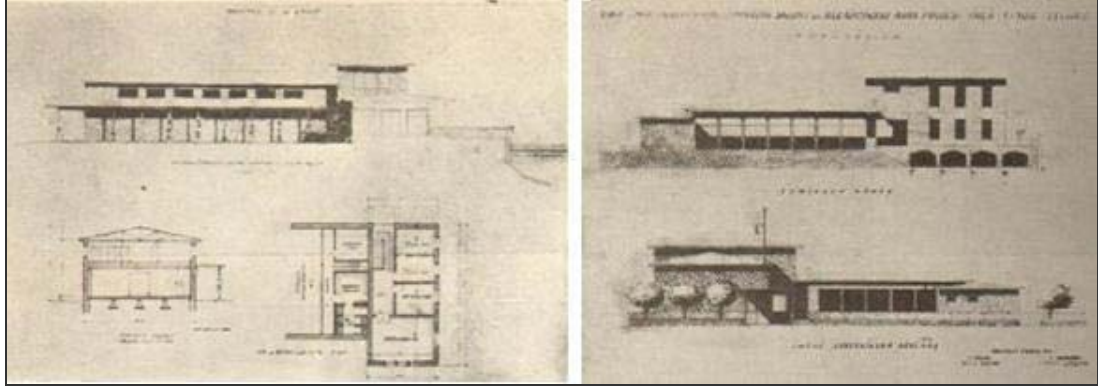
ihtiyaçlarını karşılayacak durumda olmamasından dolayı genişletilmesi için bir proje yapılmasını öngörmüştür. Bu amaçla Rıza Aşkan ve Le Corbusier'nin İzmir'e gelmesinde önayak olmuş olan Cahit Çeçen tarafından yapılmış olan Halkevi binası 1944 yılı Arkitekt dergisinde yayımlanmıştır. Bulunduğu dönemin özelliklerini taşıyan yapı, milli mimari üslubun modern bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Şekil 7.5: CHP Halkevi, Jimnastik salonu ve Gazinosu planı, Rıza Aşkan ve Cahit Çeçen, 1944.

Çeçen (1990) Halkevlerinin önemini şu şekilde sıralar; Halkevleri, birinci olarak bilim kadar sanatın da toplum içinde yaygınlaşmasına öncülük etmiş ilk kurumlardan biridir. İkincisi, “*Türkiye’de yeni bir ideolojik arayışın sorunlarına çözüm bulma çabalarının, düşünsel merkezleri*” olmasından dolayı modern Türkiye’nin yeni hamurunun yoğrulduğu merkezler durumundadır. Üçüncüsü, yeni Cumhuriyet

rejiminin topluma kök salan temellerinin oluşturulmasında önemli bir görev üstlenmişlerdir (Çeçen, A. 1990). Cumhuriyet halk partisinin bir uzantısı olmanın çok ötesinde Halkevleri, sosyal ve kültürel bir örgütlenmenin öncüsü olarak ortaya çıkmışlardır.

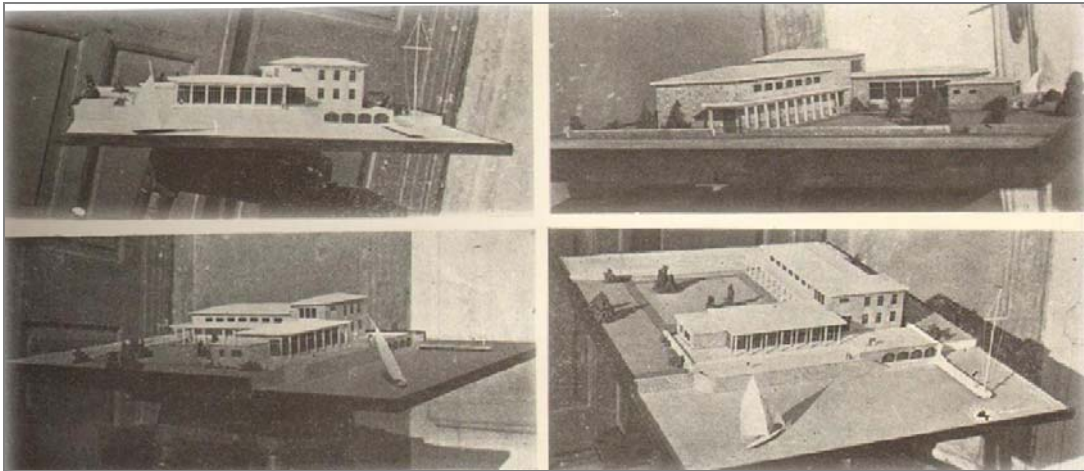

Şekil 7.6: CHP Halkevi, Jimnastik salonu ve Gazinosu, cephe ve kesitler, Rıza Aşkan ve Cahit Çeçen, 1944.

CHP Halkevi projesi dört kısımdan oluşmaktadır;

1. Spor, 2.Gazino, 3.İdare ve Sanat, 4.Kayıkthane

Spor kısmı bir salon, depo, erkek ve keadın soyunma bölümleri, wc ve duşlardan oluşmaktadır. Üst katta maç seyretmek için bir balkon tasarlanmıştır. Gazinonun önünde bir teras ve terastan merdivenle rıhtıma ve oradan da iskeleye geçilmektedir. İdare ve sanat kısmında toplantı odaları, resim ve müzik, çalışma odaları vardır. Kayıkthane terasın altında kalmaktadır (Arkitekt, 1944).

Şekil 7.7: CHP Halkevi, Jimnastik salonu ve Gazinosu maketi, Rıza Aşkan ve Cahit Çeçen, 1944.

7.3 Pakistan Pavyonu, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1947

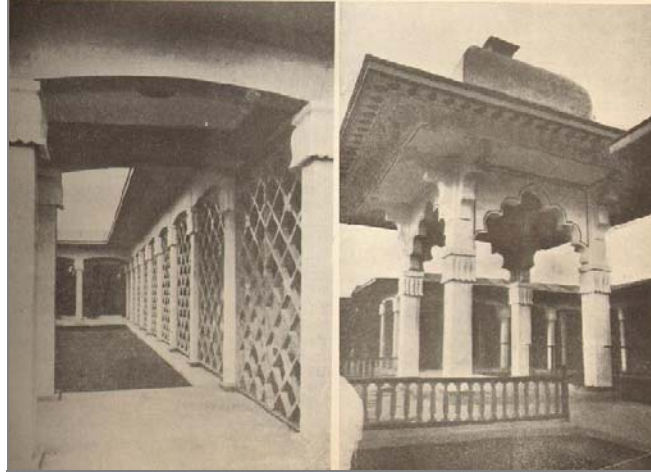
Pakistan 1947 yılında Hindistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan ettikten sonra, İzmir Enternasyonal Fuarı'na katılmaya karar vermiştir. İzmir Enternasyonal Fuarı yeni kurulan Pakistan devletinin kendisini tanıtmayı için iyi bir fırsattır. Bu süreçte Pakistan büyükelçisi İzmir Belediye'sini ziyaret ederek bir pavyon yaptırmak istediklerini belirtmiştir. Bu teklif, İzmir Belediye'sinde Fen işleri müdürü olan Rıza Aşkan ve mimar Harbi Hotan tarafından değerlendirmeye alınır. Pavyonun yapılması için kısıtlı bir süre vardır ve bu süreçte Hindistan mimarisi, dönemin şartları ile kütüphanelerden araştırılmıştır. Hotan ve Aşkan yapmış olduğu eskiz çizimlerini, İstanbul'a dönmüş olan Pakistan Büyükelçisi'ne iletmışler ve projenin devamı için kendisinden olumlu cevap almışlardır (Pöğün.Y, 2000).

Şekil 7.8: Pakistan Pavyonu.

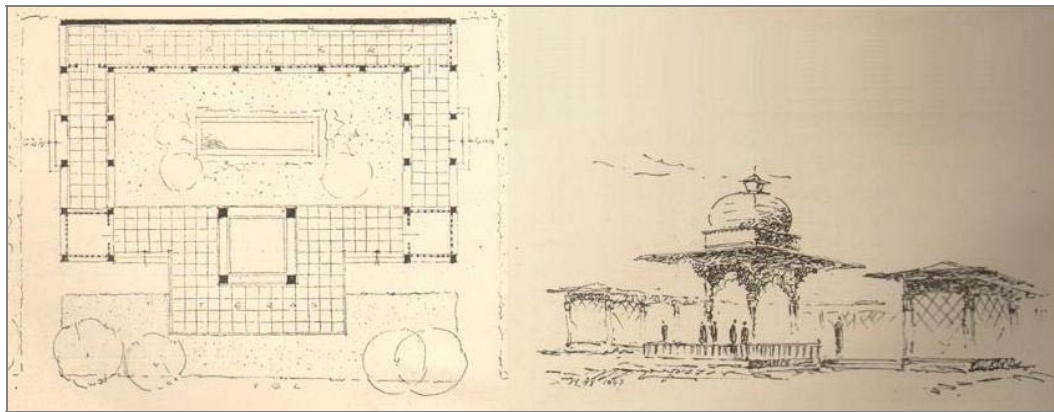
Pavyon sergi ve gazino kısmı olarak iki ana bölümden oluşmaktadır. 1947 Arkitekt dergisinde yapıdan şu şekilde bahsedilmiştir; “ Çok basit olan bu program içinde zengin bir atmosfer yaratmak gerek hacim, gerek proporsiyon itibariyle Hint mimarisi tesirlerini elde etmekbir hayli etüde muhtaç bulunuyordu. İki kıymetli meslekdaşın anlayışlı mesaileri neticesinde sade bir kompozisyonla mevzu halledilmiştir. Büfe ve galerilerle çevrelenen ve pavyonu çevreliyerek fon teşkil eden revaklı kısım önünde pavyonun orta motif ve merkezi sikletini teşkil eden geniş

saçaklı ve kubbeli mahalvaz edilerek orta kısımda ferah bir iç avlu meydana getirilmiştir. Gerek revaklar arasında, gerek bütün saçak kısımlarında mahalli tezyinat motifleri sadeleştirilerek pavyonun mistik bir hava yaşaması için renk meselelerine kıymet verilerek etüdler yapılmıştır.

Şekil 7.9: Pakistan Pavyonu.

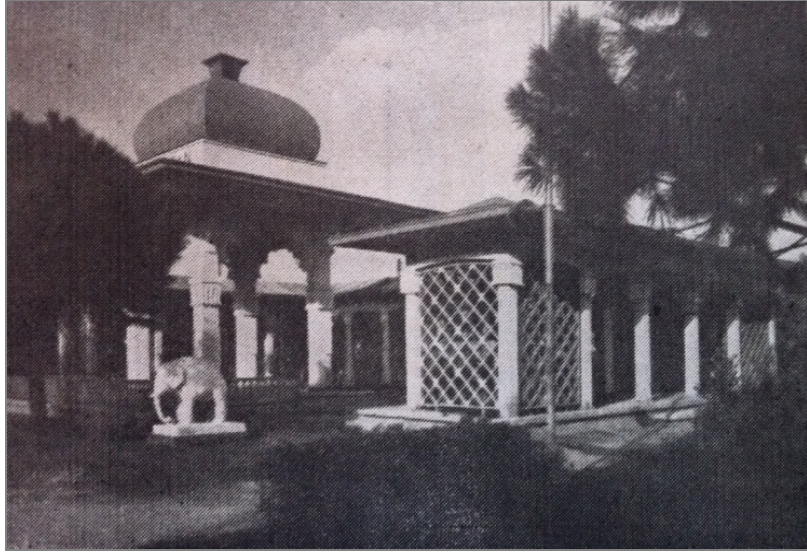
1947 İzmir Fuarında, küçüklüğü nisbetinde ince ve kuvvetli bir mimari anlayışıyla meydana getirilen bu eser, tatbikatın çok kısa bir zamanda yapılmasına rağmen heyeti umumiyesiyle Fuarda kuvvetli bir cazibe yaratmıştır. Bu vesile ile mimari tesirlerimize sahne olmuş bulunan bu dost memleket mümessillerine, genç Türk mimar neslinin bu yoldaki başlarını bu küçük tecrübe ile göstermiş olan mimarlarımızı tebrik ederiz.”

Şekil 7.10: Pakistan Pavyonu, perspektif.

Pakistan pavyonu bahçesinde küçük bir fil heykeli bulunmaktadır. Bu heykel 1947 yılında İzmir’e Pakistan Devleti tarafından hediye edilen Pak Bahadır adlı fili

temsilen yapılmıştır. Pak Bahadır ileriki yıllarda İzmir'in sembolü olmuş, Pakistan ve Türkiye devletleri arasındaki dostluğun bir simgesi haline gelmiştir.

Şekil 7.11: Pakistan Pavyonu.

7.4 Çekoslovakya Pavyonu, İzmir Enternasyonel Fuarı, 1949

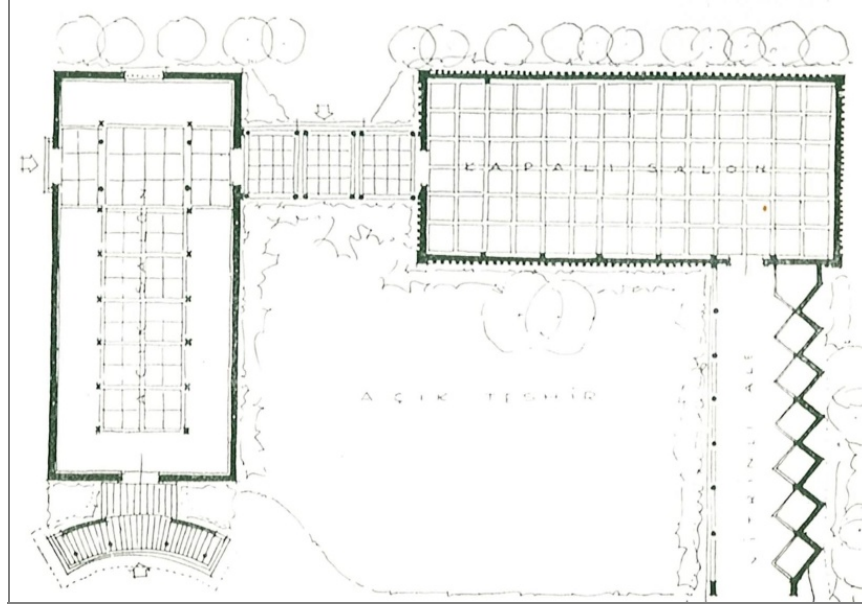
İzmir Enternasyonel fuarında 1949 yılında 11 yabancı devlet çeşitli alanlarda ürünler sergilemişlerdir. İzmir Belediyesi üç gruptan oluşan sergi salonları inşa etmiştir. Bu binalar sergi sarayı meydanı ve kavaklı yollar arasında yapılmıştır.

Şekil 7.12: Çekoslovakya Pavyonu.

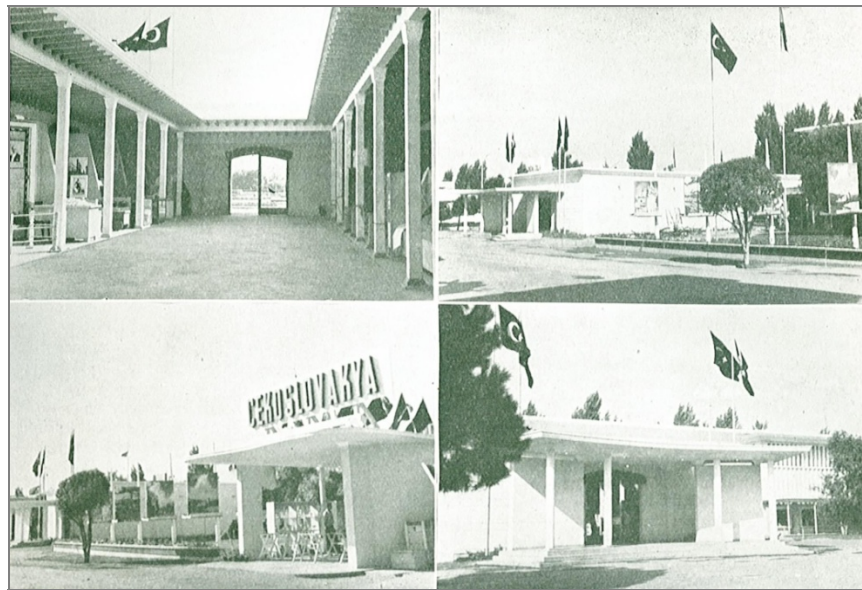
Bu yapı, 1949 yılı İzmir Enternasyonel Fuarı için, Çekoslovak devletine ait sanayi ürünlerini sergilemek amacı ile Sergi Sarayı'nın yanındaki geniş yeşil saha üzerinde

inşa edilmiştir. Mimarları, tasarımın temel düşüncesinin; Sergi Sarayı'nın ezici kütle etkisinden kurtulmak amacıyla, parçalı bir kütle organizasyonuna giderek, egemen kitleyi Sergi Sarayı binasından uzaklaştırmak olduğunu belirtmişlerdir (Arkitekt, 1949).

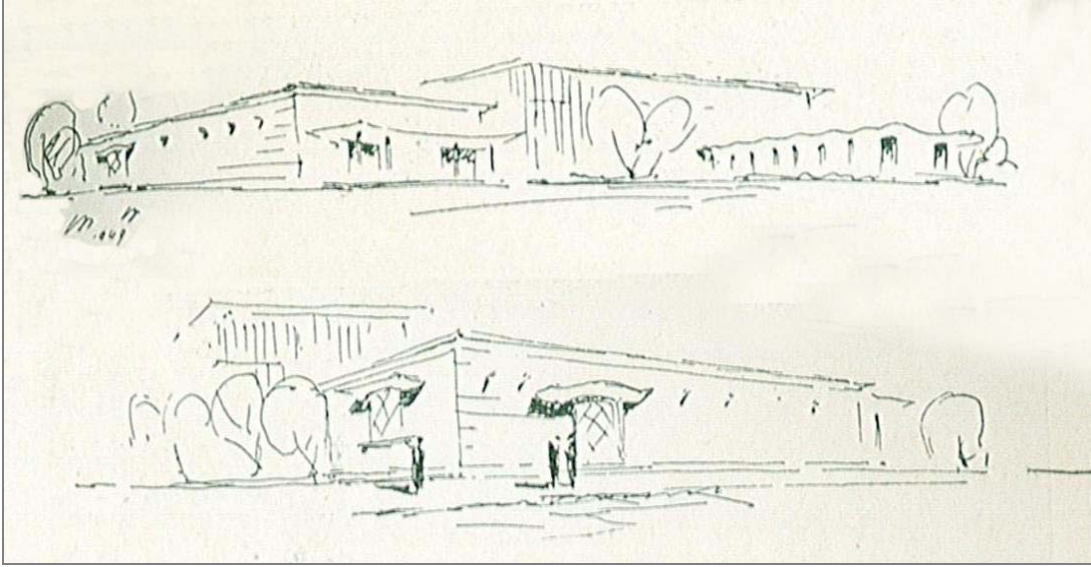
Şekil 7.13: Çekoslovakya Pavyonu.

Bu tema çerçevesinde, geniş saçaklı girişi ile avlulu han planına referans veren yarı açık sergi salonu, kaset tavanlı bir pergole ile kütle etkisi kuvvetli kapalı sergi salonuna bağlanmıştır. Kapalı sergi salonunda, masif etkiyi hafifletmek üzere kullanılan boşluklu düşey plastırların bir diğer işlevi de havalandırmayı sağlamaktır.

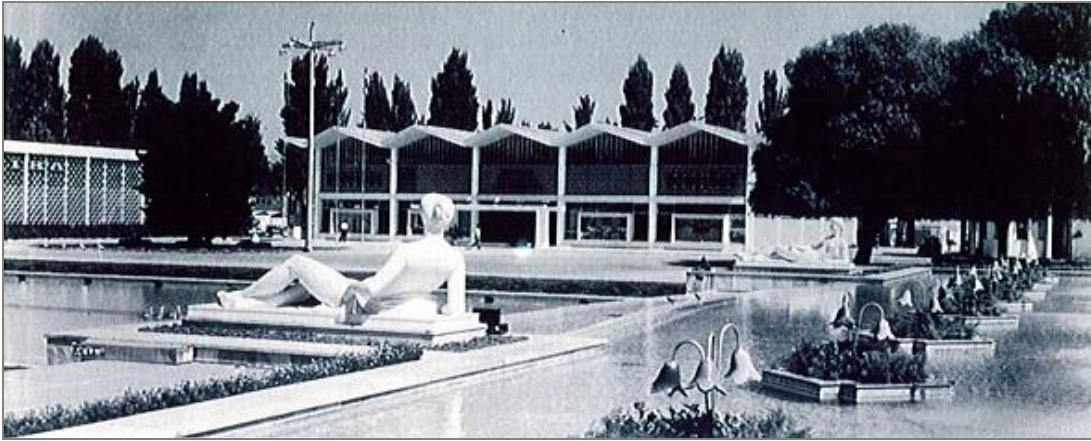
Şekil 7.14: Çekoslovakya Pavyonu.

Hotan 1949 yılında Arkitekt dergisinde yayımlanan tanıtım yazısında bu tasarımda; “sergi tekniği ve sirkülasyon” problemlerini ön plana alarak sade ve fonksiyonel bir mekan örgütlenmesine gidildiğini vurgulamıştır. Yine aynı yazısında Hotan “binanın gerek harici, gerekse dahili mimari tesirinin İzmir’in iklim özellikleri dikkate alınarak” tasarlandığını, “mahalli ve milli motiflerden faydalanılarak, yapıya sadelik içinde modern bir karakter verilmek” istenildiğini belirtmiştir.

Şekil 7.15: Çekoslovakya Pavyonu.

7.5 Benelüks Sergi Salonu

Şekil 7.16: Benelüks Sergi Salonu.

Rıza Aşkan’ın kaleme aldığı “yaptığım eserlerden bir kısmı” adı altında adı geçen diğer bir yapısı ise kültürparktaki Benelüks sergi salonudur.

Şekil 7.17: Benelüks Sergi Salonu.

7.6 İzmir Şehir Oteli, Y. Mimar Doç. Kemali Söylemezoğlu ve Y. Mimar Rıza Aşkan, 1950

Le Corbusier'nin İzmir ziyaretinden bir kesit;

29 Nolu adanın tarihçesi; Sporting Club, Şehir Gazinosu, Şehir Oteli ve NATO binası

Şehir Oteli binasının inşaa edileceği alanda 19. yüzyılda, dönemin en sosyal mekanlarından biri olan Sporting Club bulunmaktadır. Bu bina içinde barındırdığı tiyatosu, kafesi ve restoranı ile, İzmir'in önde gelenlerinin üyelik ile kabul edildiği bir kulüptür. Daha çok gayrimüslimlerin üye olarak kabul edildiği Sporting Club, 19. yüzyılda rıhtımın en görkemli ve popüler binalarından birisi olarak yer almaktaydı.

1922 İzmir yangınından önce Sporting Club'ın üzerinde bulunduğu 29 numaralı ada, yangın sonrasında bu binanın yıkılması ile 1930 yılı başında şehir gazinosu olarak 19.000 liraya mühendis Şecaaddin bey'e ihale edilerek, kısa zamanda tamamlanıp İzmirliilerin hizmetine girmiştir.

Şekil 7.18: 19. yüzyıla ait harita, Şehir otelinin yapıldığı 29 nolu ada.

Şekil 7.19: 19. yüzyıla ait harita, Şehir otelinin yapıldığı 29 nolu ada.

Şekil 7.20: Sporting Club, 19. yüzyıl, İzmir.

Bu gazinonun bahçe kısmı Viyanalı bahçecilik uzmanı Fruden'in hazırladığı plana göre yapılır ve 1939 yazında hizmete girmiştir (Url-40).

Şekil 7.21: İzmir Şehir Gazinosu, 1938.

İzmir Enternasyonel Fuarı içinde, Rıza Aşkan'ın tasarlamış olduğu Ada Gazinosu'nun da işletmecisi olan Hüseyin Türkmenoğlu dönemin gazatelerinde çıkan bir haberde şehir gazinosu ile ilgili şunları söylemektedir; *"Şehir Gazinosu, İzmir umumi Efkarının takdirini topladı. Belediye reisi Behçet Salih Bey'in yokluk içerisinde varlık ifade eden eserlerinden birisi de Birinci kordon'da vücuda getirilen Şehir Gazinosu ve yanındaki çocuk bahçesidir. Bayramın ilk günü kuşat edilen ve çok güzel bir şekilde tanzim edilmiş bulunan şehir gazinosu, kordondan geçen her vatandaşın takdirlerini toplayan bir eser olmuştur. Behçet Salih Bey'in gayretini müstecir Murat Bey'in idaresi, ince zevki ile tefriş, tanzim ve idarede gösterdiği fedakarane mesaisini tamamlamıştır. İzmir'in şerefîle mütenasip bir şehir gazinosu vücuda getirmek hususunda gösterilen gayreti takdirle karşılarız. Şehir gazinosu bol elektrik ziyalarının parıltıları içerisinde Kordon'un incisi olmuştur. İzmirli yer yazın boğucu sıcakları esnasında kendilerine çok nezih bir muhite şimdiden kavuşmuşlardır."*

Şehir gazinosu 1932-1938 yılları arasında, 19. yüzyılda Sporting Club'ın bulunduğu alanda aynı işlevi üstlenerek sosyal yaşantının gelişmesine imkan vermiş ve İzmir halkına hizmet etmiştir. Şehir gazinosu, bu alana 1938 yılında İzmir Enternasyonel Fuarına gelen ziyaretçileri ağırlamak için Şehir Oteli yapılması kararı alınmasıyla kapanmıştır (Dağtaş, L. 2004).

İzmir Belediyesi'ne gelir sağlaması ve bu yıllarda İzmir Enternasyonel Fuarı'na gelen ziyaretçilere konaklama imkanı sağlaması düşünülmüştür. Bu dönemde II.Dünya savaşının patlak vermesi, aynı Le Corbusier'nin İzmir ziyareti gibi bu binanın da yapımını maddi olanaksızlıklardan dolayı ertelemiştir.

Şehir otelinin yapımına 1938 yılında Yüksek Mimar Ferruh Orel'in avan projesine göre başlanmıştır. 1938 senesinde, fuara yetiştirilmek üzere otel bahçesi ile temel kazıklarının bir kısmı yapılabilmiş ve inşaat 1945-1946 senesine kadar bu şekilde kalmıştır. 1945 senesinde otel inşaatına tekrar başlanmış, programa göre gerekli görülen değişiklikler ve ilaveler temel aksı sisetmi korunarak, İstanbul teknik Üniversitesi'nden davet edilen Doçent Kemali Söylemezoğlu ve İzmir Belediyesi Proje büro şefi Y. Mimar Rıza Aşkan planın yeni programa göre etütlerini ele alarak avan projenin esaslarını meydana getirmişlerdir (Mimarlık, 1950).

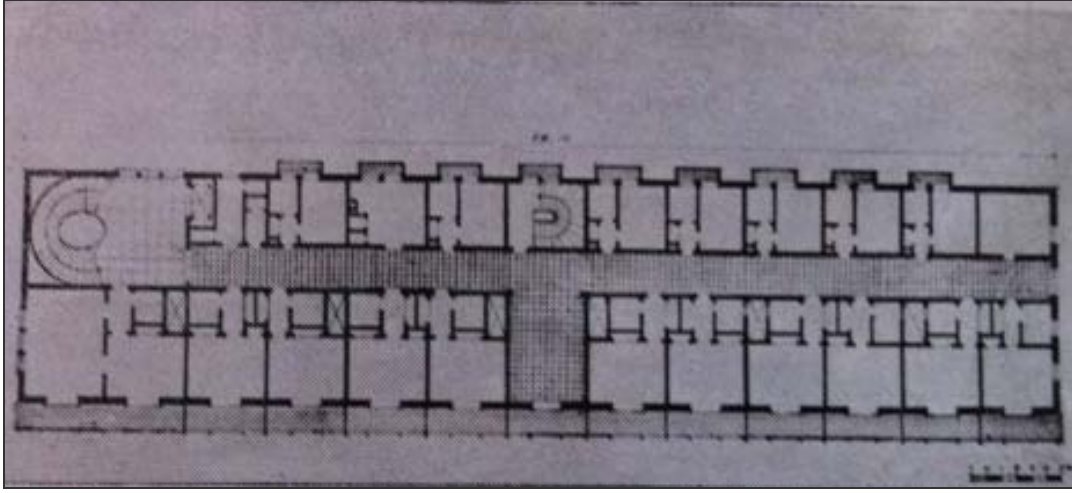
Le Corbusier'nin bir filozof olduğunu sık sık yineleyen Harbi Hotan'dan bir öykü: Le Corbusier'nin 1948'de İzmir'i ziyareti sırasında, Projesini Kemali Söylemezoğlu'nun yaptığı, şimdi orduevi olan, ama şehir oteli olarak planlanan bina ele alınmıştır bir gün. *"Kordon'un deniz manzarasının bir kabahati mi var?"* diye sormuştur Le Corbusier. *"Neden?"* diye sorulduğunda da, *"Kapatmışsınız oraya bakan cepheyi, küçük pencereler açmışsınız. Böyle olunca, izbe, karanlık yerler çıkıyor ortaya. Hayır, açın, bol güneş, bol hava alsın,"* demiştir.

Şekil 7.22: Şehir Otelİ İnşaatı, Rıza Aşkan (Şapkalı) ve Belediye çalışma ekibi, 1945-1946.

Le Corbusier ayrıca odaların tefrişini de beğenmemiştir, çünkü yataklar cepheye, pencerelerin önüne konulmuştur. Le Corbusier *"Seyahate çıkan adam tedirgindir. O nedenle en son düşündüğü şey yataktır."* diyerek o eşyayı geriye çekmiş, ön tarafa oturma işlevini yerleştirmiştir (Tümer, G. 2009).

Doğan Tekeli (2009), İzmir Belediyesi'nde staj yaptığı 1948 yılı dönemini şöyle anlatmaktadır; *"O zamanki belediye teşkilatında, üç-dört kişinin çalıştığı profesyonel mimarlık bürosu gibi bir mimarlık bürosu vardı. Belediyenin yapıları orda projelendirilirdi. Rıza Bey de gerçek bir büro şefi gibi ,müdürlüğünün yanında, büroyla ve projeler ile meşgul olurdu, böyle bir niteliği vardı."*

Şekil 7.23: İzmir Şehir Oteli, Y. Mimar Doç. Kemali Söylemezoğlu ve Y. Mimar Rıza Aşkan, 1950.

Le Corbusier'nin İzmir'de kaldığı süre içinde, kentin her tarafını, ve bu arada o sıralarda eski haliyle oldukça boş bir durumda olan Hatay caddesi ve çevresini, İnciraltı civarlarını, ve hatta, Yamanlar dağı ve dolaylarının da gezdiği ve bu gezilerini daha iyi görebilmek için şoförün yanında oturmak suretiyle gerçekleştirdiği anlatılmaktadır (Beyru, R. 1992).

Rıza Aşkan'ı İzmir Belediyesi'nde staj yapmaya başladığı 1948 senesinde tanıdığını belirten Doğan Tekeli (2009), Sedat Hakkı Eldem'in stilinde, geniş saçaklı, Türk evinden bozma olarak değerlendirdiği bu yapıyı, karkas olarak gören Le Corbusier'nin, *"Bunu bana verin, ben projelendiriyim, bir Corbusier binası kazanın İzmir'de"* dediğini ve bu proje için 10 bin Lira istediğini, Rıza Aşkan'dan duyduğunu söylüyor ve Le Corbusier'nin istediği bu parayı İzmir Belediye'sinin vermeyi kabul etmediğini ve karkas halindeyken binanın NATO'ya tahsis edildiğini söylüyor ve devam ediyor; *"1949 yazında bu binanın uygulama projelerini başka bir tarzda çizmeye başladık. Bu binanın, sağ tarafında denize doğru bir çıkıntısı vardır. O çıkıntı şimdi tek katlı bir bina, orjinal halinde iki katlıydı. Yani "L" planlı bir bina gibi arkada yüksek kitle, önde 2 katlı bir kitle, orası bir gazino gibiydi. Biz orayı Hamit Kemali Bey ile Rıza Bey'in projesi arasında iki katlı bir Türk yapısı gibi yapmaya çalıştık, sürme pencereler ile vs. Komplike detayları vardı, o detayları da ben çizdim, tabi hep Rıza Bey'e göstererek çizdim."*

Şekil 7.24: Le Corbusier'nin Rıza Aşkan için imzalamış olduğu fotoğrafta, Alp Türksoy, Le Corbusier ve Rıza Aşkan, Şehir Oteli inşaatında, 1948.

Şekil 7.25: İzmir Şehir Oteli, NATO’ya tahsis edildikten sonra, 1950’li yıllar.

Mimarlık dergisi (1950) inşaatın statik projelendirilmesi ile ilgili şunları söylemektedir; “ ... İnşaatın tatbikat sahasına geçilirken, İzmir’in birinci sınıf sarsıntı bölgesine alınması dolayısıyla projede statik ve betonarme hesaplarının doğurduğu zaruretleri karşılamak üzere, Mimar Rıza Aşkan tarafından yapılan etüdlere göre binanın son şekli tayin edildi.”

Belediye arşivlerinden de edinilen bilgilere göre, Aşkan tasarlamış olduğu binaların statik ve betonarme hesaplarını kendisi yapardı. Güzel Sanatlar Akademisi’nde bu alanda oldukça iyi bir eğitim almıştır.

Yapı tamamlanmak üzereyken, Türkiye Kore savaşına asker gönderme kararı alır ve NATO’ya kabul edilir. Bu nedenle NATO Güneydoğu Kara Kuvvetleri Komutanlığı için yeterli binalar aranması sırasında bu otel inşaatı ile, o yıllarda kapatılmış olan Şirinyer’deki Kızılçullu Köy Enstitüsü binası uygun görülür.

İzmir Belediyesi otel binasını vermek istemezse de zamanın Başbakanı Adnan Menderes’in direktifi ile devir gerçekleşir ve 7 Nisan 1954 tarihinden itibaren bu amaçla kullanılır.

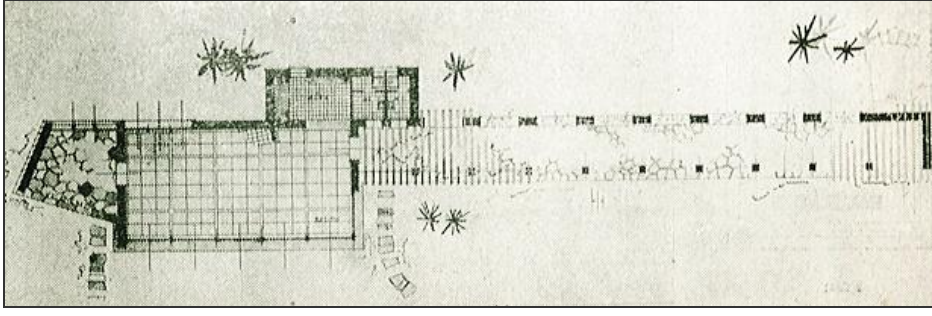
Şekil 7.26: Rıza Aşkan ve dönemin Başbakan'ı Adnan Menderes, proje üzerinde görüşürlerken, 1954.

7.7 Altın Ördek Kır Kahvesi, Rıza Aşkan, Halkapınar, İzmir, 1950

1943-1944 yıllarında belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu zamanında Belediye Fen İşleri müdürü Yüksek Mühendis Cahit Çeçen'in hazırladığı proje ile, Halkapınar'da iki sene süren bir çalışma sonunda kurutulan bataklık alanından 1,000,000 metrekare bir alan elde edilmiştir. Arazi yükseltilerek, bu bölgede toplanan suları kanallar ile toplayıp denize akıtmak amaçlanmıştır.

Şekil 7.27: Altın Ördek Kır Kahvesi-cephe, Rıza Aşkan, İzmir, 1950.

Şekil 7.28: Altın Ördek Kır Kahvesi plan, Rıza Aşkan, İzmir, 1950.

Bu çalışma sonucunda ortaya çıkan göl deniz ile birleştirilmiş ve bölgedeki sivrisinek sorunu çözülmüştür. Altınördek kır gazinosu, Halkapınar tren istasyonunun karşısına denk gelen göl kenarında inşa edilmiştir. Bina 7.5 x 15 ebadında, salonu, ofisi, bir malzeme deposu, tuvaletleri, açık veranda ve pergolaları ile planlanmıştır.

Kahvenin önündeki göle kışın yüzlerce altın başlı ördek geldiğinden dolayı, Rıza Aşkan yapıya Altın Ördek Kır Kahvesi adını vermiştir (Mimarlık, 1950).

Altın Ördek Kır Kahvesi, Rıza Aşkan'ın 1955'te Narlıdere'de yapacağı İnciraltı Plajı'nın bir ön çalışması niteliğindedir.

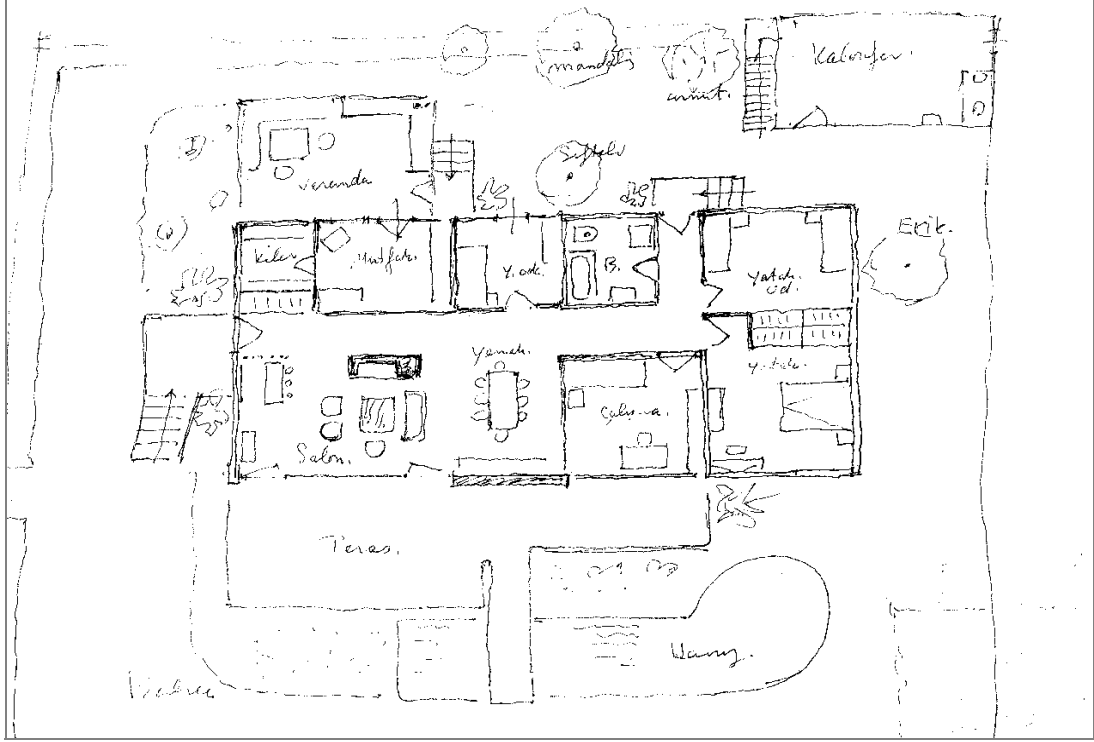
7.8 Rıza Aşkan Evi ve Mimarlar sitesi, İzmir, Klizman, 1953

Rıza Aşkan Evi ve Mimarlar sitesi, 24 evi kapsayan yazlık bir site olarak Narlıdere, Klizmanda 1953 yılında yapılmıştır. Rıza Aşkan evi, 2-4 Kasım 2007 tarihinde Erciyes Üniversitesinde DOCOMOMO sunumlarında Feyzal Özkaban tarafından, koruma altına alınması gereken modern bir yapı olarak sunulmuştur.

Şekil 7.29: Rıza Aşkan Evi, İzmir, Klizman, 1953.

Rıza Aşkan'ın kendisi için yazlık ev olarak tasarlamış olduğu tek katlı yapı; yaşam alanı, yemek odası, mutfak ve kiler, 3 yatak odası, banyo ve çalışma odasından oluşmakta, betonarme karkas olarak inşaa edilmiştir. Yapının en etkileyici kısmı, ön cephede bulunan havuz ve üzerindeki köprü ile verandaya bağlanan kısımdır. Yüzme havuzuna eklenmiş olan betonarme kaydırak, evin denize bakan ön cephesinde vurgulanmaktadır. Aşkan, yapılarında sarı renkli çeşme taşını sıkla kullanmaktadır. Çeşme taşı yapılarında bir imza niteliğindedir.

Şekil 7.30: Rıza Aşkan Evi, Rıza Aşkan'ın eskizi, 1953.

Şekil 7.31: Rıza Aşkan Evi, İzmir, Klizman, 1953.

Yapının içindeki mobilyalar kendisi tarafından tasarlanmıştır. Giriş kısmı yaklaşık 60cm yükseltilmiştir ve bu sahanlığa dört basamakla çıkılmaktadır. Basamaklarda dik açı kullanmaması, mimarın karakteristik bir özelliğidir.

Şekil 7.32: Rıza Aşkan Evi, yemek odası bölümü.

Dönemin yeni malzemelerinden olan renkli camlar yemek odası ve çalışma odası arasında kullanılmıştır. Çalışma odasının olduğu kısım bir iç bahçe, (atrium) olarak düşünülmüş ancak, Aşkan eşinin isteği doğrultusunda bu bölümü kendisine çalışma odası olarak tasarlamıştır.

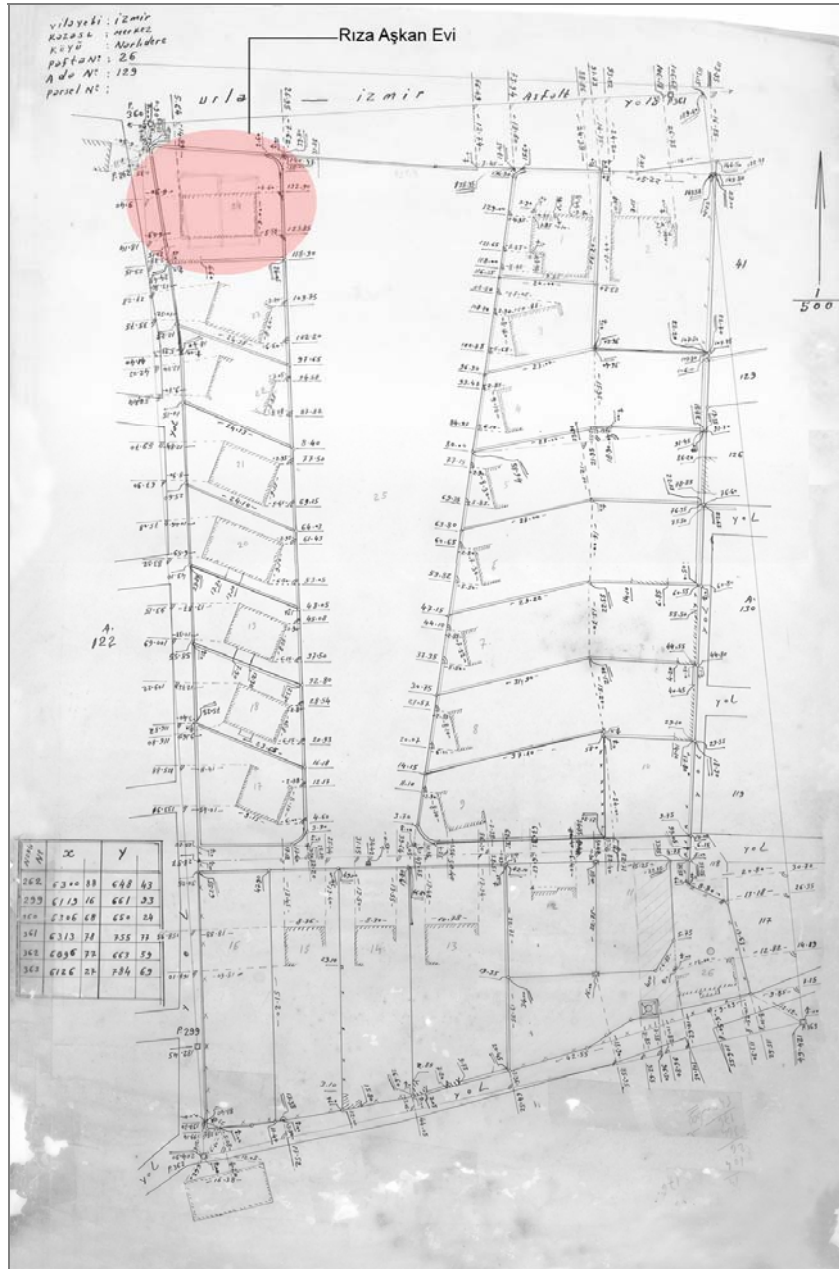

Şekil 7.33: Rıza Aşkan Evi, İzmir, Klizman, 1953.

Evin arka cephesinden mutfaka girişin olduğu kısıım, açık bir veranda olarak tasarlanmış, 1960'lı yıllarda bu bölüm kapatılmıştır.

şekil 7.34: Rıza Aşkan Evi, arka cephede banyo penceresi detayı, 1953.

şekil 7.35: Rıza Aşkan Evi ve Mimarlar sitesi, vaziyet planı, 1953.

Şekil 7.36: Mimarlar sitesi, genel görünüm, Rıza Aşkan, 1953.

Mimarlar sitesinde bulunan 24 adet villanın her biri farklı planlanmıştır. Tek katlı olan yapılar betonarme olarak aynı mimari tarzda ve aynı yapı elemanları ile inşaa edilmiştir. Çeşme taşı hemen her yapıda kullanılmıştır. Dönemin modern mimari özelliklerini yansıtan saçak kısımları girişi vurgulamaktadır. Dönemin sosyal ve ekonomik yapısı ele alındığında modern bir yaşam tarzı ortaya konmuştur.

Şekil 7.37: Mimarlar sitesi, farklı ev tipleri, Rıza Aşkan, 1953.

7.9 Celal Atik Kapalı Spor ve Sergi salonu, 1953

Şekil 7.38: İzmir Kültürpark Spor ve Sergi Sarayı, 1953.

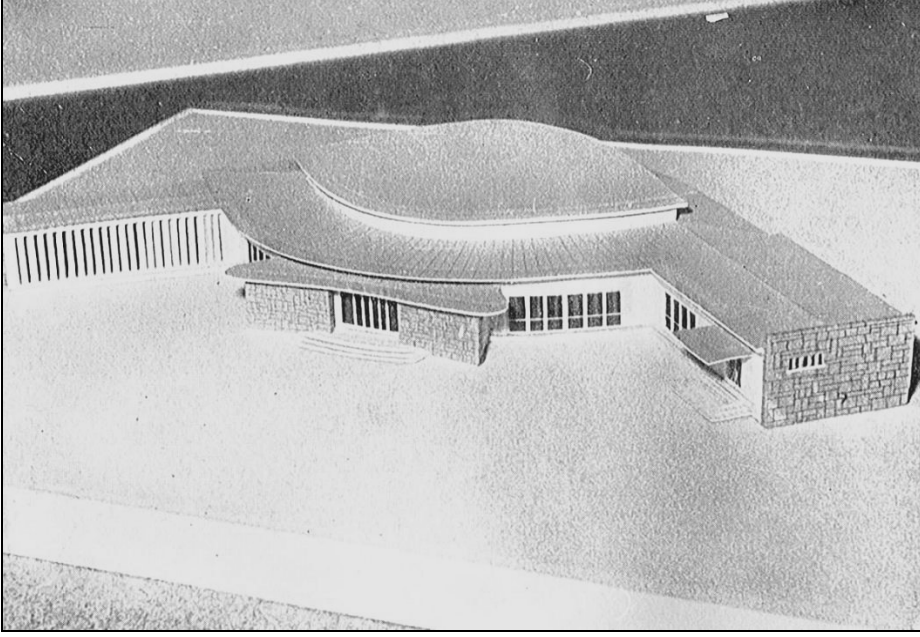
İzmir Kültürpark Spor ve Sergi Sarayı projesi 1953 yılı Arkitekt dergisinde İzmir Belediyesi tarafından yarışmaya açılmıştır. Bu yarışmanın Jüri Üyeleri: Rauf Onursal, C. Özkan, Ferruh Örel, Halit Femir, Emin Onat, Necmettin Emre, Muammer Tansu olmuştur. Yedek Jüri Üyeleri ise: Enver Dünder Başar, Hasan Mutafoğlu, Leman Tomsu, Muzaffer Seven'dir (Arkitekt, 1953).

Şekil 7.39: İzmir Kültürpark Spor ve Sergi Sarayı planı, 1953.

Rıza Aşkan'ın kaleme aldığı “yaptığım eserlerden bir kısmı” adı altında adı geçen diğer bir yapısı ise İzmir Kültürpark Spor ve Sergi Sarayı'dır. Yapı, belediye tarafından yapılmış, ihtiyaçları karşılayacak düzeyde sade ve düz hatlara sahiptir. Cephelerde yoğunlukla kullanılan çeşme taşı, mimarın diğer yapılarında da sıklıkla kullanılmıştır.

7.10 Fuar Evlendirme Dairesi, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1954

Şekil 7.40: Fuar Evlendirme Dairesi, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1954.

Fuar evlendirme dairesi, Eşrefpaşa ve Karşıyaka evlendirme dairesi ile birlikte dönemin sosyal gereksinimlerini karşılamak için İzmir Belediyesi bünyesinde Rıza Aşkan ve Harbi Hotan tarafından 1954 yılında yapılmıştır.

Şekil 7.41: Fuar Evlendirme Dairesi, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1954.

Kesme taş kaplamalı masif yüzeyleri, yatay kilte vurgusu, mütevazî ölçeği ile, Aşkan'ın İzmir Enternasyonal Fuarı'ndaki diğer yapıları; Ada Gazinosu, Mogambo Gazinosu, Kübana Gazinosu'nda olduğu gibi, yapı fuarın yeşil dokusu içinde kaybolmaktadır.

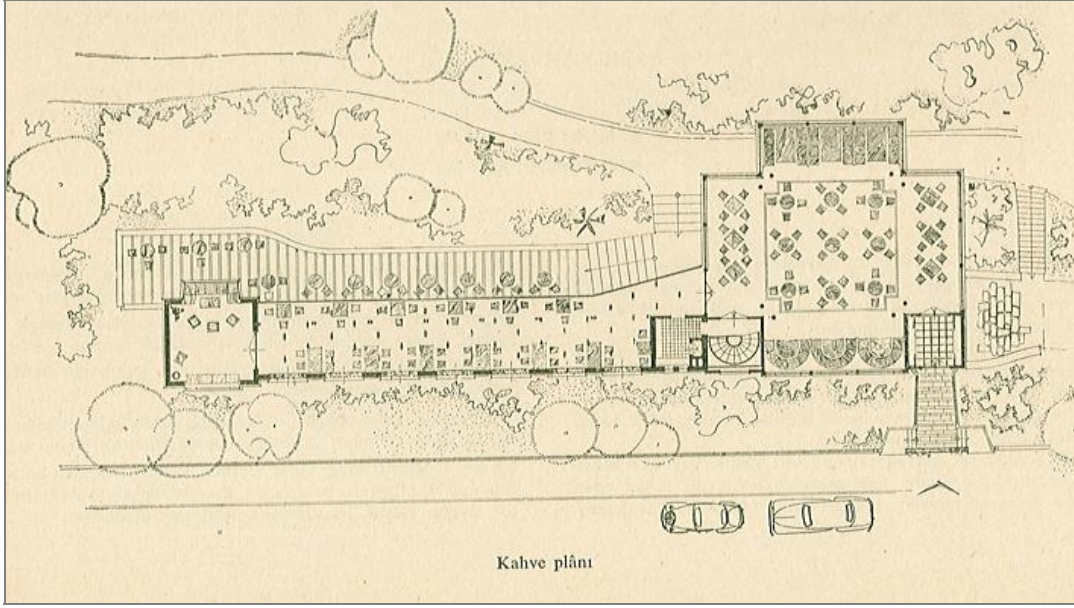
Şekil 7.42: Fuar Evlendirme Dairesi, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1954.

7.11 Şark Kahvesi, İzmir, Rıza Aşkan, 1954

1940 yılında Güzel Sanatlar Akademisinden mezun olduktan sonra İzmir Belediyesinde çalışmaya başlayan ve imar müdürlüğü görevini yürüten Rıza Aşkan, 1954 yılında, Taşlık Kahvesinin bir benzerini İzmir'e uyarlamaya karar verir. Konak meydanının Eşrefpaşa'ya bağlayan Varyant yolu üzerinde planlanan Şark Kahvesi, Milli mimarinin özelliklerini taşımaktadır.

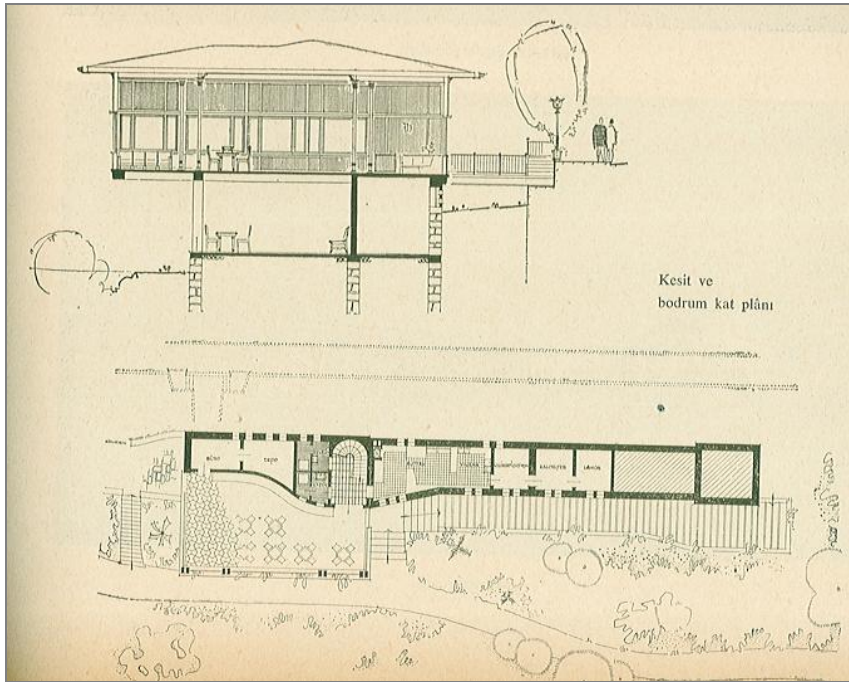
Yol ile park arasındaki eğimli arazide iki katlı olarak düzenlenen yapı 205.000 Türk Lira'sına mal olmuştur. (Beyaz Kitap, 1954)

Yol kotundaki giriş bölümünde büyük yemek salonu, alt katta ise açık oturma terasları bulunmaktadır.

Şekil 7.43: Şark Kahvesi plan, Rıza Aşkan, İzmir, 1954.

Beyaz kitapta yapıdan şu şekilde söz edilmektedir; “Belediye yalnız imar ve inşaat işleri ile değil, aynı zamanda halkımızın sosyal ihtiyaçlarıyla de alakadar olmuştu, Vali Rahmibey parkının üst kısmında, Birleşmiş Milletler Varyant yolunun üzerinde körfezin, Karşıyaka’nın ve Yamanlar dağı ile İzmir şehrinin en güzel görüşlerine hakim bir yerde Şark Kahvesini inşa ettirmiştir. Bu suretle halk, temiz ve nezih bir şekilde istirahat ve eğlence imkanını elde etmiştir.”

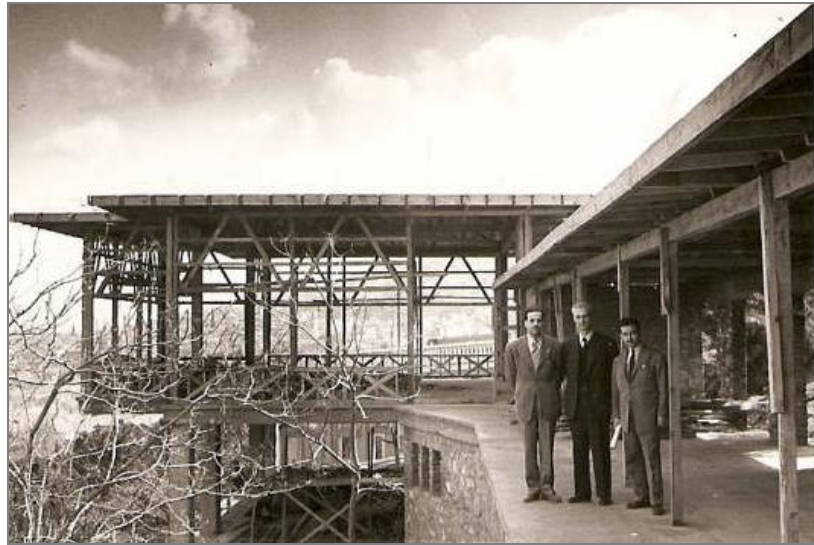

Şekil 7.44: Şark Kahvesi, bodrum kat planı ve kesit, Rıza Aşkan, İzmir, 1954.

Şekil 7.45: Şark kahvesi, saçak altı detayı.

Doğan Tekeli, Şark Kahvesi ile ilgili şunları söylemektedir; “*Mezun olduktan sonra 1952 yazında, İzmir belediyesine, Rıza Aşkan’ın yanına proje mimarı olarak girdim. Rıza Bey ile birlikte Şark kahvesini yaptık, meşhur şark kahvesini. İstanbul’daki Taşlık kahvenin benzeri birşey yapmak istiyordu ve kendine göre bu yapıyı İzmir ile özdeşleştirdi. Ethem Eldem Osmanlı zamanında vezirken (bayındırlık bakanı iken), Viyana’da bir Osmanlı mimarisi sergisi açılmıştı. Bu sergi için hazırlattığı "Usulü Mimariyi Osmaniye" nin çok nadir ve kıymetli bir nüshası kendisinde vardı. Rıza Bey o kitabı bana getirirdi ve ben de oradan, şark kahvesinin saçak altı motiflerini çizerdim.*” (Doğan Tekeli ile röportaj, 2009).

Şekil 7.46: Şark Kahvesi inşaatı, 1954. (Soldan sağa) İbrahim Çetindağ (Müteahhit), mimar Harbi Hotan ve Kemal Kulapa (Makina ve Tesisat mühendisi)

Şekil 7.47: Şark Kahvesi inşaatı, Harbi Hotan, Prof. Dudok, Rıza Aşkan ve Gündüz Özdeş 1954.

Hollandalı kent planı Prof. Dudok, Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canpolat, İzmir imar planını yaparlarken İzmir'e gelmiştir. Dudok, 1955 yılında Doğan Tekeli ve ekibinin kazanmış olduğu Konak Bölgesi Mevzi İmar Planı için bir çalışma yapmıştır (Doğan Tekeli ile röportaj, 2011). Kent planları ile ilgili yapılan çalışmalar dördüncü bölümde detaylı olarak değerlendirilmektedir. İzmir'in önemli mimari değerlerinden bir olan yapının restorasyonu 2010 yılında tamamlandı ve günümüzde İzmir Belediyesi tarafından devlet konuk evi olarak kullanılmaktadır.

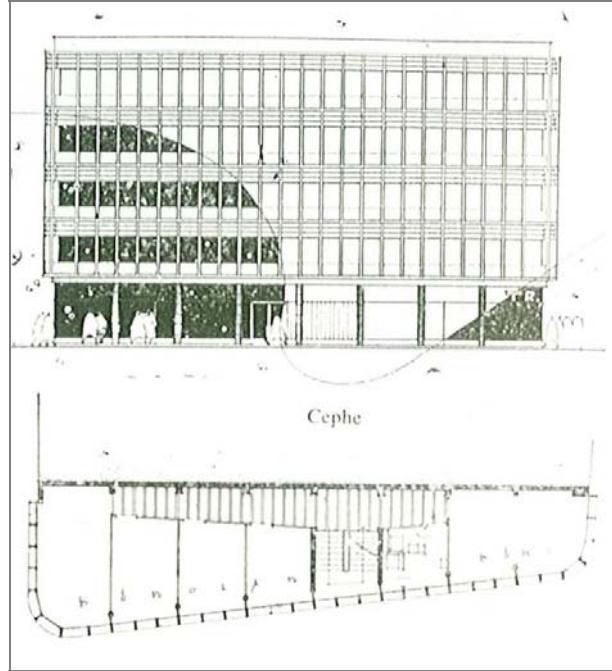
Şekil 7.48: Şark Kahvesi, 2010.

7.12 İzmir Belediyesi İş Hanı, Rıza Aşkan, 1954

İzmir Belediyesine kira geliri sağlamak amacı ile, istimlak sonrası yol fazlalıkları arkasındaki kötü görüntüyü kapatmayı amaçlayan yapı, Gazi Bulvarı üzerine 127.81 metrekare alan üzerine 5 kat olarak projelendirilmiştir. İzmir'in sıcak iklimi ve oryantasyonu ele alınarak betonarme kagir yerli elemanlarla inşaa edilmiştir. Doğan Tekeli'nin İzmir Belediyesinde proje mimarı olarak çalıştığı dönemde bu yapıyı Rıza Aşkan ile birlikte yaptıklarını belirtmektedir (Doğan Tekeli ile söyleşi, 2009).

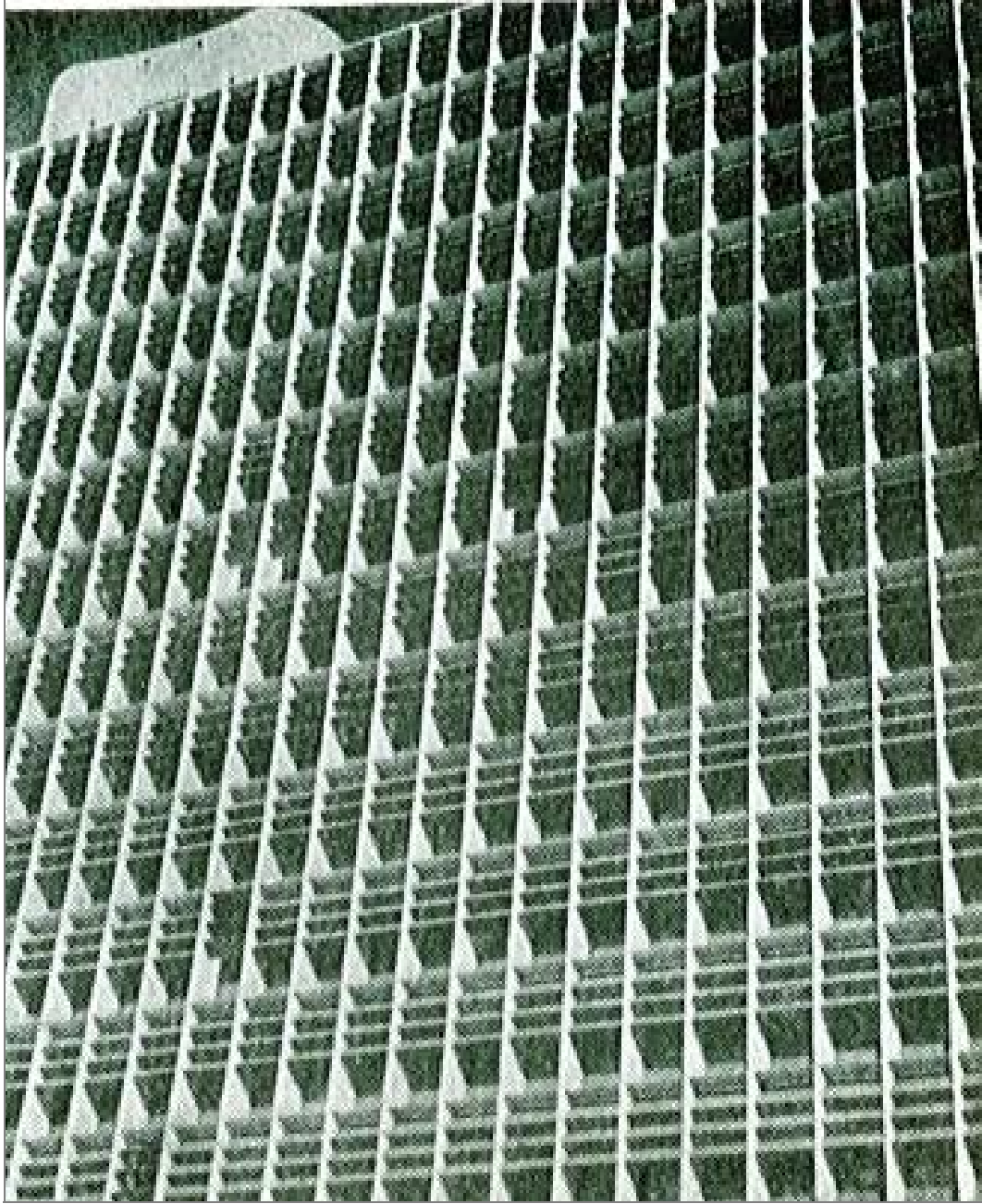

Şekil 7.49: İzmir Belediyesi iş hanı, Rıza Aşkan, 1954.

Şekil 7.50: İzmir Belediyesi iş hanı- Kat planı ve cephe, Rıza Aşkan, 1954.

İzmir Belediyesi İş hanının cephesi , Le Corbusier'nin 1942'de, Oscar Nimeyer ile birlikte tasarladığı Brezilya Eğitim ve Sağlık Bakanlığı binasının cephesinin etkisi altında kalmıştır. Rıza Aşkan bu dönemde Brezilya mimarisini, Oscar Nimeyer ve Le Corbusier'i yakından takip etmektedir. Enis Kortan (1971) , Bütün Dünya'da aynı enlemlde olan ülkelerde, aynı iklim koşulları olmasına karşın, mimarinin, yerin kozmik koşulları ve bölgesel özellikleri yanında, toplumun ekonmik, sosyal ve psikolojik nitelikleri çerçevesinde oluşması gerektiğini savunmaktadır.

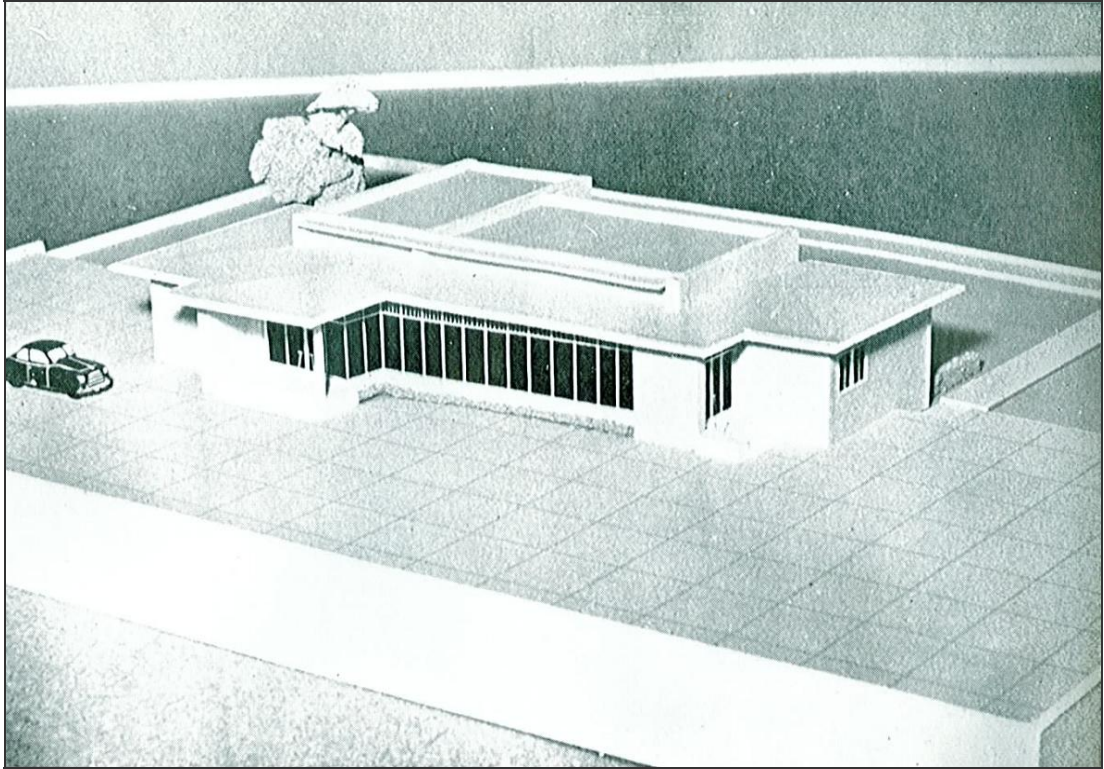

Şekil 7.51: Brezilya Eğitim ve Sağlık Bakanlığı binası, Le Corbusier, Rio de Janerio, 1942.

7.13 Eşrefpaşa Evlendirme Dairesi, 1955

Türk Medeni Kanunu'nun 4-Ekim-1926'da yürürlüğe girmesi ile birlikte evlilik kurumu ve mekansal karşılığı "evlendirme daireleri" gündeme gelmiştir. 1950'li yıllarda İzmir Belediyesi, nüfus yoğunluğunu da göz önüne alarak şehrin alt merkezlerinde müstakil Evlenme Memurluğu binaları yapılması çalışmalarına başlamıştır. Eşrefpaşa Evlenme Dairesi, Karşıyaka ve Kültürpark evlenme daireleri gibi, düğün ve toplantı salonu olarak da kullanılabilecek şekilde düşünülmüş, küçük idari kısım ile salon giriş ve çıkışları da bu bağlamda ele alınmıştır.

Eşrefpaşa semt halinin devamında, Hatay caddesi üzerinde Rıza Aşkan imzalı Eşrefpaşa evlendirme dairesi bulunmaktadır. Evlendirme dairesinin Hatay caddesi cephesine bakan kısmında, Eşrefpaşa semt halinin cephesinde de kullanılan sütunlar kullanılarak bir bütünlük sağlanmıştır.

Şekil 7.52: Eşrefpaşa Evlendirme Dairesi maketi, 1954.

Aynı cephede kullanılan çeşme taşı, Rıza Aşkan'ın diğer yapılarında da sıkça rastladığımız bir yapı elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 7.53: Eşrefpaşa Evlendirme Dairesi, Rıza Aşkan, 1954.

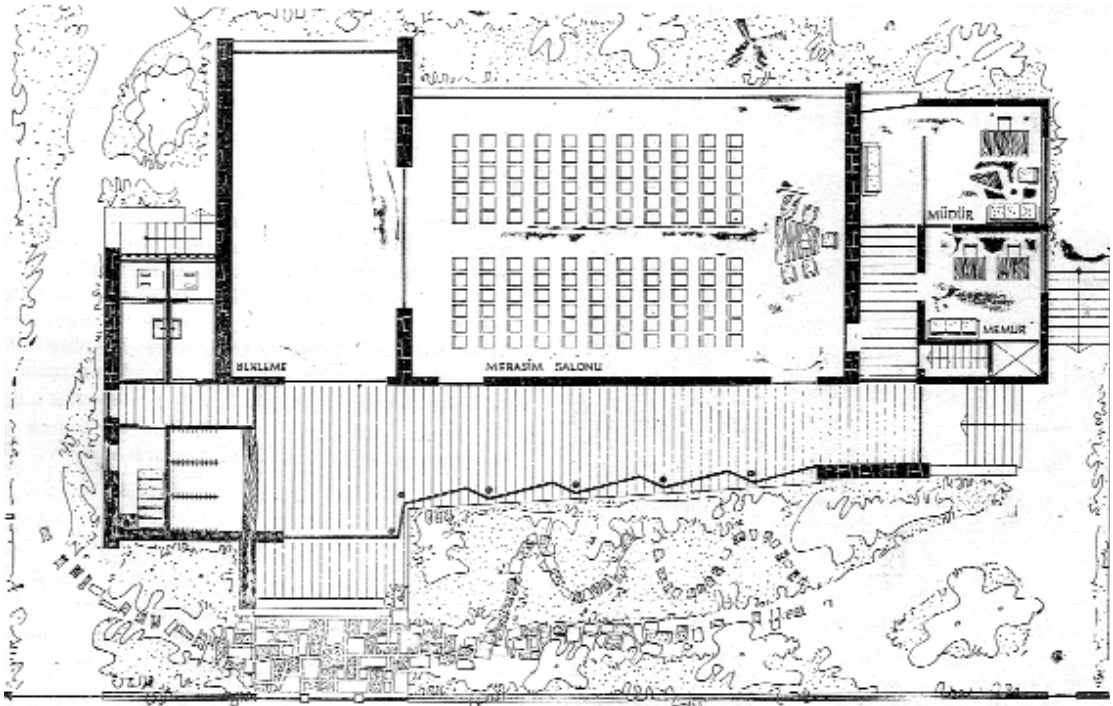
1955 yılı Arkitekt dergisinde Eşrefpaşa evlendirme dairesi ile ilgili bu dönemde şunlar söylenmektedir;

“... Bu kaçınılmaz sosyal vazifenin tazyiki ve hizmetin mümkün merteye halk topluluklarının bulundukları merkezlerde karşılanması maksadı ile şehrin mühim nüfus kesafeti olan semtlerinde binası yapılması uygun görüldü. Ve bunun ilk tatbikatı olarak İzmir’de Kültürpark civarında Karşıyakada ve Eşrefpaşa binası halen ikmal edilmiş ve hizmete arzedilmiş bulunmaktadır. Bina Eşrefpaşada mevcut Belediye mıntıkası yanında Yeşil sahanın bir kenarında aynı zamanda bir düğün ve toplantı salonu olarak düşünülmüş, küçük idari kısım ile salon giriş ve çıkışları buna göre tertiplenmiştir. idari kısımda: Evlenme memuru, müracaat kalemi, Bekleme salonu, salon kısmı da; umumi antre gardrop, ofisi, WC. ve esas salon ile bunların önünde yazlık terasları ihtiva etmektedir. Binada ; mimari tesir olarak Fonksiyondan elde edilen sade ve modern bir görünüşün elde edilmesine çalışılmıştır.”

Eşrefpaşa evlendirme dairesi günümüzde çocuk kreşi olarak kullanılmakta, evlendirme dairesi ise hal binasının bulunduğu, Selahattin Akçiçek Kültür merkezinde işlevlendirilmiştir.

Şekil 7.54: Eşrefpaşa Evlendirme Dairesi, 2010.

Şekil 7.55: Eşrefpaşa evlendirme dairesi planı.

7.14 Eşrefpaşa Otobüs Durağı, 1954

Şekil 7.56: Eşrefpaşa otobüs duracağı.

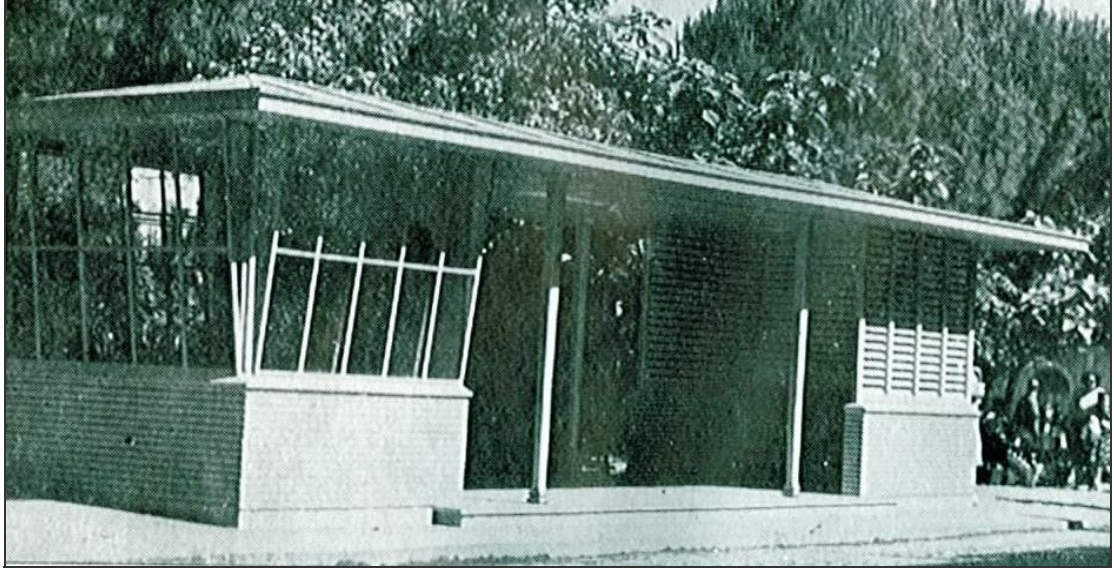
Eşrefpaşa caddesinin devamında bulunan otobüs durağı bu yıllarda Rıza Aşkan tarafından tasarlanmıştır. Eğimli araziye oturtulan yapı, yuvarlak basamakları ve genel tasarımı ile modern bir görünüme sahiptir. Şark kahvesinde de kullanılan geniş saçaklar ile milli mimari üslubun etkisi altındadır.

Şekil 7.57: Eşrefpaşa caddesi üzerinde otobüs duracağı.

Saçak altında kullanılan elemanların bir benzerini Aşkan'ın 1955 yılında tasarlamış olduğu İnciraltı plajında görmek mümkündür (Bkz. Şekil 7.60).

Bu otobüs durağının bir benzeri aynı yıllarda, İzmir Belediyesi tarafından Ankarapalas önünde yapılmıştır (Beyaz Kitap, 1954).

Şekil 7.58: Ankarapalas önündeki otobüs duarğı.

7.15 İnciraltı Plajı, Rıza Aşkan, 1955

Şekil 7.59: İnciraltı Plajı, Rıza Aşkan, 1955.

Arkitekt dergisi İnciraltı plajı ile ilgili şunları yazmaktadır; “ Otuz kilometrelik bir korniş üzerine yapılmış bulunan İzmir şehrinin en güzel bir sayfiye, kültür, fizik merkezi olmaya müsait bulunan İnciraltı mevkiinin ihya ve ıslahı için yapılan planlamaya göre, sahilde bir gazino, 1000 kişilik soyunma kabinleri, duş ve saireyi ihtiva eden kabinler, bunun gerisinde bahçe içinde 66 adet ve bunlara ait çarşı ve dükkanlar, çocuk oyun parkları ve otopark olmak üzere bir kül olarak heyeti umumiyesinin inşaatına başlanmış ve ikmal edilerek iki senede bir kullanılmaya arz edilmiştir. Gerek plaj ve gerek evler tabiat tesiri ve arazinin manzara ve yeşil vasfını ihmal etmeden tertiplenmiştir.”

Plajın gerisinde yapılmış olan dört farklı tipteki sayfiye evleri, dönemlik olarak isteyenler tarafından kiralanmaktaydı. Bu evler basit olarak yaşama alanı, yatak odası, banyo ve mutfaktan oluşmaktaydı.

Bu evleri kiralamak isteyenler taleplerini belediyeye bildirir, talebin yoğun olduğu dönemlerde kullanmak isteyenler kurra ile belirlenirdi (Atıf Gönülşen ile söyleşi, 2011).

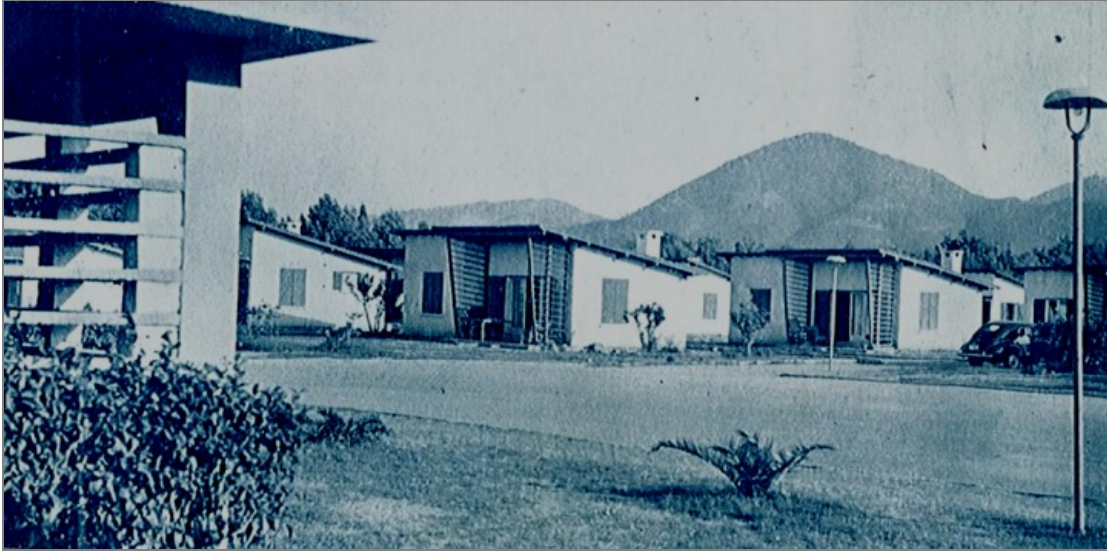
İnciraltı plajı, 127.914, İnciraltı plaj tesisleri ve gazinosu; 71.810, Türk Lirasına mal olmuştur (Beyaz Kitap, 1954).

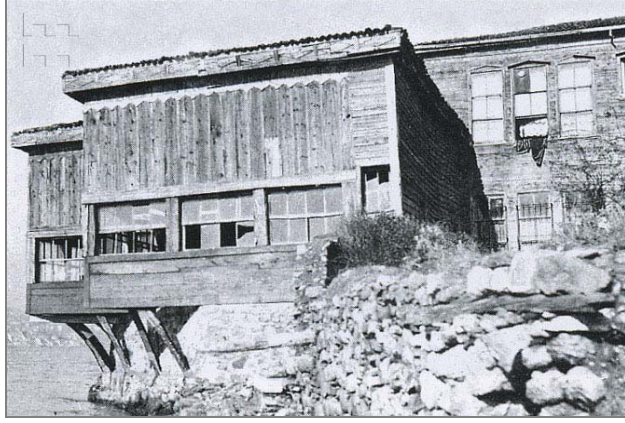
Şekil 7.60: İnciraltı Plajı, Rıza Aşkan, 1955.

İnciraltı Plajı, İzmir şehrine kazandırılmış modern bir yapı olmasının yanında, 1950’lerde İzmir halkının sosyal yapısının modern bir kimlik kazanmasındaki etkisi büyüktür. Araştırmacı yazar Sabiha Tansuğ bu dönemi şöyle anlatıyor; *“İnciraltı plaj ve gazinosu açıldıktan sonra ağabeyim Niyazi kurtsan genç bir öğrenci. Benden 6-7 yaş büyük. Kız kardeşi olarak beni gezmeye götürüyor ama kurnaz. Kurnazlığına birazdan değineceğim... Ozamanlar evde dikiş dikiyorum. Hiç unutmuyorum, sevinç ve heyecan içerisinde kendime mavi üzerine beyaz puanlı bir bikini diktim hemen. İnciraltına ulaştık, bikinimi giyeceğim, soyunma kabinine girdim, giyindim ama çıkamıyorum dışarıya, alışık değilim, utaniyorum... Kolay mı, ilk kez bikini mayo ile denize gireceğim. Ama plajda ve plaj sınırları içerisinde bir sürü Yahudi kızı var. Hepsi de bakımlı, kıvrım kıvrım, neşeli ve de kendine güvenli... Kızların her birisinde renkli naylon çantalar var, parmaklarına takmışlar, alına salına geziniyorlar. Belediye , bu kızları oraya angaje etmiş, dansettirmek için. Gelen delikanlılar bu Yahudi kızlarını dansa kaldırıyorlar. Amaç, Türk gençlerinin sosyalleşmeleri.”* (Dağtaş, L. 2004).

Sabiha Tansu’nun anlatımından da belli olduğu üzere, İnciraltı plajının dönemin sosyal yapısında oluşturduğu etki açıkça görülmektedir.

Şekil 7.62: İnciraltı Plajı, Rıza Aşkan, 1955.

Şekil 7.63: Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı.

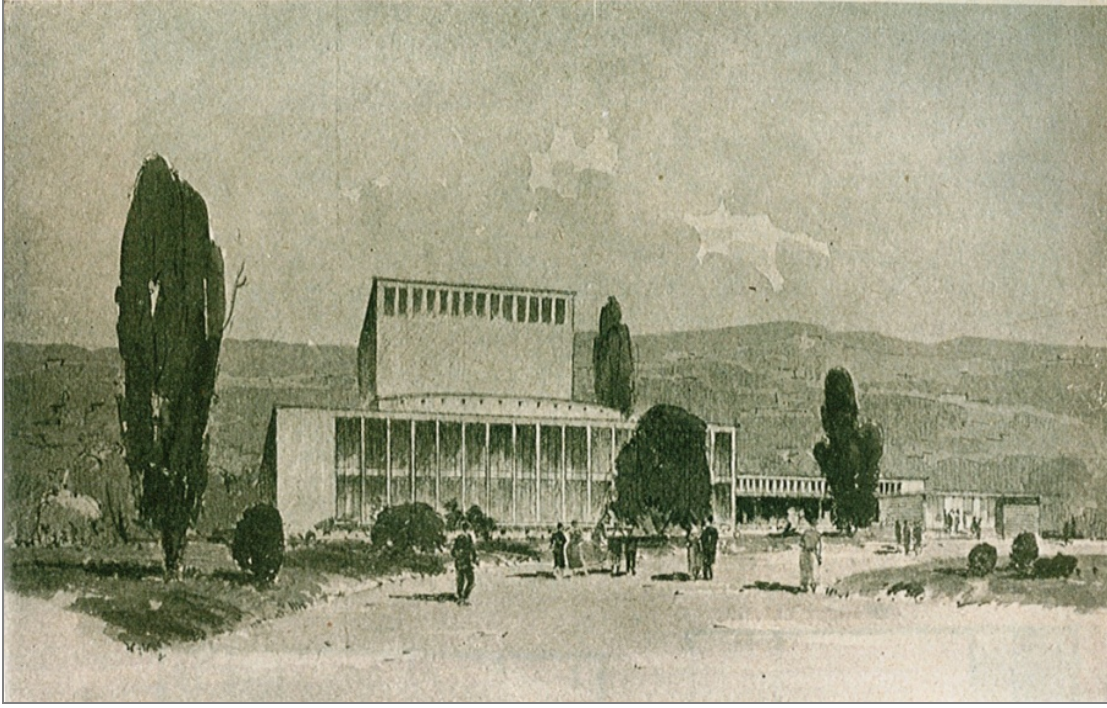
Modern bir yapı olarak tasarlanan İnciraltı plaj tesisleri gazino bölümünde, deniz üzerine çıkan kısmı ve bu bölümdeki geniş saçakları ile milli mimari üslubun etkisinden olduğu görülmektedir. Yapının bu bölümü Amcazade Köprülü Hüseyin Paşa Yalısının selamlık bölümündeki çıkmaya olan benzerliği ile dikkat çekmektedir.

Şekil 7.64: İnciraltı Plajı, Rıza Aşkan, 1955.

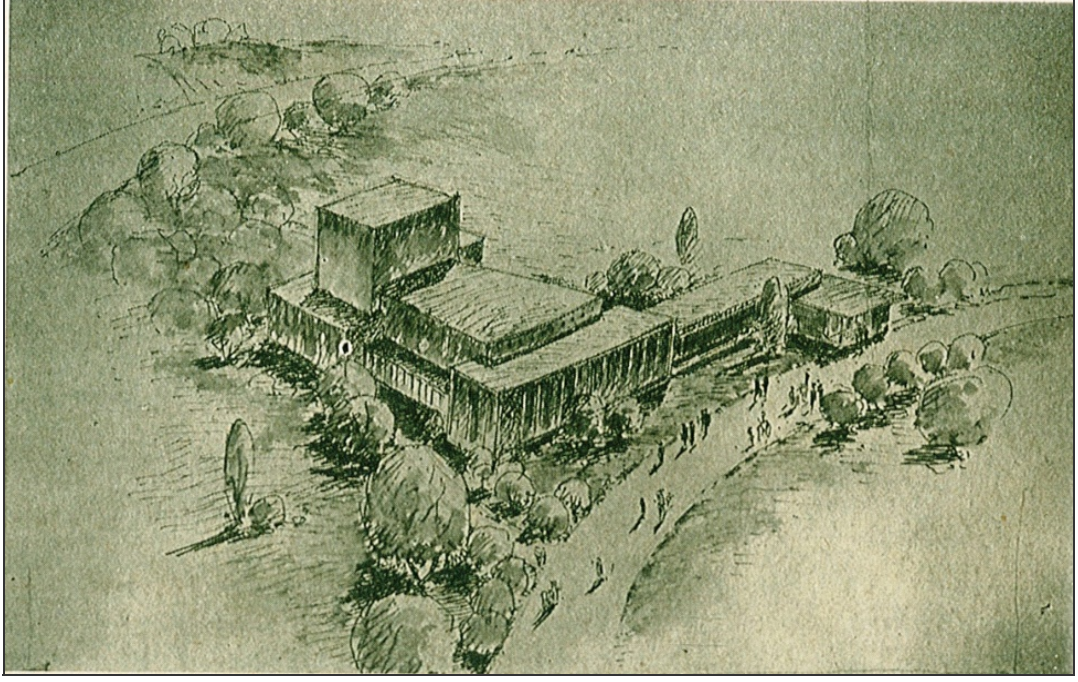
7.16 İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, Y.Mimar Rıza Aşkan & Y.Mimar Harbi Hotan, 1955

İzmir Şehri İmar raporunda yapılması istenilen ve Kemal Ahmet Aru planında önerilen Şehir tiyatrosu projesi Konak Meydanı'nda Rıza Aşkan ve Harbi Hotan tarafından projelendirilmiştir.

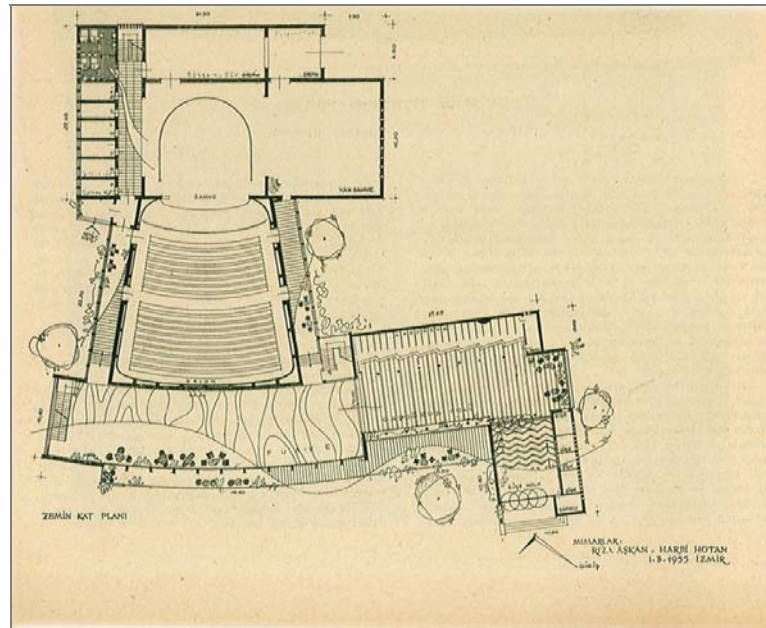
Şekil 7.65: İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, 1955.

1955 yılı arkitek dergisinde projeden şu şekilde bahsedilmektedir; “İzmir’in gerek idari, gerek ticari ve kültürel merkezini teşkil eden Konak bölgesinin hazırlanmakta olan şehir planına göre yeniden imarı gayesiyle girilen istimlaklerin en mühim kısmını teşkil eden Sarı Kışla ve müştemilatının yıkılmasından sonra bu sahada uzun zamandanberi şehrin kültür bakımından büyük bir noksanı olan Opera binası ile, bunun civarında küçük bir tiyatro binasının yapılmasına karar verilmiştir. Bunlardan opera binasının inşaatı gerek maliyet ve gerek planlama bakımından ikinci beş senelik programa alınması ve esaslı şekilde hazırlanmadan sonra başlanılmasına, bununla beraber şehrin tiyatro ve müzikal temsiller bakımından bu devredeki ihtiyacını karşılamak ve mevcut nüfusa nazaran kafi vüs’atte Küçük Tiyatronun hemen yapılmasına karar verilmiştir.”

Şekil 7.66: İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, 1955.

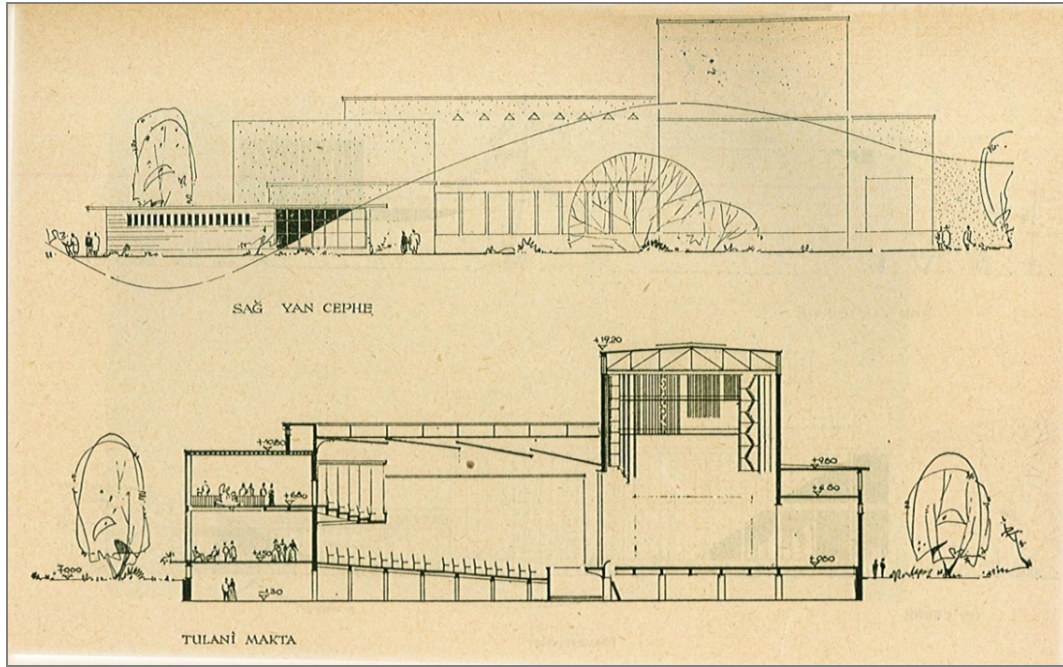
Tiyatronun yapılmasıyla ileride kurulacak Büyük Tiyatro ve Operanın şimdiden mahalli elemanlarının yerleştirilmesi bakımından da faydalar mülâhaza edilmiştir. Tiyatro Avrupanın birçok şehirlerinde olduğu gibi, orta kapasitede ve nüfusa göre bir aylık seyirci kütlesi ihtiyacına cevap vermek üzere 600 kişilik olmak üzere, tanzimi selahiyetli kimselerle de yapılan istişarelere göre, uygun mütalaa edilmiş ve bu esasa göre planlamaya geçilmiştir (Arkitekt, 1955).

Şekil 7.67: İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, 1955.

Bina Cumhuriyet Bulvarının devamında, aksı üzerinde ve Vali Rahmi bey parkının ön kısmında yer almıştır. Projenin tanziminde binaya fon teşkil eden park sathı mayili ve yeşil saha vasfı göz önünde tutularak program araziye yayılarak, kütleleri tertip edilmiştir. Bina antreden itibaren gişe holü, geniş bir vestiyer holü, fuaye, 600 kişilik parter ve balkon ve bunlara ait girişler, sahne ve yan sahneler, 70 kişilik orkestra mahalli, artisler kısmını, bunlara ait servisleri, teknik atelye ve teferruatını, idari kısımları ihtiva etmektedir. Bu esaslara göre avan projesi kısa bir zamanda hazırlanan binanın esaslı etüdlerine başlanılmış bulunmaktadır.

Binada gerek kütle, ve gerek umumi mimari tesir olarak memleketimizde kabili tatbik malzeme imkanları da göz önünde tutularak mümkün olduğu nisbette yeni ve modern bir hava elde edilmesine çalışılacaktır (Arkitekt, 1955).

Şekil 7.68: İzmir Şehir Tiyatrosu Projesi, 1955.

Rıza Aşkan ve Harbi Hotan'ın birlikte hazırladıkları Küçük Tiyatro klasik plan şeklinden ziyade serbest skandinav etkisindedir. Arsanın uygunluğu, mimarlara bu imkanı sağlamıştır. Arkitekt dergisinde, İzmir Belediyesi'nin tiyatronun büyüklüğünü bir kere daha incelemesi gerektiğini vurgulamakta, İzmir'in nüfusunun her geçen sene hızla artmakta olduğunu belirtip, tiyatronun 600 kişilik olması hakkında şunları söylemektedir; *“bir şehir tiyatrosu kadrosunu bu kadar az seyircinin besliyemeyeceği İstanbul'daki tecrübe ile sabittir.”* Arkitekt Dergisi Rıza Aşkan ve Harbi Hotan'ın projede elde ettikleri başarıyı tebrik etmektedir (Arkitekt, 1955).

7.17 Eşrefpaşa Çocuk Kreşi, 1956

Eşrefpaşa'daki kentsel planlama çalışmaları çerçevesinde bölgedeki halkın sosyal gereksinimlerini karşılamak adına, Rıza Aşkan tarafından bir çocuk kreşi yapılmıştır. Bölgedeki diğer yapılar gibi bu yapının da projeleri günümüze ulaşmamıştır. Bu binanın Aşkan tarafından yapıldığı bilgisine, kendisinin yanında yaklaşık otuz yıl çalışmış olan mimar Erdinç Çolpan'dan ulaşmaktayız. Yapı zemin kotundan yükseltilmiş ve girişe basamaklar ile ulaşılmaktadır. Bu şekilde bodrum katın gün ışığından faydalanması sağlanmış, bu bölünmdede servis alanları çözümlenmiştir. Buna benzer bir çözüm Rıza Aşkan'ın 1956 tarihli, İzmir Özel Türk Koleji dersane binalarından Cevdet Bilsay pavyonunda gözükmektedir. Cevdet Bilsay pavyonu , 2007 tarihinde, Erciyes Üniversitesi'nde DOCOMOMO seminerlerinde Gülnur Ballice tarafından sunulmuştur.

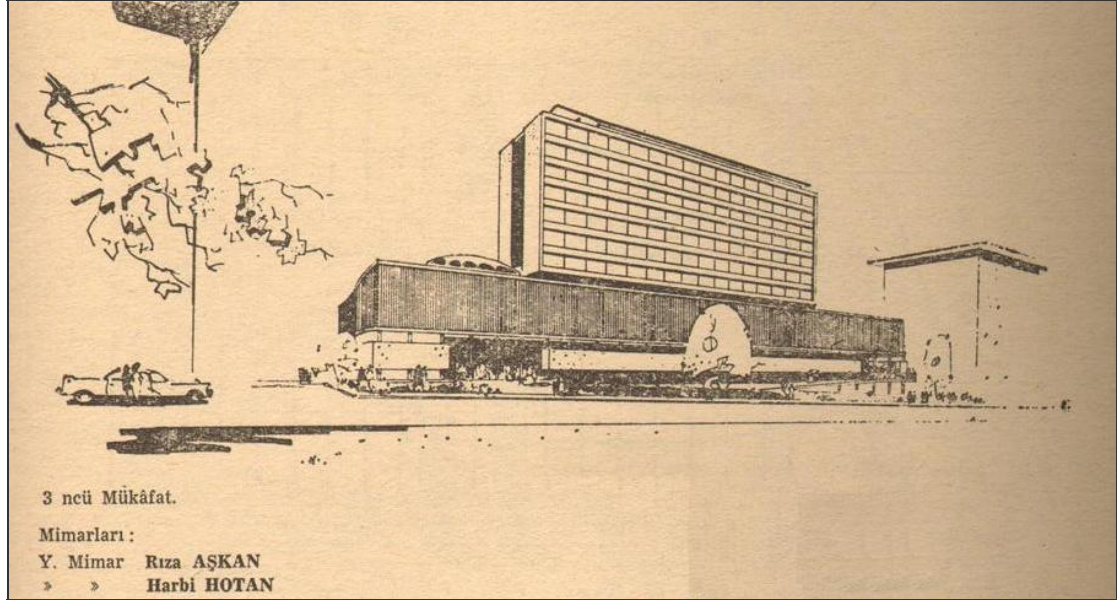

Şekil 7.71: Eşrefpaşa çocuk kreşi, Rıza Aşkan, 1956.

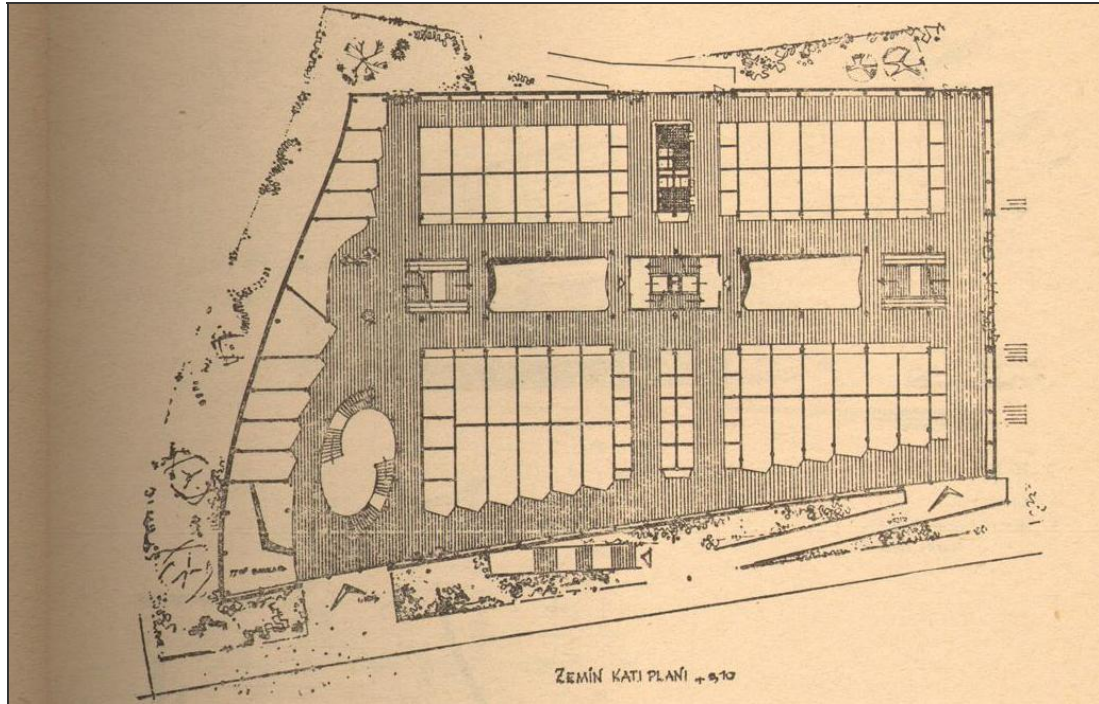
7.18 Ankara esnafları yapı kooperatifi çarşı ve işhanı proje yarışması, Rıza Aşkan ve Harbi Hotan, 3.Ödül, 1956

Yarışmadan, 1956 Arkitekttde şöyle bahsedilmektedir; *“Alaka çekici bir mevzuu olması sebebiyle büyük rağbet ve musabıkların mühim bir ekseriyetinin ulaşmış olduğu mimari olgun seviye jürimizce memnuniyetle karşılanmıştır...”*

37 Numaralı proje ile yarışmaya katılan Aşkan ve Hotan, jüri tarafından küçük dükkan adedinin çokluğu ve dükkanlara tahsis edilmiş ayrı ve basık arakatin planlanmasını sorunlu görmekle beraber, yüksek büro bloğunu ortaya alıp etrafını saran yatık bir çarşı kitlesi ile olgun mimarisi ve iç varyasyonlarıyla iyi perspektifler veren plan düzenlemesini üçüncülük ile derecelendirmiştir.

Şekil 7.72: Ankara esnafları kooperatifi, 1956.

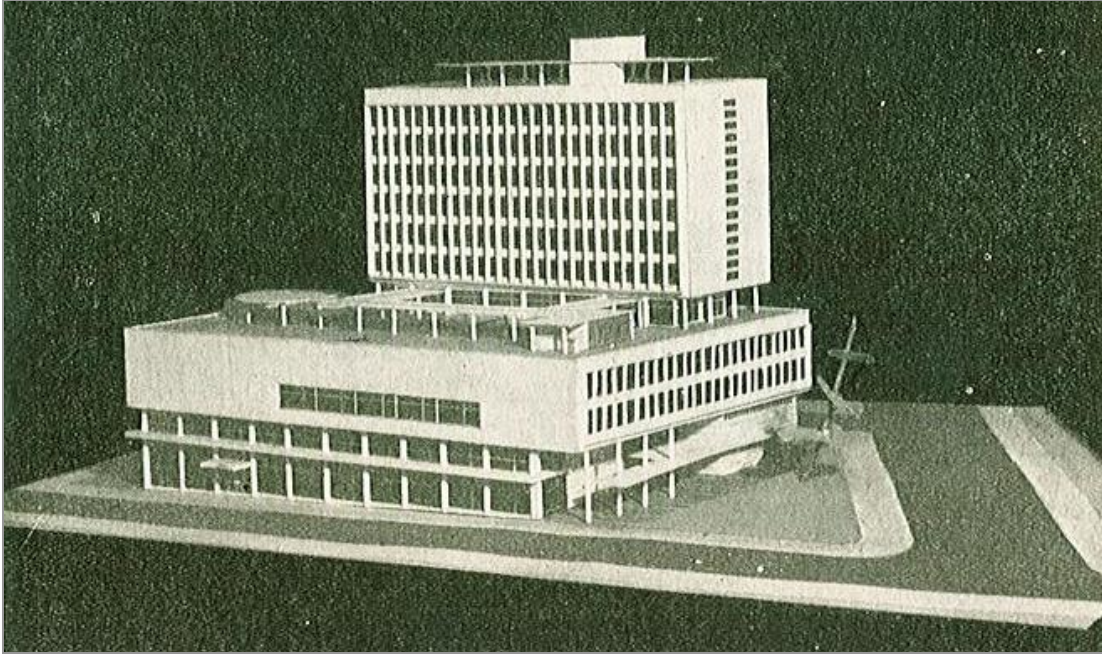

Şekil 7.73: Ankara esnafları kooperatifi- Zemin Kat planı, 1956.

39 projenin katıldığı yarışmada üçüncülük derecesi elde eden İzmirli mimarlar Rıza Aşkan ve Harbi Hotan, 500 dükkanlı çarşı ve işhanının tasarlandığı yarışmada uluslararası üslubun etkilerini gördüğümüz rasyonel ve geometrik bir cephe planlanmıştır. Bu yarışma Aşkan'ın bir sene sonra 1957 yılında kazanacağı Modern Çarşı projesinin ön çalışması niteliğindedir.

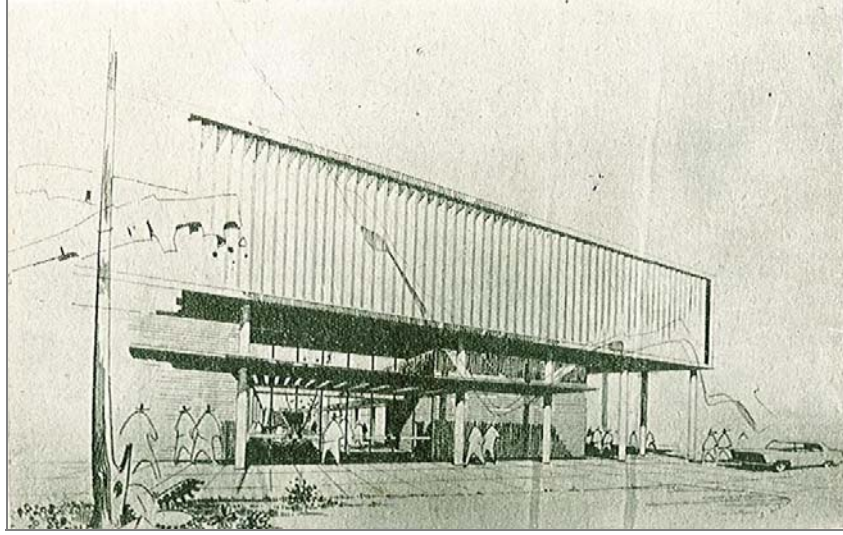
7.19 Modern Çarşı, Rıza Aşkan, Ankara, 1957

Ankara İli Merkez Ulus 5042 ada 1 parselde yer alan Modern Çarşı; 1957' de Ankara Valiliği ve Serbest Tüccarlar Anonim Ortaklığı tarafından sınırlı yarışma olarak çıkarılmış ve mimar Rıza Aşkan tarafından 1. lik ödülü alarak elde edilmiş bir yapıdır.

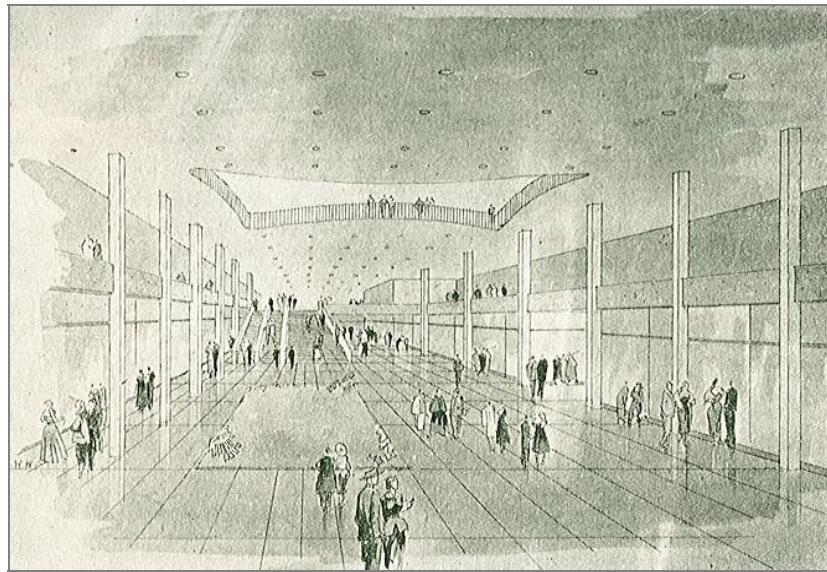
Şekil 7.74: Modern Çarşı-maket, Rıza Aşkan, Ankara 1957.

Ankara'da Ulus'ta istimlak edilerek yıktırılarak elde edilen Posta Caddesi üzerinde, eski Devrim Okulu arsasında 2500 m2 müstakil bir ada üzerinde Ankara Valiliği ve serbest tüccarların birlikteliği ile kurulan A. Ortaklık tarafından inşasına karar verilen bu büyük mağaza ve işhanı binası için İstanbul, Ankara ve İzmir'den teklif alınarak, sınırlı bir yarışma yapılmıştır. Ve sonuç olarak jüri, Rıza Aşkan'ın teklif ettiği projeyi seçmiş ve Ulus'ta Şehit Teğmen Kalmaz, Kızılbey ve Hal Sokakları arasında konumlanan yapının uygulamasına başlanmıştır. 1950'li yılların yurtdışında olduğu gibi Türkiye'de de tekrarlanan "Uluslararası Üslup" diye adlandırılan mimari üslubunun bir temsilcisi olan yapı, prizmatik kütlesi ile dikkat çeker.

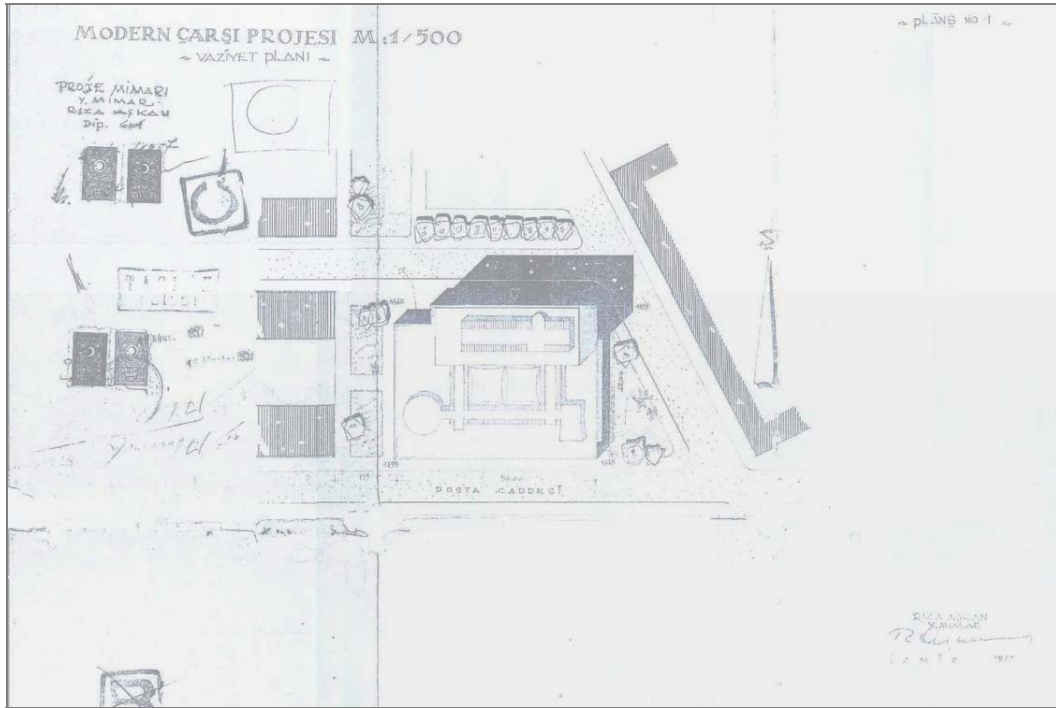
Şekil 7.75: Modern Çarşı-Perspektif, Rıza Aşkan, Ankara 1957.

Modern Çarşı içte dikdörtgen avlusu ve farklı kot ve cephelerden bu avluya girişleri olan dikdörtgen planlı, çok katlı bir yapıdır. Zemin altında iki, zemin üzerinde de beş olmak üzere toplam yedi kattan oluşan çarşı da 232'nin üzerinde işyeri bulunmaktadır. Çarşıda 21 değişik işkolunda 928 kişi çalışmakta ve içinde toptan / perakende züccaciye, nalburiye, ilaç ve hastane malzemesi satış dükkanları yer almaktaydı. Binanın bodrum, zemin katı, bir ve ikinci katları, mağazalar, binalara ait servisler, lokanta, sergi salonu ve bağımsız antreli yüksek blokta özel bürolar, çarşı bloğunun terasında, pastahane, oyun salonları ve çarşıda alış veriş edenlerin, gerek kendileri gerek çocuklarının istirahat ve dinlenmelerini temin edecek mekanlar bulunmaktadır.

Şekil 7.76: Modern Çarşı-perspektif, Rıza Aşkan, Ankara 1957.

Modern Çarşı, alt dört katın yatay etki veren kütesinin üzerine dikey bir diğer kütenin yerleştirilmesiyle şekillenmiştir. Bu kütlelerin kolonlar üzerinde yükseltilmesi, düz çatı kullanımı, üst kütlede tekrarlanan dikey kolonlarla oluşan grid cephe düzeni ile alt kütlede dikkat çeken yatay pencere düzeni, bu üslubun belirgin özellikleri olarak bu yapıda göze çarpmaktadır. İç avlulu plan şemasıyla yapı içinde ortak bir kamu yaşantısının paylaşılmasını kolaylaştıran tasarımı, yapının uzun yıllar fonksiyonunu etkin bir şekilde yerine getirmesine yardımcı olmuştur. 24 Aralık 2003’de geçirdiği büyük yangına kadar yaklaşık 232 işyeri ile aktif bir şekilde faaliyetini sürdürmüş olan Modern Çarşı, yapıldığı zamandan geçirdiği yangın sonrasında boşaltıldığı 2003 yılına kadar Ulus Bölgesi’nin ticaret yaşantısında oynadığı rol ile kentin toplumsal hafızasında önemli bir yer edinmiştir.

Şekil 7.77: Modern Çarşı-vaziyet planı, Rıza Aşkan, Ankara 1957.

7.20 Ada Gazinosu, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1959

Fuardaki peyzaj çalışmaları sırasında 1936 yılında temeli atılmış olan bir alan ise yapay göl ve adanın bulunduğu kısımdır. Ada Gazinosu’nun günümüzdeki işletmecisi Cem Türkmenoğlu’nun anlatımına göre fuarın kurulumu sırasında, 360.000 m2 lik alana büyük bir havuz yapılması planlanmıştır.

Şekil 7.78: Yapay göl ve Ada Gazinosu.

Havuzun inşaatına başlanmış ancak çıkan hafriyat bir yığın halinde kalmıştır. Yangından kalan molozlar at arabaları ile kaldırılmaktaydı ve dönemin şartlarına göre belediyenin bu hafriyatı kaldırarak gücü yoktu. Rıza Aşkan, Fuar alanındaki temizleme çalışmaları sırasında ölen atlar için bir anıt yapmıştır (bkz. Şekil 5.60). Fuar alanının temizlenme işini almış olan Bayburtlu Niyazi'nin önerisi ile kaldırılamayan bu hafriyattan bir ada oluşturulmasına kararlaştırılmış ve bu ada bir köprü ile karaya bağlanmıştır.

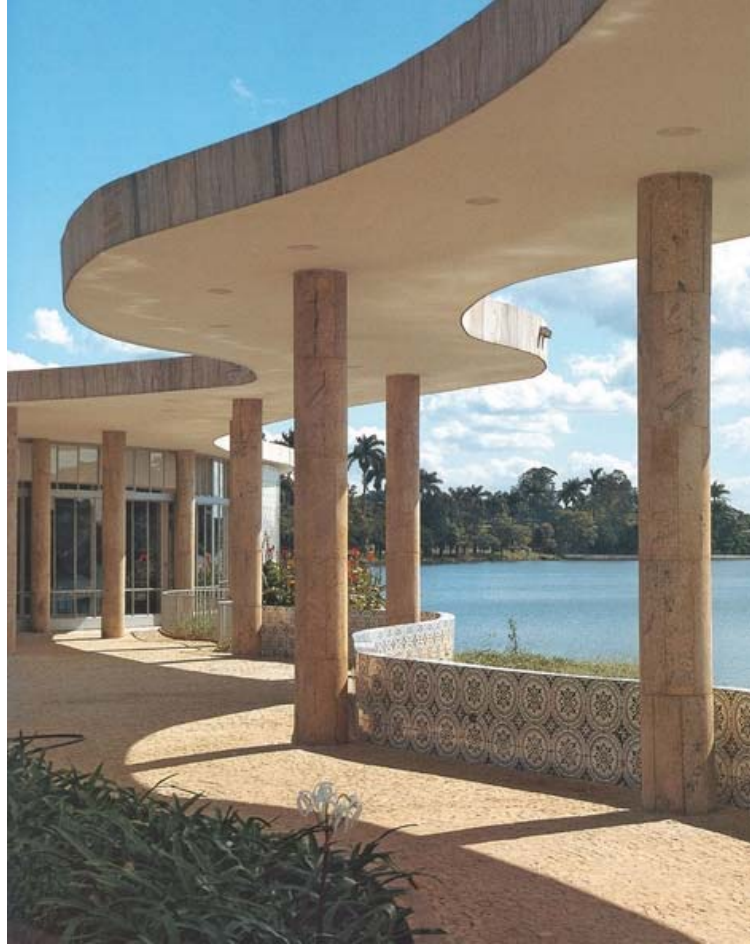
Şekil 7.79: Yapay göl ve Ada Gazinosu, 1937.

Dr. Behçet Uz'un belediye başkanlığı döneminde, oluşturulan ada üzerine bir süt bahçesi yapılmasına karar verilmiş, İzmirli annelerin çocuklarını süt emzireceği nezih, sosyal bir mekan oluşturulması amaçlanmıştır.

Şekil 7.80: Ada Gazinosu, 1937.

Meltem Gürel'in söylemi ile Ada Gazinosunda Oscar Niemeyer'in etkisini net bir şekilde görülmektedir. *“Bina, uzantısı olarak tasarlanan ve yuvarlak kolonlar tarafından taşınan beton pergola ile Niemeyer'in 1942 yılında Pampulha'da bir göl kenarında yaptığı Casa do Baile dans salonunu çağrıştırır. Dış mekandaki pergola Ada Gazinosu'nda kalp şeklinde tasarlanan dans pistini tanımlar. Bu eğrisel pergola ve ilişkisindeki kütlenin konumlandırıldığı düzlemde göle doğru üzerine masaların yerleştirilebileceği setler tasarlanmıştır. Modern binayla üzerinde bulunduğu adacığı bütünleştirmek üzere ele alınan çevre tasarımı Niemeyer'la beraber çalışmış olan ünlü peyzaj mimarı Roberto Burle Marx'ın asimetric ve eğrisel planlarını andırır. Bu etkilerin yanı sıra, tasarım Çeşme taşı ve siyah mermer gibi yerel malzemeleri başarıyla modern mimari diline entegre eder. İç-dış ilişkisine gösterilen özen mekan kurgusunda olduğu kadar malzeme seçimi ve detaylarda da okunabilir. Var olan akasya ağaçlarını binaya dahil edebilmek için içeride binanın tavanına, dışarıda ise beton pergolaya geometrik şekillerde delikler açılmıştır. Beton pergolanın delikli kısımları yerde ışık motifleri yaratır. Yere kadar inen cam duvarların yanı sıra, iç mekanda tasarlanan dairesel süs havuzu ve taş şömine dışarıdaki peyzajla içeriği bütünleştirmeyi hedefler.”* (Gürel.M,2010).

Şekil 7.81: Casa do Baile, Oscar Nimeyer, 1942.

Şekil 7.82: Ada Gazinosu, Rıza Aşkan, 1959.

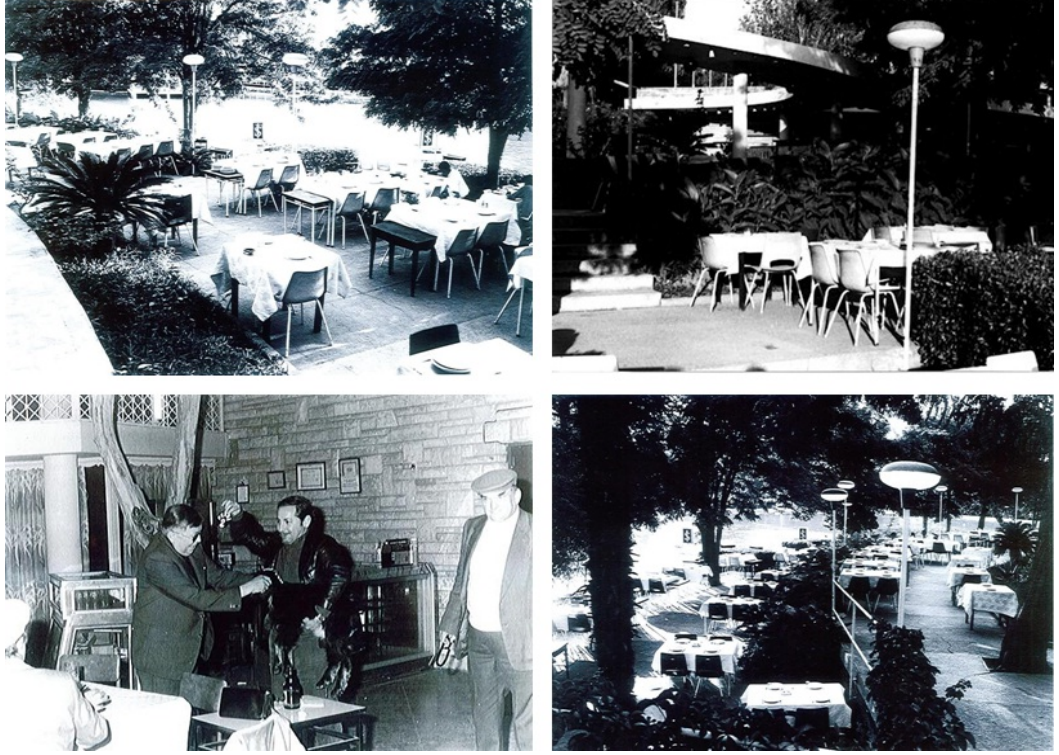
Şekil 7.83: Ada Gazinosu, pergola detayı.

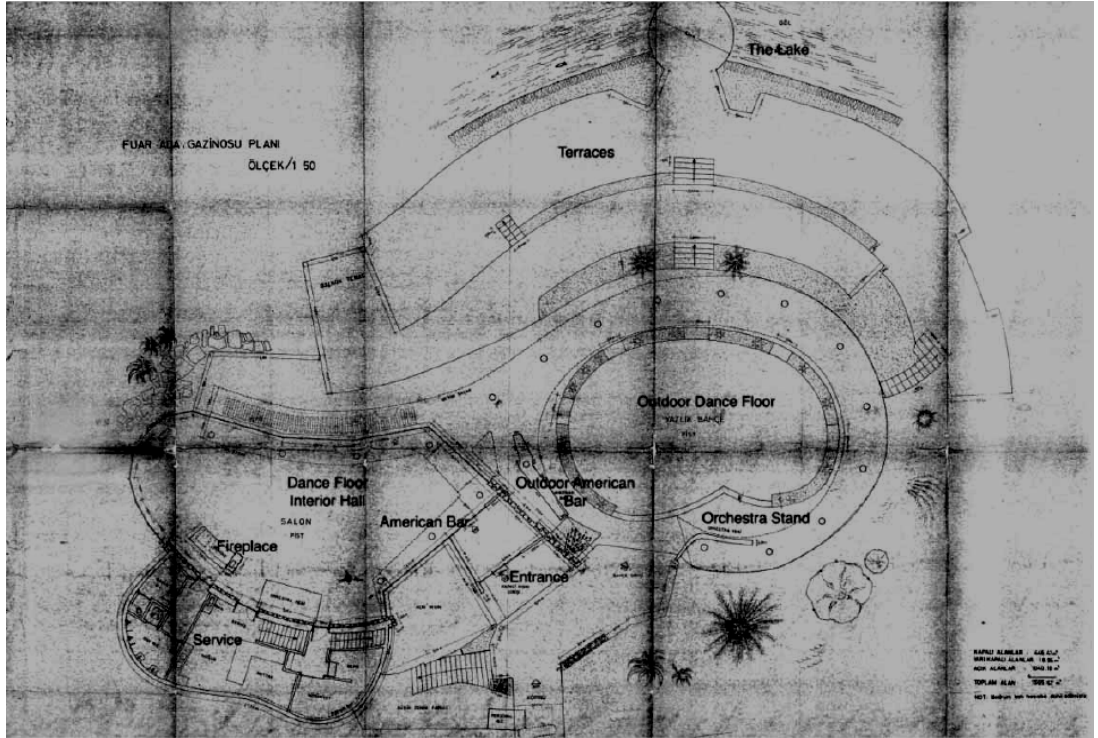
Şekil 7.84: Ada Gazinosu, pergola detayı.

Pergolada bulunan bu yırtığın bir benzeri, restoranın kapalı kısmı içinde barın önünde de bulunmaktaydı. Bu alanda restoranın ortasında tavanı yırtıp gökyüzüne

ulaşan büyük bir ağaç ve hemen yanında içinde balıkların yüzdüğü bir havuz bulunmaktaydı. Günümüzde ağacın kurumasıyla bu yırtık kapatılmıştır.

Şekil 7.85: Ada Gazinosu, 1959.

Şekil 7.86: Ada Gazinosu, plan.

7.21 Mogambo Gazinosu, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1958

Şekil 7.87: Mogambo Gazinosu, 1958.

1950’li yıllar İzmir Enternasyonal Fuarı içindeki eğlence sektörünün hakim olduğu bir dönem olmuştur. Aşkan, Ada Gazinosu’nu planlamadan önce kaskatlı havuza yakın bir konumda konumlanan Mogambo gazinosunu tasarlamıştır. Yapı ile ilgili herhangi yazılı bir kayıt olmamakla beraber Ada Gazinosu’nun işletmecisi Cem Türkmenoğlu’nun yapının Rıza Aşkan’a ait olduğu konusundaki söylemleri ve yapının mimari tarzı bu söylemi desteklemektedir.

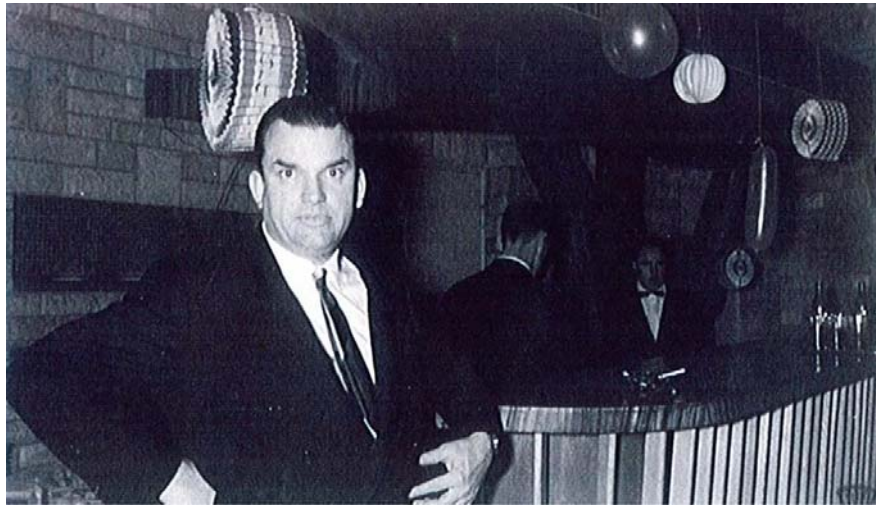

Şekil 7.88: Mogambo Gazinosu, 1958.

Yapının zemininde kullanılan malzeme ile kaskatlı havuzun çevresinde kullanılmış olan yapı malzemesinin aynı olması önemlidir. Açık alanda yapının ortasında konumlanan dans pistive çevresindeki alçak su ögesi Ada Gazinosu ve Kübana Gazinosu’ndaki dans pisti ile benzerlik göstermektedir.

Şekil 7.89: Mogambo Gazinosu, Amerikan bar, 1958.

Şekil 7.90: Ada Gazinosu, Amerikan bar, 1958.

Ada Gazinosu’nun Ameirkan barı ve Mogambo Gazinosu’nun Amerikan barı büyük benzerlik göstermektedir. At nalı şeklinde tasarlanmış olan giriş kapısı, Aşkan’ın 1936 yılında tasarlamış olduğu Atlar  e mesine bir gönderme olarak yapılmış olma olasılığı yüksektir.

Şekil 7.91: Mogambo Gazinosu, 1958.

7.22 Kübana Gazinosu, İzmir Enternasyonal Fuarı, 1959

Kübana gazinosu İzmir Enternasyonal Fuarı içinde, Ada Gazinosu'nun giriş kapısının tam karşısında yer almaktadır. Fuar'ın içindeki birçok yapının projelerine ulaşamadığımız gibi bu yapı ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşılammıştır. Gazeteci Sancar Maruflu ve Cem Türkmenoğlu'nun belirttiği üzere yapı Rıza Aşkan tarafından yapılmıştır.

Şekil 7.92: Kübana Gazinosu ana girişi, 1959.

Yapı'nın mimarisi incelendiğinde giriş kısmındaki, uçan halı motifi, Aşkan'ın Arkitekt'te yayımlanmış olan Çekoslovak pavyonundaki eskizi ile bire bir örtüşmektedir (bkz. Şekil 7.15).

Şekil 7.93: Kùbana Gazinosu girişı, 1959

Palmiyelerin sıklıkla kullanıldığı bir alanda konumlandırılan yapıda, geometrik formda bir dans pisti oluşturulmuştur. Ada Gazinosunda olduğu gibi dans pistini çevreleyen bir pergola ve üzerinde teras mevcuttur.

Şekil 7.94: Kùbana Gazinosu, dans pisti, 1959

7.23 Yapı ve Kredi Bankası, Rıza Aşkan, İzmir, Karşıyaka

Karşıyaka'da vapur iskelesinin tam karşısında bulunan yapı, gazeteci Sancar Maruflu ve mimar Orhan Akbaş'ın belirttiği üzere Rıza Aşkan tarafından yapılmıştır. Yapı ile ilgili Yapı Kredi bankası ve Karşıyaka belediyesi arşivlerinde herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır.

Şekil 7.95: Yapı ve Kredi Bankası, Rıza Aşkan, İzmir, Karşıyaka, 1950'ler

1950'li yılların sonunda inşa edilen yapı, uluslararası mimarinin tipik bir örneğidir. Sedat Hakkı Eldem'in danışman olarak görev aldığı Hilton'un yapımından sonra yaygınlaşan geometrik düzendeki cephe sistemi bu yapıda net bir şekilde uygulamıştır. Bina, ön cephede yer alan, Yapı Kredi bankasının logosu olan leylek ile bütünleşmiş ve İzmir'in simge bir yapısı olmuştur.

Şekil 7.96: Yapı ve Kredi Bankası, Rıza Aşkan, İzmir, Karşıyaka, 1950'ler

Yapı günümüzde aynı konumda bulunmaktadır ancak cephesi tamamen değişmiş, korunmamıştır.

Şekil 7.97: Yapı ve Kredi Bankası, Rıza Aşkan, İzmir, Karşıyaka, 1950'ler.

7.24 İzmir Belediye Gazinosu, Atıf Şehir Lokali, 1960

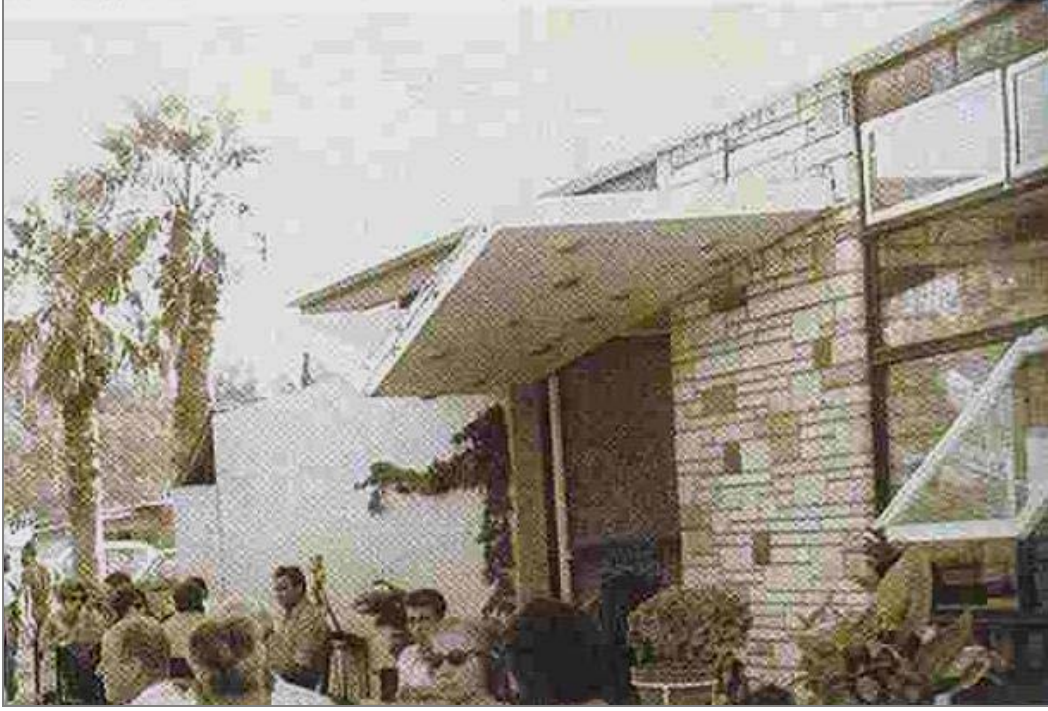
İzmir Belediye Gazinosu, Atıf Şehir Lokali, İzmir Belediyesi Fen bürosu tarafından, Konak Meydanı'nda, 1950'li yılların sonunda projelendirilmiş ve inşaatı 1960 yılında tamamlanmış, 1961-1981 yılları arasında İzmir halkına hizmet vermiştir. Yapı Konak vapur iskelesi ve saat kulesinin birleştiğı noktada, yaya aksının en yoğun olduğu bölgede konumlanmıştır.

Şekil 7.98: İzmir Belediye Gazinosu, Atıf Lokali, Rıza Aşkan, 1960.

Bina'nın projeleri, Belediye bürosu tarafından üretilen diğer yapılarda olduğu gibi günümüze ulaşmamıştır. Sözlü kaynaklara destek olarak binanın estetiği ve Rıza Aşkan'ın mimari tarzı, binanın kendisi tarafından yapıldığını desteklemektedir.

Giriş cephesinde kullanılmış olan sarı renkteki çeşme taşı, Aşkan'ın yapılarında ortak olarak kullandığı bir yapı elemanı olarak, bir imza niteliği taşımaktadır.

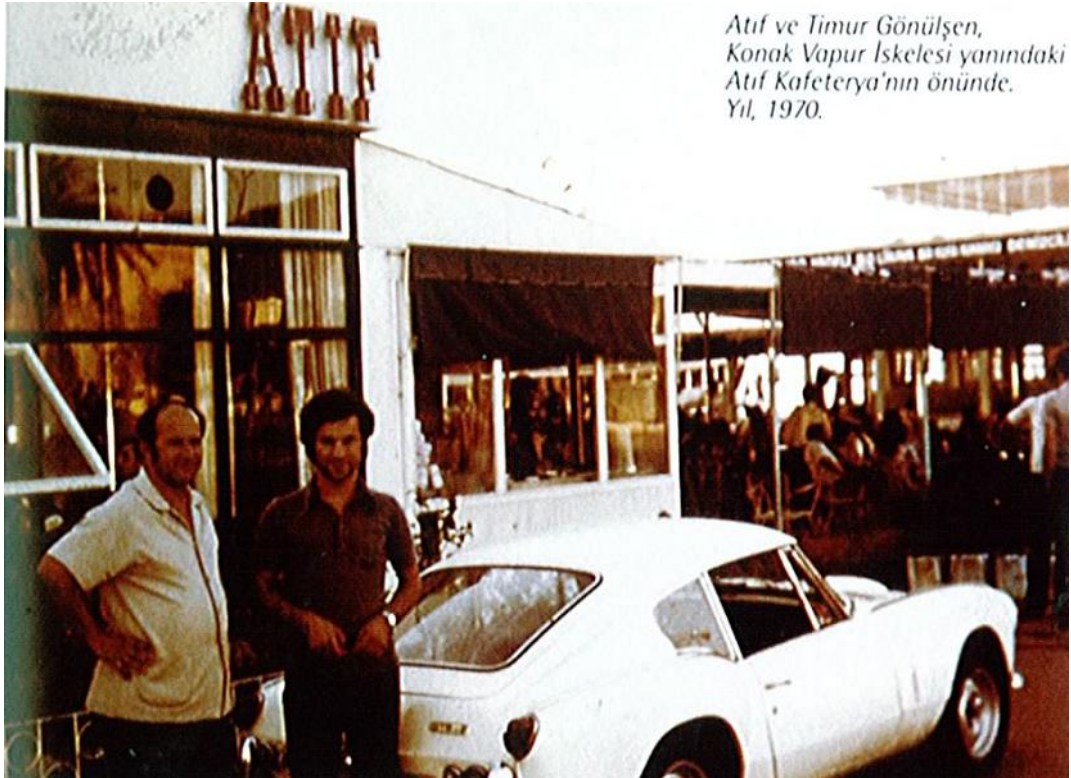
Şekil 7.99: İzmir Belediye Gazinosu, Atıf Lokali-Giriş cephesi, Rıza Aşkan, 1960.

Yapı, asimetrik ve ortoganel planı, düz çatısı, betonarme silindirik kolnları, cam duvarları ve ortadan kırılmış betonarme giriş kanopisi ile modernist estetiğin tipik bir örneğidir. Yapı Mies van der Rohe ve Richard Neutra'nın akışkan, ortogonal, cam ve çelik, mimarisinin zamanın Türkiye şartlarına uyarlanması olarak yorumlanabilir. Mekanı saran cam duvarlar, duvardan kopartılmış, silindirik betonarme kolonlar ile taşınan verandaya kenetler. Aydınlık ve geniş salonun ortasında cam duvarları olan, kare planlı, küçük bir iç bahçe tasarlanmıştır (Gürel, M. 2010).

İç bahçe'ye daha sonra işletmeci Atıf Gönülşen tarafından dikilen palmye yapı ile bütünleşerek bir simge haline gelmiştir. İç dış sınırını geçirgen kılan, tasarım esintili salonuyla ve üzeri örtülü verandalarıyla İzmir'in yumuşak ikliminin tadını çıkarır. Giriş cephesinde malzemesi betebe ve Çeşme taşı olan duvar, Saat Kulesi'nin süslemeli olan diline tezat oluştururken aynı zamanda mimaride taş kullanımına gönderme yaparak kütesel bir süreklilik sağlar.

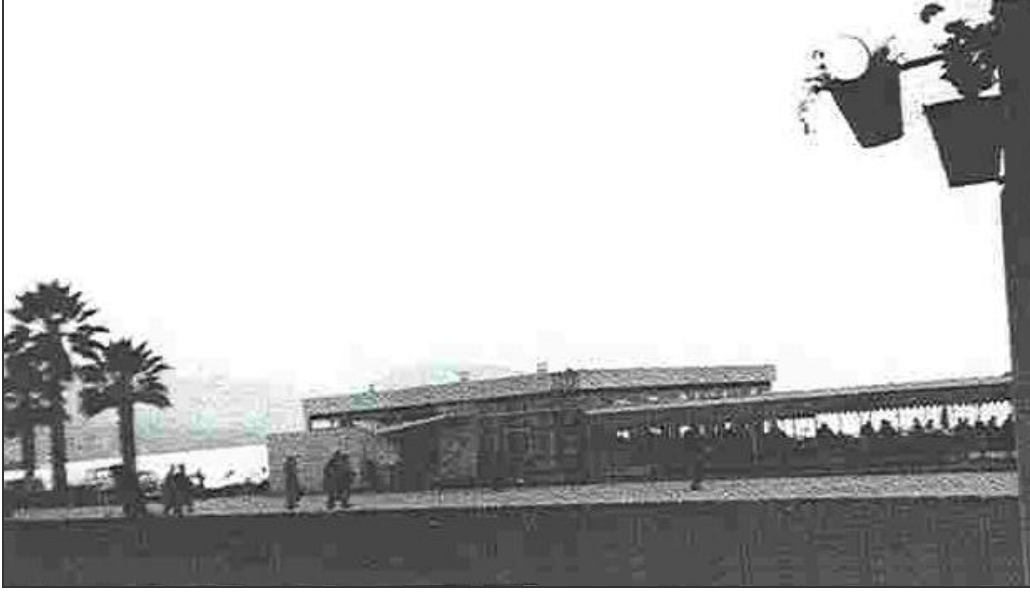
Şekil 7.100: İzmir Belediye Gazinosu, Atıf Lokali-Giriş cephesi, Rıza Aşkan, 1960.

Şekil 7.101: Atıf ve Timur Gönülşen, Atıf Lokali önünde, 1970.

Estetik kaygılarla gösterilen özen, binanın işlevsel tasarımına yansımamıştır. Mutfak gibi servis alanlarının küçüklüğü ve kullanışsızlığı mekanın tasarımını engelleyen

eklemelere neden olmuştur. Merkezi konumu itibariyle mekan kentin belleğinde önemli bir yer tutar. Deniz kenarında halkın istirahat edebileceği modern bir kafe olarak tasarlanan yapı, mönüsünde sunduğu spagetti ve bonfile gibi zamanın yeni sayılabilecek lüks ve batılı yemeklerini, tatlı ve pasta çeşitlerini İzmir Halkı ile buluşturmuştur (Gürel, M. 2010).

Şekil 7.102: İzmir Belediye Gazinosu, Atıf Lokali-giriş cephesi, Rıza Aşkan, 1960.

İç mekan için özel olarak üretilen renkli formika masalar ve demir sandalyeler, zamanın popüler mobilya saçimini yansıtır. İlk yıllarda seçkin ve çağdaş olarak algılanmış formika mobilyalar zaman içinde gözden düşmüştür. Atıf Lokali, birçok insanda, Karşıyaka vapurunun izlendiği, körfezin seyredildiği ve meraklılarının balık tuttuğu denize nazır bir buluşma ve hoşça vakit geçirme mekanı olarak iz bırakmıştır. Konak Meydanı'nda denizin doldurulması ve dolayısıyla cpğrafi yapının değiştirilmesiyle bina yıkılmış, geriye sadece palmiye ağacı kalmıştır (Gürel, M. 2010).

7.25 Özel Türk Koleji, Öğretmen ve Memurları Yapı Kooperatifi, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz, 1961

48 ünitelerden oluşan kooperatif, İzmir Özel Türk Koleji öğretmenleri ve memurları için, İzmir üçkuyularda 1961 yılında inşaa edilmiştir. Vaziyet planına bakıldığında içe dönük, “U” şeklinde bir planı bulunmaktadır. Sitenin girişi, yola paralel dükkanlar ile belirlenmiştir. Üç ayrı kısımdan oluşan apartman bloklarının girişleri U planı çevreleyen yollar üzerindendir. Yapı, inşaatın yapıldığı bölgedeki sosyal yapı

ve dönemin şartları göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde, öğretmenlerin kendi sosyal alanlarını oluşturabilecekleri havuzlu bir iç bahçe düşünülmüştür.

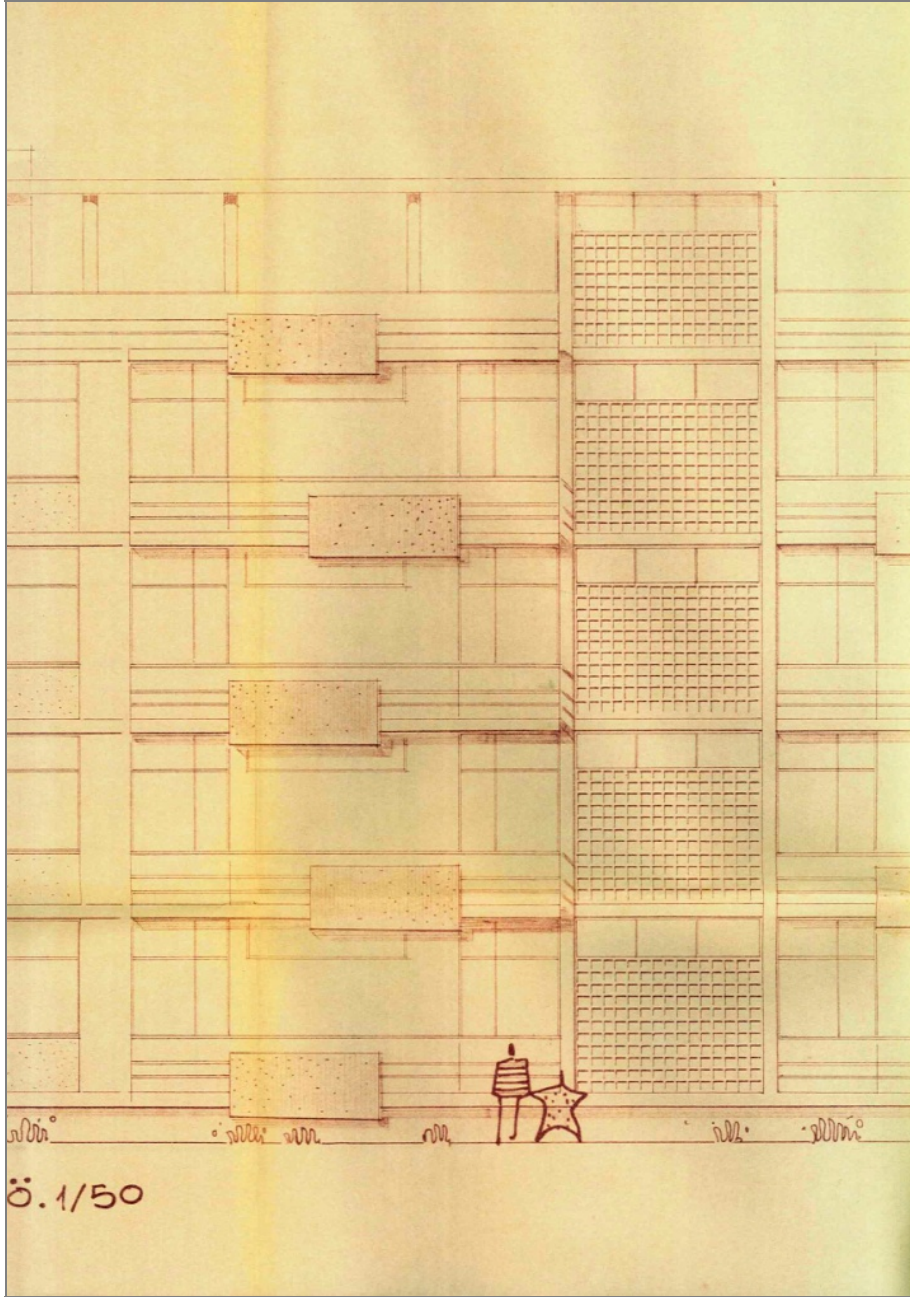
Şekil 7.103: Özel Türk Koleji Öğretmen ve Memurları Yapı Kooperatifi, havuzlu iç bahçe, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz, 1961.

Şekil 7.105: Özel Türk Koleji Öğretmen ve Memurları Yapı Kooperatifi, havuzlu iç bahçe, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz, 1961.

Havuzu kullanmak isteyen bölge halkı, kooperatif tarafından izin verildiği takdirde, kontrollü bir şekilde sitenin güvenlik kısmından geçerek bu sosyal alandan yararlanabilmekteydi.

Ortak kullanıma açık ve avluda planlanmış olan havuz, Rıza Aşkan'ın 1954-1955 yıllarında, İzmir belediyesi çalışmaları sırasında, İzmir Enternasyonal fuarında yapılan kaskatlı havuz ve imar çalışmaları kapsamında Eşrefpaşa bölgesinde yapılan meydan düzenlemesinde yapılmış olan havuzun bir örneği niteliğindedir.

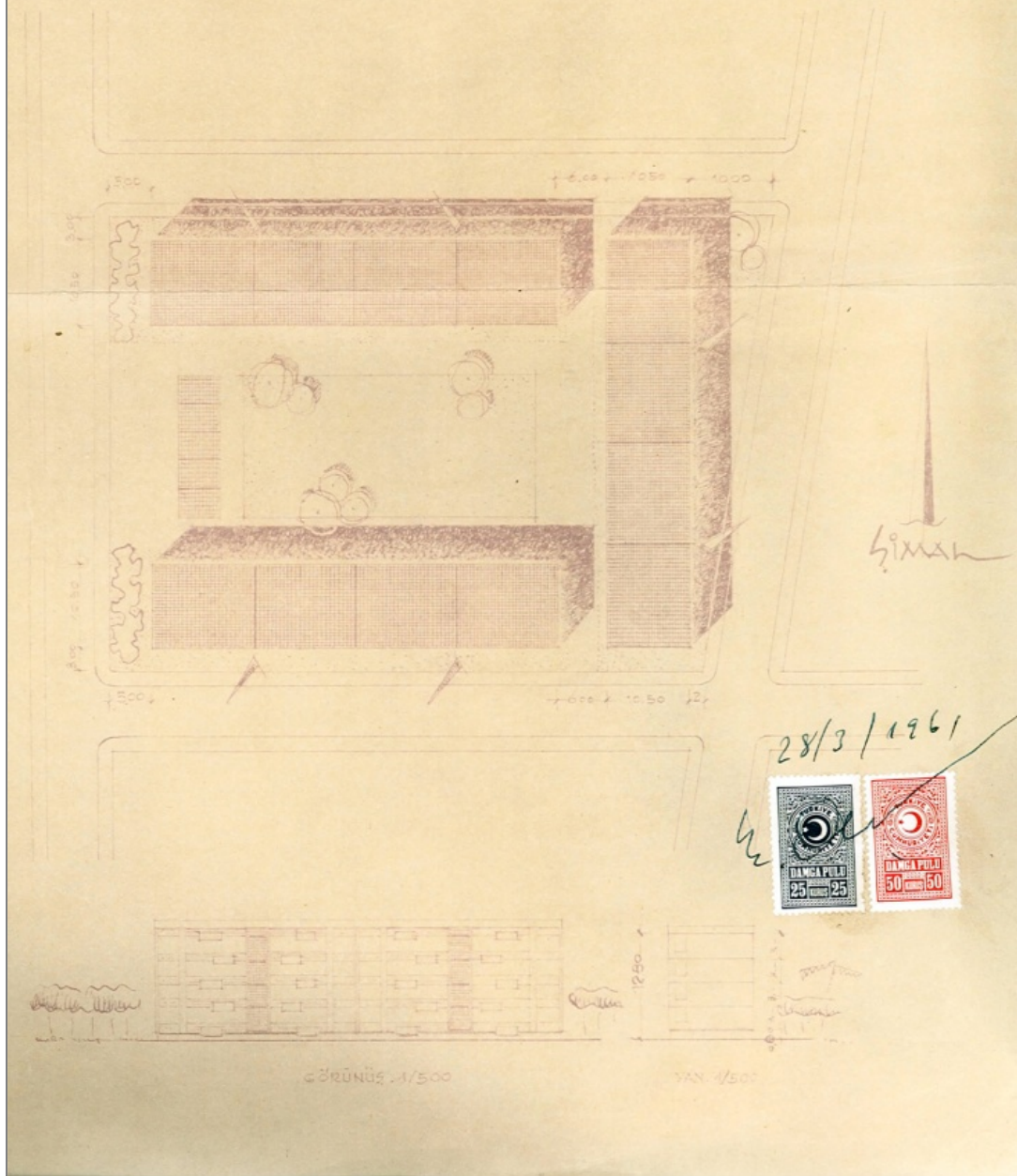

Şekil 7.104: Özel Türk Koleji Öğretmen ve Memurları Yapı Kooperatifi, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz, Cephe detayı, 1961.

ÖZEL TÜRK KOLEJİ
ÖĞRETMEN VE MEMURLARI YAPI KOOPERATİFİ
BLOK APT. İNŞAATI VAZİYET PLANI

МІК УДС. 1:500

ADA.No: 6270

Şekil 7.106: Özel Türk Koleji Öğretmen ve Memurları Yapı Kooperatifi, Rıza Aşkan ve Suat Erdeniz, Vaziyet planı, 1961.

8. SONUÇ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada İzmir kentinin 1922-1960 yılları arasındaki kentsel gelişim sürecinde geçirdiği evrelerin, sosyal, ekonomik ve kültürel oluşumlar çerçevesinde, İzmir Enternasyonal Fuarı'nın önemi ve Rıza Aşkan'ın katkıları vurgulanarak anlatılması hedeflenmiştir.

Kurtuluş savaşı ve Büyük İzmir Yangınından sonra İzmir kentinin imar faaliyetleri ve yangın alanının ıslah edilmesi, o günkü ve izleyen dönemlerdeki uluslararası ölçekteki ekonomik sıkıntılardan dolayı uzun zamana yayılmıştır. Savaş sonrası Türkiye'nin ekonomik bakış açısını belirleyen, İzmir'in kent planlamasına ve gelişimine yön verecek olan İzmir İktisat Kongresi gerçekleştirilmiştir. İktisat Kongresi, İzmir Enternasyonal Fuarı'nın temelini atıldığı bir oluşumdur.

Yangının oluşturduğu tahribat sonucu, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıdaki değişim mimari alanda da çağdaş ulusal kimliğin sergilenebileceği şartların oluşmasına neden olmuştur. Giulio Mongeri, Kemalettin Bey ve Vedat Bey'in öncülüğünde gelişen Osmanlı revivalizminin etkileri İzmir'de de Danger-Prost planına göre yapılmış olan Gazi Bulvarı ve Fevzipaşa Bulvarı üzerinde yoğunlukla görülmektedir. Osmanlı revivalizmi 1927 yılında etkisini kaybetmeye başlamış ve 1931 yılında etkisini tamamen kaybetmiştir.

Yangın sonrası 1924 yılında Fransız Danger kardeşler tarafından Henri Prost'un danışmanlığı ile başlayan İzmir'in kentsel planlama süreci, ıınsal plan yapısının günümüze ulaştığı önemli bir projedir. Eşrefpaşa bölgesindeki bahçe-şehir modelindeki yerleşim merkezi ilk olarak bu planda öngörölmüş ve bu alanın seçiminde özellikle insan sağlığı için uygun hava koşulları olan yamaçlar seçilmiştir. İzmir Enternasyonal Fuarı'nın bulunduğu alan Danger-Prost planında ilk olarak konut alanı olarak düşünülmüş, ekonomik sıkıntılar nedeni ile daha sonra İzmir Belediyesi tarafından yeşil alan olarak revize edilmiştir.

Hermann Jansen, Ankara başta olmak üzere, 7 kent için üretmiş olduğu planlar ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kentsel planlama tarihinden önemli bir yere sahiptir. İzmir Belediyesi'nin Henri Prost'un danışmanlığında Danger kardeşler tarafından

hazırlanmış olan planını ekonomik şartlar nedeniyle uygulanabilir bulmaması üzerine, Hermann Jansen tarafından yeni bir plan hazırlanmıştır. Bu plan birebir olarak uygulanmasa da uygulama maliyetini düşürmek adına ana fikirleri kabul görmüştür. Kamusal alanlarda planlı park kavramının ortaya çıkması ile birlikte Jansen'in Ankara imar planı kapsamında tasarlamış olduğu Ankara Gençlik parkı, İzmir Belediyesi tarafından Moskova'daki Gorki parkı örnek alınarak tasarlanmış olan İzmir Enternasyonal Fuarı ile benzerlikler göstermektedir. Moskova'daki Gorki Parkı incelendiğinde, İzmir Enternasyonal Fuarı'nın planlanırken yerleştirilmiş olan fonksiyonlar ile birebir örtüştüğü görülmüştür.

İzmir'in kentsel planlama sürecinde, İzmir Enternasyonal Fuarı modern yaşamın en iyi şekilde gözlemlendiği alan olarak ön plana çıkmaktadır. Fuar, aynı zamanda genç Türkiye Cumhuriyeti'ni Uluslararası alanda ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan temsil eden önemli bir proje olarak değerlendirmeye alınmıştır.

1930'lu yılların başından 1940'ların başına kadar geçen süreçte, özellikle Ankara'daki kamu yapılarında, yabancı mimarlar tarafından örnekleri verilen modern mimari, İzmir'de daha çok Mustafa Enver Bey caddesi üzerindeki kübik konut yapıları ile karşımıza çıkmaktadır.

1940 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olan Rıza Aşkan, İzmir Belediyesinde belediye mimarı olarak görev almaya başlamış ve 1957 yılına kadar sürecek olan etkin bir rol oynamıştır. 1945 yılında, şehri tümü ile ele alan planlamada bu dönemde belediyede mimar olarak görevli olan Rıza Aşkan'ın katkısı büyüktür. Rıza Aşkan, Le Corbusier'nin 1948 yılında İzmir için yapmış olduğu önerilerin, 1951 yılındaki uluslararası yarışmada yarışmacılara verilmesi ve sonrasında Le Corbusier'nin Hatay ve Konak arasındaki varyant bağlantı yolu ile şehrin bu bölüme doğru genişlemesi hakkındaki çok haklı öngörüyü hayata geçirmekte önemli bir rol oynamıştır. Varyant bağlantı yolunun yapılması ile birlikte 1954-1957 yılları arasında Eşrefpaşa'daki meydan düzenlemesi ve yapılaşma Rıza Aşkan'ın şehircilik alanındaki başarısının somut bir örneğidir.

1955 yılında Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Gündüz Özdeş tarafından kazanılan Konak sitesi için açılmış olan yarışmada jüri üyesi olan Rıza Aşkan uygulama sürecinde Richard Neutra, Prof. Dūdok, Sedat Hakkı Eldem gibi mimar ve şehircilerin fikirlerini alarak projenin şekillenmesini sağlamıştır.

Rıza Aşkan'ın mimari tarzı incelendiğinde, 1938 yılında İzmir Enternasyonal Fuarı içinde ilk yapıtlarından biri olan Vakıflar pavyonunda Osmanlı revivalizminin izlerini görmek mümkündür. Sedat Hakkı Eldem ile birlikte çalışmalarının sonucunda Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olan Aşkan, bu yıllarda Sedat Hakkı Eldem'in öncülüğünü yapmış olduğu ulusal mimari akımından etkilendiği görülmektedir. Sedat Hakkı'nın Taşlık Kahvesi'ni 1950'li yıllarda, uluslararası mimarinin etkilerinin artmaya başladığı yıllarda İzmir'e uyarlamaya karar vermiştir. 1950'li yıllardan itibaren son derece modern bir çizgide çalışmalarını sürdüren Aşkan, Le Corbusier, Richard Neutra, Oscar Niemeyer gibi dönemin modern mimarisinin öncü mimarlarını kendisine örnek olarak almış olsa da milli mimarinin tipik bir örneği olan Varyant bağlantı yolunda Birleşmiş Milletler caddesi üzerinde konumlanan Şark Kahvesi'ni, modern bir yaklaşım ile tasarlamıştır. Sedat Hakkı Eldem'in Taşlık Kahvesi'nin ve milli mimari üslubun İzmir'deki örneği olarak Türk mimarlık tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.

Şark kahvesi gibi geniş saçaklı sistemin kullanıldığı milli mimari üslubun diğer bir etkileşimini de Eşrefpaşa'daki otobüs durağında görmek mümkündür.

1955 yılında Aşkan tarafından yapılmış olan İnciraltı plajı, İzmir halkının sosyal yaşamın gereksinimlerini sağlayan modern bir kompleks olarak karşımıza çıkmaktadır. Restoran kısmında dikkatle incelendiğinde, denizin üzerine yapılan çıkmada milli mimari üslubun çıkış noktası olan Amcazade Hüseyinpaşa Yalısı'ndaki çıkma ile büyük bir benzerlik gösterdiği görülmektedir. İzmir Enternasyonal Fuarı içinde Aşkan tarafından tasarlanmış olan farklı ülkelere ait pavyonlar, bu ülkelerdeki mimari özellikler ile birlikte uluslararası mimarinin özellikleri bir arada kullanılarak tasarlanmıştır. Çekoslovakya pavyonu, Benelüks pavyonu, Pakistan pavyonu bu yapılardan çizimleri günümüze kadar ulaşmış olanlardır ancak Aşkan tarafından yapıldığını bildiğimiz Fransa pavyonu ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

1950'li yıllarda sosyal yaşantının bir parçası olan eğlence ihtiyacını karşılamak adına İzmir Enternasyonal Fuarı içinde, Rıza Aşkan tarafından yapılmış olan gazinolar, İzmir halkının bu ihtiyacını karşılarken, sosyal yaşantının şekillenmesini sağlamıştır. Mogambo gazinosu, Kübana gazinosu, Ada gazinosu Aşkan tarafından yapılmış gazinolardan günümüze kadar ulaşmış olanlardır. Bu gazinolardan en etkileyici olanı hiç kuşkusuz Ada Gazinosu'dur. Modern yaşantının ve modern

mimarinin tüm etkilerinin en iyi şekilde uygulandığı yapı Aşkan'ın başyapıtlarından birisidir.

Aşkan'ın Osmanlı revivalizminin etkisinde başladığı mimarlık yaşantısı, Sedat Hakkı Eldem'in öğrencisi olması dolayısı ile milli mimari üslubun etkisinde gelişmiş ve nihayetinde 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren kendisini en iyi ifade ettiği modern mimari ile buluşmuştur.

Rıza Aşkan İzmir İmar Müdürü olduğu 1950'li yıllarda kentsel planlamaya yapmış olduğu katkıların yanı sıra tasarlamış olduğu modern yapılar ile İzmir'in modern yüzünün oluşmasını sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Alyanak, İ.** 1979, İzmir planlama paneline sunulan açılış bildirisi, İzmir.
- Atay, Ç.** 1998, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları*, Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara.
- Atay, Ç.** 1995, *İzmir'in İzmir'i*, Yaşar eğitim ve Kültür Vakfı, Ankara.
- Atay, Ç.** 1979, Cumhuriyet öncesi İzmir kentinde haberleşme, ulaşım ve etnik gruplar, konum değerlendirilmesi ve günümüz yapısına yansımalar. *Yayınlanmamış Doçentlik Tezi*, İzmir: Ege Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fak.
- Alsaç, Ü.** 1973, Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi, *Mimarlık Dergisi*, sayı: **11-12**.
- Alsaç, Ü.** 1976, Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, *Doktora Tezi*.
- Arı, K.** 1993, Türk Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde İzmir'in genel ekonomik durumu. *Çağdas Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: **1**, Sayı: **3**. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Aru, A.K.** 2001, *Bir Üniversite Hocasının Yaşamının 80 yılı*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Aslanoğlu, İ.** 2001, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı (1923-1938)*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Ates, T.** 1985, Ankara Kenti Yeşil Alan Sisteminin Planlanmasında Mogan Gölü – Akköprü Arasındaki Göl Akarsu Sistemi Çevresine İlişkin Potansiyel Ağırlığın Saptanması ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi FBE Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara.
- Atilla, N.** 2007, Eşrefpaşa 'dan Karantina 'ya-3, (Url-28).
- Ballice, G.** 2006, İzmir'de 20.yy konut mimarisindeki değişim ve dönüşümlerin genelde ve İzmir kordon alanı örneğinde değerlendirilmesi, *Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ballice, G.** 2008, İzmir'de 20.yy. Konut mimarisinin Kentsel Doku ve Mimari Özellikler Açısından Tarihsel Süreç İçerisinde Değerlendirilmesi, İzmir'de 80'li Yıllardan Günümüze Konut ve Mimarlık Kültürü, Dokuz Eylül Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi, DEÜ Rektörlük Binası, İzmir.
- Baran, T.A.** 2003, *Bir Kentin Yeniden Yapılanması, İzmir (1923-1938)*, Arma Yayınları, İstanbul.
- Barbaros, R. F.** 1999, 19. yüzyılda çözüm arayışları. *Ege Mimarlık*, Sayı: **3**.

- Batur, A.** 1983, “1925-50 Döneminde Türkiye Mimarlığı”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Batur, A.** 1993, “Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Batur, A.** 1998, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Batur, A.** 2007, “Modern Olmak: Bir Cumhuriyet Mimarlığı Arayışı”, Modern Türk Mimarlığı, İstanbul, TMMOB Mimarlar Odası.
- Baydar, N.** 1938, Ankara Gençlik Parkını Yapıyoruz. Ankara.
- Bayraktar, A.** 1973, İzmir şehrinin imarında peyzaj mimarisi ile ilgili problemler ve prensiplerin tesbiti, Yalova Bahçe kültürleri Araştırma ve Eğitim Merkezi, Yayın No: 33, İzmir.
- Behçet ve Bedrettin.** 1933, “Mimarlıkta İnkılap”, *Mimar Dergisi*.
- Beyaz Kitap.** 1954, İzmir Belediyesi Yayınları.
- Beyru, R.** 1973, 18.ve 19. yüzyıllarda İzmir, İzmir.
- Beyru, R.** 1992, Planlamada 1935-1950 Dönemi “Le Corbusier İzmir’den Geçmişti” *Ege Mimarlık* 1992, sayı: 2.
- Beyru, R.** 1994, Planlamada 1935-1950 dönemi. *Ege Mimarlık*, Sayı: 14.
- Beyru, R.** 2005, (Konuşmacı). 19.yüzyıl İzmir’i. İzmir: Mimarlar Odası İzmir Şubesi Etkinlikleri, 9 Ocak.
- Biçer, S.** 2010, İzmir Enternasyonal Fuarı (Url -26).
- Bilsel, C.** 2000, On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında İzmir’de büyük ölçekli kentsel projeler ve kent mekânının baskılaması. *Ege Mimarlık*, Sayı: 4.
- Bilsel, C.** 2001, “İzmir’de Cumhuriyetin Modern Kentine Geçişte Şehircilik Deneyimi ve Model Transferi Sorunu, Danger-Prost Planı ve Le Corbusier’nin Nazım Plan Önerisi”, *Domus*, Sayı: 9.
- Bilsel, C.** 2002, “Le Corbusier’nin ‘400.000 Nüfuslu Bir Yeşil Kent Teması Üzerine İzmir Nazım Planı’ Önerisi”, *Le Corbusier ve Kent*, Boyut, İstanbul.
- Bilsel, C.** 2009, “İzmir’de Cumhuriyet dönemi planlaması (1923-1965): 20. Yüzyıl Kentsel Mirası”, *Ege Mimarlık*, Sayı: 4.
- Bilsel, C.** 2010a, *Nazım planlar ve kentsel operasyonlara kentin yapısal dönüşümü, İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin modern kentine: Henri Prost’un İstanbul Planlaması (1936-1951)*, Suna ve İnan Kırac Vakfı İstanbul araştırmaları Enstitüsü.
- Bilsel, C.** 2010b, ‘Prost ile İlk Tanışma’ (Url-29).
- Bozdoğan, S.** 2002, *Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Mimarisinde Mimari Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bozdoğan, S.** 1999, “Modern Yaşamak: Erken Cumhuriyet Kültüründe Kübik Ev”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Yıldız Sey (ed.), Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, İstanbul.

- Canpolat, E.** 1953, *İzmir: Kuruluşundan Bugüne Kadar*. İ.T.Ü. Mimarlık Fak. Yayınları, İstanbul.
- Cengizkan, A.** 2002, “Ankara 1924–25 Lörcher Planı: Bir Başkenti Tasarlamak ve Sonrası” *Arredamento Mimarlık Dergisi*, Sayı: **10**.
- Cengizkan, A.** 2010, *Türkiye için Modern ve Planlı bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950* (Url-30).
- Çeçen, A.** 1990, *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yayınları Ankara.
- Çetin, S.** 2005, “Erken Cumhuriyet döneminde bir modernleşme projesi: İzmir’in Yangın bölgesinin imarı” *Mimarlık*, Sayı: **12**.
- Çetin, S.** 2006, İzmir’de Erken Cumhuriyet’in Bir Tanığı: Dr. Mustafa Enver Caddesi, *Arredamento Mimarlık*, Sayı: **12**.
- Dağtaş, L.** 2004, *İzmir Gazinoları 1800’lerden 1970’lere*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi.
- Demir, E.** 2006, Toplumsal Değişme Süreci İçinde Gençlik Parkı: Sosyolojik Bir Değerlendirme, *Planlama*, Sayı: **4**.
- Darkot, B.** 1950, “İzmir”. *İslam Ansiklopedisi*, Sayı: **2**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Eyüce, Ö.** 1999, Erken modernizmden çoğulcu modernizm’e İzmir’de konut, *Ege Mimarlık*, Sayı: **32**.
- Ege Mimarlık.** 2009, İzmir’de Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirası, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir.
- Eldem Sedat, H.** 1939, *Arkitekt*, Sayı: **9-10**
- Eldem Sedat, H.** 1973, Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı, *Mimarlık Dergisi*, Sayı: **11-12**.
- Eldem Sedat, H.** 1974, *Akademi*, Sayı: **8**.
- Feyzioğlu, E.** 2006, *Büyük Bir Halk Okulu İzmir Fuarı*, İzmir Fuarçılık Hizmetleri Kültür ve sanat İşleri Tic. A.Ş. (İZFAŞ) Kültür Yayını.
- Galip, F.** 1933, Şehirde Mimar, *Yeni Türk mecmuası 1*, Sayı: **5**.
- Giray, K.** “Türk Mimarisinin Modernleşme Sürecine Girişi” (Url-31).
- Gürel, M.** 2010, İzmir’de moderni nesnelleştirmek; Bir dönem, Üç mekan ve Rıza Aşkan, *Mimarlık*.
- Gürel, M.** 2011, Ada Gazinosu planı, 1959. Gürel, M. Ö. 2011. Architectural mimicry, spaces of modernity: the Island Casino, Izmir, Turkey. The Journal Of Architecture, volume **16**, number **2**.
- Güvenç, M. ve Isık, O.** 1997, Emlak Bankası Kuruluşu, Dünü, Bugünü. Yayınlanmamış bir Kurum Tarihi Çalışması.
- Hasol, D.** 1997, “Atatürk, Bruno Taut ve Emin Onat” (Url-32).
- İzmir mimarlık Rehberi**, 2005, Mimarlar Odası İzmir Şubesi.

- Kaftancı, G.** 2000, Kentimizin geçmişinde planlama çalışmalarının yeri ve önemi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayıncılık ve tanıtım Hiz. A.Ş., *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, Sayı: 2.
- Karadağ, A.** 1998, Metropol Kent olarak İzmir'in gelişim süreci, çevresel etkileri ve sorunları, *Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, İzmir.
- Kıray, M.** 1998, Kentleşme yazıları. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Koç, H.** 2001, Cumhuriyet döneminde İzmir'de sosyal konut ve toplu konut uygulamaları. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Kortan, E.** 1971, "Türkiye'de Mimarlık Haraketleri ve eleştirisi 1950-1960" ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Lees, A.** 1985, Cities Perceived: Urban Society in European and American Thought. 1820-1940, Manchester: Manchester University Press.
- Macaroğlu, S.** 1933, "Mimaride His ve Mantık", *Mimar dergisi*.
- Malkoç, E.** 2008, Kamusal dış mekanlarda kullanım sürecinde; İzmir Konak Meydanı ve yakın çevresi örneği, Peyzaj Mimarlığı ana bilim dalı, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Doktora Tezi*.
- Mortaş, A.** 1933, "Memlekette Türk Mimarının Yarınki Vaziyeti", *Mimar*, s. 129-130.
- Mimarlık Dergisi**, 1944, Ankara, Sayı: 51.
- Olgaç, U.** 1939, *Güzel İzmir Ne idi Ne Oldu?* Meşher Basımevi, İzmir.
- Öncül, D.** 2001, Kamusal Alanların Dönüştürülmesinde Bir Araç Olarak Kentsel Tasarım Yarışmaları ve Uygulanabilirlikleri. 1.Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşmasının Küreselleşme Sürecinde Kentsel Tasarım ve Yerel Özellikleri.
- Özer M.N, Özer, G.** 2008, *Yüz Yılda iki Mimar, Sedat Hakkı Eldem-Mehmet Emin Onat*, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.
- Özgünel, N.Y.** 2000, İzmir Kültürpark-Fuar fikrinin doğuşu ve Suad Yurdkoru. *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, Nisan 2000, Sayı: 1. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Özkır, A.** 2007, Kent Parkları yönetim modelimin geliştirilmesi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, *Doktora tezi*.
- Öztürk, D.** 2010, İstanbul Hilton Oteli'nin 55. Yılı (Url-33).
- Pinon, P.** Prost ve İstanbul'da Dönüşümler, 2010, Prof. Dr. Pierre Pinon semineri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul (Url-34).
- Pöğün, Y.** 2000, The Reflections of Modernization in Turkey on the Architectural Artifacts of İzmir Culturepark Between 1930-1950. İzmir Institute of Technology İzmir, Turkey, Department of Architecture.
- Refet. K.** 1937, "İzmir'in İmarı Hakkında", *Mimar dergisi*, Sayı: 7.

- Sakar, L. E.** 2007, *Atatürk'ün İzmir'i, Bir Kentin Yeniden Doğuşu, Beçet Uz.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Savaşır, G.** 2006, İzmir'i Hatırlamak – İzmir'den Öğrenmek, *Ege Mimarlık*, Sayı: **9**.
- Say, M.** 1941, *Hijyen Bakımından İzmir Şehri*, Bilgi Matbaası, İzmir.
- Sayar, Z.** 1936, "İç Kolonizasyon", *Arkitekt*, Sayı: **8**.
- Serçe, E.** 1998, *Tazminat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945,)* Dokuz Eylül Yayınları.
- Serçe, E.** 2001, Bir Şirket Komedi ve Bir Bulvarın Öyküsü. *İzmir Kent kültürü Dergisi*, Eylül 2001, Sayı: **4**.
- Serçe, E., Yılmaz, F. ve Yetkin, S.** 2003, Küllerinden doğan şehir. Z.Yörük, (Çev.). *Kent Kitaplığı Dizisi*, Sayı: **45**. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Serim, E.** 1979, Yıkım Yapım Satım Olgusu ve Kentsel Yenilenme, *Doktora Tezi*, İzmir: D.E.Ü.Güzel Sanatlar Fak.
- Sey, Y.** 1998, *75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Türkiye ekonomi ve toplumsal tarih vakfı yayınları, İstanbul.
- Seymen, Ü. B.** 1992, *Üç İzmir*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Sözen, M., Tapan, M.** 1973, *50 yılın Türk Mimarisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sözen, M.** 1984, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı (1923-1983)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Tapan, M.** 2007, *Uluslararası Üslup: Mimarlıkta Liberalizm, Modern Türk Mimarlığı*, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Tanyeli, U.** 1992, Çağdaş İzmir'in mimarlık serüveni, *Üç İzmir*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tanju, B., Tanyeli, U.** 2009, *Sedat Hakkı Eldem II, Retrospektif*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, ofset Yapımevi, İstanbul.
- Tanyeli, U.** 1999, "1950'lerden Bu Yana Mimari Paradigmaların Değişimi ve Reel Mimarlık", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tanyeli, U.** 2003, Sanat Dünyamız, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: **87**.
- Taşkıran, H.K.** 2010, İzmir'de Zaman-I, İzmir Bayramyeri saat kulesi unutuldu mu? Tepekule Kitaplığı Yayınları.
- Taut, B.** 1938, "Mimari Nedir?" *Arkitekt*, Sayı: **5-6**.
- Tekeli, İ.** 1978, "1930-1944 Döneminde Cumhuriyet'in Belediyecilik Deneyimi" Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi, İlhan Tekeli, İlber Ortaylı, (ed.) Ergun Türkçan, Türk İdarciler Derneği, Ankara.
- Tekeli, İ.** 1985, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm, F.Ahmad (ve bsk.), (Haz.). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* içinde (878-890), Cilt: **4**. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Tekeli, İ.** 1999, “Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”, Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, eds. S. Bozdoğan and R. Kasaba, çev. N. Elhüseyni, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ.** 2010, Almanca Konuşan Plancı ve Mimarların Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara’sının Planlaması ve Konut Sorununun Çözümüne Katkıları Üzerine (Url-35).
- Tibet, M. D.** 2005, 19. Yüzyıldan günümüz dönemine İzmir’de yaşanan sosyal, ekonomik değişimler çerçevesinde Konak Meydanı’nın geçirdiği evrelerin incelenmesi, *Yüksek lisans tezi*, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tiryakioğlu, S.** 1941, “Doktor Behçet Uz”, *Belediyeler Dergisi*, Sayı: 75.
- Tunçer, M.** 2009, “Cumhuriyet’in “Mimari Mirası”nın Planlama Aracılığı İle Korunması: Ankara Örneği”, TMMOB Mimarlar Odası Cumhuriyet’in Mimari Mirası Sempozyumu.
- Tör, N.** 1944, Mimarlar Ne Bekliyorsunuz?, *Mimarlık*, Ankara, Sayı: 51.
- Tümer, G.** 1998, “Cumhuriyet Döneminde Yabancı Mimarlar Sorunu”, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir,
- Tümer, G.** 2009, “Le Corbusier İzmir’de” (Url-36).
- Tümer, G.** İzmir’in kimliği üzerine (Url-37).
- Url-1**<<http://www.hafif.org/yazi/yirmi-liranin-arka-yuzu-mimar>>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-2**<<http://www.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=56343>>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-3** <www.wikipedia.com>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-4**<<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=557&start=285>>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-5** <www.greatbuildings.com>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-6**<<http://www.arkitera.com/h38601-77-yil-once-bugun-halkevleri.html>>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-7**<http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/Photo_6_2_genc-cumhuriyetin-yabanci-mimarlari.html>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-8**<<http://www.arkitera.com/haber56097-gecmisin-modern-mimarligi---8-ankara-1.html>>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-9**<www.mimarlikmuzesi.org>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-10**<<http://arkiv.arkitera.com/p2894-inhisarlar-umum-mudurlugu-ve-basbakanlik-binasi.htm>>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-11**<<http://www.arkitera.com/h38601-77-yil-once-bugun-halkevleri.html>>, alındığı tarih 08.03.2011
- Url-12**<<http://www.arkitera.com/sa55135-gecmisin-modern-mimarligi---5-izmir.html>>, alındığı tarih 08.03.2011.
- Url-13** <www.wowturkey.com>, alındığı tarih 08.03.2011.

Url-14<<http://arkiv.arkitera.com/p2779-tahsin-gunel-yalisi.html>>, alındığı tarih 08.03.2011.

Url-15<<http://arkiv.arkitera.com/p2757-ahmed-agaoglu-evi.html>>, alındığı tarih 08.03.2011.

Url- 16<<http://arkiv.arkitera.com/p6216-anitkabir.html>>, alındığı tarih 08.03.2011.

Url- 17<<http://arkiv.arkitera.com/p2763>>, alındığı tarih 08.03.2011.

Url-18<http://www.mimarlikmuzesi.org/Collection/Detail_amcazade-huseyin-pasa-yalisi_10105.html>, alındığı tarih 08.03.2011

Url-19<<http://arkiv.arkitera.com/popup/watermark.php?src=5130.jpg>>, alındığı tarih 08.03.2011

Url-20<<http://www.arkitera.com/h53955-istanbul-hilton-otelinin-55-yili.html>>, alındığı tarih 08.03.2011.

Url-21<<http://architekturmuseum.ub.tuberlin.de>>, alındığı tarih 08.03.2011.

Url-22

<http://www.google.ru/imgres?imgurl=http://arx.novosibdom.ru/story/sov_arx/sovarch_059.jpg&imgrefurl=http://arx.novosibdom.ru/node/2441&usg=__1tFKZxwinc4k3hd7DZFsl6S5wUs=&h=1238&w=477&sz=154&hl=ru&start=4&zoom=1&tbnid=j0S3TVCTtcfXM:&tbnh=150&tbnw=58&ei=U7qBTe2tBszsRQf42tnNCA&prev=/images%3Fq%3D%25D0%25BC%25D0%25BE%25D1%2581%25D0%25BA%25D0%25B2%25D0%25B0%2B%25D0%259F%25D0%25B0%25D1%2580%25D0%25BA%2B%25D0%2593%25D0%25BE%25D1%2580%25D1%258C%25D0%25BA%25D0%25BE%25D0%25B3%25D0%25BE%2B%25D0%25BF%25D0%25BB%25D0%25B0%25D0%25BD%25D0%25B8%25D1%2580%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25BA%25D0%25B0%26um%3D1%26hl%3Dru%26newwindow%3D1%26sa%3DX%26biw%3D1151%26bih%3D748%26tbs%3Disch:1&um=1&itbs=1>, alındığı tarih 08.03.2011.

Url-23<<http://bluepoint.gen.tr/izmir/new/16.jpg>>, alındığı tarih 08.03.2011
Bluepoint, 2006.

Url-24<www.google.com>, alındığı tarih 08.03.2011.

Url-25 <<http://architekturmuseum.ub.tuberlin.de>>, alındığı tarih 08.03.2011.

Url-26<<http://www.arkitera.com/h56154-izmir-enternasyonal-fuari.html>>, alındığı tarih 08.03.2011.

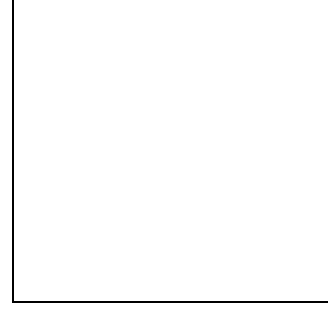
Url-27

<http://www.google.com/imgres?imgurl=http://russianartnews.typepad.com/a/6a00d8341c022653ef0120a677d2c0970b-400wi&imgrefurl=http://www.izo.com/architecturecitiesbuilt_environment/page/2/&usg=__Gk3_uyY91lWEVIHhHQq8ZZxnlQ=&h=558&w=400&sz=42&hl=tr&start=16&zoom=1&tbnid=ut6DwW2Ns2fm9M:&tbnh=133&tbnw=95&ei=G9WATbT7K8rtrQfbqZ2mBw&prev=/images%3Fq%3Dgorky%2Bpark%2Bplan%2B1930%26um%3D1%26hl%3Dtr%26lr%3D%26sa%3DN%26tbs%3Disch:1%26prmd%3Divnsb&um=1&itbs=1>, alındığı tarih 08.03.2011

Url-28 <<http://www.nedimatilla.org>>, alındığı tarih 29.07.2010.

- Url-29**<http://www.yapi.com.tr/HaberDosyalari/Detay_prost-ile-ilk-tanisma_1331.html?HaberID=80852>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-30**<<http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/trindex.htm>>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-31** <<http://turkiyekulturportali.gov.tr>>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-32**<http://www.doganhasol.net/Articles/ataturk-bruno-taut-ve-emin-onat_10374.html>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-33**<<http://www.arkitera.com/h53955-istanbul-hilton-otelinin-55-yili.html>>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-34** <<http://www.mimdap.org/w/?p=34658>>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-35**<<http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sie/trindex.htm>>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-36**<<http://www.arkitera.com/k255-le-corbusier-izmirde.html>>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-37**<http://www.izmirkitap.com/gurhan_tumer.htm>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-38**<<http://arkiv.arkitera.com/y927-ankara-belediyesi-ucuz-evler-proje-yarismasi.html>>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-39**<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0zmir_Enternasyonal_Fuar%C4%B1>, alındığı tarih 29.07.2010
- Url-40**<<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28488&start=10>>, alındığı tarih 29.07.2010.
- Üç İzmir.** 1992, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ünsal, B.** 1937, “Zamanımız Mimarlığının Morfolojik Analizi”, *Arkitekt*, Sayı: 7.
- Ünsal, B.** 1939, “Kübik Yapı ve Konfor”, *Arkitekt*, Sayı: 1-2.
- Ürük, Y.** 2008, "İzmir'i İzmir Yapan Adlar", Yaşar, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Dizisi, No: 55, İzmir.
- Yüz Yılda iki Mimar,** 2008, Sedat Hakkı Eldem-Mehmet Emin Onat, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.
- Yetkin, S.** 2005, Bir zamanlar Sarıkışla vardı. Milliyet-Ege.
- Yorulmaz, S.** 1994-1995. Tarih sürecinde bir zümre: Levantenler, *Çağdas Türkiye Araştırmaları Dergisi (ÇTAD)*, Sayı: 4-5.
- Yüksel, N.** 2006, Eşrefpaşa'dan Karantina'ya..., *Planlama Dergisi*, Sayı: 3.
- Zorlusoy, H.** 1993, La Vie Artistique, Litteraire, Culturel le et Sociale d ' İzmir Enlangue Française (du XVII "me Siecle a Nosjious) İzmir, (*Basılmamış Doktora Tezi*).
- Ziya, A.** 1932, “Yeni Sanat”, *Mimar*, Sayı: 4.
- Z, Uludağ.** 1998, The Social Construction of Meaning in Landscape Architecture: A Case Study of Gençlik Parkı in Ankara, *yayımlanmamış Doktora Tezi*, ODTÜ Mimarlık Bölümü.
- 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık,** 1998, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Arslan Alp AŞKAN

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir, 12.08.1984

Adres: Ressam Vecihi sok. 9/8 Caddebostan/İstanbul.

Lisans Üniversitesi: Yeditepe Üniversitesi